

(unknown project)

# Rerum gestarum Alfonsi regis libri

## Table of contents

- 1. [PROEMIUM](#)
- 2. [LIBER PRIMUS](#)
- 3. [LIBER SECUNDUS](#)
- 4. [LIBER TERTIUS](#)
- 5. [LIBER QUARTUS](#)
- 6. [LIBER QUINTUS](#)
- 7. [LIBER SEXTUS](#)
- 8. [LIBER SEPTIMUS](#)
- 9. [LIBER OCTAVUS](#)
- 10. [LIBER NONUS](#)
- 11. [LIBER DECIMUS](#)

# 1. PROEMIUM

1. Etsi nonnullos viros haec aetas tulit qui, praestanti ingenio atque doctrina praediti, tum ad alia quaeque tum ad res gestas scribendas peridonei existimari possint – fueruntque et nostra et patrum nostrorum memoria aliquot populi ac principes clari qui magna ac laudabilia facinora gessere — ea tamen est apud plerosque novarum rerum negligentia ut perpauci ad scribendam historiam sese conferant. Sunt enim quos, cum legerint aut Alexandri aut Caesaris aut populi romani facta, haec nova et recentiora haud multum delectent: namque ita se res habet, ut quae nobis notiora et familiariora sunt haec in minore pretio - nescio quonam modo - habeamus.

2. Ego vero haud abnuerim nec regem, nec ducem, nec civitatem ullam, aetate nostra aut etiam avorum nostrorum, extitisse rerum gestarum gloria et virtute cum iis comparandam, quanquam quis est adeo imperitus rerum qui nesciat vel eorum res quos modo nominavi disertorum scriptorum beneficio nonnihil illustriores atque ampliores factas esse?

3. Sed certe et haec recentiora iudicio meo tanti sunt ut eos etiam in aetatem suam quodammodo ingratos atque iniquos putem qui, quae saeculo eorum contingere, veluti levia quaedam ac notitia parum digna negligere videantur, cum ea ipsi potius verbis extollere deberent et aliorum ingeniis illustrata perlegere atque in honore et pretio habere, ut eloquentium hominum ingenia excitarent resque sui saeculi ab interitu vindicarent.

4. Haec tamen, etsi veniebant in mentem, non usque adeo tamen valere ut me a rebus nostris memoriae mandandis deterruerint, existimantem me nulla in re honestiore ac iucundiore exerceri posse. Namque, ut fructum taceam qui ex historia maximus capitur, nulla profecto res est quae tanta cum delectatione aut scribentis aut legentis animum teneat, cum propter alia multa, tum propter temporum vicissitudines fortunaeque varietates quibus ea redundat omnis.

5. Ac nostri quidem saeculi res gestas consideranti mihi Alfonsi regis facta admirationem in primis afferre assolent qui, a remotissimis Hispaniae oris in Italiam profectus, cum alia multa memoratu digna gessit, tum

Neapolitanum regnum, magnum atque opulentum, singulari virtute perdomuit. Quocirca res eius litteris mandare et, quantum in me fuerit, illustrare constitui, ne tantarum rerum cognitio posteris obscura relinquatur. Quod, si pro rei magnitudine fortasse minus consequi potuero, at caeteris omnibus qui volent iisdem de rebus posthac scribendi facultatem praebuisse non inanis operae, ut arbitror, fuerit. Ab neapolitano igitur bello initium facturus eius causam atque originem primum aperiam repetens paulo altius.

## 2. LIBER PRIMUS

1. Martinus Quintus pontifex maximus, is qui sacrosanctam potestatem pontificiam, tyrannorum quorundam scelere prope eversam, restituit, cum Florentiae degeret, Braccii Montonii iniuriis lacessitus, a Iohanna Neapolitanorum regina opem petiit. Ea vero Fortiam Cottiniolam, copiarum eius praefectum, auxilio petenti misit, qui aliquot secundis proeliis factis, ad postremum acie victus, ut sibi decretum stipendium invideri agnovit, quorundam opera qui primum apud ipsam Iohannam dignitatis locum obtinebant, omnia ad eorum potentiam revocare cupientium, Lodovicum Andegavinorum principem, regem postea appellatum, uti ad Neapolitanum regnum capessendum, quod is ad se pertinere profitebatur, accederet, per litteras ac nuntios exhortari coepit, operam in id bellum impigre pollicitus.

2. Facile movit Lodovicum, iam multo ante Neapolitanorum quorundam exulum quotidianis suasionibus eius regni cupiditate inflammatum, ipsius viri auctoritas quem acceperat, super egregias belli artes, in Neapolitano regno complura oppida tenere. Laetus itaque talibus nuntiis, renuntiari Fortiae iussit periocunda sibi accidisse quae ultro obtulisset et ob eam rem gratias agere: bellum Neapolitanum sibi et prius et tum maxime cordi esse, talem praesertim virum ac ducem copiarum nacto, paraturum se omni cura classem qua Neapolim traiciat. Simul cum iis qui ad se venerant mittit qui de stipendio ac caeteris rebus ad bellum pertinentibus cum eo agant actaque ad se referant.

3. Quibus omnibus constitutis Fortia extemplo coactis dissipatis exercitus reliquiis, in Campanum profiscitur finesque regni ingressus, ut per pacatum agrum agmen duxit, nec divini quicquam aut humani violavit priusquam Neapolim pervenit. venit. Ibi demum, nullo ad conspectum agminis concursu facto, ad mille ab urbe passus castris per otium positus, hostem se Iohannae professus est.

4. Tum ingens trepidatio et pavor per omnem campanum agrum simulque fuga agrestium pecorumque in oppida munita fieri coepta. Initio eius adventus plerique cives, Iohannae tedio affecti, sese ad eum in castra contulerunt, quibus constabat illum pro Lodovico bellum gerere: quorum accessu elatus, Fortia - in iis enim erant nonnulli summo loco nati

– aperte lacessere Iohannam coepit. Illa, quanquam eius inopinati hostis adventu et civium ad eum transitione conterrita, haud segniter tamen ad urbis tutelam intendit. Itaque quam primum, dispositis ad omnes portas circaque, in muris opportunis quibusque locis, stationibus, neque hosti neque infidis civibus opportunitatis quicquam ad tentandum reliquit. Post haec delectus raptim in urbe atque agris haberi placuit convehendaeque undique annonae ac muniendae urbis ratio curaque inita.

5. Iohanna deinde consultante quonam modo instantibus periculis obviam iretur, censuere omnes qui aderant externa auxilia imploranda esse, neque enim tam Fortiae conatus quam Lodovici adventus metuebatur, sed primum a Martino pontifice maximo, ad quem regni tutela pertineret, ac, si ea spes falleret, ab iis principibus ac regibus qui se iuvare vellent, praecipue ab Alfonso Aragonum rege cuius, in Sardiniam cum classe profecti, iam tum ingens in Italia nomen erat.

6. Hac sententia comprobata Iohanna confestim Antonium Caraffam, cognomento Malitiam, cui maxime confidebat, mittit iubetque, nisi intra certum diem auxilium a pontifice impetret, ad Alfonsum in Sardiniam naviget atque ab eo auxilium postulet, simul quae illum regi polliceri velit auxilii impetrandi gratia edocet.

7. Post haec Franciscum Ursinum et Lodovicum Columnam, claros copiarum duces, mercede conducit Christophoroque Caietano accersito, hi omnes ad mille equites ducebant, Iohanni Caratiolo urbis custodia demandat: hic genere clarus, virtute et forma corporis clarior, omnium longe princeps apud Iohannam erat.

8. Malitia, navi longa ac biremi accepta, Pisas atque inde pedibus Florentiam ad pontificem profectus, qui per id tempus in ea urbe, a Braccio vexatus, sedem suam constituerat, sese contulit cumque eum Iohannae discrimen docuisset et requisito auxilio spem modo sibi dari animadverteret, statuit ad Alfonsum traicere, Iohanna prius de protectione eius certiore facta. Eius consilium confirmavit atque adiuvit fortuna.

9. Erat enim forte per id temporis Florentiae Gartias, quidam Hispanus eques Alfonso percarus, qui cognita causa adventus Malitiae, cum haud dubiam auxilii regii spem fecisset, uti ad regem continuo navigaret persuasit. Praegressus itaque Plumbinum quo naves ire iusserat, neque enim una cum Gartia ire voluit ne quid eius viri comitatus suspicionis pontifici praeberet, petito a pontifice commeatu simulatoque Neapolim reditu, ad confirmandam auxilii spe Iohannam ibi hominem praestolatus

[Page 10]

est; qui, cum eodem paulo post profecto, tranquillo mari in altum evectus, in Sardiniam traiecit.

10. Interea Neapolitani Andegavinae factionis Lodovicum crebro per litteras ac nuntios monere atque hortari ut maturata classe quam Genuae parabat confestim accederet nec cunctaretur: futurum ei postea perdifficile quod tunc facile factu haud dubie esset. Si hunc Alfonsus, quem reginae auxilio venturum suspicabantur, cum classe praeveniret frustra postea omissam opportunitatem quaesiturum fortunamque imploraturum si sero proficisceretur. Proin, si ea res sibi cordi et curae foret, maturaret: ita facto opus esse.

11. Et iam Lodovicus Columna et Franciscus Ursinus, quos a Iohanna conductos dixi, Christophorusque Caietanus cum copiis accesserant Fortiamque a solitis excursionibus prohibebant et cives quorum fides suspecta erat in officio continebant. Neque enim erat quisquam omnium qui se ducem profiteri auderet: Lodovici adventum taciti opperiebantur.

12. Legatus ab Alfonso benigne et comiter exceptus, facta loquendi potestate, primum de reginae in se unum spe atque animo verba fecit. Posthaec labores ac pericula exposuit: Lodovicum Andegavinum ducem illam paterno et haereditario regno exuere conari, parare classem qua Neapolim petat; Fortiam, quem illa sibi in calamitatibus suis unicum praesidium existimaverat, sibi hostem e duce factum castrisque ante urbem positis, omnibus belli cladibus agros vastare; eam vero, etsi non deerant reges alii qui opitulari ei vellent ac possent, ab se potius opem postulare voluisse, ob nominis sui celebritatem ac gloriam.

13. Proin orare atque obtestari uti eius causam tuendam susciperet neve pateretur eam per iniuriam regno spoliari; celeritate vero ante omnia opus esse, quandoquidem et Fortia cum ingentibus copiis urbem premeret et Lodovicus cum classe brevi affuturus putetur, quam Genuae parari certum esset. Magnae sibi laudi gloriae fore si laborantem reginam et rebus diffidentem suis in antiquam dignitatem statumque restitueret quoque haud gravate id onus susciperet, adiecit reginam, si se tueri vellet, eo primum omnium in filium adoptato, sibi Calabriae ducatum, qui honor regionum filiorum maximo natu dari soleat, cum regni successione polliceri.

14. Cum haec dixisset Alfonsus, allata modo auxilii spe, rem ad consilium

[Page 12]

detulit, nec ferme ullus fuit qui id bellum suscipiendum diceret quoniam permagnos sumptus postulare videbatur. Et erant qui vererentur ne, si bellum diutius trahi contingeret, Neapolitani non satis constantes in bello futuri essent, quod eam gentem consilia variare ad fortunae mutationem solere fama erat.

15. Re igitur suspensa, cum adhuc incertus esset quid ageret, legatus, quem Lodovicus ad se miserat triremium decem petendarum gratia quas classi quam Genuae parabat adiiceret, cognito Malitiae adventu eiusque causa, ad eum profectus, inquit scire se legatum a Iohanna missum ab eo opem postulare, nec id dissimulari posse, coeterum existimare se ne novam Iohannae gratiam veteri Lodovici gratiae atque amicitiae praelaturus sit, neque enim sibi causam ullam esse ob quam iusta arma suscipere adversus Lodovicum possit, quicum sit praeter amicitiam et affinitate coniunctus.

16. Vocari Lodovicum a Neapolitanis civibus et magnis obtestationibus ad regnum capessendum deposci, esse vero ei in animo, regnum, quod sibi legitimo iure debeatur quodque a civibus ultro offeratur, armis, quando aliter non liceat, vindicare sibi. Vero haud dubium esse, si quas petiit naves Lodovico concesserit aut certe ei adversus non fuerit, Lodovicum sperati atque exoptati regni brevi compotem fore; deberi id certe tum veteri consanguinitati tum amicitiae, nec committendum ut imperandi cupidine a Lodovici amicitia discessisse videatur.

17. Ad haec Alfonsus non negare se primum Iohannam ab eo auxilium petere, coeterum a se nihil adhuc super ea re decretum esse; cognationem et amicitiam Lodovici, quam commemorarit, sibi caram esse eamque magni aestimare; praestaturum se quod Lodovicus postulabat, modo ipse a Genuensium, quibus cum bellum gerebat, societate discederet: Lodovicum vero suam et Genuensium amicitiam simul habere non posse, quod non sit aequum, neque committendum eius classem cum hostili classe coniungi.

18. Cum hoc responso dimissus, legatus ad Lodovicum regressus est. Qui, cum utiliore sibi Genuensium amicitiam et societatem arbitraretur, in una celeritate victoriae spem repositam ratus, omisso Alfonsi auxilio, nihil ad maturandae classis celeritatem sibi reliquum fecit. Vicerunt igitur reginae afflictas preces quam a se auxilium implorantem aspernari non existimabat eius esse qui regio nomine et maiestate dignus haberi velle,

[Page 14]

quamvis suorum prope omnium contrarias sententias, ut ante diximus, animadverteret, accersitoque ad se, Malitiae inquit se reginae causam tueri constituisse, nec passurum uti illa e regno, tot annos a maioribus suis possesso, eiiciatur, nec vero se iis tam moveri praemiis, quamvis permagna sint quae illa despondeat, quam eius incommodis ac periculis, praesertim cum ad se, praetermissis caeteris regibus, certo iudicio postulatum auxilium intelligat.

19. Missurum se impraesentiarum Remundum Pirilionem, praestantem virum, cum rostratis quatuordecim, qui opem ferat commeatusque e Sicilia deportari curet. Quae cum audisset legatus, spe plenus, mittere ad Iohannam quam primum statuit qui illam quae egisset diligenter certiore redderet ut, auxilii spe allata, fortius labores atque incommoda toleraret, maxime quod Lodovicus classem properare ferebatur.

20. Quam rem cum Alfonsus comprobaret, Pascalem, Iohannae notarium, qui illi comes datus erat, cum biremi misit et quae egisset omnia quoque tempore se affuturum cum regia classe speraret, ad Iohannam perscripsit. Qui, acceptis litteris, idoneam ad navigandum tempestatem nactus, in altum evectus est et iam navigando ad oppidum quod Civitatem Veterem vocant pervenerat portumque ingressus, in terram, commeatum petendorum causa, descenderat, cum forte Lodovici classis subito atque insperato apparuit.

21. Erant in ea classe, praeter onerarias sex, rostratae

duodecim, cuius improviso aspectu conturbati qui in biremi erant, relicto eo homine cuius expectandi spatium propter hostium propinquitatem non habebant, ancoram repente moliti, concitatu remorum pulsu, Neapolim contenderunt. Sed nihilo magis Iohanna ex iis ordine scire potuit quae Malitia cum Alfonso egisset: litterae enim omnes amissae fuerant. Id modo cognovit: venturam propediem, icto iam foedere ab Alfonso, classem Pascalemque, apud Civitatem Veterem relictum eumque interceptum putari ab hostili classe, cuius metu, quod iam propinqua erat, eo relicto, effugissent. Quibus cognitis, quamvis hostilis classis adventus terrebat et eius hominis captivitas gravis erat, tamen et ipsa et quibus eius status cordi erat vehementer recreati sunt.

22. Lodovicus, appulsa ad oppidum classe, ut audivit de Pascale a suis destituto, hunc inventum ad se perducere iussit extortisque litteris, cuncta quae cum Alfonso acta erant cognovit. Post haec, eo in classem imposito, prosperum ventum nactus, paucis diebus Neapolim pervenit iactisque<sup>16</sup>

[Page 16]

ante urbem ancoris navalibusque sociis ac militibus in terram expositis quos advexerat, Fortiam, sibi obviam in litus progressum, castra propius urbem metari iussit.

23. Eius vero adventus Neapolitanos varie affecit. Namque et Andegavinis longe aucti sunt animi et Dyrrachinis imminuti: in has enim duas factiones neapolitana civitas atque adeo omne regnum divisum erat, itaque nec consilium iis nec voluntas una erat. Non tamen omnino remisere animos Dyrrachini seque expectata Alfonsi classe solabantur: omnia imperata pro se quisque impigre atque obediente facere ac destinata munera obire atque exequi. Alii turre ac muros armati custodire, alii urbem die noctuque circumire atque intervire, alii tela parare ac tormenta idoneis locis disponere, nec facultatem tentandi aliquid per negligentiam adversae factioni dare. In eo maxime peccatum in quo quis cessasset existimantes de officio certabant.

24. At Lodovicus, hostium expectatione cognita, omnia tentanda arbitratus priusquam hostilis classis adventaret, rostratas ante urbem saepius circumvagari iussit, moturos aliquid in urbe Andegavinae factionis homines existimans quorum cognati ad Fortiam in castra transierant. Coeterum eius spes atque opinio irrita cecidit. Namque, etsi multi in urbe erant qui regnum ad se, depulsa Iohanna, deferri cupiebant, tamen inimicorum vis atque diligentia omnem iis novandarum rerum facultatem auferebat. Certabatur quotidie levibus proeliis vario eventu.

25. Dum haec Neapoli geruntur, Remundus cum Malitia legato omnibus ad cursum comparatis e Sardinia solvit idoneamque ad navigandum tempestatem nactus, in Siciliam venit. Ibi iussis aliquot onerariis cum frumento sequi confestim velis sublatis Neapolim petiit. Erant in ea classe naves longae sexdecim ad cuius prospectum mira quaedam animorum commutatio facta est. Nam quantum Andegavini remiserunt animos, classis suae usu prope sublato, tantum Dyrrachini sustulerunt tantaque ab iis laetitiae significatio edita est, flammis per noctem tota urbe perlucens, quanta in dubiis rebus ab iis fieri assolet qui auxilio diu ac multum expectato tandem potiuntur.

26. Rostratae hostiles, quae quotidie in portu ante urbem excurrere ad concitandos civium animos solitae erant, confestim sub onerarias, erant enim pauciores numero, tanquam sub tutam et eminentem arcem, sese recepere nec libere vagandi aut discurrendi, tribus praesertim triremibus<sup>18</sup>

[Page 18]

Iohannae additis, postea potestas fuit. Expositus in terram Malitia quae egisset cum Alfonso non verbis modo verum etiam rebus ipsis edocuit. Freta hoc auxilio Iohanna et a mari omnis generis commeatus capiebat et a terra hostium vim facile arcebat: fuit autem hic annus ab ortu Christi Dei nostri vigesimus et quadragesimus supra millesimum.

27. Postridie Remundus, navi egressus, in magna civium frequentia ad reginam accessit; qua conspecta: «Bono te - inquit - animo, regina, esse Alfonsus iubet cuius in te pietatem atque animum, Malitia legato tuo referente, satis scire potuisti: nullum tamen eius rei certius argumentum aut clarius indicium hoc uno est. Simul ac enim ex legato tuo agnovit Lodovicum hostem tuum propositam expeditionem pertinaciter persequi, ut saluti tuae ac dignitati consulere, me cum hac classe quam vides ad te ire una cum legato confestim iussit, quam satis esse et ad urbem tuendam et ad commeatus inferendos in praesentia existimavit.

28. Quod si te haud

aliter quam eius praesentia atque adventu tanto belli onere levare posse cognoverit, sese cum reliqua classe reliquisve copiis mox tibi affuturum pollicetur. Cuius rei si usus venerit sentient profecto hostes a te haud nequicquam eius opem imploratam esse. Itaque, posito metu, forti fac sis animo atque Alfonso tuis rebus adversis nusquam defuturum confide: qui, quantum te adjuvare possit, et milite et commeatu, supervacuum dictu existimo. Ego vero, quod ad me attinet, tibi, pro mea in regem fide, regina, polliceor me pro tua dignitate ac statu conservando nulli discrimini aut labori parsurum».

29. Ad haec Iohanna: «Nunquam equidem dubitavi quin ab Alfonso facile in tantis malis auxilium impetratura essem, quod nobis eius humanitas atque animi specimen haud inauditum erat. Idque mihi unum in calamitatibus meis solatium, ea una spes relicta erat cum caetera omnia desperationem quandam afferrent; ob eamque causam omnes difficultates ac pericula fortius tuli. Acceperam eum iis maioribus ortum qui semper laudi et gloriae studuerunt, acceperam eo patre et rege natum qui consilio atque animo cunctis aetatis suae regibus anteisset. De eius erga me voluntate ex Malitia legato multa accepi, sed nullum habeo testem certiore quam tuum cum hac classe adventum quo hostes ipsos conterritos videmus.

30. Equidem, dum sciam eum incolumem esse, nihil est quod aut hostem metuum aut pristinam auctoritatem ac regni possessionem me recuperatam desperem. Ego vero eius auxilium hoc pluris facio quod venit in tempore, urgente mari terraque hoste, et quod te, virum fama praeclarum, classi ducem datum esse conspicio». Haec ubi dicta, Alfonso, in filium

[Page 20]

primum adoptatum ingenti omnium assensu, per praeconem Calabriae ducem pronuntiari iubet; deinde Remundo aureo torque regis nomine, ut fieri consuevit, coronato ac per totam urbem in summa Dyrrachinorum laetitia circumducto, arcis maritimae, quam Ovi appellant, uti per Malitiam legatum pepigerat, claves tradi imperavit.

31. Per eos dies Aversana arx quae, amisso oppido, nihilominus in fide permanserat, per prodicionem in Lodovici potestatem venit. Namque Franciscus Gattula, studio partium ductus, eam petenti et multa pollicenti Lodovico tradidit, quo postea oppido tanquam horreo ac belli sede, propter situs opportunitatem, usus est: neque enim ab Neapoli plus octo milia passuum abest, annona atque omni frugum genere in primis abundans. Inter haec Baptista Fregosus, eius classis dux qua Lodovicus Neapolim traiecerat, postquam Lodovicum mari nihil moliri posse animadvertit propter hostilis classis adventum, primo Castrummaris inde Genuam abiit.

32. Nec multo post Lodovicus, cum saepius vim ac dolum nequicquam tentasset, cum exercitu Aversam est profectus, ratus Aversanos facilius in fide contineri et frumentum ac necessaria omnia exercitui multo commodius suppeditari posse. Indeque quotidie in Neapolitanum excursionibus crebris omnia circa urbem infesta faciebat. Cum hic esset rerum status et profecta ab Alfonso classis non finem praesentibus malis, sed tantum respirationem quandam attulisse videretur maiusque et gravius bellum id esse appareret quam quod per praefectum confici posset, crescentibus in dies Lodovici opibus finitimis, plerisque rerum successu ad se confluentibus, invalesceretque quotidie magis civilis seditio quae hoc gravior ac periculosior erat quo hostis erat propinquior, rursus Iohannae ac totius Dyrrachinae partis animi in unum Alfonso conversi sunt, nullam salutis spem aliam superesse arbitantes.

33. Mitti igitur placuit ad eum legatos qui docerent quo statu Neapolitana res esset quamque necessarium foret, si reginae statum salvum vellet, confestim eum cum reliqua classe Neapolim traicere, omnia quae Iohanna spoponderit Remundo praestita. Inter haec qui Andegavinae partis erant, per crebra hostium colloquia sollicitati de prodenda Lodovico urbe, Neapoli consilium ineunt.

34. Porta erat angusta in infrequenti via ac deserta urbis parte ad Carbonariam sita quam, sub Fortiae adventum cemento et calce raptim obstructam, terra insuper congesta cumulaverant. Per hanc cum occultius intromitti hostes posse coniurati existimarent, compositis omnibus, Lodovicum monent

[Page 22]

uti quarta noctis vigilia cum Fortia atque omnibus copiis tacito agmine accedat; sese, refractis portae claustris, eius copias repente admissuros. Quo discrimine cognito Iohanna, prope costernata, Iohannem Caratiolum cum omnibus externis copiis atque urbana iuventute urbem ac moenia obire confestim iubet ne quid coniurati movere auderent.

35. Quod ut coniurati animadvertere, eorum consilia patefacta rati, alii alios hortari coeperunt ut correptis armis rem exequi properarent priusquam inermes domi comprehensi pecorum modo trucidarentur, Iohannem Caratiolum magno armatorum numero per urbem discurrere ac suspicionis signa edere. Mutuis itaque studiis accensi, clam arma capiunt et ad infringenda portae claustra furtim contendunt, quod iis erat facilius quoniam in iis nonnulli erant quibus negotium datum fuerat ut noctu vigilas in muris circumirent. Ad hanc aliquot profecti eamque interceptis custodibus refringere aggressi, nam caeteri domi armati signum expectabant, ad Lodovicum mittunt, haud procul ab urbe praestolantem, qui moneat uti copias confestim admoveat, ita facto opus esse.

36. Coeterum cum iam perfosso atque eruto muro patefactum hostibus ingressum putarent, tigillus portae, ab interiori parte obductus, equitem ingredi inibuit: hunc vero, ne caedentes sonitus proderet, nequaquam securibus caedere audebant. Quod hostes conspicati, equis repente delapsi, ingredi urbem coepere; quorum strepitu propinqui vigiles excitati atque ad portam, quantum tuto possent, tacite progressi, ubi portam patefactam sensere, repente ad arma conclamant teneri ab hoste urbem pluresque iam intra muros esse. Tum trepidatio simul et pavor repente urbem invasit, sed minor aliquanto fuit quod haud omnino improvisa res erat. Ignari primo ubinam periculum foret, armati per urbem discurrentes, ne qui motus a coniuratis fierent qua hostes ingressos acceperunt eo catervatim contendere.

37. Primus omnium Christophorus Caietanus, vir animo et consilio clarus cui ea pars moenium tuenda data fuerat, cum paucis suorum ad eum locum equo provectus, conserto proelio, hostilem impetum sustinuit, donec Iohannes Caratiolus ac Lodovicus Columna cum equitatu affuere. Hi non modo ingressos expellere, sed etiam ne alii ingrederentur summis viribus contendebant. Atrox certamen erat praesertim quod in tenebris

[Page 24]

res gerebatur, nocturno tumultu terrorem augente. Simul duplex cura Dyrrachinorum angebat animos, una eicendorum ex urbe hostium, altera ne coniurati per noctis occasionem sese hosti adiungerent tergaque eorum invaderent quorum plerique, fortunae eventum expectantes, sese Dyrrachinis immiscuerant. Sed in id unum pertinaciter pugnatum, Fortia contra maxime adnitente, neu tigni rescindendi hostibus potestas esset, ne cum equitatu liberius in urbem irrumperent.

38. Inter haec Remundus Pirilio, tumultu excitatus, cum quingentis navalibus sociis eodem contendit. Quorum interventu Dyrrachini usque adeo confirmati sunt ut hostes iam in fugam inclinales extemplo urbe ac moenibus expulerint. Obstructa igitur rursus porta eaque urbis parte fidis custodibus firmata, caeteri quique



ad stationes sibi delegatas divertere. Post haec de coniuratis quorum nonnulli inter hostes pugnantes visi fuerant, habita quaestio est, quorum plerique gravioris poenae metu e muro per funem dilapsi sese ad Lodovicum in castra recepere horum bona publicata. De caeteris comprehensis, tres coniurationis auctores securi percussi, reliqui pecunia multati sunt atque, ex eo argento multatitio in aerarium relato, bellum quod alioquin vix sustineri poterat aliquandiu pertractum est.

39. Postridie Lodovicus, qui ad mille passus ab urbe equitatu fretus substiterat, ut nec motum ullum in urbe concitari nec hostes ad pugnam prodire animadvertit, ad multam diem cum exercitu Aversam se recepit. Crebrae deinde procursationes, uti consueverant, utrinque fieri coepte, nec circa urbem pacati quicquam relinquebatur. Coeterum Iohanna ac Dyrrachini adeo sustulerant animos, patefacta coniuratione, depulsis urbe hostibus, frumenti et caeterorum commeatuum importatione, ut iam hostiles excursiones minasque contemnerent.

40. Interea legati a Iohanna ad Alfonsum missi in Corsicam pervenerunt. Namque Alfonsus per id temporis Corsos oppugnabat Bonifaciumque oppidum, totius insulae ac gentis caput, castris sub urbem positus obsidebat hique, ubi loquendi potestas facta est, pluribus verbis regi disseruerunt cur Iohanna eius Neapolim profectionem pernecessariam existimaret. Deinde docuerunt eum et reginae filium et Calabriae ducem pronuntiatum arcemque maritimam in Remundi manu esse. Quibus acceptis Alfonsus non defuturum se reginae et matri optime de se merita cum respondisset, omnibus celeriter ad cursum comparatis, in Siciliam traiecit inde, ut primum sibi commodum foret, Neapolim petiturus misitque ad Iohannam cum legatis qui illam de adventu eius in Siciliam certiores facerent

[Page 26]

eumque brevi ad se venturum significarent.

41. Quo ad se profecti Antonutius Aquilanus, Calabriae praeses et Hieracii, Terraenovae ac Sinopolitanus, et alii quidam eiusdem provinciae procures, cohortati sunt, postquam Calabriae dux a regina factus esset, mitteret quenquam e suis qui eam provinciam tueretur pulsisque inde adversariis regeret. Quorum consilio probato, Iohanna Hixeritanum, regiae stirpis sibi carissimum hominem et in quo viro multas ac singulares animi et corporis dotes inesse norat, cum imperio eo misit. Qui in Brutios, quos nunc cum Calabris uno nomine Calabros vocamus, cum aliquanto equitatu transgressus, coniunctis copiis cum Antonutio ac caeteris, primum Maletum petiit.

42. Quo oppido vi capto et in fidem recepto, paulo post Neocastrum petens et ipsum quoque oppidum in regis potestatem redegit. Deinde in Cratis fluminis vallem - quod flumen, ab antiquis Acheron appellatum et Alexandri Epirotae nece nobilitatum, Consentiam influit — progressus, multa praeclara facinora adversus Franciscum Fordam et Crotoniatem regulum aliosque Andegavensium partium edidit.

43. Interim dum arma dum iuventutem dum pecuniam et commeatus praeparat, de ratione belli cogitare intentius coepit. Iam enim cernebat animo quanta esset eius futura belli moles: in primisque, cum animadverteret sibi turpem ad famam fore proficiscentem se ad reginam obsidione liberandam ipsum in urbe Neapoli obsideri, Braccium, qui Fortiae opponeretur, mercede conducere instituit.

44. Erant hi duo clarissimi ac praestantis simi eius tempestatis copiarum duces, Braccius quidem genere opibusque illustrior. Coeterum scientia rei militaris, animi magnitudo et auctoritas, in utroque propemodum pares, non solum aemulationem inter se accenderant sed etiam graves inimicitias pepererant, adeo ut non veluti hostes, sed tanquam inimici, invicem bellum gererent, alter alteri semper adversi infestique. Una res dispare erant, quod Braccius animi tantum, Fortia non animi modo, verum etiam corporis viribus pollebat. Braccius enim, uno latere debilitatus, armis uti non poterat.

45. His de rebus existimavit Alfonsus nullum a se copiarum ducem Iohannae rebus utiliore conduci posse. Misit igitur ad eum de Iohannae voluntate nuntios qui de eo conducendo agerent. Qui cum intelligeret si Lodovicus, pulsa Iohanna, regno potiretur, Fortiam aemulum postea Lodovici favore atque opibus subnixum multo quam se potentiores fore, oblatam conditionem laetus accepit.

46. Coeterum dum profectionem parat complures dies intercessere cuius

[Page 28]

morae duae fuerunt causae: una quod stipendium ad eum serius missum est, altera quod non satis tuto relinqui sua existimabat. Is enim, Martino pontifici infensus, aliquot sacrosantae romanae ecclesiae oppida armis occupaverat, quam quidem rem sibi postea exitio fuisse crediderim quasi cum superis bellum gerenti. Verebatur simul ac in Campanum cum copiis transisset ne pontifex, immisso exercitu, receptis iis quae amiserat, sua insuper oppugnatum iret.

47. Interim Alfonsus ordinandis Siciliae rebus praeparandisque quae ad bellum gerendum opus esse videbantur omnem curam ac studium adhibebat frequentesque nuntios ad Braccium, uti eius adventum maturaret, dimittebat. Itaque Braccius, compositis domi rebus oppidisque praesidio firmatis, e Perusia tandem movit ac per Pelignos Sulmonem devenit, quinquagintaque milibus passuum uno die confectis. Celerius opinione omnium Capuam est profectus, frustra tendente Fortia qui de eius profectione acceperat, ne in Campanum transgrederetur cumque celeritate adventus sui famam praevenisset fallendorum hostium ei opportunitas data est.

48. Nam cum postridie equites quos praesidii causa ad Mariae Maioris vicum Lodovicus miserat, ut solebant haud procul a Capua excursionem fecissent et ii, qui obviam exierant, ex composito cederent ut persequentes in insidias illicerent, Braccius, cum equitatu ex urbe repente egressus, tantum iis terroris iniecit ut primum impetum non tulerint nec prius finem fugiendi fecerint quam ad vicum, unde discesserant, pervenerunt.

49. Hic vero, confirmatis paulum animis, loci fiducia consistere ac sub templum quod in arcis modum emunitum erat sese receperunt. Insignis ea pugna pro numero equitum fuit, quos cum Braccius diutius praeter spem resistere intueretur, exhortatus milites, eos intra muros praecipites repulit templumque eodem impetu praeter turrim coepit cuius expugnatio eo difficilior videbatur quod in eam confugerant Perusini quidam eius factionis quae Braccio adversa erat, quos mortis metus audentiores ad resistendum faciebat hique a Braccio venia data arce excesserunt, ipso vico in Iohannae potestatem redacto omniue hostium equitatu prope capto.

50. Post haec Braccius Capuam reversus, nullo iam obsistente quod equitatu superior erat, Neapolim profectus est et quod tam diu adventum eius distulerat, prius prope in conspectu urbis fuit quam de eius adventu nuntiis fides haberetur. Interea dum Braccii adventus expectabatur, quod multi civium

[Page 30]

ex coniurationis reliquiis ad Lodovicum inclinare videbantur et pecunia in stipendium militi deerat, legati sex ad Alfonsum denuo missi fuerant oratum ne quid amplius eorum spem differret, si se salvos esse cuperet: Lodovicum enim undique copias cogere omniaque ad bellum trahendum necessaria summa cura providere, periculum esse ne qua nova coniuratio, si diuturnior obsidio foret, in urbe rursus excitaretur; Braccium scribere sese, omnibus rebus domi constitutis, mox affore.

51. Non esse humanitatis suae, quibus tantam de se expectationem praebuisset, eorum ad extremum salutem negligere. Multos quotidie cives, ne infimos quidem, sed qui et genere et gratia inter cives valeant, in hostium castra confluere atque ad res novas hos sollicitare quibus cum aliqua

necessitudine iuncti sunt: quibus omnibus malis ipse unus mederi posset. Profecto Neapoli Braccio colloquioque cum Iohanna habito, litterae quamprimum ad Alfonsum de ea re datae ut, si quid eius viri expectatio adventum eius moraretur, quae vulgo increbuerat opinio, omnem penitus moram rescinderet. Quod cum Alfonsus cognovisset profectionem maturare institit.

52. At Lodovicus post Braccii adventum, quod erat impar viribus, nihil temere agendum ratus, a solitis excursionibus ac populationibus suos continebat. Sed magis eum angebat Alfonsi expectatio quem sciebat maiores quam se vires ad alendum bellum habere et suscepta semel expeditionem non deserturum. Qua de re ad Martinum pontificem qui in eum pronior quam in Alfonsum erat legatos mittere decrevit iique ad eum profecti hunc in modum locuti sunt: «Existimamus non ignorare te, summe pontifex, Alfonsum Aragonum regem Neapoli in dies expectari eumque, sub auxilii praetextu, Neapolitanum regnum invadere conari cuius rei haud ambigua argumenta sunt quod se prius a Iohanna in filium adoptari et Calabriae ducem ac successorem institui per legatos voluit priusquam e Corsica moverit.

53. Quae omnia sibi illa haud repugnanter concesserit ut ea, quae viribus diffusa metuit ne regno spoliatur, quamlibet conditionem ferre haud renuens modo, quandiu vivat regno frui aut certe reginae nomen retinere possit. Nec illud ignoras Braccium, acerrimum inimicum tuum, ab eodem rege mercede conductum cum multo equitatu iam in Campanum transisse, mox his oppidis bellum illaturum quae Lodovico portas aperuerant. Cui uni cum resistere vix possit quod is plus valet equitatu quam Fortia, accedentibus novis Alfonsi viribus quid arbitraris fore? Cedat sane et ab incepto absistat oportebit, quod, si quo fato

[Page 32]

acciderit, non debet apud te dubium esse quin id iuris atque auctoritatis quod sacrosancta romana ecclesia tuque eius princeps in eo regno habes, is brevi tempore elevaturus sit.

54. Rex sublimi animo dominandi cupidus, ex longinquis Hispaniae oris ac gentibus feris profectus, omnia suae potestatis faciet, arbitrio pro lege utetur nec tributum debitum pendet, nec regni coronam, quae tui iuris est, a te accipere dignabitur; cuius exemplum secuturi, posterius pontificibus deinceps adversi atque infesti aut certe contumaces erunt. Quae cum ita sint, summe pontifex, tuarum partium fuerit in id summa ope eniti ne Lodovicus bello succumbat. Nam cum sis apostolicae sedis dux et moderator, omni a te ratione providendum est ne quid detrimenti eius status capiat.

55. Braccio haudquaquam regi comparando tibi bellum inferente magnam existimationis tuae partem amisisti. Quid igitur censes fore si a rege tam opulento tibi tollatur auctoritas? Quod quidem facile tibi contigerit, utinam falsi vates simus, si ad providendum his malis tardior fueris. Neque enim eas habet Lodovicus copias quibus Alfonsi ac Iohannae vim sustinere diutius queat. Tu vero, cum per Braccii transitum in Campanum magno belli onere levatus sis, poteris commode, si voles, Lodovicum adiuvere, quem adiuvens facile amissa recuperabis.

56. Quod ni feceris et Lodovicus neapolitanum regnum et tu de pontificia maiestate atque auctoritate non parum profecto amiseris. Quod ne evenire patiaris, te per summam bonitatem tuam ac per omnes superos obsecramus». Facto dicendi fine, ea sibi curae fore pontifex respondit spemque auxilii praeiit quod ut praestaret duae eum potissimae impellebant causae: una quod Braccium, quem maxime oderat, ulcisci cupiebat, altera quod Lodovicum apostolicae sedis obtemperantiorem existimabat fore.

57. Cum hac spe dimissi legati, Lodovico certiore facto, inde ad florentinos

ac caeteras Italiae civitates et ad Philippum Mariam mediolanensium principem profecti, docuere quanto in periculo tum omnium tum singulorum status esset si Alfonsum regni neapolitani compotem fieri

paterentur: quod tanti regni opes vel moderatum regem, nedum imperii ac gloriae cupiditate flagrantem, ad occupandum Italiae imperium allicere atque incitare sat possent. Singulos populos ac principes ei postea, parto regno, non futuros pares, qui nunc coniuncti et ad bellum consentientes illo haud dubie superiores futuri essent. Detestabile profecto cuivis debere esse, qui sit in Italia natus, hispanos habere dominos et opulentissimam atque amoenissimam Italiae partem pati cathelanorum provinciam esse.

58. Simul summis precibus orabant atque obtestabantur uti Lodovico

[Page 34]

auxilium ferrent ac bellum id omnino ad se pertinere cogitarent, nec sinerent regem amicum, in quem maxima neapolitani regni pars consentiret, eo regno extrudi unde maximus fructus capere consuevissent. His atque huiusmodi verbis civitatum ac regulorum animos concitare conati, benignis modo responsionibus acceptis, ad Lodovicum rediere.

59. Haud multo post Tartalia, inter militares duces ea tempestate celebris, cum equitibus mille a pontifice ad Lodovicum venit: quo equitatu auctus hostibus prope par effectus est. At Alfonsus, dignitatis suae esse arbitratus priusquam e Sicilia solveret legatum ad Lodovicum mittere qui illum ab incepto revocaret aut, si id non posset, ei bellum indiceret quod matri opem ferre cogeretur. Iohannem Ferdinandum, magno consilio virum, Neapolim mittit qui eum perbrevis adventurum Iohannae significet, simul qui Lodovico denuntiet nisi e neapolitanis finibus cum exercitu abscedat, sese auxilio reginae venturum, se quidem invitum adversus eum arma suscipere quicum sibi consanguinitas et amicitia sit, sed eos qui sese in eius fidem et tutelam dederint destituere non videri id humanitatis suae.

60. Quod, si antiqua iura repetantur, intelliget Lodovicus ad se magis quam ad eum id regnum iure pertinere quod per Aragonum reges, quibus ipse successerit, ad quos regnum illud per Costantiam, Manfredi Siciliae regis filiam quae Petri minoris Aragonum regis uxor fuit, ad se perveniat Carolumque illum qui primo, pulso Manfredo, regnum invasit nullo iusto titulo regnum tenuisse quod ante eum Henricus imperator, Rogerii primi Siciliae regis gener, regnum illud haereditarium legitimo iure tenuerit; se tamen, quamvis haec sciret, noluisse feminam vexare, existimantem maxime iniquum esse quae Ladislao fratri legitime successerit, hanc regno exui. Reginae obitum ab eo expectari satius fuisse, qua mortua, fortasse regnum sine certamine ad se redisset.

61. Monere ac rogare se uti ab incepto absistere in animum inducat eiusque amicitiam retinere quam inimicitias experiri malit, quod si fecerit perpetuam sibi cum eo gratiam atque amicitiam fore; sin aliter animatus sit, bellum paret. Cum his mandatis legatus Neapolim profectus, postquam Alfonsum brevi venturum Iohannae significavit, confestim ad Lodovicum accessit cui cum regis mandata exposuisset, irritatus his multo magis, Lodovicus Alfonsum facere iniuste ait qui ipsum eo regno expellere conetur quod, Carolo avo suo legitimo iure a sacrosanta romana ecclesia concessum, ab eo iuste repetatur.

62. Non esse sibi obscurum Alfonsum non tam auxilium Iohannae ferre in animo

[Page 36]

habere quam eius regno occupare. Quod autem, inquit, possessionis antiquitatem spectari oportere, non esse ita, sed quo iure quove titulo quis possideat: nam quae, vel iusto bello parta vel ab eo qui dandi potestatem habeat, tradita sunt, haec iniuste possideri quis arguat? Non debere Alfonsum ignorare id regnum a collegio apostolico summo omnium consensu Carolo eius avo traditum olim fuisse. Coeterum illum dominandi libidine omnia humana ac divina iura negligere; se tamen sperare Deum aequum iudicem unde ius sit inde victoriam daturum; se vero neque denunciationibus belli neque terroribus ullis susceptam expeditionem deserturum.

63. Inter haec Iohanna de Castromaris recipiendo cogitare coepit quod oppidum a Lodovico tenebatur: nimis enim propter propinquitatem Neapoli imminebat. Itaque eo Braccium mittere cum copiis statuit. Isque prima noctis vigilia cum exercitu clam hostibus profectus ante lucem ad oppidum pervenit: cuius inopinato atque improvise adventu percussis oppidanis, antequam iis sui colligendi aut arma capiendi facultas daretur, irruptione facta, oppidum praeter arcem primo impetu coepit ac diripuit; nonnullos praeterea vicos circumiectos expugnavit praeda militi concessa.

64. Quod simul atque Lodovico renuntiatum est, Fortiam cum equitatu atque eo delectu quem raptim cogere potuit eo confestim mittit, qui oppidanis auxilium ferat et Braccium, si possit, reditu intercludat. Cuius consilio Braccius per exploratores cognito in his locis sibi haud diutius morandum ratus, quod omnis circa ager hostilis esset quodque ea loca adhuc militi suo ignota, antequam Fortia cum exercitu appareret, relicto oppido atque omissa arcis oppugnatione, confestim abire inde constituit.

65. Itaque secunda noctis vigilia instructo agmine, quasi ubique hosti occursurus, secus mare iter faciens, Sarni fluminis ostia propinqua oppido primum transgressus atque inde ad oppidum Turrin quod alii Octavii, alii Graeci vocant a vini graeci copia, suos incolumes Neapolim reduxit. Qua re cognita Fortia, cum nihil amplius posset proficere, in Aversanum, unde iam moverat, rediit.

[Page 38]

### 3. LIBER SECUNDUS

1. Dum haec Neapoli aguntur, Alfonsus, cognito Lodovici animo, e Sicilia digressus, ad Aenariam insulam, quam Ischiam vocant, classem appulit iactisque ancoris in portu substitit. Quod postquam Iohannae nuntiatum est, Iohannem Caratiolum cum nonnullis optimatum ei obviam quam primum misit, qui sibi verbis suis de incolumi eius adventu gratularetur, deinde gratias ageret quod se non deserendam in tantis laboribus existimasset ac demum rogaret uti ad arcem maritimam, quae in ipsius potestate esset, cum classe proficisceretur atque ibi tantisper morari non gravaretur, donec quae pro eius adventu celebrando decreta essent pararentur. Quae cum accepisset, Alfonsus ad eam arcem subito concessit ibique constitit.

2. Movit maxime Iohannem insigne quoddam virtutis specimen, quod, et vultu et verbis, rex praeseferre videbatur, atque illustrium virorum comitatus: siquidem, praeter milites ac navales socios quorum ingens erat numerus, ad mille et quingentos, tum equestris ordinis viros, tum regulos, partim ex Cathelonia atque Hispania, partim e Sicilia, secum ad id bellum vexerat. Quae, tanta potentia conspecta, etsi ipsi Iohanni nonnihil molesta erat, quoniam eius opes elevatura aut certe obscuratura videbatur, tamen, reginae renuntiata, ingenti eam spe ac laetitia repleverunt.

3. Postridie paratis omnibus Alfonsus, cum ex arce maritima in regiam accerseretur, Neapolitanis civibus obviam progressis scaphisque completo portu, classem expediri exercitumque instructa acie in adversum litus prodire iussit, simulachra quaedam navalis terrestisque pugnae invicem edentes, rem profecto dignam spectaculo, collustratoque per hunc modum portu, puppibus ad litus conversis, in terram sub urbem descensum est.

4. Ad quem mox Braccius progressus vehementer inquit: «Rex, optavi, ex quo ad me nominis tui fama pervenit, aliquod tempus accidere quo mihi amicitiae tuae conciliandae opportunitas aliqua daretur. Postquam vero ea mihi occasio et facultas data est, nihil profecto potius habui quam ut ad te confestim proficiscerer constitutisque quam celerrime fieri potuit domi rebus, in Campanum, quo me vocasti, accessi nulloque periculo aut

[Page 40]

labore declinato, Neapolim contendit meorumque militum virtute hostium ferocitatem ita repressi ut qui prius ante Neapolitana moenia quotidie

excurrentes hunc agrum incendiis ac populationibus vastabant, nunc vix intra Aversae moenia se tutos existiment».

5. Ad ea paucis Alfonsus eius gratiam illum pridem consecutum, ob egregiae virtutis famam, hanc vero non parum eius in matrem merita auxisse, pro cuius salute quos labores quaeve discrimina subierit se satis scisse: pergeret modo maioraque praemia quam sibi animo proponeret, si belli exitus prosper foret, expectaret.

6. Simul his dictis ad eam portam, quae Capuam fert, ire pergit. Intranti urbem universa civitas visendi studio ei obviam effusa: admirabantur autem non regalis corporis ornatum, sed, in tanto aetatis flore, tantam virtutis opinionem; Hac multitudine circumfusus, praeuntibus longo ordine sacerdotibus sacrumque carmen canentibus, per singulas nobilium sessiones, inter saltationes et cantus, ad arcem regiam pervasit. Quo simul atque eum ingressum Iohanna accepit, ad palatii limina obviam progressa, postquam eum exosculata est, claves portarum ipsius arcis ei illico, inspectantibus omnibus, tradi iussit.

7. Deinde «gratias ago» inquit «superis qui dedere ut te in hoc regno meo praesentem, praesens, intueri possim, qui mihi, absens, decori ac salutis fuisti: fatebor namque ingenue me hanc urbem atque hoc regnum, quod mihi reliquum fortuna fecit, beneficio tuo possidere. Nam postquam Remundus cum classe auxilio venit, ea meditari atque agere non destitit quae, mihi prospera, hostibus adversa existimaret. Nam, ut caetera omittam, qua nocte coniurati Lodovico urbem prodere conati sunt, tandiu anceps certamen cum hoste intra muros fuit donec Remundus, eodem tumultu excitatus, cum navalibus sociis accurrit.

8. Braccius vero, primo adventu, non solum a procursationibus solitis Fortiam prohibuit, sed etiam Castrummaris et alia quaedam loca circumiecta uno impetu coepit. Quae beneficia, nisi maiora existimem quam possim verbis persolvere, ingratissima profecto sim: ut autem me hisce auxiliis gravissimo obsidionis periculo levasti, ita profecto adventu tuo omnem belli metum sustulisti. Nam qua gravitate, quo consilio atque animi magnitudine praeditus sis, ne nobis quoque Italicis ignotum est. Hunc ego certe diem, omnium qui mihi ad hoc aetatis illuxerint, faustissimum ac felicissimum duco habeoque, quo te, salutis ac dignitatis meae defensorem acerrimum, in hac urbe mea meoque regno conspicio, cuius vel adventu ipso cives meos haud mediocriter recreatos vides».

[Page 42]

9. Ad haec Alfonsus: «Maxime,» inquit «regina, laetor subsidium meum quem optabam rebus tuis fructum attulisse. Namque ut primum legatus tuus, ad me in Sardiniam profectus, mihi labores ac discrimina tua narravit, nihil profecto mihi potius fuit quam ut, missa classis parte, te quamprimum ab obsidione vindicarem, quod periniquum censebam me, in quem unum salutis tuae spem iecisses, discrimina tua negligere. Postquam vero res tuas arctiores factas cognovi, praetermissa expeditione corsa, ut te e tanto belli incendio eriperem, contendi. Quod ut praestare possim mihi spondet causae tuae aequitas, quam rem multum in bello valere compertum est».

10. Facto orationi fine intra tecta concessit, regali opulentia atque apparatu instructa. Sub meridianum tempus, postquam quieti indultum est, ad Iohannam se contulit quae, universa civitate in laetitiam effusa, intentis per moenia custodibus ne quid ab hostibus detrimenti per dolum acciperetur, eius adventum festivis virginum ac nuptarum choris celebrabat unaque cum ea variis sermonibus diem exegit.

11. Dehinc animum ad belli curas convertit, existimans esse dignitatis suae aliquid se dignum adventus sui initio gerere, ne in expectationem, quam de sese haud mediocrem concitarat, reginam et Dyrrhachinos frustra adduxisse videretur; simul neu terror, hosti de se iniectus, in fiduciam mox atque in contemptum verteretur, si per segnitiem tempus tereret.

12. Itaque cum ei nuntiatum esset hostes ex Aversa pabulandi causa

egressos, Braccium eo cum copiis repente misit, Fortiam opprimi posse arbitratus, si quam primum obviam iretur. Coeterum horum nihil Fortiam fefellit. Namque id veritus, speculatores procul in diversa miserat, ne qua vis incautum circumveniret uti palatos per agros milites colligendi spatium esset.

13. Itaque ut primum Braccius iis locis appropinquare coepit, speculatores, citatis equis, hostem adesse Fortiae referunt. Quo nuntio accepto, statim, ut rei ac temporis ratio poscebat, pabulatores vagos, dato signo, cogit acieque, ut erat instructa, constitit. Braccius, ut sensit visos ab hostibus antecursores Fortiamque minime falli posse, subito transversis itineribus, ad Aversam agmen vertit, eo consilio ut illos reditu intercluderet. At Fortia, ut advertit non apparere hostem, ratus id quod Braccius cogitaverat, se facile Aversa excludi posse, citato agmine ad Aversam iter rapit, pabulatoribus in mediam aciem coniectis.

14. Procedenti mox nuntiatum est Braccium haud procul inde abesse

[Page 44]

protinusque conspectum est agmen. Conversus igitur ad suos Fortia: «Videtis,» inquit «commilitones, in quem nos casum fortuna perduxerit. Pugnandi necessitas iniecta est: festinat hostis ut iter nostrum occupet, nec reditus patere iam videtur nisi quem ipsi ferro aperuerimus. Quam ob rem quod animi ac roboris saepe ante hac in vobis expertus sum, id hodie in hostem oportet repraesentetis». Militum animis hac brevi oratione confirmatis, iter persequitur.

15. Braccius, ordine Fortiani agminis prospecto, quo densiorem Fordae aciem aequaret, quatuor acies confestim in unam contulit hostesque assecutus a latere invadit. Hi vero receptus propinquitate freti et pugnabant simul et procedebant iamque in conspectu Aversae res gerebatur cum, clamore excitati oppidani, captis repente armis iubente Lodovico laborantibus suis accurrerunt.

16. Quorum accessu audentiores factos Braccius ad moenia persecutus, postquam nihil profici posse animadvertit, receptui cecinit Neapolimque copias reduxit. Post haec Braccius a Iohanna coepit contendere uti urbem Capuam, quam ei ante adventum in stipendii conditionibus pepigerat, traderet. Quae haud satis tutum arbitrata tam validum oppidum tamque opportune situm externi ducis, imperii praesertim avidi, potestati committi, eius postulata in dies differebat. Quod cum Braccius animadverteret, eam rem perquam aegre ferens, ad Alfonsum querelam detulit.

17. Is vero, etsi Iohannam haud temere in eam suspicionem incidisse iudicabat, veritus si ea res pertinacius negaretur ne Braccium a rebus suis abalienaret idque ad fidem suam pertinere arbitratus, reginae multis verbis persuasit, Iohanne Caratiolo clam contra renitente, ut quod Braccio promiserat praestaret: Capua, urbs pervetusta, agri fertilitate et situ nulli Campanarum secunda.

18. Hanc ab occidente Vulturnus, amnis altus atque praerapidus, alluit, duabus egregii operis e saxo quadrato turribus ponte iunctus, ab oriente, qua fere parte ad Neapolim spectat, manu atque opera munitam. Eo profectus Braccius absque controversia urbem in ditionem praeter arces accepit.

19. Coeterum arcium praefecti, nam duae sunt, una intra urbem, altera ad exitum pontis sita, tradere arces renuebant nisi pecunia, quae iis pro custodia debebatur, sibi primum numeraretur iniecta est ob eam causam nonnullis suspicio eam arcium praefectorum tergiversationem a Iohanne Caratiolo ortam esse indignante, ut diximus, eam urbem Braccio tradi.

[Page 46]

Qua de re, cum certamen et altercatio orta esset, iis persoluta Alfonsi opera quam postulabant pecunia, cum praesidio arcibus cessare.

20. Ea aestate nihil fere memorabile gestum est namque omne id tempus aut excursionibus aut levibus proeliis aut comportandis in hiemem necessariis consumptum est. Exacto vero autumnno, quamvis media hiems instaret, quod anni tempus quieti militum dari solet, cum accepisset Alfonsus Acerras propter propinquitatem, neque enim plus octo milia passuum ab Neapoli abest, ingentis rem momenti ad propulsandum bellum vexandosque hostes esse, eo exercitum ducere instituit. Praeparatis itaque omnibus oppugnationi necessariis contractisque undique copiis, in Acerranum profectus est binisque castris positus urbem obsedit.

21. Acerrani, quanquam subito atque improvise eius adventu perculsi, clausis portis, illico in muris apparuerunt stationibusque idoneis quibusque locis dispositis propugnaculisque interiectis, subeuntes hostes et scalas muro admovere conantes fortiter summovebant.

22. Quod cum Alfonsus animadverteret tormenta et machina admoveri iussit magnoque militum labore urbem circumvallare aggressus est iactoque vallo duplicem fossam obduxit, uti iis omnis auxilii spes adimeretur, crebris inter utramque fossam turribus excitatis. Coeterum oppugnatio omnis frustra erat, oppidanis fortiter contra tendentibus.

23. Tandem tormentis muri parte quassata aegre resistebant cui tamen malo sic occurrebant quod, quantum interdiu prociderat, tantundem munimenti ex materia noctu sufficiebant. Hos autem labores eo constantius ferebant quod Aversae oppido propinqui sese a Lodovico deserui non posse confidebant.

24. Qui, eorum discrimine cognito, ne oppidum ad bellum gerendum tam opportunum amitteret, iis auxilium ferre statuit. Quibus cum iam non aliter quam vi et armis subveniri pateretur oppidi circumvallabo, Fortiae imperat uti cum omni exercitu, nisi quantum Aversae presidio sat esset, eo per noctem proficiscatur. Isque confestim ad milites profectus, dissimulato itinere ne quid hostes sentirent, corpora curari et aliquantum quieti dari iubet, ne quid in his morae sit ubi facto opus fuerit consiliumque cum paucis primorum ordinum communicat. Paratis itaque omnibus, tertia noctis vigilia Acerras versus composito agmine, quasi hostes in conspectu esset, iter facit et ad tria milia passuum ab oppido constitit.

25. Quod postquam Alfonsus ex speculatoribus cognovit, confestim

[Page 48]

Iohannem Vintimillium, fortem atque impigrum virum, cum parte peditatus et equitatus ad pontem, quem Casulae vocant, ei obviam mittit qui illum transitu Clanii fluminis prohibeat. Isque celeriter profectus reperit duas iam hostium acies cum aliquanto peditatu occupato ponte flumen transisse missisque qui id Alfonso renuntiarent, lacessere hostes coepit ut, si qua posset, vel eos qui transierant trans flumen repelleret vel transire conantes arceret.

26. Quibus Alfonsus renuntiabis, peditatum quem egregium navibus vexerat statim ad eum summittit hisque aliquot equitum acies addidit hancque omnem manum Nicolao Picinino, iam tum in re militari claro, qui in magnum postea et singularem copiarum ducem evasit, attribuit.

27. Ipse interim opera custodiri et ne quid omnino detrimenti ab oppidanis accipi posset observari praecipit. Omnibus pro tempore provisus, relicto in castris Braccio cum parte copiarum, ipse cum ad pontem contenderet suasit Braccius uti ipse potius in castris adversus oppidanos maneret, se ad pontem ire sineret.

28. Quod consilium cum omnibus probaretur, dimisso Braccio, ipse in castris perstitit. Iamque interventu Picinini perculsi hostes, ponte deserto, terga dare coeperant, cum interim



Braccius supervenit simulareque fugam suos praecipit ut hostes cis flumen illidat. At Fortia, ut primum vidit temere hostes cedere, insidias veritus, ab iis persequendis suos continuit ac fortissimo quoque in postremo agmine collocato, Aversam iter rapuit.

29. Quod cum Braccius animadverteret et ipse insidiarum metu, emittere noluit qui persequerentur abeuntes. Et iam mille passus citatim Fortia contenderat cum Iohannes Vintimillius, cum valida equitum manu pontem transgressus, eum insequi coepit novissimosque assecutus, agmen moratus est. Quo viso, Fortia suos ut quoad tuto possent et dimicarent et progredierentur exhortatus, nunc agendo, nunc impetum hostium sustinendo cum aliquantum processisset, Iohannes receptui cecinit ac citra pontem suos reduxit.

30. Dum haec ad pontem gerebantur, Xantus, Acerrani praesidii praefectus, rei bene gerendae opportunitatem sibi datam arbitratus, cum subito, eruptione facta, in opera impetum fecisset, haud magno negotio intra moenia ab Alfonso repulsus est. Atque ita res utrobique feliciter gesta est. Acerrani, Fortiae fuga comperta, etsi rebus suis diffidere coeperant, nihil tamen animos remiserunt: qua murus disiectus erat materiam atque aggerem continuo sufficebant.

31. Coeterum obsidio ad extremum et obsessis et obsidentibus pariter gravis erat, Italico praesertim militi qui hac nostra tempestate sub tecto hibernare consueverat, nec solum propter hiemis

[Page 50]

acerbitatem, sed quod, tum Clanii vicinitate tum naturali situ, circumiecta regio plurimum aquosa est. Quod cum Alfonsus intelligeret, ne ibi diutius tempus tereretur, oppidum undique summa vi, novis operibus adiectis, oppugnare instituit.

32. Dum haec parantur, Martinus pontifex maximus cardinales duos legatos, alterum ad Alfonsum alterum ad Lodovicum mittit, quorum adventu instituta oppugnatio dilata est ac de concordia inter Alfonsum ac Lodovicum per eos agi coeptum. Cumque oppidum ob eam rem obsideretur negligentius, Lodovicus, se nactum opportunitatem arbitratus qua Acerranis opem ferret, qua intermissae custodiae erant plerosque in oppidum clam dimisit.

33. Quo facto evenit ut Acerranis iam nihil amplius oppugnationem metuentibus Lodovicus, quod legati decreverant, oppidum in eorum potestatem tradere abnuerit. Qua de re permotus, Alfonsus oppidum totis viribus oppugnare, uti iam constituerat, decrevit, nec legatus dissuadebat, rei novitate animadversa: neque enim Lodovico fas esse, ducebat, interim dum de compositione per legatos agebatur in obsessam urbem, praesertim intermissa oppugnatione, militem transmittere.

34. Et quanquam multis a proelio abstinendum videbatur, quod, cum antea oppugnatio difficilis foret eam auxilii accessione haud dubie difficiliorem futuram existimabant, fortunam tamen experiri constituit quo se non impune lusum Acerrani scirent.

35. Accedebat alia ratio quod obsidionem, quae iam prope ad extremum permagno militum labore perducta erat, in aestatem extrahi nolebat, ne aut plus negotii postea haberet aut, si re infecta discederet, ea expeditio frustra a se suscepta videretur, quod existimationis suae pluri mum referre censebat.

36. Itaque, paratis omnibus, oppidum undique oppugnari premique summa vi coeptum. Quod cum oppidani animadverterent, ad oppidi tutelam haud segniter concurrunt ingentesque lapides atque omnifaria tela e muro in subeuntes iaciebant. Praecipua tamen iis propugnationis cura circa muri ruinas erat, quod ab ea parte oppidum facilius superari posse videbatur. Quod Xantus cum futurum providisset, oppidanis per stationes dispositis, ad eius loci defensionem fortissimum quemque militem

collocaverat.

37. Alfonsus sic exercitum diviserat: equitatus et sagittariorum magnam partem muri ruinis opposuit iisque Bernardum Centiliam, praestantem virum, praefecit; Guilielmo Moncatae pars oppidi, quae ad meridiem spectat, cum parte copiarum oppugnanda est data. Equites desilire equis iussi, partim ad Bernardum partim ad Gulielmum accessere; reliqui cum

[Page 52]

Braccio in equis constiterunt ut, quocunque opus esset, sine mora advolarent. Caeterae pedestres copiae, ubi expedire visum est, per varia ante oppidum loca distributae, uti uno tempore signo dato oppidani undequaque premerentur.

38. Forte ea nocte quae antecesserat, ingens imber campos inundaverat solumque, suapte natura aquosum, adeo labefecerat ut nec miles nec equus vestigio posset insistere, quae res magno incommodo oppugnantibus cecidit.

39. Xantus in medio pugnae ardore, per oppidum discurrens cum oppidanorum manu et laborantes adiuvabat et segnius pugnantes accendebat. Maiore tamen vi ea pars oppugnabatur quae muro nudata erat, sed tanta erat eorum virtus quibus ea tuenda obtigerat ut nulla vi munimenta superati possent. Multi in fossam ruentes graviter sauciati pedem referre coacti sunt, nec ullum frustra telum in tantam multitudinem ab oppidanis de muro coniici poterat.

40. Dum acriter pugnatur, Guilielmus Moncata, fossa ac vallo transmissis, ad munimenta avidius progressus, lapidibus paene est obrutus, cum armorum gravitas et soli lapsus vestigium non recipientis regrediendi facultatem adimeret. Blascus quoque, Passaniti comes, gravi vulnere accepto, cum proelio excessisset, paulo post mortem obiit.

41. Cuius viri decessu Alfonsus graviter commotus, maiore conatu oppidum adoriri parabat, quod cum legatus animadverteret, veritus, si oppidum ira percitus debellaret, ne in oppidanos plus aequo saeviret, orare eum vehementius coepit ut proelio finem imponeret suorumque labori ac periculo parceret, non dubitare se, inquiens, simul atque responsio a pontifice allata esset quam expectabat, quin Acerrani, cum bona Lodovici venia, pontificis imperata facerent quod, si fortasse abnuerent, nullam se pro iis veniam amplius petiturum.

42. His verbis demollitus Alfonsus, ut erat natura mitis, etsi rem eo deductam videbat ut oppidani diutius eius vim ferre non possent, receptui cani iussit plerisque oppidanorum vulneratis, de Alfonsi quoque exercitu plures sauciati, nonnulli etiam interfecti, in quibus Franciscus Panormithanus, strenuus eques, qui fortiter pugnans cecidit.

43. Post hanc pugnam complusculi dies absque certamine exacti, id modo observatum ne quid subsidii aut annonae ab hostibus clam deferri in oppidum posset donec a pontifice nuntius cum litteris rediit. Quibus allatis, quod id pontifici placebat, Lodovicus ex oppido praesidium sine certamine evocavit atque in

[Page 54]

legati potestatem tradi iussit.

44. Quo recepto Alfonsus, Braccio cum copiis in hiberna Capuam dimisso, Neapolim rediit. Haud multo post Tartalias, cuius fides Fortiae suspecta erat, quod ab Alfonso equos quosdam dono acceperat et a Braccio diligi videbatur, permittente pontifice, ut quidam auctores sunt, a Fortia comprehensus est ac securi percussus. Interim, cum de componenda regum controversia ageretur, indutiae factae. Quare legatis pontificis iussu

permissa, Lodovicus e Castromaris, cuius arcem adhuc tenebat, atque ex Aversa praesidiis deductis, ea oppida in legatorum manu deposuit atque inde Romam se contulit.

45. Fortiae quoque et suorum saluti consultum isque etiam Braccii opera in Iohannae atque Alfonsi gratiam et amicitiam receptus, Beneventum, quod tenebat, accepta fide se recepit.

46. Ea tempestate

Aquila, civitas in Marsis opulenta ac bellicosa quae ad Lodovicum defecerat, Iohannae adhuc imperio rebellis erat. Quam cum sibi Braccius ex foedere deposceret, Iohanna simul atque Alfonsus, neque enim quicquam amplius a Lodovico metuebant, ut ad eam capiendam proficisceretur permisere. Qui cum copiis profectus, plerisque circa oppidis castellisque partim vi partim voluntate receptis commeatibusque interclusis, castris propius admotis urbem ipsam arctissime obsedit.

47. Et iam nihil prope hostile in omni regno videbatur praeter quam Matheloni: id castellum, haud procul ab Acerris situm, ab Ottino Caratiolo tenebatur. Erant in eo pedites trecenti qui nihil Campanis quietum aut pacatum relinquebant; ipse quidem Otinus, Iohannae infensus, vel ob eam maxime causam ferebatur quod illa Iohannem Caratiolum sibi honore et dignitate praetulisset. Erat is quidem magna prudentia atque elato animo, magnas etiam opes habebat, quapropter multos et cives et populos auctoritate sua ad Lodovicum traxerat.

48. Itaque

cum Alfonsus animadverteret Campanum agrum ab ea parte infestari, uti eos a maleficio atque excursionem deterreret, quicumque ex iis capiebantur, in naves longas, in remigum supplementum dari imperavit. Quo cognito, Otinus captivos omnes qui in eius potestatem veniebant, exectis manibus ac naso mutilato dextroque oculo eruto, dimittebat.

49. Atque ita contingebat efferatum ac nefarium bellum utrinque geri. In hoc rerum statu, pestilentia urbem Neapolim graviter vexante, Iohanna atque Alfonsus, qui urbi praessent cum praesidio relictis, sese Castrum maris receperunt.

50. Erat autem omnis ea regio, quantum a Castromaris ad summum Minervae promontorium pertinet, Lodovico amica: necdum enim ad Iohannae imperium fidemque redierat, quamvis e regno Lodovicus

[Page 56]

abscessisset. Proin ne quid inde incommodi rursum aliquando suboriri posset, statuit Alfonsus in ea loca cum classe proficisci, id tempus maxime idoneum existimans iis populis expugnandis quo omnis auxilii spes iis sublata videbatur: Lodovico enim summoto, non habebant qui eos milite aut commeatu iuarent.

51. Itaque, accersita classe cum parte peditatus, primum obsidere Vicum coepit, id enim oppidum Castromaris proximum est eoque haud magno labore est potitus. Quo recepto et praesidio firmato, ad Surrentum castra movit, quod oppidum non plus quinque milibus passuum a Vico abest, coeterum situ atque opere multo munitius idque machinis et tormentis adhibitis circumsegit.

52. Interea Massaei, quorum oppidum Surrento propinquum est, veriti ne ad se postea duceretur exercitus, legatis missis, deditionem fecerunt. Quibus rebus cognitis Amalfites, quae est altera pars eiusdem promontorii, absque certamine et ipsi in deditionem venerunt. Ad quindecim milia passuum id promontorium in mare portenditur ab oriente qua est Amalfis et alia quaedam oppida, vitis, oleae, citri atque omni generis cultarum arborum et frugum ferax, fontibus praeterea, situ, coeli salubritate atque amenitate omnis italicae orae primum celeberrimumque; ab altera parte, qua est Surrentum oppidum, vini suavissimi atque omnis pomorum generis copia identidem memorabile, Minervae promontorium appellatum,

quod in eo olim templum esset Minervae sacrum.

53. Huic promontorio opposita est Caprearum insula, montana plurimum, in cuius paene medio surgit mons editus undique praeruptus et praeceps in mare despectans, secessu olim Tiberii Caesaris famosa, in quo situm est oppidum eiusdem nominis munitissimum.

54. Quod cum audisset  
Alfonsus situs fiducia ab oppidanis negligentius custodiri, nocte intempesta partem classis eo misit hique nacti locum custodibus vacuum, admotis scalis, in murum primo pauci evasere, mox, ut tutum ac liberum ascensum cognoverunt, certatim plures eodem conscenderunt atque oppidum, oppidanis somno sepultis, ingenti clamore sublato invadunt.

55. Quo casu tam  
subito ac tam inopinato consternati oppidani, cum arma capere conarentur, hostium multitudine celeriter oppressi, armis positis, praesidium admisere. Simul omnis insula sine vi repente deditionem fecit.

56. Interea Surrentini quos obsideri diximus, omni spe auxilii destituti cum eorum res in dies vehementius coartarentur et ad obsidionem fames accederet, conditionibus quas postulabant impetratis, praesidio intromisso, in deditionem venerunt. Recepto Minervae promontorio, quod adhuc pestilens morbus Neapolim afflictabat, Iohanna atque Alfonsus sese Caietam

[Page 58]

recepere, Artale Luna, cuius opera forti in oppugnatione Surrentina usus fuerant, cum parte classis eius orae praesidio relicto.

57. Tot fortibus  
factis prosperisque fortunae successibus, Alfonsus, ad gloriae incrementa natus, omnium regulorum animos in se convertit: itaque qui prius Lodovico faverant, eius rebus desperatis, fortunam secuti, ad Iohannae atque Alfonsi imperium brevi redierunt.

58. Per eos dies Alfonsus legatos ad pontificem misit qui ius successionis Iohannae rogatu peterent, quo impetrato, celeriter reversi sunt. Per idem quoque tempus Fortia ad Alfonsus salutandi gratia Caietam est profectus; idem fecere reguli qui Lodovicum secuti fuerant, erroris sui veniam postulantes iisque omnibus venia perbenigne ab Alfonso data, quamquam Iohanna aegre ferente tam facile iis ignosci: in id enim maxime studebat, ut sibi clementiae atque humanitatis famam compararet idque ad conciliandos sibi regulorum atque populorum animos vehementer conducere existimabat.

59. Ad hoc usque tempus Iohanna atque Alfonsus de communi sententia res omnes bellicas atque urbanas administrare summusque inter se consensus omnium rerum fuit.

60. Caterum communis regnorum  
pestis atque perniciēs, invidia eam quae inter se erat, caritatem labefactare paulatim coepit fideque mutua sublata in suspensiones atque exinde in graves simultates ventum. Huiusmodi ferme causis Aversani, Acerrani, Surrentini, Amalfites caeterique populi qui, vel vi vel voluntate, destitutis Lodovici partibus deditionem fecerant, in Alfonsi verba iuraverant.

61. Quod graviter ferens atque indignans Iohannes Caratiolus, quoniam quantum auctoritatis ad Alfonsum accesserat, tantum eius auctoritati atque opibus detractum existimabat, meditari coepit quoniammodo dignitatem suam tueri posset. 62.

Erat hic vir ingentis spiritus, nec ei consilium in omnia vel pacis vel belli munera deerat, nec ferre aequo animo poterat quenquam sibi apud Iohannam auctoritate et gratia praeferri. Ipse enim cunctis regni regulis non anteire modo dignitate, verum etiam imperare

consuerat eratque omnibus maxime formidolosus.

63. Itaque inter Iohannam et Alfonsum coepit suspiciones et inimicitiarum causas serere. Facile vero credidit Iohanna: muliebris namque sexus, ut natura imbecillior ac timidior, ita ad credendum pronior est cumque in dies augescerent suspiciones et vereretur Iohanna neu, se in Catheloniam missa, Alfonsus sibi regnum eriperet, dissimulata causa, e Caieta Prochitam profecta est, quae insula perbrevis haud procul Puteolis est sita, quasi ibi animi causa mansura. Ibi aliquot dies commorata, Puteolos

[Page 60]

petiit, ut inde Neapolim traiceret.

64. Quo audito, Alfonsus Neapolim reverti statuit: iam enim pestilentia restincta erat terrestrique itinere ire maluit ut Capuam atque Aversam urbem inviseret, nondum a se visas, cumque Capuam venisset quo magis omnem Iohannae de se suspicionem ac metum adimeret, ad eam salutandam Puteolos profectus est.

65. Coeterum eius profectio eam potius suspicionem auxit. Quapropter eo Capuam reverso, Iohanna mox Neapolim pedibus petiit. Eius maxime celeritatis causa fuit quod verebatur, si Alfonsus Neapolim praeveniret, ne sibi integrum non foret in arcem capuanam, uti constituerat, se recipere neve cogeretur in arcem regiam praeter eius voluntatem se conferre.

66. Neapolim ingressae, cum secus arcem regiam iter faceret, praefectus arcis occurrit sibi que claves obtulit cui illa, valetudinem causata, velle se aliquot dies in arce capuana esse, inquit, mox, ubi convaluisset, reversura.

67. Alfonsus tam repentinam eius profectionem admiratus, se praesertim inconsulto, ne quid illa novi machinaretur adversus se veritus, confestim Neapolim profectus, in arcem regiam se recepit. Tum dissimulatae ad eam diem suspiciones ac simultates paulatim detegi coeptae. Nonnunquam tamen Alfonsus, ut suspiciones, si posset, elevaret ad eam visendam ibat.

68. Inter haec Franciscus Arriginus, quem Alfonsus Romam miserat, ad eum scribit se competisse vitae eius insidias parari eumque diem neci suae destinatum esse quo ad Iohannam salutandam proficisceretur. His permotus Alfonsus adversariorum conatibus obviam ire instituit et quoniam Iohannem Caratiolum eius consilii auctorem fuisse acceperat sperabatque, eo comprehenso, omnia prospere cessura, ut primum in regiam accederet quo senatus die ire consueverat, distingere hominem constituit, nec prius dimittere quam sibi capuanae arcis potestate facta Iohanna quae vellet efficeret.

69. Existimavit Iohannam, eo viro absente ac veluti pignore fidei retento, quae aequa forent haud repugnanter facturam, quod in eo sciebat esse omnem reginae consiliorum summam. Itaque hunc haud multo post in regiam profectum iussit in senatum ire, quasi magnum aliquid de regni statu consulturum, neve ipse aut quisquam e suis ex arce egrederetur observari praecepit, ne Iohanna illum detineri scire posset antequam ipse ad eam pervenisset.

70. His compositis ad Iohannam citatim proficiscitur, sed nihil horum Iohannam latuit. Quidam enim Braccii notarius, ad Alfonsum profectus,

[Page 62]

ut sensit Iohannem ab Alfonso distineri, equo celeriter praevectus, rem ad eam detulit simulque arcem capuanam a rege peti, eo animo quantum coniectura consequi posset ut eam arce capta in custodiam traderet.

71. Hoc

nuntio prope exanimata, quid ageret nesciebat, praesertim omnis consilii eius auctore amisso neque enim dabatur in re tam subita tamque insperata ullus consilio locus. Id tamen iis qui eam circumstabant in tanta rerum perturbatione, in primis salutare visum est, portam advenienti claudere protinusque omni arce tumultu completa, alii ad alia officia, prout cuique vel ratio vel animus suppetebat, sine ordine sine imperio discurrebant.

72. In tanta trepidatione, cum Alfonsus medium iam pontem transgressus esset, deiecta repente cataracta, exclusus est. Tum qui muros inscenderant, eum superne lapidibus incessere coeperunt; quod ubi animadvertit, consilia sua prodita suspicatus, praeverso celeriter equo, pedem retulit atque extra teli iactum substitit parumque abfuit quin lapidis ictu, qui in tergum equi incidit, occubuerit.

73. Deinde civilem motum veritus, praesertim in viarum angustiis, in forum boarium se recepit. Is enim locus visus est maxime idoneus, quod erat late patenti campo, in quo magna vis hominum explicare se posset ac si vis fieret manu rem gerere: erat enim ei adhuc ambiguum quonam id cives animo laturi forent.

74. Inter haec Hispani Cathelanique, cognito regis sui discrimine, correptis armis eo advolare. Consternata tanto malo civitas, Dyrrachina praesertim factio, nam Andegavinis id laetum acciderat, nec pro eo nec adversus eum arma sumere audebat. Magna pars, domi sedentes, urbis casum ingemiscebant levatos se externi belli metu in domesticum atque intestinum incidisse. Nec ignorabant id mali ex invidia atque ex suspicione ortum, quod nullae iniuriae extarent quae tam graves inimicitias inter regem ac reginam parere debuissent.

75. Plerique tamen officii causa, ne quid plus aequo rex fortasse per iram faceret, eodem inermes convenere. Hi neque saluti neque excidio propiorem unquam civitatem ullam fuisse aiebant, si enim ipse ac Iohanna consentirent nullam urbem feliciorum unquam fuisse, sin vero dissentirent nullam citius perisse, futuram inter ipsos Dyrrachinos seditionem, revocatos e Roma Lodovicum adversarios simulque omne regnum belli incendio denuo conflagraturum, cum utrique suos exercitus suosque duces habituri sint.

76. In his colloquiis reliqua diei parte consumpta, cum nulli apparuissent qui vim facerent in regiam se recepit. Postridie de reconciliatione

[Page 64]

per communes amicos agi coeptum et Alfonsus quidem rem componi cupiebat, quod bello domestico in Hispaniam revocabatur, ut Henricum fratrem e Iohannis Hispaniae regis potestate liberaret.

77. Iohanna vero ab ea re prorsus aversa, etsi simulabat placere sibi de concordia agi, continuo ad Fordam misit qui eum in gratiam receptum oraret uti sibi circumventae atque oppressae quamprimum opem ferret.

78. Cuius consilio cognito, Alfonsus quicquid militum equitumque habebat, extra urbem qua Fortia venturus erat, exire iubet, ne ex arce capuana Iohannam educeret aut in urbem irrumperet, navalibus sociis per varias urbis stationes dispositis, Bernardus Centilia iis copiis praefectus.

79. Non ignorabat Alfonsus tutius esse consilium copias in urbe contineri, sed verebatur, si Iohannam cum Fortia abire pateretur, ne gravius in se bellum concitaret. Cognito Fortiae adventu, Bernardus copias in quatuor acies divisit hisque singulis ad eas vias quae ad urbem ferunt dispositis, ne libera esset hosti procursatio, transversis tignis vallum obiecit, ipse in primam progressus aciem, viam Acerranam qua Fortiam adventare acceperat tenuit; qui dimicandi avidior, appropinquante Fortia, priusquam sibi satis spectatae hostium vires essent, audacter congressus, cum impetum ferre non posset, ad secundam aciem se recepit. Hic paulum retardato hostili impetu, proelium redintegrari coeptum.

80. Quod cum

Fortia animadverteret, ipse cum paucis in propinquos hortos clam digressus, perfracto qui viae imminebat muro, subito hostibus a tergo improvisus apparuit. Illi vero perterriti, cum et a fronte et a tergo premerentur telisque praeterea et tormentis ex arce capuana peterentur, sese in fugam coniecerunt.

81. Ea re conspecta, tertia acies et ipsa mox terga dedit quos hostes persecuti prope omnes coeperunt. Quarta item acies, ut suos profligatos sensit, saluti fuga consuluit: horum alii Capuam, alii in regiam arcem, citatis equis, sese receperunt. In eo proelio prope omnis nobilitas capta est quae Alfonso officii causa secuta fuerat atque omne insuper militum robur. Fortia deinde victoriam secutus, eodem impetu capuanam arcem ac protinus urbem ingressus, Catelanos, Hispanos Siculosque omnes expulit eorum hospitibus direptis.

82. Post haec de expellendo Alfonso cum Iohanna consilio habito eaque primum parte praesidio firmata quae regiam arcem urbi iungebat, ad Aversam obsidendam copias ducit, ex hoste amicus et dux factus ibique castra ponit. At Alfonso, clade suorum cognita, cum neque pecuniam haberet unde novus exercitus compararet, neque classem paratamqua

[Page 66]

acceptam iniuriam ulcisceretur, praesertim inimica civitate angi animo coepit.

83. Spes reliqua erat in ea classe posita quam a Barchinonensibus ad corsam expeditionem comparari sciebat et iam instructam esse existimabat. Muniendae arci intentus, ad frumenta convehenda pecuniamque conquirendam, in Siciliam mittit simul qui classi occurrant, si ea forte in cursu esset iubeantque confestim Neapolim petere et quinam rerum suarum status sit edoceant.

84. Oppidani veriti, si qua classis adventaret, ne per arcem in se immitti hostes possent, quae arci opposita erant loca muro obducto firmavere, arcis ipsius oppugnationem haudquaquam tentare ausi quod ea res, propter naturalem situm ac munimenta adiecta, non unius diei, sed longi temporis obsidio videbatur. Levia tamen proelia nonnunquam ex occasione conserebantur.

85. Cum hic esset rerum status, classis e Catelonia, quintodecimo die a clade accepta, profecta est: triremes decem et onerariae sex fuere. Eius praefectus erat Iohannes Cardona, vir fortis atque impiger, qui, audita modo apud Caietam rerum novitate et his quae regi ceciderant, solutis continuo e portu navibus, in altum evectus est. Et primo quidem onerariae, erat enim ventus vehemens, inter Capreas Aenariamque conspectae Baias petierunt, ut quinam esset rerum status diligentius explorarent, dein triremes secutae.

86. Quibus cognitis repente Neapolim petiit expositisque sub arcem navalibus sociis regis iussu castra posuit. Eius adventus ut adversariis tristis ita Alfonso perquam laetus fuit. Itaque acceptam iniuriam ulcisci posse confisus, castra confestim muniri, nequis in ea ab hostium equitatu impetus fieri posset iussit.

87. Locus est pro arce regia quem Corizias vocant, late patenti campo, et ob id equiti maxime opportunus; hunc Neapolitani ad primum classis conspectum, dispositis per moenia armatis, occupavere, quod eum equitatu teneri posse existimabant castrisque obequitantes hostem lacescebant.

88. Non audebant primo regii extra munimenta prodire utpote maritimis rebus assueti atque equestrium proeliorum rudes, sed tantum sagittis ac lapidibus subeuntes arcebant.

89. Pauci tamen, quibus audacia maior erat, munimentis paulum

egressi, congregati coeperunt, qui, cum equitum impetum non sustinerent saepiusque in castra repellerentur, Iohannes Cavus, qui inter primos ordinem ducebat, ingenti audacia, «Quid est,» inquit «commilitones, quod ita patiamur nostros ab hostibus pelli? An vero usque adeo animus viresque nostrae tam brevi tempore consenuerunt ut tam paucorum equitum incursum

[Page 68]

ferre nequeamus? Si nemo est qui sequatur, vel solus in hostes ibo neque patiar, quod in me fuerit, hoc dedecus nomini gentique nostrae impingi».

90. Haec ubi dicta, confestim e castris exiit seque hostibus obiicit. Hunc primo pauci, mox plures secuti, non solum hostes submoverunt, verum etiam toto campo praecipites in urbem compulerunt. Post haec doliis plerisque lapide repletis hisque pro muro obiectis adversus equorum incursum, per vitem, quae domus cuiusdam parieti ab exteriori parte adiuncta erat, quasi per scalas in muros ascensum portaque, quam Petrutiam appellant, deiectis propugnatoribus quos timor invaserat, ob effusam suorum fugam eodem impetu capta continuoque excisa trabe patefacta est.

91. Tum certatim e castris ad eandem portam concursum quae cum praeter spem repente contigissent, Alfonsus navalium sociorum partem, classem inscendere praefectumque a mari urbem adoriri imperat isque cum classe celeriter profectus – nondum enim urbs a mari moenibus cincta erat – et maior civium pars, clamore excitata, ad portam Petrutiam contenderat paucis frustra renitentibus, facile in terram descendit hostesque inde propulit.

92. Petrus quoque regius frater ab alia parte urbem aggredi iussus, uti a diversis partibus uno tempore lacessiti oppidani facilius opprimerentur, divi Nicolai templum, adversus arcem situm et item turrim, quae moli imminerebat, admotis scalis occupavit ingressusque urbem pavorem ac trepidationem percussis auxit. Ita quantum urbis patet ab arce regia ad Petri martyris templum una prope excursionem captum est. Ad haec proximis tectis iniectus ignis reliqua deinceps aedificia extemplo corripuit longiusque effusus magnam urbis partem, vento adiuvante, hausit.

93. Tum tota simul urbe trepidari concursarique coeptum, nocturno tumultu terrorem augente. Et alius quidem alio, ut quisque periculo proximus erat aut clamore excitabatur, accurrebat. Omnia passim fugientium puerorum aut feminarum fletibus personabant.

94. Paulum tamen suppressit impetum Francisci Mormini interventus qui cum aliquanto equitatu invectus regiones repulit. Quod cum Petrus regius frater animadverteret, repressa suorum fuga, pugnam redintegravit parvoque certamine hostes in fugam vertit, quibus ad clivum usque pulsus. Reliqua pars noctis quieti data. Fuit autem huius procellae tanta ac tam repentina vis ut ei resistere Iohanna nulla vi aut consilio potuerit. Prius enim irruptionem in urbem hostes fecere quam Fortia, quem confestim appulsa classe accersiverat, ex Aversa veniendi

[Page 70]

spatium habuerit.

95. Neque enim tam subito obsidionem deserere et copias adducere potuerat. Illa tamen ad eum continue nuntios dimittebat et ut ad ferendam opem captae urbi sibi prope iam obsessae contenderet, flagitabat.

96. His nuntiis permotus Fortia omnia obsidione Neapolim profectus est primaque luce urbem ingressus ad Divae Clarae templum, citato equo, advolat; iam enim proelium, quod interventu noctis sublatum fuerat, renovari coeperat eiusque adventu primo hostilis impetus paulum



retardatus est. Coeterum equorum usus vel nullus vel exiguus erat. Regii enim continenter, perfossis intrinsecus domibus, facile equites lapidibus et omni telorum genere e tectis summovebant interiectisque trabibus vias praecluserant.

97. Quod cum Fortia animadverteret, confestim equites desilire equis iubet pedibusque rem gerere. Nitebatur eques claustra perfringere. Coeterum urgente post munimenta multitudine, omnes conatus frustra erant. Pugnabatur eodem tempore diversis urbis partibus et iam quicquid a portu ad clivum pertinet in Alfonsi potestatem redactum erat.

98. Itaque Fortia cum nihil se proficiscere pugnando animadverteret timeretque ne quo civili motu a tergo exorto reditu intercluderetur, quod pauci admodum cives eum secuti fuerant, aliquot paucis in pugnantium speciem relictis, ne eius discessus similis fugae videretur, ad cogendam reliquam suorum manum proficisci simulavit regressusque ad capuanam arcem, Iohannam, rebus suis diffidentem atque ut e periculo eriperetur orantem, Pomilianum vicum primo, deinde Nola traduxit.

99. Fortia digresso, equites quos reliquerat, paulatim cedere coeperunt. Quibus pulsus reliqua pars urbis, praeter arcem capuanam, nemine iam resistente una modo excursionem capta et direpta est. Optimates ad quos incendium non pervenerat, consternati in tecta diffugerant ibique abditam communem calamitatem deplorantes, ultimum patriae casum expectabant.

100. Coeterum Alfonsus, etsi iustam eius iram existimabat, tamen antiquae urbis casum miseratus, incendiis parci iussit, ultionis satis datum arbitratus, ut adversarii scirent sibi cum rege non ignavo rem esse; deinde ne Fortiae pro arbitrio evadendi in urbem potestas esset, arcem capuanam obsideri atque oppugnari praecepit.

101. Huic arci praeerat Xantus ille, de quo supra in acerrana obsidione mentionem feci, sed hunc multa incommoda circumstabant: materiae inopia qua turres murosque contabularet, arci propinquae domus in quibus dispositi sagittarii propugnatores in muro consistere non sinebant, tum frumenti inopia, quod tanto praesidio vix paucis diebus suffecturum videbatur namque repentinus et improvisus

[Page 72]

casus nec munimenta ulla nec rem frumentaria provideri permiserat. Itaque aegre resistebat oppugnantibus.

102. Cognito eius discrimine Fortia, paucis post diebus ex Nola regressus, ad mille passus ab urbe castra posuit ut, si qua posset, commeatus in arcem importaret. Coeterum paucitati suorum diffusus quod munimenta arci obiecta erant auxilii modo spem dabat. Cum hic esset rerum status quidam ad Fortiam in castra venit spemque Aversae recipiendae praebuit.

103. Itaque motis propere castris Aversam profectus, arcem a Iacobo Pertusio, eius praefecto, per prodicionem recepit quod consilium civitas sequi mox coacta est neque enim iis aliter facere licebat cum per arcem liber in oppidum transitus Fortiae daretur: haud enim is equitatus Alfonso erat qui sfortiano equitatu opponi posset.

104. Eius urbis amissio permagno incommodo Alfonsi rebus accessit ob propinquum maxime adversariorum receptum. Fortia, urbe atque arce praesidio firmatis ipsoque successu acrior factus, cum Neapolim revertisset in eodem quo prius consederat loco castra posuit ubi, cum cerneret se frustra tempus terere, irritum incoepo, Aversam rediit.

105. Quod postquam Xantus animadvertit et iam non commeatus modo, sed etiam tela deesse coepissent sciretque Alfonso decrevisse totis viribus arcem oppugnare ac desperaret,

propterea arcis infirmitate, posse resistere, suam et sociorum salutem pactus, deditionem fecit.

106. Iohanna interea Aversam concesserat, simul quo spem obsessis daret, simul quod ea urbs novandis Neapoli rebus propter propinquitatem opportunior videbatur. Multa illam simulangebant amissam urbem ac patriae casum reputantem, sed in primis Iohannis Caratioli desiderium cuius consilio atque opera forti et fideli in rebus summis minimisque utebatur.

107. Itaque de captivorum commutatione agere statuit in eas se calamitates prolapsam existimans quod eo viro caruisset. Nec renuit permutationem Alfonsus receptisque sine pretio Bernardo Centilia ac Remundo Pirilione qui pro uno Iohanne offerebantur caeterisque captivis qui in Fortiae manu erant, parvo pretio redemptis, Iohannem dimisit.

108. Post haec Michael Coza, Iohanni Caratiolo inimicus, ad Alfonsum venit eique Aenariae occupandae spem attulit. Aenaria insula est, quam Isclam vocant, duodeviginti milibus passuum a Neapoli abest, a continenti

[Page 74]

non plus quatuor, opulentior quam pro parvitate. In eius paene medio se attollit mons mirae altitudinis qui olim, ut ferunt, ad Aetnae similitudinem, terrificos in coelum ignes per noctem evomere solebat; reliqua pars plurimum plana est, incolas habet piscatoriae ac maritimae arti assuetos.

109. Contra hanc insulam ad teli iactum mons est mille ferme passus in altitudinem eminens ac tantundem circuitu ambiens, parvo ponte insulae coniunctus, ille quidem praeruptus et confragosus atque uno tantum et eo quidem perangusto atque arduo calle pervius. In eius fastigio situm est oppidum totam montis planitiem occupans. Ad radices situs est viculus unde per obliqua et anfractus oppidum aditur. In eo spatio tres turres interiectae aditum claudunt; domus oppido pro moenibus sunt.

110. Oppidani in duas factiones et ipsi divisi erant quarum altera Coxia altera Manotia appellabatur. Coxiae factionis princeps erat Michael is quem modo nominavi isque multum apud Aenarienses poterat, non modo propter clientelas, verum etiam propter Prochitae quam tenebat vicinitatem. Hic regem docuit id oppidum subito atque improvise adventu opprimi posse, quod oppidani naturali situ freti, circa oppidi custodiam negligentiores essent, pontem quo iunctum est insulae oppidum noctu clam occupari facile esse; quo occupato ac reciso, omni auxilii spe quam in insulae accolis haberent sublata, mari circumsessos aut ferro aut fame superari posse.

111. Alfonsus homine collaudato eiusque opera impensius postulata, ea quae secuta est nocte cum triremibus misit qui pontem occuparent, simul qui quanta foret maris altitudo ad ima rupis explorarent, ut sciret an onerariae naves salvis carinis eo usque subire rupem possent ut navales socii ac milites in ipsa non incommode exponerentur iique intempesta nocte, ut iussi fuerant, profecti, non sentientibus oppidanis, pontem subito occupavere. Alii explorato fundo ad regem quamprimum reversi pontem occupatum atque intercisum et cum onerariis ad rupem satis tuto accedi posse renuntiarunt.

112. His rebus cognitis et ipse, paucis consciis, ad insulam profectus est ut eadem quae acceperat oculis spectaret. Indeque celeriter reversus, omnibus ad oppugnationem oppidi comparatis, insulam repetit onerariis quibus opera bellica vehebantur subsequi iussis. Oppidani, ut pontem occupatum classemque adesse conspexerunt, aliquandiu attonitis similes constitere, receptis deinde animis, idoneis quibusque locis armatos

[Page 76]

ac tormenta per oppidum disposuere.

113. Profectis navibus Alfonsus,

priusquam pugnae signum proponeret, per praecones pronuntiari iussit se oppidanis potestatem facere mittendi ad se quos vellent e suis, si forte res sine vi ac certamine componi posset. Itaque oppidani duos, accepta fide, ad se miserunt iisque in mandatis dedere ut tantummodo regem audirent, audita ad se referrent.

114. Hos ad se profectos pluribus verbis ad deditionem hortatur ac docet non ita iis loci situ confidendum esse ut vim eius quam benignitatem experiri malle debeant: satis sibi exempli esse debere depulsum modo Neapoli Fortiam et ipsam Neapolim vi captam, quae tanta civitas si eius viribus obsistere non potuit, qua tandem spe freti Aenarienses ei resistere se posse confidant? Non esse ei cum regina bellum, quam pro matre haberet et coleret, sed cum iis qui, invidia stimulati, adversus se reginam concitaverint, nec descituros eos a regina, si cum eo consenserint, sed ab iis, qui privati commodi et ambitionis causa eam a se abalienaverint, nihil se eorum viribus detracturum, tantum petere ut, positis armis, eius praesidium in oppidum atque arcem reciperent.

115. Ab hoc sermone legati in oppidum regressi, cum nihil respondissent atque haec ad suos perlaturus dicerent, senatu coacto, quae ab Alfonso acceperant retulere. Quae cum Christophorus Manotius audisset, adversae factionis princeps, ira succensus confestim factionis suae homines iubet secedere et eos qui suaderent pro hostibus habere atque interficere. Quo terrore adacta Coxia factio cum adversari non auderet, et ipsi ad oppidi tutelam omissa pacis mentione coierunt.

116. Alfonsus, cum nemo responderet et per clamores dissonos rem adversae parti non placere coniectaret frequentioresque ad defensionem oppidanos convenisse animadverteret, experiri vim statuit. Itaque extemplo Iohannem Cardonam ad Mariae aedem, quae e regione oppidi sita erat, cum navium et copiarum ducibus convenire una cum iis de ratione oppugnationis consilium capturus. Nam caeteri insulae accolae, ut pontem intercisum cognovere, haud cunctanter deditionem fecerant.

117. Omnibus, uti imperatum erat, eo profectis, oppidanorum primo pertinaciam detestatus, proelium sic instituit: navim unam caeterarum maximam ad eam rupis partem quae ad septentrionem vergit, tris ad eam quae orientem spectat, quatuor reliquas ad eam quae in meridiem ire praecipit; rostratas duas maiores cum totidem minoribus ad suburbium quod ostendi ad imam rupem situm oppugnandum. His ita constitutis

[Page 78]

et comprobatis ad ea paranda quae reliqua erant continuo discessum.

118. Interea oppidani ea loca quae minus difficulter subiti ab hostibus posse videbantur munierunt, feminis atque iis qui imbecillioris aetatis erant, procul a proelii tumultu in arcem missis, ad suburbium quoque turresque interiectas qui tuerentur missi; reliquum diei ac noctis tempus quieti datum.

119. Ubi altera dies illuxit propositum pugnae signum ad quod tantus hominum clamor in coelum sublatus est quantum vix oppidanorum aures ferre potuerunt. Tum naves ad destinata loca remulco agi coepte primaque omnium Generii navis ad praestitutum locum puppim appulit pontemque in rupem exposuit. Cumque intueretur Alfonsus Campi Rotundi navem, quod ad septentrionem mare aestuosius erat, non posse in rupe pontem sistere, tris expeditos iuvenes ad se vocat atque iis mandat uti, in rupem transgressi, funem quo pons illigatus erat ad virgulta quaedam procul visa deligarent.

120. Quo facto duo ex iis quibus audacia maior erat per abrupta atque avia quaerere aditum ad oppidum coepere, multi namque anfractus erant quibus furtim ad fastigium niti posse videbantur. Ii postquam paulum processere, in rupem adeo rectam atque suspensam inciderunt ut aegre tentabundi manibusque murices et virgultia circa rupem extantia amplexi, ad cacumen evaserint.

121. Forte tum evenerat ut, e duobus custodibus quibus ea pars custodienda contigerat, nam quod locus ipse munitissimus erat idcirco minus suspectus ab hoste habebatur, alter ad eum locum perrexisset ubi Christophorus Manotius laborans pugnabat.

122. Hoc igitur uno intercepto et caeso, locum clam oppidanis capiunt tacitique subsistunt donec alii quidam eorum audaciam imitati eodem conscenderunt. Interea navales socii strenuo saltu in rupem exilientes, obiectis clipeis contra lapidum ictus ad oppidum scandere contendebant.

123. Coeterum ea vis hominum fuit simul e navibus exire certantium ut Generiae ac Caesaraugustanae navium prae nimio pondere, effractis pontibus, complures in mare prolapsi interierint. Ex quo contigit reliquos non aliter quam per propinquas naves exilire in rupem posse. Navi quoque Pisanae, cum eadem fortuna accidisset, quinque ex ea enecti sunt. At qui in Campi Rotundi nave erant et caeteris quae ad eandem partem se contulerant in terram egressi, ad oppidum per ardua et confragosa enitebantur.

124. Oppidanos natura loci adiuvabat quod rupes adeo proclivis erat ut non emissa modo tormenta, sed etiam saxa pondere suo prolapsa gravissime in hostes inciderent. Itaque multos audacius subeuntes vulnerabant. Quod cum Alfonsus intueretur, ut eos inde averteret ad suburbium oppido subiectum celeriter contendit. Oppugnabatur oppidum summa via

[Page 80]

mari, nec minus ab insula omni tormentorum genere adhibito.

125. Oppidani, ut videre suburbia ab hostibus peti, ad eam partem tuendam haud segniter ierunt. Quo viso Alfonsus confestim scapham ingressus propius accessit quo suos ad pugnandum alacriores redderet, ad animandos in proeliis milites regis conspectum multum valere non nescius.

126. Inter haec simul qui oppidum clam introierant, simul qui tecta proxime subibant, contempta hostium paucitate, clamores tollunt. Itaque oppidanis ancipiti casu consternatis cum stationes deseruissent, palatium, quod pro muro erat, primo captum, deinde per oppidum discursum.

127. Cum autem Alfonsus suburbia petens in scapham descendisset, prae multitudine conscendentium conversa in latus scapha, ipse in mare armatus excidit adissetque in tanto tumultu vitae periculum, nisi quidam nandi periti eum fundo obluctantem confestim ex undis excepissent. Vicum deinde defensoribus vacuum nactus, nullo repugnante coepit. Et iam regii casus fama, quae semper in peius efferri solet, plerosque iam oppidum ingressos ad curam salutis suae revocaverat.

128. Quem postquam incolumem subeuntem oppidum videre confestim reversi, oppidanos arma ponere coactos diripuerunt. Per hunc modum, intra horam ferme quintam ex quo pugnari coeptum fuerat, debellatum est oppidum. Restabat arx in quam multi se oppidani salutis causa receperant, munitior quam quae uno impetu ac proelio capi posse videretur. Stationibus itaque circa eam dispositis ne qua inde eruptio fieret, caetera diei ac noctis pars quieti data.

129. In eo proelio multi utrinque desiderati sunt, plures etiam vulneribus affecti. Postridie Alfonsus, cum clementia sua in victos uti statuisset, captivos omnes liberari iisque domos restitui iussit. Qua re cognita qui in arcem confugerant, salutem pacti, deditionem fecerunt. Recepta arce eaque praesidio firmata, Neapolim rediit, e tam muniti naturali situ oppidi expugnatione ingens nomen et gloriam adeptus.

## 4. LIBER TERTIUS

1. Iam hiems instabat cum litterae ad Alfonsum delatae sunt quibus in Hispaniam accersebatur. Namque inter Iohannem, Hispaniae regem, ac fratres eius oborta contentio ac discordia eo usque creverat ut a protectione absistere nullo modo posset. Inimicitiarum causa fuerat quod Iohannes Henricum, Alfonsi fratrem cui Galletiae principatus obtigerat, in custodia tenebat, propterea quod is Catharinam sororem se invito uxorem ceperat, quae cum existimaret non passurum fratrem ut illi nupta esset cui maxime cupiebat, magnis itineribus in Aragoniam clam fratre contenderat.

2. Itaque constituit in Cateloniam quamprimum traicere iisque convocatis quorum consilio utebatur, protectionis suae necessitudinem pluribus verbis disseruit.

3. Post haec ad res ordinandas conversus, Petrum fratrem summae rerum praefecit, multis summa nobilitate et consilio viris, quorum consilio in rebus administrandis uteretur, ei adhibitis et, quo non minus armis quam consilio partum regnum firmaret, non exiguum peditum atque equitum numerum ei attribuit neve duces deessent per quos res bellicae, si opus foret, gererentur: Iacobum Caudolam ac Berardinum Cardam, homines rei militaris peritissimos, mercede conductos, hi ad mille equites ducebant, apud eum reliquit, cives ut in fide et officio permanerent fratrique obtemperarent exhortatus.

4. Imprimis vero palam professus est non esse ei in animo reginam regno spoliare, sed tantum efficere atque eniti ne per invidiam atque odium eorum qui apud illam gratia atque opibus pollerent ex eo regno pelleretur quod a se, fugato reginae hoste, pacatum esset quodque sibi, post reginae mortem, successionis iure deberetur tantumque abesse ut eam vellet regno exuere ut nihil aeque optaret quam ut, positis certaminibus atque inimiciis, cum illa in gratiam rediret.

5. Simul spe celeris reditus facta omnibusque diligenter provisus Caietam traicit eique Antonium Lunam cum praesidio praeficit confirmatisque civium animis cum duodeviginti rostratis ac onerariis duodecim in altum evehitur.

6. Vixdum e Caietae conspectu classis abscesserat cum subito exortus

Africus naves dispulit: ipse cum paucis rostratis summo remigum labore ac nixu retro ad Caietae portum delatus est. Caeterarum aliae Pontiam, aliae propinquas insulas tenuerunt. Post sedatam tempestatem, solutis navibus, Pontiam, quo reliquam classem cursum tenuisse suspicabatur, petiit. Ibi totam nactus classem, nulla enim navis perierat, onerarias quae trirremium cursum sequi non poterant, ad Stoachades insulas convenire iubet. Namque statuerat ex itinere Massiliam oppugnare quod Lodovicum, qui adhuc Romae erat, cum Iohanna amicitiam renovare novaque belli consilia agitare acceperat.

7. Itaque Iohanni Cardonae, onerarium praefecto, imperat uti ad Stoachades insulas cum navibus proficiscatur, ibi se cum rostratis praestolaturum monet si eo prior advenerit aut, si inde discederet, non expectatis onerariis, sese litteras arundini illigatas in demonstrata quadam insulae parte relicturum quibus quid a se agi vellet scire posset, sin vero ipse prior venti beneficio cum onerariis praeveniret, uti eum ibidem iactis ancoris expectaret: neque enim pronuntiarat velle se Massiliam oppugnare, ne quid de eius consilio Massilienses praesentirent.

8. Ipse altum petens cum triremibus ad easdem insulas contendebat et iam ad Planusiam insulam pervenerat, cum iterum oborta mari tempestas classem disiecit onerariisque altum tenentibus, rostratae in Niceae portum delatae sunt.

9. Prosperum deinde ventum nactus, ad destinatas insulas cursum contendit. Ibi cum onerarias eodem convenire iussas non reperisset, suspicatus eas vento iactatas Cateloniam petisse, ne Massiliae oppugnationem differret, institutum cursum persequi decrevit accitisque ad sese triremium ductoribus, quod ad eam diem occuluerat, consilium eius aperuit, hortatus uti praesentibus animis rem susciperent, quae ingentem iis gloriam praedamque allatura esset, nec vererentur quod onerariae abessent, facile enim Massilienses inopinato eorum adventu opprimi posse aut certe, quando res ex sententia non succederet, absque detrimento discedi posse.

10. Cunctis operam strenue pollicentibus, postridie idoneam ad navigandum tempestatem nactus, sub quartam noctis vigiliam ad parvam admodum insulam, quae in conspectu Massiliae est sita, classem appulit ibique agere de tota oppugnandae urbis ratione coepit. Difficilem faciebat oppugnationem loci situs non natura modo, sed etiam opere permuniti.

[Page 86]

11. Namque Massilia a tribus ferme partibus mari alluitur, pars reliqua altis moenibus circumdata est: quae pars austro opposita est hanc rupes ingens inexpugnabilem facit. Sinus introrsus recedit, qui portum efficit perangustis faucibus. Duo excelsa templa cum praealtis hinc atque hinc turribus portum claudunt inter quae Syrtis quaedam posita eas faucium angustias coarctat, ad cuius extremum sita est Pharus manu facta, quae cum altera parte, qua altius est mare, ferrea catena iungebatur. Hac loci natura freti Massilienses, conspecta classe, de cuius adventu per quosdam Nicaeenses cognoverant, regiones conatus contemnere videbantur et ob eam rem nulla ex circumiectis agris auxilia accersierant, sed multis saepe urbibus negligentia exitio fuit: saepe contemptus hostis ingentem calamitatem attulit.

12. Erat forte in ipsius portus faucibus navis quaedam oneraria: haec visa regia classe, confestim mali fastigium ad turrim, quam proxime appulsa, religavit, quam regii aggressi cum triremibus quatuor, cum inde vi divellere nequirent, Alfonsus turrim ipsam a terra oppugnare primum constituit.

13. Huic vero turri, ut ostendimus, catena iuncta erat, itaque triremium quatuor cohortes confestim in terram desilire praecipit ac turrim oppugnare. Nec multo post ipse cum paucis eodem est profectus. Dura erat eius turris oppugnatio iis, qui in praesidio erant, creberrime grandinis modo lapides atque omne telorum genus inficientibus.

14. Quod ubi Alfonsus animadvertit, exterioris circuli portae illico faces infici imperat: miraculum rei adficiunt, subito coorto imbri, flammam restinctam cumque iterum iniectus ignis portam denuo corripuisset, rursus imbris casu incendium obrutum. Quae res cum esset a plerisque in religionem versa et ob id absistendum ab oppugnatione censerent, iussit Alfonsus ut tertio ignem conficerent, non passurum se ulterius confici affirmans, si tertio ab imbri defenderetur. Itaque cum tertio faces iniectae essent, confestim nullo iam obstante imbri, flammae vis portam hausit.

15. Quo casu qui in turri erant conterriti, regi polliciti sunt se nullam inde vim facturos, si ab ipsius turris oppugnatione absisteret ac si accideret ut urbe potiretur, sese in eius potestate fore. Quibus auditis Alfonsus, ne ibi diutius tempus tereret, satis sibi esse arbitratus modo eos non haberet adversos, ita se ommissurum oppugnationem respondit si propugnacula turris deficerent: quod cum illi haud cunctanter fecissent, ad triremes regressus, Iohannem Corverium cum triremi tecta ad secandam catenam cum dolabris anteire imperat.

16. Isque celeriter profectus catenam ex

undis in lembos tectos extractam caedere aggreditur, tum ex altera turri atque ex urbe tormenta ac saxa in triremem coniecta: lembi etiam plerique hostiles adversus regios lembos tela iacentes catenae sectionem impedire conabantur. Coeterum triremes reliquae turrim, quoad tuto poterant, subeuntes propugnatores sagittis incessebant, nec in muro apparere patiebantur. Inter haec navalis quidam socius Alfonso detulit esse lembum quendam intra portum incustoditum qui facile capi possit, coeterum remis inermem, quo comprehenso atque armato, terror iniici oppidanis possit.

17. Quod ubi accepit, eum confestim arripi remosque inferri atque armatis hominibus compleri imperavit. Id cum strenue fecissent, duos oppidanorum lembos in se concite venientes invadunt capiuntque et ad quadraginta lectos viros in iis imponunt quibus cum portum obeuntes naviculam quandam adorti comprehenderunt: qua capta et armata, reliquas omnes onerarias quae in portu erant coepere.

18. Hic tantus rerum successus Alfonso spem attulit, quando ipsa catena ferro secari non posset, urbem ab ea parte cum navibus captis capi posse. Ingens vero certamen ad catenam erat, contendentibus summa vi hostibus neu claustra perrumperentur. Qua tandem rescissa, consultatum, nam iam prima noctis vigilia erat, utrum recta in portum uno agmine irrumperent urbemque oppugnarent an oppugnationem in posterum diem differrent.

19. Suadebat Iohannes Cardona ut in posterum diem certamen extraherent, nec per noctem in urbe, maximae parti ignota, proelia consererent, rem magni discriminis esse affirmans noctu cum oppidanis pugnare quorum tela certiora futura essent praeseferentibus regiis per urbem faces, quae quidem sequentes proderent.

20. Contra Corverius, ne respirare territosisineret, dum nox terrorem augetet, satius fuisse dictitans portus claustra non abruptis quam iis abruptis proelium differre; futurum facile oppidanis, auxiliis extrinsecus accersitis, eos postridie ingressu urbis prohibere.

21. Cuius consilio approbato, Alfonsus confestim triremes in portum magno impetu invehi praecipit atque in molem pontes exponi. Ipse inter primas processit contemptis iis qui de turri pugnabant. In hoc ingressu grave saxum tormento aeneo ab oppidanis excussum, mirabile dictu, cum supra eius triremem deferretur, navali cuidam socio umbonem modo, qui

ab eius balteo pendebat, toto corpore intacto atque illaeso, diffractum abstulit.

22. Et iam oppidani conglobati in molem concurrerant ac ne descensio in terram fieret contendebant eratque difficilior hos loco pellere, propter loci angustias, quod multi simul pugnare non poterant. Quod cum Alfonsus animadverteret, rostratas quatuor eam partem circumire iubet expositisque in terram militibus desuper cum clamore se ostendere ut metu iniecto hostes inde averteret.

23. Quod cum illi strenue effecissent, tantus oppidanorum pavor et trepidatio coepit, ratos urbem captam esse, ut deserta statione in fugam se coniecerint. Quibus terga dantibus regii e navibus certatim desilientes eos insequi atque agere tota urbe coeperunt. Et quoniam multi de tectis pugnabant, proximis domibus ignis iniectus est qui paulatim vento adiutus cum mox eum vicum comprehendisset, namque omnia prope aedificia extrinsecus contabulata erant, mutato vento in aliam urbis regionem deferri coepit totamque hausit. Post haec non sine omnium admiratione, cum ventus in contrariam partem refrare coepisset, totam regionem oppositam absumpsit atque ita, variante vento,

nulla paene oppidi pars ab ignis violentia integra superfuit.

24. Fugabantur

interea tota urbe oppidani diripiebanturque domus ad quas incendium non pervenerat multique eorum in viis fugientes cadebant. Feminarum puerorumque comploratus per urbem fugitantium atque ad portas discurrentium regionum aures complebant. Itaque oppidani, desperata salute, exportatis quae pro tempore potuerunt, urbe protinus excessere. Tum regii, in omnes urbis partes excursionem facta, eam continuo in Alfonsi potestatem rede gere.

25. Urbe capta Alfonsus, matronalis decoris haudquaquam

oblitus, earum feminarum quae in templa confugerant iniuriae parci iussit easque spectatae integritatis viris, ne a militibus probro afficerentur, servandas tradidit. Quae cum ad eum, pro conservata pudicitia, magnam auri ac gemmarum vim quas secum detulerant misissent, ultra libertatem et ea omnia sese iis dare dixit potestatemque fecit uti ad suos mitterent qui eas ex urbe deducerent iisque, ut res omnes quas ab incendio conservaverant, exportarent permisit.

26. Postridie forte duo navales socii vestem qua divi Lodovici corpus induebatur et calicem quo is in sacris uti solebat, quod corpus pridie magna cura in ipso proelii ardore conquisitum non invenerat, ex praeda ad naves deportabant. Quibus rebus a massiliensi quodam cognitis, illico Alfonsus eos ad se perducere iussit. Et primo quidem corpus a se inventum

[Page 92]

non negarunt, coeterum dum naves repeterent ut socios atque adiutores vocarent, quod ipsi tantum onus ferre non possent, loculum interea, ubi corpus reconditum inerat, igni haustum. Quibus cum creditum esset dimissi sunt.

27. Alfonsus tamen nequaquam animo conquieverat eius inveniendi percupidus: putabat enim, id quod evenerat, corpus ipsum metu occultatum ne ab inventoribus aurum loculo circumpositum reddi oporteret. Itaque cum audisset gubernatorem triremis qua illi vehebantur una cum iis affuisse, hominem ad se confestim accersi imperat et quidnam de ipso corpore factum sit percontatur.

28. Qui, cum pertinacius affirmaret crematum esse, suspensa ad malum triremis antenna, terrore mortis iniecto, veritatem expressit atque ubinam corpus celassent confiteri coegit. Quod ubi agnovit, e vestigio eo profectus, corpus ipsum cum summa veneratione in rostratam qua ipse vehebatur deportari curavit Hunc vero casum Massiliensis senior referebat, rem dictu miram, quendam spectatae sanctitatis virum, iam ab inde annis quinquaginta, eo tempore Massiliensibus eventurum praedixisse.

29. Eius diei post diem tertium omnibus urbem deserendam consentibus, quod copiae, propter bellum Hispanicum iam destinatum, animo imminuendae non essent, urbis autem praesidio multo milite opus erat, navem ingressus urbem praesidio vacuam reliquit.

30. Ea clade Massiliensium in Galliam perlata octingenti ferme e Burgundia equites ad Alfonsum proficiscebantur, stipendia sub eo, nam per id temporis Iohannes eorum princeps, Britannicis adiunctus, cum Galliae rege bellum gerebat, facturi. Coeterum quas dixi causae ac belli insuper Hispani moles, ne quid amplius in his locis moraretur cogeant; quam ob rem in Caeloniam, uti constituerat, ire perrexit.

31. Nec dum multum

navigando processerat cum subito exortus in adversum ventus adeo mare concitavit ut, dispulsis navibus, vel pretiosarum rerum iacturam fieri oportuerit. Hae tamen post longam iactationem Palmosam, nulla omnino amissa, delatae sunt. Inde paucos moratus dies, dum iactatos reficeret, tranquillo vectus Barcinonem traiecit.



32. Laetus iis ac maxime iocundus eius adventus, ut diu desiderati regis, ut gloriosi victoris fuit: iam enim ad eos atque adeo in omnem Hispaniam tot rerum a se prospere simul et magnifice gestarum fama

[Page 94]

pervagata fuerat quibus Cathelonicum atque omne Hispanum nomen non mediocriter illustratum esse animadvertebant. Itaque quam maximo honore potuerunt eius adventum celebrare, nulla re pretermissa quam ad id munus pertinere existimarent. Nec minus caeterae Catheloniae atque Aragoniae civitates ac reguli eius, salutandi et congratulandi gratia Barcinonem profecti, inter se de officio certabant. Fuit autem hic annus ab adventu eius in Italiam tertius.

33. Interea Iohanna, ob Alfonsi discessum, occasionem, ut sibi videbatur, nacta qua amissam urbem Neapolim reciperet, magnum enim militum numerum ab Alfonso transvectum in Hispaniam sciebat, de revocando Lodovico, quem ante pro hoste habitum regni finibus expulerat, consilium coepit cumque sciret Martinum pontificem maximum illi amicum esse nulliusque opera facilius reconciliari posse, legatos ad eum misit qui ea de re agerent.

34. Nec fuit pontifici difficilis ea reconciliatio, Lodovico eam rem ultro et maxima expetente. Renovata igitur amicitia ac foedere, Lodovicus ex hoste hospes repente factus, Aversam ad Iohannam profectus est. Ea coniunctio maximae voluptati fuit Andegavinae factioni quae prius, Lodovico expulso, omni prorsus spe sibi exuta videbatur recuperandae in perpetuum dignitatis.

35. Itaque clam inter se occulta consilia agere atque illius rebus, quoad tuto possent, favere coeperunt multique etiam ad eum sese Aversam contulerunt operam studiumque omne pollicentes. Cum autem Iohanna et Lodovicus sese Neapolim ceterumque regnum privatis viribus recuperare posse diffiderent, externa auxilia poscenda censuerunt, ea maxime quae mari pollerent.

36. Ea tempestate Philippus Maria mediolanensium princeps, cuius opes omni Italiae formidosae erant, urbem Genuam propter civium dissidia tenebat eratque ingens eius auctoritas, terra quidem propter equestres copias quibus abundabat, mari vero propter Genuenses quorum in rebus maritimis magnae opes erant: huius itaque amicitiam imprimis sibi petendam duxere.

37. Nam cum sibi classe imprimis opus esse animadverterent, eam haud aliunde commodius quam e Genua se consequi posse intelligebant, praesertim cum scirent Genuenses ob veterem amicitiam in utrumque pronos esse. Quod consilium cum pontifex comprobaret, legati ad Philippum ac deinde ad Genuenses missi iique suadendo perfecere uti bello adjuvarentur.

38. Alfonsus per id temporibus Genuensibus infensus erat propter Corsicam a se bello petitam. Itaque facilius in ea re Philippo obsecuti, onerarium duodecim ac triremium quinque et viginti classem effecerunt. Huic classi Philippus Guidonem Torellum, unum e copiarum

[Page 96]

ducibus, praeesse voluit, patientibus aequiore animo Genuensibus alienigenam hominem adversum foederis formulam classi praefectum dari quod eos pecunia in classis stipendium Philippus adiuverat. In ea classem, praeter navalem socios, lectissimum peditatum equitesque complures misit qui, ubi quid terra gerendum foret, hostium impetum sustinerent. Ad X milia hominum qui pugnare possent in ea classe fuisse accepimus.

39.  
Dum ea paratur Iohanna ac Lodovicus de recipienda primum Caieta agere

coeperunt cuius rei facultatem classis beneficio sibi oblatam videbant. Erat enim ea urbs et ad classis receptum portu tutissimo peropportuna et propter vicinitatem ad bellum Neapoli atque adeo universo agro campano inferendum maxime idonea, neque enim abest a Neapoli plus sexaginta milibus passuum, egitque Iohanna cum Christophoro ac Rogerio, e Caietana stirpe regulis quibus in ea urbe magnae clientelae erant, propter oppida quae tenebant Caietae circumiecta ut in adventum classis Caietanorum animos eorum quibus amicis utebantur praepararent.

40. Postquam vero Petrus regius frater certior factus est Genuenses pro Iohanna et Lodovico Philippi iussu classem moliri, coacto in urbem frumento omnibusque ad obsistendum necessariis attentiore cura praeparatis, ad Braccium misit qui rogaret si Alfonsi statum salvum esse cuperet uti Neapolim quamprimum cum exercitu contenderet.

41. Braccius per id tempus adhuc urbem Aquilam obsidebat statueratque non prius ab obsidione discedere quam eam urbem coepisset, quod intelligebat urbe illa ditionis suae facta postea in manu eius fore cui vellet Neapolitanum regnum tradere regesque, qui de regni possessione certabant, amicitiam eius magno empturos esse: qua propter irrita ad eum legatio fuit.

42. Adversus quem aliquanto post, ita postulante pontifice ac belli sociis, cum Fortia a regina cum exercitu mitteretur, in transitu Aterni fluminis, quem nunc Piscariam ab oppido vicino vocant, dum periclitanti armigero opem ferre conatur, vorticibus rapidis, cum equo in profundum absorptus, nusquam postea apparuit.

43. Nec multo post Iacobus Caudola ac Franciscus, ipsius Fortiae filius, adolescens iam tum magnae expectationis, cum copiis eodem missi, cum per montana supra Aquilam venissent, ipsum Braccium, per contemptum hostium patientem omnes prius copias in plana descendere quam pugnam inciperet, acie vicerunt, eo caeso totoque exercitu prope capto.

44. Inter haec Genuensium classis parata atque instructa e Genua solvit eaque cum ad Caietae conspectum pervenisset iis, qui Alfonsi partibus favebant, magno terrori fuit, nec ob id quod urbis munimento diffiderent,

[Page 98]

sed quod magnam civium partem Iohannae ac Lodovico affectam rerumque novandarum cupidam intelligebant quorum conatus pertimescebant. Et quamquam eorum consilium Antonio Lunae praefecto urbis non obscurum erat, tamen dissimulanter id ferebat, nec punire sotes, nec expellere urbe ausus, quod verebatur simul ac quaestionem de suspectis habere coepisset, ne illorum vim sustinere posset. Appulsa igitur sub urbem classe expositisque in terram navalibus sociis militibusque, Guido classis praefectus, uti monitus fuerat, terra marique Caietanos circumscedit multique ad eum a Iohanna equites cum Christophoro Caietano in castra accessere.

45. Antonius quod potuerat urbem munierat dispositis per muros vigilibus et ne quid novi adversae partis homines moliri possent observabat, quorum nullus primo classis adventu se ducem ad arma capienda profiteri ausus est.

46. Ii triduo post coeptam obsidionem, cum non auderent vim facere praesidii metu, terrorem iniiciunt, docent tam gravem obsidionem frustra tolerari. Nam neque ab Alfonso, hispano bello occupato, neque a Petro eius fratre, cui nulla sit classis, subsidium ullum expectari posse. Stultum autem videri, ubi auxilium desperes, quod tueri nequeas, id tamen pertinaciter ob cupiditatem velle defendere: mare a classe clausum, terram ab exercitu teneri, nec iam ullum obsessis effugium patere; urbem praeterea non usque adeo munitam esse ut tantae classis tantique exercitus simul Iohannae ac Lodovici vim sustinere possit, quapropter suae et praesidii civitatisque saluti consulendum, antequam hostis muros quatere incipiat.

47. His perterrefactus Antonius, quod in iis qui amici Alfonso erant parum opis intuebatur, cedendum necessitati ratus, consilium salubre magis quam honestum arripit pactusque suam et praesidii salutem, Neapolim ad Petrum abiit, quo digresso, haud mora Caietani deditionem fecere. Urbe Caieta praesidio firmata, Guido tranquillum nactus mare Neapolim petiit extraque teli iactum ancoras in portu iecit. Quod postquam Petrus animadvertit, stationibus per muros tormentisque dispositis omnibusque cum cura effectis quae ad muniendam tuendamque urbem pertinebant, ne quid eum falleret circumspiciebat.

48. Postridie, haud procul a templo Mariae Carmelitanae, Guido copiis in terram expositis castra ponit. Leviam dehinc proelia invicem committi coepta.

49. Dum autem Petri equitatus in Aversanum excursionem facit, Remundus Anechinus, qui sub Iacobo Caudola militabat, capitur atque ad Lodovicum perducitur. Quem cum sciret Iacobo in primis carum esse, peridoneus ei visus est per quem cum Iacobo de

[Page 100]

recipienda urbe Neapoli ageret. Itaque hominem seorsum placide affatus, quid ad Iacobum perferri velit edocet speque et promissis ingentibus oneratum a se dimittit. Ille confestim ad Iacobum reversus, remotis arbitratis, ei Lodovici mandata aperit.

50. Quae ubi audivit, renuntiari iussit sese in id quod peteret paratum esse et qui id exequi posse meditaturum. In hoc consilium aliquot dies consumpti, neque enim absque magno discrimine et astu tanta res agi posse videbatur: erant enim apud Petrum et alii quidem praestantes copiarum duces, praeter Cathelanos et Hispanos, uti ab eo cautissime agi oporteret. Coeterum classis praesentia eius animum ad rem perficiendam confirmabat. Tum magnam civitatis partem ad Iohannam ac Lodovicum inclinare animadvertebat.

51. Haec, quanquam ab eo occultissime agebantur, tamen Petrum non latebant sed, veritus hominis potentiam, dissimulandum existimabat. Erant enim in Iacobi manu portarum claves ut periculum esset, si qua vis adversus eum pararetur, ne uno momento, propter auxilii propinquitatem, cuncta everteret.

52. Molliendum igitur potius et vincendum omni officio eius animum, si forte a proposito revocari posset, quam irritandum et quoad sine suspicionis significatione fieri posset, ne quid noceret precavendum. Itaque nec urbis custodiam omittebat, nec omnes uno tempore copias in hostes educi sinebat.

53. Sed postquam Iacobus consilia sua palam facta cognovit, maturandum ratus priusquam ei vis afferretur, Lodovicum monet ut Guidonem postero die in armis paratum esse iubeat, simul quidnam constituerit edocet. Postridie hostes instructa acie ad urbem succedunt veluti moenia oppugnaturi. Quod cum Iacobus animadverteret iis obviam cum equitatu et magna peditatus parte repente prodit.

54. Coeterum paulo post primum congressum, quasi eorum vim sustinere non posset, ex composito cessit hostesque fugientem consecuti una cum eo urbem invecti sunt. Hinc tumultus et trepidatio repente totam urbem pervasit. Hispani Cathelanique, cognito dolo, ut quisque potuit, in tanto ac tam inopinato casu, alii in arcem regiam, alii alio effusa fuga sese receperunt.

55. Quae cum Petrus animadverteret, cedendum fortunae arbitratus et ipse in arcem concessit. Catelanorum Hispanorum et Siculorum domus direptae, et si qui comprehensi sunt, pro captivis habiti, totaque urbe cum ingenti clamore discursum est, nec quicquam, praeter

arces, superfuit quod non una modo excursione captum fuerit. Qui arcem capuanam tenebant, paulo post salutem pacti, deditionem fecerunt.

56.  
Obsidebatur arx regia: ad haec res frumentaria deesse coeperat. Magnus

[Page 102]

enim hominum numerus in ipso tumultu captae urbis in eam confluxerat, sed eam inopiam unius navis interventus sublevavit, quae violentiore vento de industria expectato, pleno velo ad arcem delata, frumentum quo erat onusta invitis hostibus exposuit.

57. Alfonsus per id tempus in habendis delectibus contrahendisque copiis occupatus erat, cui postquam renuntiatum est amissa Neapoli arcem obsideri, dignitatis suae esse statuit fratrem quamprimum obsidione liberare. Itaque Artalem Lunam cum parte classis qua in Cateloniam vectus fuerat Neapolim confestim proficisci iubet et quae frater imperaret efficere.

58. Isque secunda tempestate usus paucis diebus Neapolim profectus est. Frumento in arcem illato, iam enim Genuensium classis abierat, et arcem famis periculo et Petrum obsidione liberavit. Ad eius classis conspectum, Neapolitani confestim armatis moenia complevere stationibus opportunis quibusque locis dispositis, at Petrus cum se civitatem ea classe recipere posse diffideret, omni turba inutili inde sublata, classem conscendit ac Siciliam petiit.

59. Inter haec Alfonsus cum copiis Iohannis Hispani regis fines ingressus, ei intentabat magis quam inferebat bellum quo finitimis populis terrore iniecto Henricum eius fratrem dimitteret.

60. Iohannes quoque frater Navarrae rex, qui ante Henrico nonnihil adversus fuerat, ab Alfonso persuasus mutato repente consilio suadere Iohanni coepit uti fratrem abire pateretur seque, nisi id faceret, Alfonso auxilio fore professus est, quod sibi turpe duceret fratrem diutius distineri. Itaque Iohannes, etsi eas paraverat copias quibus Alfonso obsistere se posse confideret, tamen omissis belli consiliis dimittere Henricum statuit. Quo dimisso pax facta est moxque Alfonsus reductis copiis in Aragoniae fines rediit.

61. Dum haec in Hispania aguntur, Thomas Fregosus, principatu Genuae expulsus, ad Petrum mittit qui auxilium ab eo postulet adversus Philippi vim ac dominatum quique doceat quos populos in Italia amicos, quas clientelas in urbe Genua atque in reliquis Genuensium oppidis habeat, nec dubitare se, si ab eo classe adiuvetur, fore ut eiecto Philippi praesidio urbe potiatur. Debere illum meminisse acceptae a Philippo gravissimae iniuriae a quo et ipse ex urbe Neapoli expulsus fuerit, et Alfonso fratri omnis prope spes adipiscendi regni adempta.

62. Non placuit Petro, etsi ira atque indignatio animum eius ad ulciscendam iniuriam stimulabant, quicquam super ea re decernere antequam

[Page 104]

Alfonsi voluntatem cognosceret. Itaque continuo ad eum misit qui eius animum scitaretur. Quo ad se profecto Alfonsus, animo reputans nullam ferme aliam gentem sibi Neapolitanis in rebus adversari posse ac facile fore ut Thoma Genuae principatum obtinente, ipse cum classe proficiscens, reginam quae promiserat praestare compelleret, placere sibi auxilium Thomae ferri renuntiari iussit.

63. Cuius voluntate cognita, Petrus sumpto commeatu caeterisque necessariis in classem impositis, ad portum Pisanum cursum dirigit. Ibi Baptista et Abramus, Thomae fratres, cum duabus florentinorum rostratis eius adventum opperiebantur: cum hac

classe quatuor et viginti naves longae erant. Baptista et Abramo ducibus in Ligusticum sinum profectus, oppida mari vicina circumire terroremque ingentem adversariis inferre coepit, et modo Clavarum, modo Genuae portum, modo Savonam petens omnia infesta faciebat, nec nisi insigni magnitudine naves commeatus importare in oppida patiebatur. Si quando in hominum Fregosae factionis naves incidebat has absque detrimento atque inviolatas dimittebat, adversariorum vero capiebat.

64. Quod cum inimici animadverterent quae potuerunt ex amicorum delectibus praesidia in oppida suspecta aut minus tuta confestim dimiserunt. Inter haec Baptista in spem Sigestri potiundi adductus, quod oppidum a Genua triginta milibus distat, Petrus persuadet uti cum classe eo se conferat: multos amicos sibi in eo oppido esse qui ingressum pollicerentur horumque principes esse Laurentium Federicum et filios, suae factionis homines.

65. Quo oppido capto, reliquos illius orae populos aut voluntate aut metu deditionem facturos. Haec cum dixisset, Petro consilium approbante, Sigestrum profecti sunt. Situs oppidi huiusmodi erat: locus est acclivis, clementer sese a litore in montem attollens, insulae prope modo undique mari circumdatus, ima tantum litoris pars continentem attingit, non latior ferme passibus centum, utrinque stationem habet lembis ac trirēmibus tutam, ipsa montis natura maris impetum coercente, sed non utraque statio eadem tempestate tuta est.

66. Namque ciente procellas  
Noto eam partem quae Africo exposita est naves petunt: rursum, flante Africo, ad eam partem quae ad Notum vergit, mutata statione se recipiunt ipsorumque ventorum impetus magnam in utrunque litus arenarum molem vehunt. Qua de re, etsi tellus ipsa fossione facilis est, tamen oppidum in insulam redigere difficillimum foret ac paene impossibile.

67. Extra  
hanc peninsulam in qua oppidum situm est, vicus erat nullis moenibus circumsaepus, adversae factionis hominibus frequentior namque in oppido Fregosa factio plus poterat. Laurentius cum suis continuo intentus stabat

[Page 106]

ut cum primum classis accessisset Baptistae oppidum traderet. Itaque ad primum eius adventum, pulsa adversa factione, Baptistam intromisit. Quo casu qui contrariae factionis erant, conterriti in montes propinquos, mox Centuriam, ita incolae appellant, amicis frequentem, qui mons inter Sigestrum et Clavarum est, sese fugientes receperunt.

68. Ea re Genuensibus  
Philippo nuntiata Nicolaum Guerrerium cum multo peditatu, equitatu pauciore quod in montanis locis peditum usus maior erat, confestim eo proficisci iussit. Ad sex milia hominum ii fuere. Ad haec Genuenses onerarias quatuor ingentes quae mari oppidum vexarent misere. Nicolaus primo Compianum cum exercitu profectus, quod oppidum in Apennino est situm, in agri Genuensis confinio, priusquam ulterius progrediretur, eius regionis peritos aliquot consuluit quam sibi transeundus Apenninus esset.

69. Duo enim erant itinera per quae Sigestrum aditus patebat, denis ferme passuum milibus inter se distantia, utrunque porro difficile ac periculosum, unum per vallem quam Sturlae vocant, alterum haud procul a Varisio oppido. Coeterum id remotius ac multo minus tutum videbatur propterea quod in iis locis Abramus magnam agrestium manum ex amicis comparatam habebat. Namque Iohannem Lodovicum ac maiorum Fliscorum partem, summae nobilitatis viros quorum dominatu ea loca tenebantur, amicos atque adiutores habebat.

70. Itaque Nicolaus astu utendum ratus, callidum pro tempore consilium capit. Ligures complures expeditos quibus ea regio nota erat confestim deligit hosque ante lucem postridie Varisii iter ingredi praecipit longoque agmine plerisque militaribus signis interiectis quo maioris multitudinis

speciem atque opinionem hostibus praeberent incedere. Qui ut erumpente luce in collibus apparuere confestim ii qui montem quem Saltum vocant insederant, uti erat constitutum, fumo significare coeperunt. Qua re Abramo nuntiata, extemplo cum ea manu quam coegerat montem petit hostesque citato agmine persequitur.

71. Idem vallis Sturlae incolae, depulsum a se periculum opinati, fecere desertisque collibus quos insederant, Varisium versus contenderunt. Ea re cognita, Nicolaus praemissis levis armaturae hominibus cum agrestibus plerisque qui colles ab hoste desertos occuparent, ipso cum reliquo exercitu per vallem Sturlae iter facit vicisque passim direptis atque incensis, colles per quos eundum erat, gradatim occupat, ne hostes a tergo urgere possent. At ea manus quam per Varisii iter missam demonstravi, ut vidit a Varisio motos hostes sese citarim insequi, effuso cursu per montes ferri coepit instantibusque iam tergo hostibus, sese plerique e subiecta rupe

[Page 108]

deiecerunt.

72. Interea nuntiatum est Abramo hostes, Sturlae Vallem ingressos, eam late populari atque vastare. Et primo quidem fumus prospectus ardentium tectorum, mox feminarum et puerorum clamor opem poscentium auditus maiorem suorum partem ad sua defendenda revocavit.

73. Ipse quoque Abramus, intellecto hostium dolo, cum omnibus iis qui secum erant cumque equitatu quem a Florentinis acceperat eodem cucurrit hostesque iam longe progressos insecutus, ut vidit se assequi non posse, recta Sigestrum petit ac Nicolao, nullo iam obsistente, per Lavaniae amnis vallem, diversa via Clavarum profecto, ubi donec delectus imperati a Genuensibus convenirent, consistere iussus est.

74. Interim Baptista et Abramus ante Sigestrum oppidum in litore castra posuerunt fossamque et vallum ad utrumque litus, nam a tergo oppidum muniebat, a fronte perduxerunt. Petrus cum classe ad litus stabat alterumque castrorum latus tuebatur. Postquam Nicolaus, profectis navibus ac delectibus, se satis firmum atque instructum existimavit, Sigestrum petere instituit. Abest autem Sigestrum a Clavaro non plus quinque milibus passuum, coeterum iter plurimum confragosum et praeceps. In medio ferme Centuria mons est, quem paulo ante nominavi, quem adversarii magno praesidio communierant: supra Sigestrum vero collis est qui Saltus ab incolis dicitur qua brevis ad oppidum descensus est.

75. Hunc cum sciret Nicolaus per speculatores ab hostibus inessum, magnam popularium atque agrestium manum per superiores montes circummisit qui deiectis inde hostibus continuo collem occuparent. Quod postquam Baptista animadvertit, confestim summissa peditatus parte qui collem tuerentur ipse reliquas copias in aciem producit. Petrus quoque sub eundem collem quam proxime potest classem admovet.

76. Nicolaus composito agmine iter faciebat cum interea qui circummissi ab eo fuerant e superiore parte magno impetu in hostes invecti sunt. Quod postquam conspicatus est, peditatum confestim summisit qui hostes lacesseret, ita superne simul et a fronte impugnabantur. Non tamen usque adeo animos remiserunt ut collem subito deseruerint, sed cominus pilis et gladiis rem gerentes, fortiter aliquandiu restiterunt multaque vulnera et intulerunt simul et acceperunt: e classe multi eorum manu balistis ac tormentis feriebantur.

77. In viarum angustiis par utrorumque virtus erat, sed cum fortius premerent qui de superiore loco pugnabant cedere coacti, sensim deserto colle sese ad equites in planum receperunt. Occupato saltu, Nicolaus celeriter in subiectos campos descendit namque ante oppidum duum millium aut eo amplius planities patebat traductoque omni

[Page 110]

exercitu eoque saltu et circumiectis collibus insessis ac praesidio firmatis, haud procul ab hostium castris castra posuit.

78. Baptista quod equitatu

inferior erat in castra copias reduxit proeliaque invicem quotidie conserebantur, non tamen ut in universi certaminis fortunam deveniretur. Nicolaus equitatu praevalebat, sed classe ab latere circumfusa multi suorum, tum militum tum equorum, manubalistis icti cadebant. At naves tres e Genua profectae tormentis et omni telorum genere castra infesta faciebant.

79. In hoc rerum statu Nicolao nuntiatum est Iohannem Lodovicum, de quo paulo ante mentionem feci, cum magna popularium manu e Varisio per Sturlae vallem in auxilium Baptistae proficisci brevique supra caput iis affore delectisque qui colles tenebant vallis fauces occupaturum.

80. Quapropter

veritus ne reditu intercluderetur, ipse confestim cum parte equitatus, dissimulata fuga, ad eum Saltum praegressus, quasi venturos hostes transitu prohibiturus, reliquas copias composito agmine sequi iussit.

81. Coeterum qui in castris manserant, ut se desertos a duce conspexerunt, tumultuosius ac sine ordine abeuntium vestigia secuti sunt. Quod postquam Petrus et Baptista animadvertere continuo equitatu praemisso qui novissimos moraretur, ipsi cum caeteris copiis insecuti sunt postremosque adorti in fugam coniecerunt.

82. Horum fuga conspecta qui

antecesserant et ipsi desertis collibus fugere effusius coeperunt nec ullius vi aut imperio retineri poterant. Fugientibus per Saltum, is vero est mons quem supra memoravi, classis quae ad radices suberat terrorem augebat: latera enim nuda manubalistis praebentes multa inde vulnera accipiebant. Ad tria milia mercenariorum militum capta, reliqui sese effuso cursu Clavarum unde venerant receperunt iique navibus invecti, quod terra tuto reverti in Galliam Cisalpinam non poterant, Genuam traiecerunt.

83.

Secundum hanc pugnam Petrus ac Baptista, Rapallum oppidum profecti, expositis in terram navalibus sociis una cum Abramo primo impetu oppidum coepere: magna enim oppidanorum pars Fregosis favebat. Ingressi deinde vallem ad cuius exitum oppidum situs est, insectari agrestes coeperunt qui gregatim colles communierant.

84. Erat autem per id temporis Antonius Fliscus Fregosis inimicus: is igitur contracta popularium et clientum non parva manu praeter delectus e Genua ad se missos, in eam vallem descendit hostesque adeptus ad naves repulit.

85. Post haec Petrus cum classe ligusticum sinum circumire rursus coepit multaque detrimenta iis praesertim qui adversae factionis erant

[Page 112]

inferebat nec frumentum aut aliud commeatum genus importari patiebatur. Sed haec mala minus gravia civitati erant quam reliquae provinciae quoniam onerariis quae magnitudine excellebant rostratae navigationem inhibere non poterant.

86. Ad caetera vero oppida terrestri itinere e Gallia Cisalpina, interdum mari maioribus navibus, deferebantur, sed sumptu maximo. Ex quo navigatio ac mercatura apud eos qui maritimam oram incolebant omnis conquieverat quotidieque, ad senatum genuensem et ad eos quos Philippus reipublicae praefecerat, graves querelas deferebant atque ut eorum calamitatibus consuleretur precabantur.

87. Quibus rebus

cognitis Philippus, veritus ne Alfonsi bellum Genuae rebus discrimen ob Fregosam factionem afferret si classis eius in ligustico sinu diuturniorem moram faceret, de pace cum Alfonso agendum censuit. Missis igitur ad eum in Cateloniam legatis, Bonifacium, Corsicae caput, quod pax aliter impetrari non poterat ei se traditurum insciis Genuensibus pactus.

88.

Cum exolvere promissum non posset, genuensi senatu renitente, Venerii portum atque Ilicem, duo in portu Lunae castella naturali situ munitissima, Bonifacii loco ei tradidit atque ita pax convenit foedusque ictum. Digrediens e ligustico sinu cum classe, Petrus ad Cercinam Afrorum insulam profectus, expositis in terram navalibus sociis, primo impetu eam coepit ac diripuit incolisque omnibus utriusque sexus, praeter eos qui in silvis delituerunt, in servitutem abductis, in Siciliam rediit eo videlicet consilio ut Neapolitani regni oras vexaret atque hostes a navigatione arceret.

89. Dum haec geruntur, Iohannes atque Henricus Alfonsi fratres, qui post factam quam dixi pacem in pristinum statum apud Iohannem Hispaniae regem restituti, cuncta rursus administrare atque agere coeperant, Alvarum Lunam, de cuius consilio Iohannes omnia gesserat, donec inter se et Alfonsum discordia viguit, quod is sibi potentia aequari atque eorum auctoritatem elevare nitebatur, e medio excedere et in oppida sua abire coegerunt.

90. Erat hic nobili quidem loco natus, coeterum propter scientiae rei militaris opinionem summum apud regem dignitatis gradum adeptus, omnia seu belli seu pacis munera per se geri volebat. Eo igitur a rege distracto et a regni negotiis in otium coniecto, Iohannes atque Henricus ut dixi cuncta agebant. Coeterum, commune regnorum malum, invidia, rursus eam fidem quae inter eos ac Iohannem regem renovata erat e medio sustulit.

91. Quidam enim e regni primoribus, quibus ipsorum fratrum potentia invisae erat, vanis suspicionibus iniectis denuo inter se ac regem dissensionem pepererunt atque, ut eorum opes everterent, Iohanni persuasere uti Alvarum, qui iam tum alterum annum iacebat et a spe

[Page 114]

recuperandae dignitatis pristinae longe aberat, ad capessendas una secum regni curas revocaret. Qui haud cunctanter profectus, ut vidit se pristinam auctoritatem adeptum, Iohannis et Henrici statum demoliri ac labefactare coepit brevique fautorum ope atque opera effecit ut, utroque a regni curis amoto, de eius consilio ac voluntate, ut consueverat, cuncta rex gereret.

92. Ea vero res maxime Alfonsum movit: anno igitur post factam pacem ferme quarto, tantam iniuriam minime ferendam diutius existimans, cum intelligeret non posse fratres, nisi Alvari potentia imminuta, amissam dignitatem recuperare, ad Iohannem scribit velle se aliquot dies regni curis vacuos una cum eo agere. Simul ad mille equites, lectissimam iuventutem quorum plerosque e nobilitate Hispaniae ad se studio partium traxerat, confestim convocat sub specie ludorum equestrium quos agere instituisset, cum ad eum pervenisset armaque multa iis certaminibus apta parari iubet.

93. Eius profectio Alvaro in primis suspecta fuit ne in eius detrimentum instituta esset, quapropter minime cessandum ratus, ad artes se convertit, quando aperte vi uti non poterat, adducto igitur in suspicionem Alfonso quasi vellet Iohanni regnum adimere, coactis raptim quas potuit regis iussu copiis, Alfonso iam regni Hispani fines ingresso cum rege obviam processit.

94. Quod ubi Alfonsus agnovit, delectu raptim habito, quando consilium non succedebat vi agendum aperte ratus, tria milia peditum equitatu addidit progressusque ad Aegyptam oppidum, plano ac patenti loco castra posuit. Ea re cognita Iohannes cum Alvaro citato agmine iter facientes in colle edito, unde Alfonsi castra conspici poterant, consedit. In hac castrorum propinquitate quotidie magis ac magis irritabantur



utriusque partis animi parvaque proelia quotidie invicem committebantur  
iisque Alfonsus, quod equitatu plus poterat, superior evadebat.

95. Coeterum aliis super alios in dies adventantibus, postquam Alvaro visum est Iohannem satis instructum ad certamen esse, fortunam proelii experiri, quod ad eam diem recusaverat, statuit. Et iam uterque exercitus conflicturus erat cum Maria, Alfonsi uxor eademque Iohannis soror, intervenit seque viro et fratri mediam obiecit precibusque simul et lacrimis impia atque nefaria arma e manibus utrique eripuit.

96. Deinde una cum pontificis maximi legato ob eam causam in Hispaniam profecto effecit uti Alfonsus factis indutiis retro in regnum

[Page 116]

concederet. Coeterum hae indutiae non belli finis sed aliquanti temporis requies fuere. Namque Alvarus Iohannem quotidie stimulare in Alfonsi odium non desinebat, itaque regem rursus impulit ut contractis ingentibus copiis bellum renovaret.

97. Quod postquam ad Alfonsum perlatum est confestim ex delectibus ad XX milia peditum coegit oppidaque hostili regno opposita, quae haud satis tuta videbantur, solo aequari incolasque cum bonis in tutiora loca transmigrare, pabula praeterea et stramenta, ne iumentis hostium usui essent, igne corrumpi iussit. Paratis deinde contractisque omnibus copiis ad regni fines processit.

98. Et iam Iohannes equitum milibus circiter triginta, peditum quadraginta, Aragoniam ingressus, inter Settinum et Fericiam oppida castra posuerat Fericiamque primum oppugnare aggressus est. Eius oppidi praesidio miserat Alfonsus complures viros fortes ac strenuos italico bello expertos qui non tantum de muro pugnare, sed etiam extra oppidi munimenta prodire et aperto Marte manus cum hoste conserere audebant.

99. Triduo id oppidum totis viribus a Iohanne necquicquam oppugnatum est: pari animo audaciaque restiterunt qui Settinum tuebantur. Alfonsus, ut Iohannem ex Aragonia abstraheret, proxima regni eius vastabat, quod ubi Iohannes agnovit, decimo postquam venerat die, irritum incoepto, in regnum se recepit.

100. Cuius discessu comperto Alfonsus quinque peditum tribus equitum milibus ex omni numero delectis, Deciam oppidum petit eamque et Boroniam ac septem praeterea oppida, Aragoniae finitima, intra paucos dies expugnavit iisque praesidio valido firmatis, quod per anni tempus res geri non poterat, in Aragoniam in hiberna copias reduxit.

101. Ineunte vere, ne hostis posset pro arbitrio regni sui fines penetrare omnem undique aditum firmis praesidiis sepsit constitutisque domi rebus, Tarazonam profectus est copiis eodem convenire iussis. Nam quod ea urbs situ permunita atque opulenta erat et in confinio hostium posita, is locus omnium commodissimus ei est visus quo potissimum copiae contraherentur.

102. Ea re Iohanni renuntiata, non minori et ipse cura omnes in fines suos aditus praecludit copiasque quas posuit convocavit concitatis in mutuam perniciem utriusque regis animis namque ita natura comparatum est, ut si qua inter necessarios ira intercidat, acerbiora inde odia gravioresque inimicitiae exoriantur.

103. Verum priusquam iustae convenirent acies multae excursiones ac populationes ultro citroque factae ac pleraque oppida hinc inde debellata. Inter haec Petrus Alfonsi frater, qui iam cum classe in Catheloniam redierat, Alborcherium, quod oppidum est in confinio Portus galliae situm, cum magna popularium manu profectus

[Page 118]

est, ut ab ea quoque parte Iohannis regnum vexaret.

104. Erat eis summa amicitia vetusque hospitium cum Cantarae magistro, ita enim appellatur eius religionis princeps: namque Ferdinandus, rex sapientissimus, filiorum adolescentiam ei viro, propter gravitatem et integritatem vitae regendam dederat iique ab eo liberaliter instituti fuerant. Qua necessitudine confisus, Petrus, cum [] quod oppidum ab ipso Cantarae magistro tenebatur, profectus esset ut inde auxilia in bellum accerseret, eius nepos a Iohanne Hispaniae rege magnis pollicitationibus persuasus, adempta patruo oppidi possessione, Petrum in Iohannis potestatem tradidit quem Henricus frater, cum aliter liberare non posset nisi eo oppido Iohanni tradito, fraterna pietate victus, oppidum haud cunctanter tradidit.

105. Isque dimissus ad Henricum venit atque inde ambo, cum nihil aliud tutum in ea provincia adversus Iohannis opes haberent amplius, ad Portus galliae regem, cui soror nupta erat, sese receperunt belloque inde renovato, Iohannis regnum multis cladibus affecerunt.

106. Alfonsus, copiis omnibus coactis, regni hostilis interiora ingressus longe lateque terrorem incussit, Iohannes quoque identidem excursiones multas in Aragoniam fecit. Nusquam tamen collatis signis dimicatum, proeliorum fortuna varia fuit magisque tempus in procursationibus atque alternis populationibus tritum quam ut uno proelio bellum finiretur, sed trahendo bellum exasperatis odiis, tandem in conspectu mutuo castra posuerunt, universi certaminis fortunam subituri.

107. Cum hic esset rerum status, nonnulli ex regni optimatibus, quibus regum discordia molesta erat, antequam proelio decernerent reges adeunt quantaque hominum caedes, quanta regni utriusque calamitas consecutura esset, si omnibus copiis decertarent docent quamque praeterea sordidum ad famam tanta necessitudine devinctos reges inter se gladios stringere iisque et huiusmodi verbis utrunque regem perpulere ut omissa pugna per legatos et communes amicos de pace ageretur.

108. Itaque indutiis in quinquennium factis, delecti arbitri qui cognita regum controversia pacis conditiones dicerent, quo penitus omnis discordiae causa tolleretur. Iis que constitutis, non proelium modo, quod haud dubie cruentissimum futurum videbatur, sed etiam tam atrox tamque impium bellum sublatum est.

## 5. LIBER QUARTUS

1. Finito bello Hispano Alfonsus, ut aliquid insigne pro christiana religione ederet, adversus Afros bellum gerere instituit. Itaque Barcinonem profectus, sex et viginti triremium classem comparavit hisque onerarias novem adiecit quae commeatus et bellica opera veherent omnibusque diligenter provisus, Karalim, insignem in Sardinia Catelanorum coloniam, ut inde sumpto commeatu Africam peteret, primum profectus est.

2. Coeterum cum iam inde discessurus esset, biremis quaedam e Sicilia celerrime ad se nuntiatum venit Trupiam, Brutiorum oppidum, quam in Hispaniam proficiscens valido praesidio firmatam reliquerat, ad Lodovicum defecisse arcemque in periculo esse nisi ei confestim auxilium feratur, quod Iohannes Rota, eius praefectus, deditionem pepigerit nisi intra dies viginti ei subsidium mitteretur, ob eamque rem maturandum esse ne sero ac necquicquam postea opem ferret.

3. Quae ubi haec accepit nihil ad navigandi celeritatem sibi reliquum fecit; neque enim ignorabat quantum detrimenti rebus suis afferret eius oppidi amissio, quod et ad classis receptum in summa portuum paucitate et ad vexandam Brutiorum eius hostium oram percommode situm videbatur: alluitur enim magna ex parte mari estque non tantum situ sed

etiam opere permunitum.

4. Et iam ad Carbonariam, Sardiniae promontorium, secundo vento vectus pervenerat cum subito atrox et turbulenta vis tempestatis coorta, classe in portum reiecta, duodecim dies cursum morata est. Quae quidem res impedimento fuit quo minus Trupianae arci in tempore subveniri potuerit.

5. Postquam ventus desiit, placato mari classem rursum solvit atque inde in Siciliam traiecit ac vix duabus horis in Panormi portu commoratus, tantum ut sciret an adhuc trupiana arx eius praesidio teneretur, Brutios versus celeriter contendit. Ea vero venti vis fuit ut ante horam vigesimam octavam in Trupiae conspectum accesserit.

6. Coeterum idem ventus, qui venientibus prosper fuerat, descensionem in terram facere volentibus adversus fuit: adeo enim ad litus undas concitaverat ut triremes pontes

[Page 122]

exponere nullo modo possent, quod quidem ipsa venti natura et vis efficit qui, quemadmodum primo ingressu maria placat, ita ad exitum perturbat ac ciet, isque forte dies erat quo arcis praefectus deditionem pactus fuerat nisi auxilium acceperat.

7. Qua de re Alfonsus, etsi sciebat sibi cum Lodovico dimicandum esse, propterea quod arx ducentos ferme passus a mari distabat, nec ad eam nisi per medios hostes strictis gladiis evadi poterat, omnino obsessis opem ferre statuerat.

8. Coeterum dum ad terram fertur, praefectus arcis, sive obsidum metu, nam filios fidei pignus Lodovico dederat, sive quod putarit se perfidiae notari posse nisi arcem ad praestitutam diem dederet, sive quod desperarit navales socios propter maris tempestatem in terram exponi posse, educto inde praesidio arcem Lodovico dedit, eam sibi continuo dedi visa classe deposcenti. Namque is pertinaciter instabat ut eam in potestatem suam redigeret priusquam classis propius accederet.

9. Qua re cognita Alfonsus, supervacuum dimicationem ratus, in Siciliam unde venerat, ut propositam et iam coeptam expeditionem exequeretur, rediit. Fuit autem hic annus ab ortu Christi dei nostri vigesimus sextus et quadringentesimus supra millesimum.

10. Onerariae quatuordecim biremesque et speculatoriae ad septuaginta classi adiectae, machinarum omnis generis et commeatum vis magna comparata, peditum atque equitum non parvus numerus: atque haec intra quinquaginta dies, tantus omnium ardor et studium erat petendae Africae, effecta. Interea reguli et copiarum duces, quemadmodum iis mandatum fuerat, cum imperatis militibus et commeatibus ad diem convenere.

11. Quibus profectis Alfonsus ad insulam quam veteres Lothofagiten appellabant, Gerbim, cursum dirigi imperat, superos precatus uti ea expeditio sibi suisque bene ac feliciter verteret. Abest autem Gerbis a continenti circiter quatuor milia passuum, insula cultoribus frequens, qua ad occidentem vergit sinuata propius continenti iungitur, nec plus fere mille passus ab ea distat: pons lapide structus insulam continenti iungit. Hic erat ante omnia occupandus ac rescindendus adversus barbarorum incursum quo Gerbini, auxiliis spe sublata, facilius ad deditionem cogerentur.

12. Alfonsus itaque cum navigans appropinquaret insulae, onerarias primo ad eum portum supra quem turris est sita, quam a nominis conditore Valguarneriam appellant, petere iubet, quod propter Syrtes propius pontem accedere non poterant. Deinde rostratis bifariam divisus, aequam partem Gutterae attribuit cumque statuisset a duabus partibus pontem occupare, petiit ab eo Guterras uti se ab occidente pontem adire sineret, arbitratus ab ea parte

sese pontem ante venire et praeoccupare posse: cuius postulatio quorsum tenderet, etsi non fallebat Alfonso, tamen id ei facile concessit. Erat autem Guterras rei maritimae scientissimus.

13. Itaque Alfonso ab oriente, Guterras ab occidente pontem petunt, sed dum Guterras proficiscitur, vadum haud satis gnarus, multis flexibus ac reflexibus tardius iter facit; Alfonso prior in pontis conspectum venit. Nonnullae etiam navium quae Guteriam sequebantur, vadis implicitae, eius cursum demoratae sunt.

14. Coeterum cum Alfonso propius pontem ferretur, triremes quaedam ex iis quae eum sequebantur praeundi cupiditate cum citatius agerentur, in vadis haesere. Quod ubi conspiciatus est illico agmen antegressus, omnes ex ordine sequi se iubet, neve in vada ignota et ipse incideret speculatoriam praemittit quae fundum exploret ac sic tuto ad pontem successit.

15. Iecerant autem barbari utrinque iuxta pontem magnam lapidum vim eius classis suspicione, ne quae naves pontem subire possent atque in eum armatos exponere: hos igitur lapides primum exhaustiendos curavit dato quibusdam negotio qui in mare subito sese coniecerunt. At Gerbini qui ad primum classis conspectum ad arma conclamantes magnam iam hominum vim coegerant, ut viderunt acervos lapidum detrahi classemque ponti puppes appellere conari, ad prohibendos descensione nostros cucurrere.

16. Inter haec tres viri fortes contemptis hostibus, pontem ingressi, tam diu barbarorum impetum sustinuerunt donec purgato fundo regia triremis ad pontem pervenerit. Namque e classe et suorum studiis clamoribusque et manubalistis quas barbari maxime formidabant adiuvabantur, sed tanta lapidum congeries erat ut non omnes naves ponti puppes admovere possent.

17. Itaque quae non poterant per proximas triremes, veluti per scalas navalibus sociis expositis cum barbaris proelium conserere coeperunt. Qui cum primo impetu fortiter resisterent, mox pluribus in pontem transgressis, cum vim ferre non possent, in fugam coniecti plerisque vulneratis et caesis, in insulam refugerunt.

18. Posthaec Alfonso continuo ea parte operibus munita quae ad insulam vergebat, ne qua irruptio a terra fieri posset pontem a tergo rescidit.

19. Interea Guterras ingenti labore e vadis elapsus cum pontem versus ferretur et illum armatis plenum prospiceret, dubitare coepit eae ne hostium copiae an regis essent. Coeterum propius accedens, ut signa regia cognovit, arbitratus, id quod erat, pontem a rege occupatum esse, celeriter invectus et ipse ab altera parte navales socios in pontem exposuit.

20. Nocte quae insecuta est, Afri qui parati in armis

erant (nam ob classis huius metum Boferius, Africae rex, multa hominum milia coegerat atque in diversis locis disposuerat, ignarus quemnam potissimum locum Alfonso cum classe petiturus esset), in conspectum insulae frequentes convenere.

21. Boferius vero, ut cognovit per ignes in diversis promontoriis excitatos Alfonsi ad ipsam insulam adventum, ad duo milia equitum auxilio confestim misit qui ut ponte occupato iter ad insulam interruptum videre, haud procul inde constiterunt ac statim Boferio quae

viderant renuntiari iussere.

22. Postridie nuntius cum litteris a Boferio ad Alfonsum venit camelo, quem a velocitate dromodem vocant, invectus; in quibus litteris scriptum erat se mox cum copiis affore pugnandique potestatem facturum, regem cum rege certare magis decere longeque laudabilius esse quam cum unius parvae insulae cultoribus: neque enim ex Gerbinis devictis tantum se gloriae adepturum quantum si regem proelio vicerit. Erat is quidem et animi magnitudine et prudentia singulari atque ob id a barbaris vehementer colebatur.

23. Alfonsus, etsi ob terrorem Gerbinis iniectum insula a se capi posse confidebat, nec ignorabat quorsum Boferii scripta tenderent, tamen ne detractas se certamen videretur, abstinere insulae oppugnatione ac praestolari eius adventum decrevit renuntiarique iussit oblatam sese conditionem laeto animo accipere, veniret modo quamprimum nec rem in dies traheret.

24. Paucis post diebus Boferius cum ingenti peditum atque equitum numero affuit castrisque in conspectu hostium positus, ipse cum robore ac flore totius exercitus in ponte consedit ac pro munimento qua hostium castra vergebant grandes palmarum truncos hostium telis ac tormentis opposuit quorum tanta durities erat ut etiam tormentis resisterent.

25. Is dies in muniendis utrinque castris consumptus, namque proelium in sequentem diem ex composito dilatum fuerat, edixeratque Alfonsus ne quis ante eam diem munimenta transiret aut manum cum hoste consereret quique aliter fecisset ei capitale id fore. Idque negotii dederat Iohanni Vintimillio atque Eximino Corellae quos munimentis, quae Boferii castris proxima erant, praefecerat.

26. Biremes ac lembos sagittariis instructos, partim a pontis dextra partim a sinistra, postero die mittere statuerat qui utrinque hostes lacerassent quive uno atque eodem tempore in terram egrederentur et, dum ipse a fronte urgeret, a tergo hostes aggrederentur,

[Page 128]

interiectis raptim munimentis a terra quae ex doliis paraverat, ne qui in alteris castris trans pontem erant, regi suo opitulari possent. Qui ordo, si servatus esset, haud dubie Boferius cum iis omnibus qui una cum eo in ponte tetenderant eo die capi potuissent.

27. Coeterum paucorum quorundam temeritas pugnam, quae in posterum diem extracta fuerat, eo die repraesentari compulit. Namque ii a barbaris quibusdam munimento proximis ad singulare certamen provocati, neglecto imperio atque edicto regio, per asserem interiectum transmisere, qui mox cum provocantibus congressi cum eos pellerent, barbarorum plures in sese converterunt. Tum qui e nostris propiores erant, munimenta transgressi ad opem iis ferendam confestim iere.

28. Quod ubi Alfonsus nuntiatum est, indignatus confestim misit qui et caeteros transitu inhiherent proeliumque committi non sinerent ac transgressos revocarent. Coeterum utrorumque animi iam usque adeo incensi ad pugnam erant ut nec transgressi revocari, nec qui in castris erant ullius imperio retineri possent.

29. Quod cum Alfonsus animadverteret, fortunae eventum experiri statuit: castrorum utrorumque munimenta, quantum modo pontis interruptio patebat, distabant; exercitus extra teli iactum subsistebant atque ad extrema munimentorum lignae turres ac propugnacula excitata erant. Ab insula quoque prospectum ne quid inde detrimenti in ipso pugnae ardore caperetur.

30. Ingentibus deinde animis utrinque concursum. Namque et ipse Boferius lectissimam suorum manum totumque exercitus robur in pontem, ut dixi, traduxerat, sed is tumultus magis quam

justum proelium erat: nam neque acies instrui neque copiae distribui neque quicquam ex disciplina et more militari servari potuit. Atrox vero, quoniam in angusto res gerebatur, certamen erat stetitque aliquandiu utraque immota acies, sed minus sua damna sentiebat Poenus quod multitudine abundabat quae continue a castris in pontem procurrebat.

31. Quod ubi Alfonsus animadvertit lembos quosdam quos instituerat circa pontem dimisit. Ipse inter primos progressus tantam alacritatem suis iniecit ut tum primum proelium iniisse viderentur. Tum hostes loco moti ad regis tabernaculum paulum substiterunt: namque reges suos barbari pro diis habere colereque consueverunt.

32. Hic fortissimus quisque eorum, dum acius pro regis salute decertat, interficitur. Denique verecundiam metu vincente, in fugam versi, toto ponte cesserunt, ipse quoque

[Page 130]

Boferius desperatis rebus, equo repente ab equite qui circumstabat oblato, in altera castra se recepit.

33. In eo proelio barbarorum multi vulnerati, complures etiam caesi, in quis regis nepos, signa sex regia ac tormenta aenea duodeviginti capta. De Alfonsi exercitu nonnulli quoque viri fortes desiderati sunt, in quis Iohannes Heredia, honesto loco natus, qui pugnae initio rescissi pontis intervallum strenuo saltu transgressus, cum fortiter pugnaret lancea iugulum traiectus, e proelio semianimis excessit.

34. Ea victoria, etsi grata Alfonso fuit, tamen hoc minus iocunda extitit quod ante constitutum pugnae tempus dimicatum fuerat. Cupiebat enim collatis signis iusto proelio cum rege dimicare idque sibi maiori existimationi et gloriae ducebat fore, si ex composito congressus, ipse rex regem fudisset.

35. Post haec qua brevem esse traiectum in insula diximus, Iohannem Calatageronem, id ei cognomen fuit, cum biremi mittit qui barbaros equites, qui per vada cognita in insulam evadebant, cum se aestus in mare refudisset transitu arceret. Namque ea loci natura erat ut nec pedibus nec equo insula adiri ex continenti posset, cum se ex alto aestus invexisset: quod sexta quaque hora, quemadmodum in Oceano, contingit.

36. Neque navibus tuta statio erat quod rursus decedente aestu naves in vadis destituebantur periculumque a terra incurrebant, sed Iohannes mox, vel praedandi cupiditate vel commorandi taedio, demandatam sibi a rege stationem deseruit. Eius discessionem barbaro nuntiata, nocte quae secuta est complures equites in insulam transmisit.

37. Quo cognito Alfonsus, etsi omnem prope spem expugnandae insulae abiecerat, haud tamen inchoatam obsidionem deseruit quin etiam cum omni exercitu, nisi quantum castrorum praesidio sat erat, in insulam transgressus est ibique castris positus, incolas in maximum metum ac discrimen adduxit cumque populationibus et incendiis vastare insulam statuisset.

38. Interea pacis mentio a Boferio orta est eaque punica fraude tractata factisque aliquot dierum indutiis, copiae in pontem reductae sunt. Redimere se velle grandi pecunia eius pacem simulabat ne insulam vastaret, sed dum in conditionibus dandis et accipiendis tempus teritur, commeatus classi deesse coepit. Quod tempus de industria Boferius expectabat ut, inopia commeatuum compulsus, rex abscederet pluresque etiam in insulam ab eo interim furtim transmissi ut iam oppugnatio omnis vana atque irrita videretur.

39. Quibus necessitatibus adactus Alfonsus, soluta inde classe, in Siciliam rediit paucosque

dies Messanae commoratus, agitare animo coepit quonam modo Neapolitanum regnum quod amiserat recuperare posset. Itaque Aenariam insulam, quae adhuc eius praesidio tenebatur, adire primum statuit, uti reginae erga se animum exploraret profectusque agere de reconciliatione et pace cum illa per internuntios coepit, et Iohanna quidem simulabat sese pacem eius non aspernari. Coeterum, eius uti exitus docuit, ab ea re longe aversa mens erat: iam enim multorum persuasionibus ad Lodovicum inclinaverat.

40. In his agendis quod reliquum aetatis fuit necquicquam consumptum: pace tamen nomine magis quam re facta, in Siciliam rediit eo animo atque consilio ut inde in Cateloniam remigraret, satius ducens tempori cedere dum emolliretur reginae durities, si forte emolliri posset aut si consilium immutaret, quod varia et mobilia sunt mulierum ingenia, quam concertando illius in se animum odio exasperare.

41. Iamque ob eam rem naves aliquot et milites missos fecerat iique in Cateloniam abierant: commeatu igitur in classem imposito, istante iam hieme, Drepanum petit; inde, ut primum per maris tranquillitatem posset, classem soluturus.

42. Cum autem omnia ad cursum parata essent nec aliud restaret negotii quam ancoras moliri, res dictu mira ac paene incredibilis cecidit: tris circiter menses tota classis in ancoris stetit ventum modo prosperum frustra expectans, ut fato quodam datum esse videretur non esse fas ei ex Italia discedere cui regnum Neapolitanum destinatum esset.

43. Inter haec Lodovicus eius aemulus apud Consentiam, Brutiorum oppidum, febri correptus mortem obiit: quo audito Alfonsus rursum in spem potiundi regni neapolitani, quam quidem illo vivo posuisse videbatur, venire coepit observabatque si qui motus in eo regno illius morte consequerentur.

44. Nec multo post nuntiatum est ei Iohannam quoque defunctam esse. Qua re cognita quam ex Lodovici morte spem conceperat vehementer confirmavit.

45. Coeterum haec tam magna erant ut vix nuntiis fides haberetur: quis enim crederet tot adipiscendi regni opportunitates sibi tam brevi spatio contigisse! Excesserat primum e medio Iohannes Caratiolus, inimicorum conspiratione noctu foede interemptus, cuius et magnae et opes erant et acerbissima in Alfonsum odia. Excesserat e vita Lodovicus, maximam iam apud populos ac regni principes auctoritatem adeptus, quo vivo regni possessio ei prorsus desperanda

erat. Demum Iohanna decesserat quae una eius votis obstare poterat.

46. Haec omnia reputanti sibi longe profecto maiora videbantur quam ut iis fides haberetur: apparebat enim a superis datum esse ut omnibus qui ei obsistere poterant e medio sublatis, ipse unus absque controversia neapolitano regno potiretur.

47. Itaque confestim Caraffellum Caraffam, cuius opera fideli ac forti multos iam annos usus fuerat, ad Remundum Bullium, cui Neapolitanae arcis et Italicarum rerum curam mandaverat, misit qui quorsum inclinarent civium ac regulorum animi, quantum tuto posset, scrutaretur, quem potissimum respicerent cuive regnum destinarent. Ipse interea tantis opportunitatibus adiutus de repetendo regno meditabatur.

48. Re igitur ad consilium delata, fuere qui censerent, intermissis rebus italicis, sibi in Cateloniam, uti constituerat, abeundum esse quod ei pecunia

ad bellum gerendum deesset, reparandas vires, instaurandam validiorem classem; interea sciri posse in quemnam regem neapolitanorum ac regulorum studia conversa essent, quod prius sciri necessum esset quam eo arma rursum conferrentur. Ad haec Petro fratri, fortissimo viro, classis et copiarum partem relinquendam esse qua in oram neapolitanam vectus, adversus eos qui imperium detrectarent bellum gereret.

49. In quam sententias cum liberius pro ingenio, petita a rege venia, Gutturras locutus esset dixissetque sese tanquam hominem haud sobrium locuturum, subridens respondit Alfonsus: «Tu certe tanquam homo super coenam locutus es, at ego idcirco, ne hominis temulenti sententiam secutus videar, statui non discedere».

50. Dimisso consilio quo magis magisque rerum statum et conditionem temporum animoolvebat, hoc magis in proposito permanebat omniaque quae ad eam rem pertinerent attentiore cura cogitabat. Inter haec ex Caraffello, quem avidissime expectabat, ad se reverso de neapolitanorum voluntate atque animo, quantum ille sciscitando consequi potuerat, cognovit; quem in secretius colloquium adductum cum percontatus esset quidnam de ea expeditione sentiret, videri sibi, inquit, eam arripiendam esse fortunam quae sese ultro offerret: nunquam postea maiorem illi opportunitatem adipiscendi regni, quod tantis laboribus et periculis quaesisset, fortunam allaturam.

51. Cuius verbis haud mediocriter confirmatus, nonnullos enim regulos ad se inclinare acceperat, cum e Catina Messanam traiecisset conciliare sibi primum regulorum animos instituit et in primis Iohannis Antonii Ursini, Tarentini principis, qui, ut magnitudine ditionis ita dignitate et

[Page 136]

auctoritate, inter regni optimates eminebat.

52. Hic vero cum olim eius fides apud Iohannam suspecta fieri coepisset, ob inimicitias quae sibi cum Iohanne Carazulo erant, a Lodovico cum exercitu fines eius ingresso, cui Iacobus Caudola praeerat, prope omni agro atque imperio exutus fuerat, septem modo oppida tutatus, situ atque opere munitiora, caeteris aut vi aut metu ad deditionem compulsis.

53. Hunc itaque Alfonsus sibi primo conciliandum et ad sua recuperanda enixe adiuvandam existimavit. Sperabat enim, si ille beneficio suo quae amiserat recepisset, non illum modo sed et alios nonnullos regulos qui illum aut propinquitate aut benevolentia contingebant, auctoritate eius viri et gratia, in se regem absque controversia consensuros esse. Accedebat summa commoditas propter brevem traiectionem trasportandarum in neapolitanum regnum copiarum bellicae ab ea parte gerendi.

54. Contracta igitur cum eo amicitia Iohannem Ventimillium, acrem atque impigrum virum, cum mille equitibus ad eum misit ac paulo post Minicutium Aquilanum cum pari equitum numero, quorum opera forti quae amiserat oppida brevi recepit. Lodovico enim et Iohanna mortuis ingens rerum perturbatio in neapolitano consecuta est: res enim arbitrio multitudinis magis quam optimatum consilio gerebantur, siquidem nullo conventu principum acto, Renatum, Lodovici fratrem, e Gallia quamprimum accersendum in regnum decrevere.

55. Interim vero qui summae rerum praessent, Ottinum Caratiolum, Georgium Alamannum et Balthasarem Rattam, id ei cognomen erat, Andegavinae factionis principes delegerunt octingentisque equitibus e neapolitana iuventute conscriptis Iacobum Caudolam, tarentino principi maxime infestum, pecunia e reginae oculis deprompta cum duobus milibus equitum mercede conducere atque ad Renatum legatos miserunt qui illum ad regnum capessendum accerserent.

56. In hoc rerum statu dum expectat Alfonsus quorsum primi motus evaderent, Iohannes Antonius Martianus, Suessanorum dux, Franciscus



Aquinianus, Christophorus Caietanus ac Rogerius frater iis qui neapolitanam rem administrabant infensi ad eum respicere coeperunt atque ut eum facilius in bellum traherent, cum scirent Capuam, urbem quae ab adversariis tenebatur, ingentis ad victoriam momenti esse, spe iis oblata illam per proditionem occupari posse, omnes in id unum curas et cogitationes intendere.

57. Praeerat arci intra urbem sitae, nam duae sunt, Iohannes Caramanicus, Iohanni Antonio, quod is ditioni suae subiectus erat, amicus ac fidus et ob eam causam iis suspectus per quos neapolitana respublica gerebatur. Huic magnis praemiis per internuntium Iohannes Antonius

[Page 138]

suadere clam coepit ut sibi arcem traderet cui ille velle se quidem annuit.

58. Coeterum eam rem frustra tentari nisi turres ad pontem sitae, quae est altera arx, uno atque eodem tempore occuparentur, quod, civitate inimica cuius praesidio quadringenti equites missi forent, nullus iis pateret aditus qui arci subsidio venturi essent. Tentaturum itaque se propediem si forte quidam, e praesidio quo amico utebatur, proposito praemio adduci posset uti turres ipsas traderet, cuius rei efficiundae nonnullam spem haberet: significaturum vero quid agi posse confideret, postquam illius voluntatem cognovisset.

59. Nec dicto fides abfuit: confestim enim cum amico agere multa et magna pollicendo per fidum hominem de ea re coepit, nec difficulter persuasit petentique aliquot ad se viros strenuos per noctem ab exteriore parte mitti quos in turrim per funem admitteret, quos sibi fideliores putabat delegit seque qua hora commodum foret cornu significaturum monuit.

60. Postridie cum sibi alterius turrium custodia proxima nocte evenisset, patranda rei tempus arbitratus, cornu signum dat. Tum qui parati erant strenui viri, taciti turrim subeuntes, per demissum ab eo funem conscendere atque adniti coeperunt, sed tam difficilis erat ascensus, praesertim armato militi in tanta muri altitudine, ut vix tres ex omnibus in turris fastigium evaserint.

61. Hos in secretiorem partem adductos confestim occuluit et quoniam propter sociorum paucitatem rem exequi aperte non audebat ad dolos se convertit primumque socios singulos, quasi aliquid operis facturus, ad se vocat comprehensosque et loqui vetitos adiuvantibus iis quos intromiserat seorsum disponit. Denique iisdem artibus et ipso praefecto arcis intercepto, Iohanni Caramanico cornu, uti convenerat, signum dedit.

62. Ille, ut intellexit arcem in amici potestate esse, laetus postridie mane Citatinum, id ei nomen erat, praesidii urbani praefectum, arte capere instituit. Cum quadringentis enim equitibus, praeter urbanas copias, iis dimicandum erat qui arci auxilium laturo forent audivitque fortuna eius consilium.

63. Forte enim per eos dies Citatinus duos campanos cives, e primoribus civitatis, verbis altercando ad rixam progressos ipsarum turrium praefecto in custodiam tradiderat. Mittit igitur ad eum praefecti nomine qui ei significet velle cives illos qui in custodia tenebantur positos inimicitiis in gratiam reverti et ob eam rem petere ne ad se venire in arcem gravaretur.

[Page 140]

64. Hoc nuntio accepto Citatinus, nihil insidiarum aut fraudis veritus, confestim ad turres profectus est: mox vero, ut primum portam introiit, exclusis comitibus comprehensus ac protinus in carcerem coniectus est.

65. Tum pavor et trepidatio ingens urbem pervasit celeriterque equites, duce suo orbat, armis captis per urbem discurrere coeperunt. Postquam

vero Caramanicus Citatinum interceptum comperit, haud amplius differendum ratus cornu signum dat, quod cum Iohanne Antonio Martiano constituerat. Is vero haud procul cum magna popularium manu paratus signum expectabat: itaque repente profectus et per patefactam turrium portam ingressus, ponte transmisso urbem invasit.

66. Tum equites cognito dolo perterriti et consilii inopes per civium domos diffugere coeperunt. Mox vero, ut cognitum est Caramanicum ad Iohannem Antonium defecisse eique arcem deditam, qui adversae factionis erant domos quisque suas trepidi petierunt atque ita, sine suorum cuiuspiam caede, Capua in Iohannis Antonii potestatem redacta est.

67. Post haec expulso adversariorum equitatu, Iohannes Antonius ac socii accersendum confestim Alfonsum censuerunt: neque enim tantum belli onus suis duntaxat viribus sustinere se posse confidebant, praesertim cum adversariis magnae copiae essent haeque aliena pecunia sustentarentur, quos non dubitabant ad urbem obsidendam quamprimum accessuros. Ad haec civitatis partem sibi inimicam esse non ignorabant.

68. Itaque Renaldum Aquinatem Messanam ad Alfonsum quamprimum mittunt qui moneat uti ad paratam sibi fortunam et exoptati regni possessionem advolet: Capuam opulentam urbem, permagnum haud dubie momentum ad totum regnum vendicandum, in eorum manu esse, multum vero periculi moram importare quod adversarios coactis copiis ad urbis obsidionem brevi profecturos non ambigerent, cuius rei iam apparatus fieri sentirent, quorum auctoritas non eos modo cives qui sibi adversi essent, verum etiam eos quibus amicis uterentur trahere ad sese posset.

69. Laetissimus hic nuntius Alfonso fuit eoque perbenigne accepto ac dimisso, in una celeritate spem omnem victoriae positam arbitratus, quo adventus sui famam praeveniret cum septem modo triremibus, quas paratas instructasque habebat, e Messanae portu vela facit, Petro fratre in Sicilia relicto qui quae bello gerendo opus forent curaret annonamque et commeatus summitteret, quoque eius adventus occultior foret, ut Neapolitani metu posito segnius Capuam obsidere aggredirentur, procul ab oris regni ad Pontiam insulam altum petens contendit.

70. Atque inde extemplo Caraffellum Capuam mittit qui Iohannem Antonium

[Page 142]

ac socios de eius adventu certiores faceret nuntiaretque videri sibi hoc rerum initio eum montem occupandum esse in quo sita Caieta est, antequam hostes eius adventum cognoscerent: quo capto, vel voluntate vel metu, Caietam in potestatem eius venturam brevi speraret.

71. Quae quam commode sita esset ad bellum Neapoli inferendum nemini obscurum esse: duo oppida firma et peropportuna, alterum terra alterum mari, habiturum se, si urbe illa potiretur. Cuius potiundae spes ei non abesset, si dum montis ipsius custodia negligeretur illi a terra ipse a mari improvisos noctu aggrediretur: hoc sibi suscepti belli nimirum caput videri et in eo rerum summam verti.

72. Inter haec adversarii, Capuae defectione vehementer attoniti, quas ad eius urbis obsidionem copias mitterent summo studio parabant atque in agris delectus habebant. Caraffellus, non sine discrimine per iter haud pacatum Capuam profectus, Iohanni Antonio ac sociis eius mandata exposuit et in primis de occupando Caietae monte pluribus verbis disseruit.

73. Ad quem reguli magna se sollicitudine subito regis adventu levatos esse sibi eam rem summae letitiae ac voluptati accidisse: copias vero a se sine ingenti periculo e Capua educi non posse, quod adversae factionis cives, qui prae metu in officio continerentur, iis digressis, metu soluti, novi

aliquid struere in se possent. Qua civitas, si quo sinistro fato eorum manu elaberetur, summam inde rerum coeptarum desperationem haud dubie consecuturam. Praestare igitur sibi videri de Capua conservanda quam de Caieta colle capiendū cogitare, quod Capua conservata regni reliquum facile superari possit, propter annonae et pabuli copiam, illa autem amissa nullam ferme spem reliquam fore.

74. Multa contra a Caraffello dicta cur satius duceret regis sententiam sequi, sed cum illi in sententia permanent, ne Alfonsus adire gravarentur petiit, de ea re et de tota belli ratione una cum eo consilium capturi. Quod cum illi se facturos reciperent constituta die et loco ad quem venturi essent, ad Alfonsum celeriter reversus, quid egerit refert.

75. Quibus auditis comprobato eius consilio eundem rursus cum triremi Sinuessam, quo reguli postridie conventuri erant, mittit, qui illos eius adventum praestolari Sinuessae iubeat, sese eo ire decrevisse qui sit maris tolerantior quove propior sit sese proxima nocte Aenariam insulam aditurum.

76. Cogitavit sane, id quod evenit, regulorum animos nulla re magis quam humanitate et facilitate sibi conciliari posse. Profectus igitur

[Page 144]

Caraffellus postridie mane, uti convenerat, regulos Sinuessae repperit, praeter Franciscum Aquinianum quem mole corporis gravem urbis Capuae custodiae reliquerant, iisque Alfonsus eo venturum nuntiavit ne iis a Capua longius abeundum esset neve mare pertimescerent. Ea regis humanitas audita in eius desiderium accensos regulos multo etiam vehementius inflammavit.

77. Tertia fere noctis vigilia Alfonsus, per summum silentium Aenaria solvens, prima luce Sinuessae adfuit regulosque quam humanissime excepit paucisque verbis inter se habitis ad prandium invitatos in trirèmes perduxit: post epulas de re communi consultari coeptum.

78. Ostenderunt primum reguli quos principes auctoritate sua in belli societatem traxissent, se tamen adversus hostes haud satis firmos esse quod illi et copiis et pecunia in belli sumptum et re frumentaria superiores essent. Accersendum sibi videri Iohannem Antonium Orsinum cum copiis, cuius opibus adiuti, sperarent bellum a se tantisper, dum maiores copias pararet, sustineri posse: copias autem quas haberent sine summo periculo a se dividi non posse, nec Caietae magis quam Capuae a se rationem habendam esse.

79. Quorum sententia collaudata missurum se ad Iohannem Antonium quam primum, inquit, qui hortaretur ut cum exercitu celeriter in Campanum proficisceretur vel, si venire ipse gravaretur, Iohannem Vintimillium et Minicutium cum copiis mitteret; sperare se atque confidere pro eius viri erga se benevolentiam nullam intercessuram voluntati suae moram. Interea omnes se vires suas terra marique contracturum quibus susceptum bellum tueri se posse non diffideret.

80. Hac oratione confirmati reguli, quo sibi regis fidem vehementius ad se tuendos obstringerent, in ipsius Alfonsi verba iuravere. Cum autem cogitaret Alfonsus quemnam e suis ad Iohannem Antonium mitteret, nec temere idoneus quisquam occurreret quoniam periculosum per hostes iter erat et res praestantem ac gravem virum postulare videbatur, Caraffellum operam suam impigre profitentem misit quaeve ad eum perferri vellet edocuit.

81. Post haec eo Aenariam repetente reguli Capuam reversi sunt toto iam animo in bellum proni intentique. Caraffellus simul ac exploratis itineribus mutato habitu ad Iohannem Antonium pervenit, facile ei persuasit uti cum omnibus copiis Capuam proficisceretur.

82. Duobus milibus equitum ac prope pari numero peditum coactis sese ipse cum Caraffello itineri repente commisit profectusque per Caudinam vallem, in quam olim romanos consules sub iugum missos a samnitibus legimus, cum accepisset Berlingerium Caudolam ad eas fauces occupandas per quas transeundum erat accessisse, ipse per agrum Ceritanum, sic enim appellant, iter in

[Page 146]

campanum flexit et ad Limatam, Vulturno amne traiecto, inter Cales et oppidum Francolisium, quae loca ab hostibus tenebantur, castris positis consedit.

83. Relictisque qui exercitui praeessent, ad Alfonsum [] se contulit constitutisque inter se quae ad bellum gerendum pertinere videbantur, Capuam profectus est. Interea enim eius copiae, quas ad Cales relictas dixi, Capuam se receperant quod et oppida illa egregie munita erant et commeatus non facile e Capua per hostilem agrum in castra ferebantur cisque amnem Vulturnum castra posuerant, eo consilio ut hostes transitu fluminis et populationibus arcerent.

84. Adversarii cognito prius regis adventu et Iohannis Antonii ad se profectione, minime cessandum rati, Berlingerium Caudolam, Antonium eius fratrem, Micheletum Cottiniolam ac Ritium nonnullosque alios copiarum duces, hi ad tria milia equitum ducebant, mercede conduxerunt hisque, ex neapolitana iuventute, haud contemnendam manum cum multo peditatu adiecere atque ad Vicum, quem Mariae Maioris vocant, castra haud procul a Capua posuerunt. Inter utraque castra vix duo milia passuum intererant leviaeque quotidie proelia ex opportunitate committebantur.

85. In hoc rerum statu nuntiatum est Berlingerio, nam is summae rerum praeerat, Antonium Pontadereum, quem adversarii mercede conduxerant, cum equitibus trecentis adventare. Itaque, quo tutius proficisceretur, ad quingentos equites reperto vado ei praesidio confestim misit, quos, ubi Iohannes Antonius amnem transisse ac populari agros accepit, Minicutium Aquilanum illico eius obviam iussit contendere. Isque hostes nactus levi certamine magnam eorum partem coepit reliquis fuga per agros dissipatis.

86. At Berlingerius, ut per exploratores agnovit Minicutium abesse a castris cum magna equitatus hostium parte, opportunitatem sibi datam existimans qua hostium castra oppugnaret, convocatis repente copiarum ducibus deque eius consilio certioribus factis, confestim aciem instruit atque adversus hostium castra contendit.

87. Qua re per speculatores quamprimum cognita, Iohannes Antonius simulato metu, quo hostes audacius contempta paucitate castra subirent, partem copiarum intra urbem instruxit reliquis ante castra dispositis, nec alius atque opinatus est rei ipsius exitus fuit.

88. Nam cum hostes, castra metu deserta rati, ea alacriter invasissent atque oppugnare paucis obsistentibus coepissent, patefacta confestim urbis porta quae ad castra vergebat, equitatu caetero peditatuque immisso, perturbati illico pedem referre coeperunt. Mox vero, ut paulum sese collegere, haud segniter restiterunt.

89. Pugnatum est diu atque acriter ancipiti eventu: ad postremum cum vim diutius ferre non possent, iam enim Micheletus redierat, sese

[Page 148]

in fugam coniecerunt, nec prius finem fugiendi fecerunt quam in castra pervenire.

90. Secundum hanc pugnam Berlingerius Vulturnum copias traducere

instituit, ratus ab ea parte maiora campanis detrimenta inferri posse et andegavinae factionis cives facilius novi aliquid in urbe molituros, sed ponte opus erat, propter fluminis altitudinem ac rapiditatem, qua traduceretur exercitus. Itaque pontem in Vulturno facere statuit cuius efficiendi magna commoditas offerebatur.

91. Turris erat trans Vulturnum sita, ad sex ferme milia passuum infra urbem Capuam, quam vallo ac fossa munitam praesidio insuper firmaverat, praeterea et materiae copia suppetebat: is locus ei maxime idoneus est visus in quo pontem efficeret. Itaque accersitis fabris et magna praeterea agrestium manu eo copias ducit castrisque positus pontem inchoavit eiusque extrema, ne postquam copiae flumen traductae forent ponte ab hostibus rescisso reditu intercluderetur, castello firmavit.

92. Quod postquam Iohannes Antonius accepit confestim cum exercitu ad ipsam turrim profectus est eo consilio ut vel opus turbaret vel, si id non posset, hostem transitu prohiberet castraque haud procul a turri in conspectu hostium metatus est, sed quo minus inceptum opus perficeretur efficere non potuit.

93. Tentatum etiam si quo modo igni corrumpi posset, naviculis tectis secundo amne adversus pontem demissis. Coeterum hostes, gravium saxorum deiectu longuriisque in summa aqua expositis atque ad tignos quibus pons sustentabatur deligatis, eorum conatus omnes vincebant multisque periculo ea res fuit naviculis, modo in hanc modo in illam ripam, quo impetus fluminis propellebat, raptis.

94. Turris quoque non semel modo dum pons efficiebatur frustra oppugnata. Namque e castris naviculis ac lintribus invecti hostes in ea commode transibant; ponte perfecto Berlingerus copias Vulturnum traducere conabatur.

95. Quod cum Iohannes Antonius animadverteret exercitu extemplo in aciem educto ad turrim, quoad tuto potuit, successit hostique evadendi facultatem sustulit. Neque enim multi una, propter pontis angustias, transire poterant et qui evadebant hostium oppositu iis erumpendi facultas non erat, equiti maxime: erant enim castra adeo exiguo intervallo a turri separata ut propemodum turris vallum contingeret; pediti aliquanto facilius eruptio erat.

96. Itaque cum per singulos dies pedestria proelia consererentur, multi ex utrisque castris equites pugnandi cupidi omissis equis pedibus rem gerebant: ex quo insignia proelia crebro edi continebat. Melior tamen hoc uno erat neapolitanorum conditio quod multos hostium sub turrim illectos ipsi muro tecti impune vulnerabant. In hoc rerum statu, dum hi

[Page 150]

perrumpere illi resistere conantur, multi dies consumpti sunt.

97. Dum haec ad Capuam gerebantur, Alfonsus montem Caietae imminens, cui maxime animum adiecerat, hoc modo coepit. Ea namque urbs sibi quoquo modo rerum initio tentanda videbatur in eo scilicet belli cardinem verti existimanti.

98. Eius loci natura haec est: mons est propemodum excisus et praeruptus undique, tribus enim fere partibus mare alluitur, reliquam partem, qua est Capuam aditus, mons alter excelsior ac circumquaque proclivis communit. Haec quoque pars muro cincta est: eam plurimum incolebant agrorum cultores atque infimae sortis homines; murus interius ductus hunc montem ab urbe dividit. In eo turris sita erat quam Susiniam appellabant, iuxta divi Iuliani aedem.

99. Forte autem eius turris custodia, eo tempore quo Alfonsus eo profectus est, quibusdam

contigerat qui studio partium sibi affecti erant. Hi vero cognito regis adventu quem prius Aenariam venisse acceperant, confestim ad suae factionis homines misere qui illum adesse cum classe nuntiarent quique eos in armis paratos intra tecta iuberent esse, ne ab adversariis, si forte praesentirent regis adventum, eorum consilia opprimerentur. Quosdam etiam suorum descendere ad eum in classem iussere qui omnia parata esse significarent monerentque ut socios navales in terram exponeret qui ad muros per montem ascenderent.

100. His constitutis cum ignem in turris fastigio excitare statuissent, quod signum eis cum Alfonso convenerat quo sciret tutum suis ascensum dari, forte Gorax Pica, homo contrariae factionis, eo profectus, ut vigilum stationes circumiret, ad eam turrim accessit citatisque custodibus, cum nemo responderet, primum sopitos somno existimavit.

101. Post iis saepius vocatis, cum nemo nomen daret responderenturque perplexa atque incerta, magis subesse dolos suspicari coepit. Cumque iam minacius inclamaret et pertinaciter eorum nomina requireret, nec ii possent diutius consilium tegere, «Aragoniam» clara voce clamitantes eum inde lapidibus submoverunt. Inter haec Alfonsus signum intentius expectabat, neque enim existimabat milites suos periculo capitis temere committendos esse, neque iis satis credendum qui ut ascensum maturaret hortabantur.

102. Forte autem Gorax, in tanto periculo trepidus, cum intra interiorem urbis murum festinaret, in duos e coniuratis incidit qui ab Alfonso revertabantur per angustum foramen, loco neglecto atque abdito, ad turrim quam dixi properantes comprehensosque illico, ad Franciscum Spinulam et Otolinum Zoppum, praesidii duces, perducit simul quae viderit refert iique mox in quaestionem dati, metu gravioris supplicii rem omnem uti

[Page 152]

sese habebat confessi sunt.

103. Tum milites ac cives quibus confidebant celeriter arma capere iussi parsque vigiles in moenibus collustrare, pars ad prohibendos ascensu hostes contendere. Coeterum id frustra fuit: iam enim a coniuratis e turri signo dato, regionum plerique in montis fastigium evaserant eaque turri ac proximis turri moenibus occupatis, dilapsi intra exteriorum murum sese cum iis qui montem incolebant conglobaverant.

104. Hostibus itaque parvo certamine intra interiorem urbis circulum repulsis Alfonsus toto monte potitus est. Oppidani perterriti quae ad urbis tutelam pertinere videbantur summo studio et celeritate parare ceperunt et quos adverse factionis homines res novas moliri posse suspicabantur ad triginta comprehensos in custodiam tradidere.

105. Erat vero ea urbs, praeter naturalem situm, presidio in primis munita: nam multo ante Alfonsi adventum et Otolinus Zoppus, unus e copiarum ducibus Philippi mediolanensium principis, qui ab illo ad Iohannam, cum adhuc viveret, legatus mittebatur, cum illam mortuam repperisset rogatus a Caietanis apud eos manserat, ac paulo post Franciscus Spinula, genere, fama, dignitate omnium civitatis suae ea tempestate longe princeps, iis auxilio venerat quem Caietani nominatim subsidii ducem depoposcerant.

106. Ad quadringentos sagittarios totidemque pedites, in quis Placentinum impigrum virum, a Philippo missos, navibus vexerat multoque ante sub reginae mortem, quod summa regni pertubatio ob principum dissidia futura videbatur, cum Caietani ad eos qui neapolitanae rei publicae praeerant legatos misissent, qui sese in eorum fide ac potestate manere velle significarent presidiumque postularent, Sorleonem Spinulam, virum fortem, cum aliquanto peditatu uti ad se mitterent impetrarant.

107. Quibus auxiliis confisi fortiter Alfonso resistebant: crebre itaque eruptiones ab iis fiebant quotidianaque inter se proelia in ea castrorum propinquitate conserebantur. Caietani, praeter veteris urbis circulum, nihil tenebant. Ad hec Alfonsus tormentis aeneis mirae magnitudinis advectis murum ac tecta urbis quatiebat.

108. Iamque iis turribus que ad castra spectabant quassatis oppidanos in summum discrimen adduxerat, namque propugnatoribus consistendi tuto in muro potestas non erat totamque eam murorum partem defensore nudasset nisi Genuenses, solers in tuendis urbibus hominum genus, summa vi restitissent.

109. Namque pro muro diruto munimenta ex aggere intrinsecus noctu sufficiebant saccos que lana repletos prominentibus tignis religatos tormentorum ictibus opponebant,

[Page 154]

quod id tegmenti genus multis locis depræhensum erat: nullo tormento aut telo perfodi posse, sed procedente obsidione rei frumentarie penuria, omni bello et calamitate gravior, urgere obsessos coepit praesertim clauso mari.

110. Magnus namque numerus, non virorum tantum sed etiam feminarum ac puerorum, paene quicquid frumenti publici privatique e vicinis regionibus convectum fuerat atque omne insuper pecus consumpserat. Cumque id malum quotidie magis ingravesceret, nec ulla reliqua salutis ratio succurreret, Franciscus omnem inutilem bello turbam, quod in extremis rebus fieri consuevit, ex urbe eiiciendam curavit.

111. Miserabilis horum omnino facies erat macie simul ac pallore confecti, manus ad coelum suppliciter tendentes cum flebili voce humi procubere. Quos ubi Alfonsus conspicatus est, quamvis paene omnes in urbem reficiendos censerent, nec esset nescius facere se contra militarem disciplinam, quod protraheretur obsessis in aliquod tempus fames, magis tamen naturae et consuetudinis suae quam quid hostes de se meriti essent, rationem habere voluit veniaque fis data castra adeundi et cibo ac potu reffectis abeundi quo vellent potestatem fecit.

112. Ea vero regis humanitas audita, incredibile est quam multos, tum populos tum principes, adhuc incertos quid agerent untramve partem sequerentur, sibi conciliaverit. Neque enim prope ulla res est quae magis mortalium animos capiat quam eorum qui calamitate aliqua premuntur malis commoveri.

113. Post aliquot dies arctioribus rebus Franciscus omne reliquum frumentum per civium domos cum cura conquisitum atque in panem redactum, quo diutius sustentarentur, parce paulatimque per dies singulos viritim dividebat. Praeterea quicquid sacchari, utar enim verbo novo e noto, in ea urbe apud negotiatores atque opifices erat condiri iussum et in parvula frusta desectum identidem dispertiebat.

114. Coeterum haec non tam praesentis mali finem quam exigui modo temporis levamentum pollicebantur. Denique consumptis paene omnibus humanis alimentis cum gravior fames urgere obsessos coepisset herbis ac radicibus teneris vescebantur. Ad haec mala accedebat quod, quae Genuae gererentur pro eorum salute, clauso mari scire non poterant classemque ingentem a Petro regis fratre in Sicilia contractam mox venturam acceperant.

115. Quibus incommodis oppressi decreverant Franciscus atque Otolinus omni praesidio ac plerisque civibus, non modo Andegavinae verum etiam Dyrrachinae factionis, in navem impositis ante hostilis classis adventum urbem deserere.

116. Erat tum forte adhuc Caietae navis una Genuensium ingens, ex fis quas Franciscus.

cum praesidio adduxerat, a triremium vi ob magnitudinem tuta. Hanc vero cum iam esset ad cursum parata forte quadam ingens saxum, e regis castris tormento aneo excussum, summa mali parte perfracta inhabilem ad navigandum reddidit. Ex quo consilium immutare obsessos compulit, neque enim iis materiae copia erat unde malum reficerent.

117. Postquam

autem cognoverunt Petrum cum classe adventare, nec iam navim ipsam a se defendi posse navisque ipsius iuventutem urbis praesidio maxime esse necessariam, eam aestimatam cum de pretio domino cavissent, quam proxime potuerunt sub murum depressere, eo videlicet consilio ut regibus navibus subeundi oppidi facultas adimeretur, extractumque prius malum ad eam partem quam infirmiore existimabant pro munimento statuerunt.

118. Maxime vero ex eo casu iudicatum est rerum humanarum eventus incertos esse solereque plerunque mortales futurarum rerum ignoracione falso laetari atque angere. Namque regii, deiecto navis malo, gaudebant quod hostibus importandorum commeatuum facultas sublata videbatur; adversarii vero mutilatam armamentis navim dolebant quod eorum navigatio impedita esset. Coeterum rei exitus utrosque iudicio deceptos docuit.

119. Nam ni ita cecidisset, nec Caieta, digresso inde praesidio, Alfonso restitisset, nec post eadem navis undis obruta regiis navibus muros subire conantibus impedimento extitisset, nec porro tanta clades consecuta est.

120. Tot tantisque aerumnis adacti Caietani a Francisco atque Otolino summis precibus postularunt neu se diutius affligi paterentur ac, si tolerabiles modo deditionis conditiones proponerentur suae saluti consulerent: malle se ferro quam fame interire, nullum se periculum recusasse quandiu de subsidio speraverint et quoad superarit aliquid unde vitam producerent, nunc se omni humana spe atque ope destitutos, tot mala diutius ferre non posse.

121. Franciscus per id temporis aeger erat: nam dum paulo ante pugnaretur acrius sagitta femur traiectus fuerat. Itaque oppidani utrunque separatim allocuti demum utriusque animum ad misericordiam flexere. Misit igitur Otolinus ad Alfonsum qui peteret ad se mitti quenquam ex iis, quibus fidelioribus uteretur, quicum de deditione ageret et nominatim Antonium Panormitam, quem poetam non insuavem Mediolani apud Philippum in magna gratia et dignitate cognorat, eumque non tantum propter prudentiae sed multo etiam magis propter aequitatis opinionem et quod illum ab Alfonso apprime diligere acceperat.

122. Hic

praeter eximiam doctrinam excellenti ingenio praeditus, et carmine et soluta oratione, quod est perrarum, prope aequale valuit. In suadendo aut dissuadendo perfacundus habitus, iudicio quoque acerrimus atque in primis

facetis, iacentem tempestate nostra elegiam excitavit.

123. Eo nuntio

accepto Alfonsus, tametsi confidebat oppidanos aut vi aut fame brevi ad deditionem cogi posse, tamen ad humanitatem eius pertinere arbitratus, quae illi dicere vellent non aspernari Antonium misit. Isque in senatum introductus audiente Otolino, nam Franciscus propter vulnus sese domi continebat, hunc in modum cum illi pauca praedixissent disseruit.

124.

«Videte vos non dubito, Caietani, quoniam vos discriminis fortuna et pertinacia vestra perduxerit. Ab Alfonso terra marique vos non obsessos modo, verum etiam circumsessos esse, nec ullum iam effugio locum



patere; esse vobis rem cum rege opulentissimo et maximo cui non modo Sicilia, Sardinia, Baleares insulae, Catelonia atque Aragonia, regna amplissima, verum etiam magna huius uberrimi regni pars pareat e quibus et immensam pecuniam et milites in belli usum necessarios comparare facile possit.

125. Videtis ut urbem premat et muros armis circumsonet. Castra urbi coniuncta sunt vel in ipsa urbe potius, unus tantum muri circulus interiectus et is quidem adeo quassatus et disiectus ut ruinae magis quam muri speciem praebeat. Fame urgemini, omnium malorum maximo et gravissimo: nam ceterae quidem calamitates aliquo modo tolerari possunt, sola fames ad extremum ferri non potest. Satius est vel iniquas quascunque conditiones et leges ab hoste accipere quam inedia maceratos vitam finire.

126. Auxilia praeterea nulla habetis eaque desperare omnino iam potestis cum ad hunc diem nulla venerint. Intelligit Philippus, intelligunt Genuenses Alfonsi vires terra marique maiores esse quam quas possint ab obsidione vestra depellere. Cogitate quantas copias terra, quantas mari habeat, quantas praeterea parare queat, cogitate.

127. Nolite, obsecro, expectare extremum urbis casum, nolite committere, ut videatis, patriam vestram, quae vobis debet esse carissima, ferro excidi, domos cremari, fortunas diripi, uxores ac liberos, quod omnem exuperat calamitatem, in oculis vestris rapi et distrahi. Sapienter nimirum ille quisquis ait “aut vince aut vincenti pare”.

128. Fortis namque animi est si possis vincere, si vero non possis potentiori obtemperare et fortunae tempestatique concedere. Alterum iam experti estis; videtis enim vos nec vincere nec libertatem vestram tueri posse. Erit igitur prudentiae vestrae alterum sequi, potentiori scilicet obsequi, quem profecto, si deditionem feceritis, et clementissimum et mansuetissimum agnoscetis.

129. Alioquin de patria vestra, de focus, de fortunis, de coniugibus, de liberis, de parentibus, de libertate, de vita denique vestra, si quicquam mihi creditis, actum existimate». Ad haec Caietani non ignorare se in quibus

[Page 160]

difficultatibus versarentur, sed nec fortasse eas esse quas existimaret, nec vero se prorsus de subsidio spem omnem abiecisse.

130. Neque enim aut Philippum aut Genuenses passuros esse uti eorum praesidium, uti tot sibi carissimi cives et milites, ut denique eorum amici fideles in hostium potestatem veniant; se tamen, si iis dentur sibi triginta dierum indutiae quibus liceat Philippo ac Genuensibus denunciare quinam sit rerum suarum status, ut, nisi interim auxilium mittatur, cum bona illorum venia possent deditionem facere, post eam diem sese absque controversia deditionem facturos.

131. Cum hisce postulatis Antonius ad regem reversus, quid Caietani vellent, retulit. Quae cum audisset, veritus ne qua interea classis Genuae pararetur quam parari fama erat indutias nullo pacto concedendas censuit. Itaque confestim renutiare iis Antonium iussit aut continuo deditionem facerent aut se ad extremum certamen compararent.

132. Qua spe destituti, Caietani, cum nihil omnino scire possent quidnam Genuae ageretur, iam enim Petrus e Sicilia cum reliqua classe venerat et aliae naves in dies adventabant, nec famem diutius ferre poterant, rursus per Antonium ab Alfonso petierunt ut iis saltem eas sibi indutias daret quibus Philippum ac Genuenses tantum quo statu res eorum essent certiores redderent.

133. Sed quoniam mari tempestas incerta esset, tridui haud amplius spatium,

postquam nuntius Genuam pervenisset, quo Mediolanum proficisci posset, uti Philippo et Genuensibus consciis deditio a se fieret, requirebant.

134. Quae ut rex sciret se praestare velle, optimatum liberos obsides polliciti sunt, sed nec id quoque impetratum. Quod ne Alfonsus concederet duae causae erant: una quod intelligebat eos diutius famem tolerare non posse, altera quod interea auxilium iis ab hostium mitti poterat.

135. Reversus itaque

ad eos Antonius, negavit id ab Alfonso impetrari posse ac nisi extemplo deditio fieret, seram postea paenitentiam eorum fore: deditionem vero a se honeste iam fieri posse quod difficillima quaeque perpessi, tandiu a suis auxilium nequicquam expectassent, putare se Philippum ac Genuenses gravius laturos si quid in se ipsi crudelius consulerent quam si se conservatis Caietam amitterent.

136. His atque huiusmodi verbis cum Otolinum atque oppidanos ad deditionem inclinasset, petiit Antonius ut Otolinus ad regem proficisci non gravaretur, sic facilius posse de deditionis conditionibus quae vellent eo petente transigi.

137. Existimavit enim rem ipsam per mutua colloquia et melius et commodius tractari posse seque eo onere levatum iri. Huic postulato caeteris omnibus assentientibus, unus ¶ Pica exurgens negavit aequum esse eum, qui Philippi personam gereret, ad Alfonsum proficisci.

[Page 162]

Quem cum reprehenderent caeteri non illepide inquit Antonius non esse videlicet considerandum quidnam ille diceret, morbo enim affectum, nam is aliquot dies male se habuerat, in phrenesim incidisse atque ideo delirare.

138. Itaque cognita senatus voluntate statuit Otolinus Francisco inconsulto ad Alfonsum se conferre acceptaque in id fide regia, cum Antonio ad regem profectus, longo sermone super deditione nequicquam habito in urbem rediit. Cuius profectionem cum Franciscus aegre ferret maiorem civium partem ab eo abalienavit.

139. Post haec inter Genuenses et

Otolini cohortem exorta dissensio omnem deditionis mentionem sustulit: longe enim amplior apud Caietanos Francisci quam Otolini auctoritas erat. Quod cum Alfonsus animadverteret constituit obsessos terra marique omnibus copiis oppugnare: iam enim praeter rostratas ad sexdecim onerarias coegerat.

140. Itaque scalas et corvos per quos in murum e navibus evadi posset caeteraque machinamenta bellica confestim parari iussit atque expediri. Ad haec turrim ligneam mobilem non modicae altitudinis quae muros superaret, machinae antiquae genus, effecit: cuius consilium cum oppidani sensissent continuo eam partem quae ad mare sita erat summa ope munierunt eaque raptim ac certatim efficere omnia quibus machinarum violentiam corvorum maxime declinari posse existimabant.

141. Postquam paratis omnibus Alfonsus ab omni parte oppidum adoriri instituit, terra ita copias divisit: ad divi Theodori templum Henricum fratrem cum parte copiarum, nec procul inde Iohannem alterum fratrem cum lecta manu statuit, ipse adversus portam Ferream, sic enim appellabant, quae ad castra ferebat, reliquas copias habuit; Petrum, minimum natu fratrem, cuius virtuti confidebat, a portu cum classe oppugnare urbem praecepit in qua erant, praeter onerarias quindecim, triremes decem.

142. Adversus hosce apparatus Franciscus atque Otolinus, tormentis variae magnitudinis per muros dispositis, alios regiis castris, alios classi opponunt, alios ubi plurimum periculi immineret iubent occurrere, feminis imbellibusque qui supererant negotio dato ut pugnantis lapides ac tela ministrarent.

143. Signo pugnae proposito, regii pars eminus lapidibus atque omni missilium genere certare, pars moenia subire ac scalas admovere contendebant; simul lignea turris, simul naves remulco agi coepte.

144. At oppidani in eos qui propius succedebant lapidibus atque omnifariam telis coniectis, muro scalas applicari non sinebant cubitalisque cavis, quae crebrae in muro ob id factae erant, plerosque hostium sagittis ac

[Page 164]

minoribus tormentis ex occulto vulnerabant, nec ullum frustra telum in tantam multitudinem emittere poterant.

145. Et primo quidem turris contabulata, cum rotis ad muros ageretur, terrori oppidanis fuit; post ubi propius perducta, partim tormentorum ictibus partim sua mole dissipata est multique in ea pugnantes cecidere, ab ea parte vehementer hostibus animus crevit. A mari quoque atrociter pugnabatur. Namque naves simul atque ad teli iactum appropinquarent, tormentis oppidanos lacessere coeperunt corvisque ad malos religatis ingentem iis terrorem intulere.

146. Stabant intenti oppidani, namque ea pars fortioribus tuenda data fuerat, cum longuriis et furculis in id factis, in quas si forte corvi incidissent, necessario procumbebant. Inter haec Alfonsus, quo magis hostes a portus defensione averteret, acrius urgeri a terra imperat, alios hortando, alios nominatim appellando praemiaque pollicendo, atque ad portam quam dixi Ferream facto impetu succedens, milites in pugnam alacriores reddebat multoque acrius pro se quisque, ubi curabat, nitebatur.

147. Pudor enim simul atque avaritia gloriaque militum animos longe acuebat, pugnantium clamor ad coelum ferebatur exhortatione, laetitia varioque affectu permixtus, sed quo magis nitebantur quove propius ad muros succedebant, eo plures aut cadebant aut sauciebantur.

148. Quod cum animadverteret Gartias quidam Medineus, regius signifer, vir fortis et strenuus, signo, quod manu gerebat, in fossam urbis illato, socios ut se sequerentur vociferans, cum avidius progressus scalas muro admovere contenderet, lethali vulnere accepto vix inde retractus est.

149. In hoc proelii ardore naves ad oppidum succedebant laxatis funibus, corvos dimittere in muros paratae primumque omnium ea navis, qua Petrus ferebatur, corvum muro iniicere conata est, sed cum eius extrema nimio intervallo in murum pervenire non possent, diffractis suo pondere rotarum axibus corvoque comminuto, qui supersteterant in mare praecipites collapsi sunt iique omnes quod armis gravati erant enecti, praeter duos Drepanitanos qui sub aquis, dictu mirum, disloricatis thoracibus et reliqua armatura incolumes evaserunt.

150. Eo casu Petrus et qui in navibus erant totam paene victoriae spem deposuere. Ad haec navis altera cum corvi exponendi causa propius subiret, crebris tormentorum ictibus repulsa est, nec postea navis ulla iniiciendi corvi facultatem habuit. Namque ob rerum successum crescentibus hostium animis, eam partem acerrime tutabantur.

151. Quae ubi Alfonsus agnovit, suorum saluti parcendum arbitratus, receptui cani iussit, quo viso Petrus extra tormentorum iactus naves reduxit, nec post eam diem universa oppugnatio tentata, sed tantum in obsidione

[Page 166]

perseveratum.

152. Interea Genuae cum esset auditum Caietanum obsessos

fame insuper laborare, tris onerarias ingentes, necdum enim regia classis Caietam convenerat, armare decreverunt iisque faventibus quibusdam civitatis optimatibus Blasius Aseretus praefectus est, maxima nobilitatis et populi parte aegre ferente novo homini eam praefecturam dari, quod eum honorem quasi pollui hominis novitate existimabant.

153. Erat is quidem humili genere ortus, coeterum vigilans, callidus, lingua celeri et expedita animoque supra dignitatem ac, praeterquam par erat, honores publicos affectante. Dum hae naves parantur, Genuam perlatum est plures iam naves ab Alfonso coactas Caietam convenisse cumque ob id ampliori classe opus esse cognoscerent, naves undecim confestim iis tribus adiecere.

154. Coeterum optimates qui prius vix tulerant trium navium praefecturam ad Blasium deferri, aperte anniti coeperunt ut eo a praefectura amoto, alter ex clara gente praefectus crearetur. Quod cum Blasius animadverteret, mox ad artes conversus, cum Philippo, penes quem summa rerum potestas erat, per amicos qui apud Philippum poterant, ut invitis adversariis sibi honos is ratus esset perfecit.

155. Eaque re impetrata, classem maturari caeteraque quae usui essent parari confestim curavit. Dum ea paratur, Genuenses de suis qui obsidebantur vehementer solliciti atque anxii, Benedictum Pallavicinum, qui sese Alfonsi amicitiam habere profitebatur, mittere ad Alfonsum statuerunt, antequam aliquid de classis apparatu ad Alfonsum permaneret, eique in mandatis dedere uti ad regem se missum simularet, ut cum illo de conditionibus deditionis obsessorum ageret.

156. Coeterum opportunitate colloquendi cum Francisco atque Otolino data, quanta classis decreta esset, doceret hortareturque ut eos fortiter labores tolerarent quorum finis appropinquaret et quae essent regis opes terra marique exploraret.

157. Cum iis mandatis Benedictus Caietam profectus ad regem accepta fide se contulit ac de deditione agere, uti instituerat, coepit factaque potestate oppidum intrandi ut eadem illa quae cum rege egerat communicaret, quae Genuae pro eorum salute pararentur edocuit seque ob id venisse ne quid, praeter Philippi et Genuensis nominis dignitatem, ipsi desperato subsidio consulerent.

158 Coeterum vehementer tacito opus esse ne rex sese ab eo elusum suspicaretur, quae quidem res sibi perniciem esset allatura. Eius oratione Francisco atque Otolino confirmatis, ad regem reversus, non posse obsessos ad deditionem flecti respondit. Cognitis quae voluerat de regis copiis et classe Genuam rediit.

159. Quibus

[Page 168]

rebus Philippo nuntiatis qui genuensem rempublicam gerebant, classem confestim expediri frumentumque obsessis deferendum convehi iussere. Ea vero parata atque instructa, Blasius idoneam ad navigandum tempestatem nactus, Caietam versus contendit.

160. Quod postquam Alfonsus comperit extemplo undique copias accersit fratribusque et ceteris primoribus convocatis «Quo usque tandem,» inquit «viri fortes, Genuensium insolentiam atque iniurias patiemur?

161. Nullum bellum suscipimus quin continuo amicitiam ac foedus cum hostibus nostris ineant eosque classe et pecunia adiuvent; nobis semper adversi infestique, ob invidiam scilicet et vetus in gentem nostram odium, ferre non possunt opes nostras mari coalescere.

162. Nam ut omittam

quas prioribus Aragoniae regibus iniurias intulerunt, quotquot modis et quotiens illos bello persecuti sunt, nonne ingenti classe comparata, cui Guido Torellus praefuit, occupatis nobis bello Hispano praesidium nostrum, cum nihil ab his hostile metueremus, ex urbe Neapoli eiecerunt?

163. Sed haec, quanquam gravia sunt, tamen aliquo modo ferri possent si quem iniuriis modum statuissent: coeterum genus hominum inquietum in perniciem nostram quotidie magis exardescit. Quid autem iuris in neapolitano habent in quo ne vicum quidem aut exiguum castellum tenent? Cur Caietam, quae nostra est, humani iuris obliti rupto foedere occupavere?

164. Classem quoque, si diis placet, effecerunt qua Caietanos ab obsidione vindicent eaque iam instructa in cursu est, quantum accepimus, simulantesque Caietam dedi velle Benedictum Pallavicinum nos elusum misere. Quis haec tot et tam indigna ferat? Aut quis non maxime commoveatur et in ultionem concitetur?

165. Nullum est animal tam imbecillum quod non conetur illatam vim repellere: nos quibus propulsandae iniuriae facultas est hostes adversus nos proficiscentes otiosi ac segnes expectabimus? Nulla gens tam imbellis aut tam ignava unquam fuit quae vel minima pro parte occupati agri certare non sustinuerit; nos pro tanti ac opulenti regni possessione, qua spoliare nos student, non depugnabimus?

166. Quod autem pars vestrum rudis est rei maritimae, haud equidem referre multum puto vir fortis terra ne pugnet an mari: utrobique vim eandem animi atque idem robur fortibus viris esse compertum est.

167. Romanus miles, primo bello punico nunquam antea ingressus mare, non dubitavit cum Poeno in maritimis rebus exercitatissimo classe configere victoriamque primo proelio adeptus est, et nos certe longe ampliores quam Romani naves habemus in quibus tanquam in stabili solo dimicatur. Quod si viri estis,

[Page 170]

si eam animi magnitudinem retinetis quam ego in vobis pluribus proeliis expertus sum, nihil dubito quin ultro obviam hostibus eundum existimetis, nec passuri sitis ut hunc Caietae portum aspiciant.

168. Onerariis navibus pares iis sumus, triremibus vero etiam superiores, quarum turmis supplere navalium sociorum numerum possumus. Habemus lectissimam iuventutem, florem Italiae ac citerioris Hispaniae et, quod plurimum in proelio valet, armis egregie instructam, at in hostili classe magna pars semiermes, nautarum ministeria fungentes, eminus pugnando, lapidibus ac manubalistis valent, at si propius congressis manubalistarum usus ademeris, nostrorum certe impetum non ferent.

169. Quapropter censeo, viri fortes, relicto in castris idoneo praesidio conscensis quamprimum navibus, adversus hostes nostros capitales contendamus: quos si vicerimus, quod fore speramus diis bene iuvantibus, tantum ac tam difficile bellum uno die haud dubie confecerimus».

170. Eius consilium cum paene omnes pugnandi cupiditate approbarent, confestim copiarum duces parari cum cohortibus suis iubet atque in singulas naves dividi telaque et arma in classem imponi quae temporis brevitatis provideri passa est.

171. Ante omnia vero, ne quis impetus interim dum abesset ab obsessis fieret, valida in castra praesidia reliquit, fratribus, qui tum fraterna pietate tum gloria aviditate ducti eum sequi statuerunt, parte navium et copiarum attributa.

172. His constitutis classem conscendit, idem caeteri fecere, inde altum petens, «Te,» inquit «Deus, qui cunctis rebus praees quique ius atque aequum colis, oro obtestorque ut mihi hostium meorum, qui contra foedus me armis petunt, ulciscendorum, si iusta postulo, potestatem facias atque ut hosce milites meos iis devictis incolumes praedaque onustos mecum reducam».

173. Eo die nulla conspecta classis: cum postridie apparuisset, magno exultantium clamore ad eam cursum dirigi imperat. Coeterum noctis interventus mox illius conspectum abstulit. Tertio vero die cum rursus supra Pontiam insulam visa esset, tantus omnibus ardor iniectus est ut non ad ancipitem pugnam, sed ad certa victoriae praemia proficisci crederes. O fallaces hominum spes et incerta rerum futurarum iudicia! Nam qui sibi victoriam pollicebantur, mox ab illis quos despexerant victi sunt.

174. Classibus aliquanto propioribus factis misit Alfonsus qui specularetur, quoad tuto posset, cum navi longa hostilium navium ordinem

[Page 172]

quamve instructae navalibus sociis forent. Proficiscenti lembus quidam occurrit qui a Blasio classis praefecto ad regem mittebatur: qui cum procul extra teli iactum significasset velle se colloqui, vexillo in mediam triremem translato, quod fidei pignus maritimo bello esse consuevit, accedendi propius potestatem fecit.

175. Eo signo prospecto, celeri remorum pulsu lembus ad triremem venit: in eo vehebatur tubicen quidam qui a Blasio mittebatur ut regi nuntiaret se cum classe a Philippo et Genuensibus Caietam mitti ob eam rem modo, ut frumentum obsessis deferret, quod, si importari pateretur, rediturum se continuo cum classe nec intercessurum quominus, si vellet, in urbis obsidione perstaret.

176. Interrogatus tubicen quidnam novi apportaret, pacem se inquit bellumque afferre: in arbitrio Alfonsi fore utrum malit deligere; coeterum monere se atque consulere ne cum genuensi classe decertarent, naves enim illas egregie instructas esse. Itaque petere se uti ad regem quam primum deducatur.

177. Haec ubi dicta ad Alfonsum perductus, cum eadem nuntiasset, res ad consilium delata est. Erant quibus quietis consilia tutiora et meliora videbantur. Alii dimicandum censebant, nonnulli, etiam per contemptum ut mediam sententiam sequi viderentur, respondendum videri dixerunt placere Alfonso frumentum Caietanis tradi.

178. Coeterum quo certo scire posset Blasium haud amplius quippiam moliturum quod obsidioni incommodaret, se navium vela interim petere. Cum hoc responso tubicen remissus et cum eo ab Alfonso nuntius qui denuntiaret a Genuensibus contra pacis leges fieri.

179. His verbis Genuenses irritati, continuo armis decernendum una voce succlamarunt omnibusque confestim ad pugnam paratis, Blasius regiam classem peti infestis prioris imperat. Nunquam ferme alias navali proelio tantis animis concursus est. Quippe aliud quam unius certaminis victoriam, utrique respiciebant: Alfonsus ut fuis ac devictis hostibus Caieta atque omni regno neapolitano potiretur, Genuenses ut vendicata sibi maris possessione regnum finibus suis propinquum in Alfonsi et Catelanae gentis potestatem venire non sinerent.

180. Ante pugnae initium tres hostium naves, quo regias fallerent a reliquo agmine divisae, altum petentes speciem fugae praebuere. Id autem eo consilio factum ut postquam reliquae naves conflixissent, regias pugna implicitas a tergo circumvenirent.

181. Quas Henricus fugere opinatus,

cum insequi properaret, vetuit Alfonsus satius esse existimans parte illa virium hostibus detracta, cum tota atque integra classe reliquas hostium naves adoriri omnesque uno loco vires contrahere, id quod a rei navalis disciplina non abhorrebat, reliquas hostiles naves a se prius superari posse ratus quam tres illae, a reliquo agmine longo intervallo sequestratae, opem ferre circumventis possent.

182. Idque sibi hoc magis persuadebat fore quod venti prope vis ceciderat, nec habebant hostes rostratas a quibus eae naves remulco agi adversus se possent. Itaque cum tota simul classe in hostes invectus unam ex omnibus praefecti navem petit.

183. Quam simul ac Blasius in se venientem aspexit, flexa in gyrum nave, tanto impetu puppim eius invasit ut disiectis munimentis magnaue vi lapidum ac telorum in creberrimae grandinis modum coniecta, propugnatores omnes in navis tabulata praecipitarit.

184. Forte autem navis ipsa regia ante congressum saburra in alteram partem prolapsa nulla vi aut arte in tantis angustiis erigi potuerat, cuius rei causa fuerat malo onus adiectum. Namque praeter summi mali propugnaculum, alterum ad mali medium extruxerant: ex quo contigit uti praetoria hostilis, quae minor erat, sibi altitudine exaequaretur faciliorque transcensus hostibus in eam foret.

185. Tum protinus reliquae naves quae cuique obvia fuit aggrediuntur ferreisque uncis iniectis hostilem navem a se divelli non sinebant cogeantque iunctis inter se proris ex propinquo dimicare navibusque perviis factis, veluti in solo pugnaretur: vix ullum telum in mare decidebat.

186. Plerique tamen viri strenui, priusquam naves inter se coirent, in hostilem navem transilire aggressi, cum armati in mare cecidissent enecti sunt. Altitudinem navium prorae puppesque contabulatae ac solidis tignis intextae adaugebant proculque spectantibus montium speciem praebebant. Regia navis, etsi primo congressu grave detrimentum acceperat, tamen navalibus sociis impigre rem gerentibus fortiter resistebat donec alia se a latere, alia a prora circumfuderunt.

187. Coeterum eo maxime proelio intellectum et iudicatum est, quod et saepe alias, inter navalem et terrestrem militem navali proelio quid intersit: Genuensis, maritimis rebus bellisque exercitatus, facile omnia nautae ac militis munia obibat, at terrestres Alfonsi copiae oneri magis quam adiumento erant, cum quidem alii nausea afficerentur, alii vestigio vix insisterent, alii alios metu premerent et insolito pugnae genere perturbarent.

188. Ad haec qui regiae navis malum tuebantur, ab iis qui praetoriae hostilis malo imminebant subacti, in suos desuper tela iacere cgebantur quorum quo certiores ictus hoc gravius

incidebant et, quanquam ubique acriter pugnabatur, summum tamen in eo uno certamen erat ut regiam navim expugnarent, qua superata confidebant facilem victoriam fore.

189. Maiore itaque vi connixi in perturbatam, amisso mali propugnaculo, navem e prora atque e media navi summovere hostes aegreque regii puppem defendebant. Alfonsus et dimicabat simul et hortabatur suos seque ubi plurimum periculi erat intrepidus offerebat.

190. Non tamen eadem proeli fortuna ubique erat: iam enim ab alia parte duae hostium

naves captae fuerant cum interim tres illae, quas ante pugnae initium a caeteris distractas altum petisse diximus, flexo cursu regias adortae renovato proelio ingentem terrorem ac stragem intulere. Et iam regiae classi tela deesse coeperant, nec sagittariorum praeterea is numerus qui hostium erat. Namque in Genuensi classe paene omnes manubalistis utebantur quarum arte et usu ea gens excellet.

191. Ad haec mala accedebat quod regiae navi cum triremibus succurri ob circumfusas hostium naves fas non erat a quibus, propter iniectas ferreas manus, nulla vi dissolvi poterat. Et iam undique in eam transgressi hostes, regem ad deditionem urgebant.

192. Quod cum pertinaciter abnueret, nuntiatum est ei navim carina fatiscente aqua compleri eamque statim pessum ituram, nec amplius ullo humano consilio servari posse. Quibus periculis adactus, Philippo, quanquam absenti, dedere se dixit.

193. Maluit enim Philippo quam Genuensibus, quos sibi infensos sciebat esse, salutem suam committere. Idem fecere Tarentinus ac Suessanus reguli, qui una secum eadem navi vehebantur. Deditione facta mox victores conclamant regiam navim cum ipso rege captam: quae protinus vox per omnes naves diffusa, ut hostes haud dubie pro victoribus, regii pro victis, haberentur effecit.

194. In eo tumultu Petrus frater cum duabus modo onerariis, nam caeterae captae fuerant, triremium beneficio atque interventu noctis vim hostium effugit. Pugnatum est ab hora fere quarta ad occasum solis continenter, multis

utrinque caesis et sauciis.

195. Quo uno proelio bellum Neapolitanum haud dubie confectum esse videbatur: nam cum ipso rege duo eius fratres, multi reguli, equestris praeterea ordinis quam plurimi, capti fuerant. Ad haec naves prope omnes magnitudine insignes, quas ab initio belli coegerat, eodem proelio amissae.

[Page 178]

196. Ea vero clades, etsi committendum non fuit ut inexercitatus maritimis bellis miles cum exercitato dimicaret, fortunae tamen plurimum adscribi potest: nam et subeunda necessario dimicatio fuit, alioquin commeatus Caietanis deferebantur, quorum importatio haud dubie spem omnem regi auferebat Caietae potiundae, et temporis angustiae de sociis navalibus commode provideri non permiserant et viros fortes ac strenuos, quorum permagnum numerum habebat Alfonsus et in quibus sibi satis praesidii constitutum putabat, ubique bene pugnatos credibile erat.

197. Sed quis credat eam cladem tantum postea felicitatis Alfonso allaturam fuisse? Angimur miseri mortales, si quid nobis contingat adversi, exitus rerum ignari quos summus deus sibi uni praescitos esse voluit, cum omnia quaecumque accidunt in potiore partem accipienda sint. Siquidem ea clades, qua Alfonsus omni spe potiundi regni sibi orbatus esse videbatur, ad postremum eius victoriae causa extitit. Cum Philippo enim quo hoste voto se suo potiri posse sperare vix poterat, amicitiam ac foedus contraxit quo postea fautore et amico usus, neapolitanum regnum adeptus est.

198. Ea clade subito clam in castra perlata, milites qui in castris manserant, consternati cum sarcinis abire properabant, antequam oppidani victoriam sentirent. Quos Caietani eruptione facta subito adorti, castris captis et direptis, in fugam coniecerunt magnaue preda parta, namque ibi regiae suppellectilis et principum bona pars relictas fuerat.

199. Multi eorum capti sunt, reliquis in proxima quaeque loca per devia et occultos tramites dilapsis. Hostes deinde cum victrici classe Caietam profecti, exposito commeatu, biduo ibidem substituerunt. Interim Blasius, cum accepisset id



agi a ductoribus navium uti, eo comprehenso, quod is omnia facturus' videbatur quae Philippus imperaret, Franciscus Spinula, erat enim Genuensium admiratus, ita imperatorem rerum maritimarum vocant, classis praefecturam arriperet, abire inde quam primum statuit.

200. Hi enim cogitabant rege Genuam misso praeter Philippi voluntatem atque imperium, quando is adversaretur, Siciliam et Sardinam oppugnatum ire quove magis Blasius consilium eius tegeret, se Aenariam insulam oppugnatum ire velle, mox reversurum, simulavit. Ad eam namque insulam Petrus cum classis reliquiis se receperat. Velis itaque in altum datis, cum ab Aenaria vix mille

[Page 180]

passibus abesset, oborta subito mari tempestas, classem in diversa pepulit, ipse ad portum quem Hercules vocant, nonnulli ad Pontiam insulam, alii alio, quocunque venti vis impulit, delati sunt.

201. Sedato mari, cum omnes incolumes Pontiam convenissent, Blasius, praeter ductorum opinionem qui Aenariam repeti deinde Caietam credebant, Genuam cursum dirigi praecepit prosperumque ventum nacti, paucis diebus ad Venerii portum, in Liguriam, quod oppidum adhuc regis praesidio tenebatur, pervenere. Appropinquantibus oppido lembus quidam citarim obviam venit quo quidem a Philippo nuntius invehebatur. Philippus enim metuens ne Genuenses regem Genuam perducerent fretique victoria sibi urbis imperium adimerent, hunc cum litteris confestim eo miserat classisque adventum ibidem praestolari iusserat. Is navim ingressus, remotis arbitris Blasio litteras tradidit eumque monuit ne regem Genuam perduceret, neve illum Genuensium potestati permetteret, sed Savonam, quam veteres Sabatiam appellabant, deportaret, missurum Philippum qui eum cum caeteris captivis Mediolanum ad se deducerent.

202. Quo nuntio accepto Blasius confestim callidum pro tempore consilium capit. Nam quo reliquas omnes naves a se dimitteret, praedam se partiti velle pronuntiat atque ob eam rem omnes navium vectores postridie mane adesse praedamque quam egissent de hostibus comportare iubet.

203. Proposito edicto, navium duces, ne eorum quae adepti fuerant rationem reddere cogerentur, abeundi consilium capiunt confestimque eo relicto vela faciunt. Ipse de industria aliquantum commoratus sublatis ancoris subsequitur iubetque gubernatorem navis cursum ita moderari ut iis, quae praeibant, navibus ingrediendi Genuae portum spatium esset, antequam navis eius in conspectum urbis veniret.

204. Quibus portum ingressis, cum iam cives nihil tale suspicantes eius ingressum laeti expectarent, universa civitate, tanti regis videndi studio ad portum effusa urbe, transmissa classe omnium expectationem frustratus est, nec ullis Genuensium iussis ab instituto cursu inhiberi potuit, quo minus regem, uti Philippus mandaverat, Savonam deportarit.

205. Iohannes vero regis frater, alia navi vectus, Genuam perductus est ibique honeste citra libertatem habitus. Alfonsus deinde in arcem perductus, non captivi modo aut habitu, sed veluti rex peregre proficiscens, a Francisco Barbavaria, qui tum praetor Savonam pro Philippo obtinebat, susceptus est, nec quicquam de regiae pristinaeque dignitatis fastigio, ab eo quo captus est die, in ea captivitate sibi deesse, praeter libertatem, sensit, siquidem uti in priore fortuna et salutabatur

[Page 182]

a victoribus et venerabatur.

206. Paucis post diebus Bernardinus Carda et alii quidam copiarum duces, a Philippo missi, eum Mediolanum deduxere eique domus in qua Philippi coniux habitare consueverat, extra

arcem sita, pro diversorio data est ibique in omnium rerum copia triduum egit. Hunc deinde Philippus in arcem vocatum, in maxima principum frequentia et celebritate, perinde hospes et amicus advenisset, eo deduci iussit. Concesserat autem Philippus in eam arcis partem unde, transeuntem regem videns, ipse a nullo videri poterat.

207. Non abs re fuerit hoc

loco de Philippi natura ac moribus paucis dicere: erat imprimis ingenio peracri et callido, in largiendo profusus, in parcendo facilis, in colloquio mitis, cultus corporis ac munditiarum omnisque lenocinii negligens, venandi cupidus, equorum studiosus; coeterum quietis impatiens atque imperitandi avidus, in pace bellum in bello pacem quaerebat, simulandi ac dissimulandi egregius artifex; in milites quam in cives indulgentior, copiarum duces maxime extollebat. Ad haec, sive solitudinis amore sive periculi metu, se ab omnium consuetudine sequestraverat, praeterquam quorundam paucorum quos sibi solitudinis socios delegerat. Legatos ad se missos per suos plurimum audiebat, quin et Sigismundum imperatorem romanum, Mediolanum aliquando profectum ut inde Romam peteret, videre non sustinuit et tamen in tanta solitudine vitam agens omnem Italiam armis territabat concutiebatque ut non inscite quidam dixerit: «Philippus sedendo vincit».

208. Postquam in arcem ventum est, in domum regali cultu exornatam deductus perliberaliter est habitus. Deinde Philippus, cum eum vellet invisere, praemisit qui admoneret ne quod omnino, pro iis quae ceciderant deprecandi gratia, verbum faceret, non placere de re tristi sermonem conseri velleque ab eo existimari se non ut captivum, sed ut hospitem atque amicum sua voluntate accessisse, atque ad eum profectus est.

209. Post mutuos complexus de re venatoria mox sermonem iniecit, nec quicquam nisi laetum ac iocundum in omni colloquio dictum responsumve est: eadem quoque comitate in Henricum fratrem ac regulos usus est. Post haec digressus venaticas aves et canes caeteraque id genus, quibus regem delectari cognorat, ad eum misit ac, ne quod omnino captivitatis vestigium in eo relictum videretur, venandi, cum vellet, in septis suis sub arcem, in quis varia ferarum genera incluserat ei potestas facta equisque et comitibus datis, nonnunquam et ipse sese illi comitem venationis exhibebat.

210. Iohannem quoque, Navariae regem, petente Alfonso fratre e

[Page 184]

Genua Mediolanum adduci, quanquam Genuensibus id aegre ferentibus, iussit atque aequae liberaliter habuit. Post de amicitia deque foedere renovando agi coeptum: Philippus enim, cognita eius singulari virtute, amicum illum et socium habere cupiebat.

211. Nec minus Alfonsus Philippi amicitiam expetebat, simul ut sese in libertatem vindicaret simul ut eum fautorem in Neapolitano bello postea haberet, quem rebus suis plurimum prodesse atque obesse posse periculo suo cognorat. Nec multi dies intercessere cum foedus hisce legibus sancitum est, ut scilicet Alfonso, fratribus regulisque et caeteris captivis, quos Mediolani quos Genuae in potestate haberet, sine pretio dimissis, societas eo iure staret ut Philippus Alfonso, Alfonsus Philippum pace ac bello adiuvaret atque ut amicos eosdem atque inimicos uterque haberet.

212. Deinde cum cogitaret Alfonsus repetendum regnum esse, priusquam accepta calamitate consternati populi, quos ante amicos habuerat, ad hostes deficerent, Iohannem atque Henricum fratres, Philippo permittente, ad comparanda nova in bellum auxilia, in Cateloniam dimisit, Tarentino ac Suessano regulis qui interim, dum ipse proficisceretur, renovato bello adversarios laceggerent, abire domum iussis.

213. Cumque ex foederis formula Genuensium naves a Philippo postularet, quibus in Neapolitanum traiciens ad recuperandum regnum uteretur, scripsit ad Lodovicum Crotum Philippus, quem Genuae praefecerat, uti naves [] armari atque

instrui regiis sumptibus quamprimum curaret. Qui cum Senatu convocato imperatas naves armari iuberet, reclamatum est ab universis rem periniquam postulari protinusque legatos ad Philippum misere oratum neu se cogeret pro inimico classem comparare, praesertim adversus eos quos semper amicos habuissent, sed cum Philippus nihilominus in proposito persisteret, Genuam reversi, senatum docuere classem omnino parari oportere: ita Philippum iubere.

214. Quo audito classis extemplo decreta indignantibus omnibus ac permoleste ferentibus, omnia tamen lente ac gelide, utpote ab invitis, administrabantur. Dum ea paratur Alfonsus, sub Philippi nomine, grandem pecuniae summam in stipendium misit cumque optimum factu statueret eam ad Venerii portum praestolari, sic enim maiorem spem regulis eius amicitiam secutis afferri posse, quando eum propiorem regni finibus factum audirent, approbante eius consilium Philippo, sibi haud repugnanter abeundi potestas facta.

215. Memorabilis profecto, atque omnium scriptorum monumentis celebranda, Philippi liberalitas fuit et quae omnium regum, populorum ac principum qui unquam fuerunt benignitatem, constanti omnium iudicio,

[Page 186]

antececesserit, qui duos fratres excellentissimos, reges tertium regio fastigio ac dignitati proximum, tot praeterea principes, tot equestris ordinis viros gratuito dimiserit.

216. Abeunte in Liguriam Alfonso, nonnulli clari copiarum duces comites a Philipo adhibiti a quibus per Placentinum, deinde per Parmensem agrum, Pontremulum, quod oppidum in radicibus Apennini situm est, atque inde Spediam, unde mihi origo est, emporium portu ac mercatu nobile, deductus, postridie cum lembis ad se accersitis Venerii portum mari petiit.

217. At Genuenses, ne classem pararent captivosque quos reddi Philippus cogeat dimitterent, coniuratione facta, interfecto Opicino Alzate, qui praetor urbem Genuam obtinebat et Lodovico atque Erasmo Trivultio, qui ipsi Lodovico successurus veniebat, in arcem receptis, assertore ac duce Francisco Spinula, Philippi iniuriis lacessito, sese in libertatem vindicarunt, Catelanis omnibus et Hispanis captivis in custodiam retentis et ut sese auro redimerent coactis. Cum Siculis mitius quam cum caeteris actum, qui prope omnes pro amicis habiti, propter vetusta hospitia atque commercia, sine pretio dimissi sunt.

[Page 188]

## 6. LIBER QUINTUS

1. Rerum ordo postulat ut quae post cladem ab Alfonso mari acceptam in Neapolitano regno gesta sunt prioribus annectam. Iacobus Caudola, cui summa rei bellicae demandata fuerat, dum Caietam versus cum exercitu contenderet, eo consilio uti Alfonsum cum copiis in terra distineret nec classi hostili obviam ire pateretur, haud procul ab amne Liri certior factus victum navali proelio Alfonsum castraque insuper capta et direpta, quanta maxima celeritate potuit coeptum iter persecutus est reliquiasque exercitus fugientes nactus fudit ac cepit, praeter paucos quibus equorum pernecitas aut viarum anfractus saluti fuit.

2. Inde Suessani principis agrum ingressus, complures vicos et castella una prope excursionem debellavit ipsamque Suessam, totius regionis caput, domini sui captivitate consternatam, expugnaturus videbatur si in obsidione permansisset. Coeterum spe potiundae Capuae in tanta fortunae mutatione obsidionem solvit, causatus se ab Otolino iussum e Suessani reguli agro exercitum deducere.

3. Namque Otolinus tum solus Philippi nomine Caietam tenebat et Suessani atque omnis ea regio, quo tuti essent a Iacobi iniuria, Philippi signa in moenibus erexerant. Deductis igitur inde copiis, ad obsidionem Capuae profectus, cis amnem Vulturum, ad quingentos passus a Capua, castra posuit pontemque in ipso flumine adversus castra convectis scaphis quam pluribus hunc in modum fabricatus est: scaphas proris in adversum flumen spectantibus, quae impetum amnis exciperent quantum ipsius fluminis alveus patebat, modico intervallo disposuit; has contabulatas et ab lateribus adversus hostium tela munitas terra constravit neu transeuntibus per tabulata equis pedum sonitus consternationem incuteret.

4. Ponte perfecto praesidioque valido ad extrema collocato Micheletum Cottiniolam et Antonium Pontadereum, qui se cum eo iunxerant cum aliquanto Neapolitanae nobilitatis equitatu,

[Page 190]

trans pontem non longius a Capua mille passibus castra metari praecipit atque ita binis castris obsidere Capuam coepit.

5. Quod cum Iohannes Vintimilius praefectus urbis animadverteret, provisus ut potuit omnibus quae et ad tuendam urbem et ad obsidionem tolerandam valere cognosceret, in omnem rei bene gerendae occasionem intentus stabat, proelio abstinendum propter suorum paucitatem existimans, praesertim cum ea pars civium quae regi adversa erat rerum novarum cupida ob acceptam calamitatem videretur.

6. Summa tamen Iacobo tuendi pontis cura erat uti iis qui in alteris castris trans Vulturum erant, si qua vis premeret, in ea castra transeundi libera facultas foret, simul ut utrisque utrique cum res posceret mutuum auxilium ferre possent. Parva tamen interdum certamina succedentibus ad portas et muros hostibus conserebantur: multum vero adiuvit Alfonsi partes Nicolaus Datia campanus, homo impiger ac manu promptus magnaue inter populares suos gratia.

7. In hoc rerum statu Isabella, Renati coniunx, hortantibus his qui Neapolitanam rempublicam gerebant cum trirēmibus quatuor Neapolim petitura, ex Massilia solvit. Namque Renatus per id temporis a Philippo Burgundiae duce distinebatur: is enim bello britannico, in eo proelio quo omnis Gallia prope concidit, captus, nam regiis copiis praeerat, in ipsius Philippi potestatem venerat cumque ab eo postea dimitteretur militari more atque instituto fidem dedit sese ad eum, cum vellet et quo iuberet, reversurum quamque is sibi pecuniae summam redemptionis nomine imponeret cum fide soluturum.

8. Hunc igitur cum Philippus sciret Neapolim proficisci statuisse, inter apparatus rerum, uti Alfonso gratificaretur quicum sibi amicitia erat, ad sese revocavit. Qua spe neapolitani legati destituti ut Isabella interim, dum ipse dimitteretur, Neapolim peteret postulavere, quod eam, praeter singularem modestiam, prudentia et gravitate supra muliebre ingenium praeditam acceperant.

9. Cum duobus igitur parvis liberis naves ingressa, ad urbem Caietam primum contendit quam adhuc Otolinus praetor obtinebat. Et iam Philippi fides Caietanis adversae factionis suspecta esse coeperat. Quapropter Isabella hortatu eorum qui regnum ad Renatum deferri cupiebant, ipsum cum praesidii parte, sub honoris praetextu quod eius consilio in rebus gerendis uti vellet, Neapolim traduxit urbeque ipsa novo praesidio firmata, extemplo Neapolim profecta, ingenti laetitia ab

[Page 192]

Andegavina factione suscepta est.

10. Adhuc Capua a Iacobo obsidebatur nec tam cito finem ea obsidio habitura videbatur; itaque cum essent qui existimarent Campanos obsidionem diutius non laturos aut etiam seditionem, propter diversa partium studia, facturos, si ipsa in castra proficisceretur aut in loca Capuae vicina, confestim coactis quas potuit ex urbana iuventute copiis, Capuam versus profecta, ad sex milia passuum ab urbe constitit.

11. Cuius adventu cognito Iohannes Ventimilius, alios orando alios terrendo aliis praemia pollicendo, omnes illius conatus irritos fecit totamque civitatem, partim voluntate partim metu, in officio continuit. Isabella cum, praeter spem et opinionem eorum qui protectionem eius suaserant, tempus ibi nequicquam teri animadverteret, Neapolim rediit equitatu quem secum adduxerat ad Iacobum dimisso.

12. Sed nulla res obsessos magis fatigabat quam rei frumentariae inopia quae in dies, propter urbanam multitudinem, arctior fiebat.

13. Erat in Neapolitanorum exercitu, ut supra demonstravi, Antonius Pontadereus, copiarum dux, vir et consilio et audacia singulari. Hunc Iohannes Ventimilius promissis oneratum, missis ad eum clam nuntiis ad transfugium sollicitabat, sperans multum hostibus illius discessu detractum iri.

14. Qua de causa cum suspectus in castris haberi coepisset — ipse enim in alteris castris trans Vulturum divertebat - a Iacobo in citeriora castra accersitus est. Profectus obiectum crimen pertinaciter negare institit: fuerunt qui suaderent illum comprehendere atque interfici, nec sinendum ullo modo irritum hac quaestione hominem in ulteriora castra regredi. Coeterum Iacobus, seu veritus ne tumultum in castris concitaret seu ne Micheletum offenderet, qui illi amicus et socius erat, seu falsum existimarit crimen, ipsum incolumem abire passus est.

15. Tentatum etiam a Campanis est si forte, sublati in muro, Suessanorum exemplo, Philippi signis, ea obsidione levare possent: coeterum id frustra fuit. Reversus deinde in castra Antonius, quod inchoaverat de transfugio exequi perrexit aliquanto liberior pactus se abiturum cum copiis si ei tria milia aureorum exhiberentur.

16. Quod sentientes Neapolitani qui in iis castris tendebant, veriti ne eruptione ex oppido facta improvise caperentur, sese in citeriora castra ad Iacobum recepere; et iam res eo perducta erat patiente Micheletto, cui id persuaderi non poterat, ut haud amplius Antonio manus iniici aut furor

[Page 194]

eius coerceri posset.

17. Denique et ipse Micheletus re comperta in citeriora castra eo relicto transgressus est. Qua re animadversa Iacobus, quod intelligebat sese parte illa virium detracta ibi tuto consistere non posse, obsidionem solvit protinusque partito exercitu, Micheletus in Calabros et Brutios, ipse in Pelignos profecti sunt 18.

Namque eo tempore Soranus et Lauretanus reguli, qui pro Alfonso bellum gerebant, Iacobi oppida bello vexabant: eo igitur profectus, namque equitatu plus poterat, hos non tantum e finibus eius pepulit, verum etiam in summum discrimen rerum suarum adduxit.

19. Multis enim excursionibus in eorum agros factis magna inde vi pecoris atque hominum abducta universam regionem illam tumultu ac terrore involvit; eadem quoque Micheleti fortuna in Brutiis fuit. Nam et Consentinos, qui a finitimis regulis infestabantur, gravi bello liberavit, et regulos ipsos tota provincia pacata in Isabellae potestatem

redegit.

20. Inter haec Antonius Pontadereus accepta pecunia uti pepigerat e regni finibus discessit. Haec fere ad Tarentini ac Suessani regulorum reditum in Neapolitano regno gesta. Quorum adventu ipse Petrus regius frater certior factus, Tarentini praesertim, qui triremi Panormum, ubi Petrus erat, vectus per Messanae fretum Apuliam petit, Alfonsum a Philippo liberatum quod antea multorum ore acceperat, cum quinque navibus longis in Liguriam, eius transportandi causa, traicere quamprimum statuit onerariaque frumento onusta, quod ad Venerii portum deferret, prosperum ventum nactus, e Sicilia solvit.

21. Iamque Aenariam insulam transmiserat cum subita venti mutatione intumescens mare sublatis in coelum fluctibus onerariam a rostratis dispulit, sed ea re maxime patuit quantum fortuna in rebus humanis possit. Namque ea tempestas, quam Petrus detestabatur, ei multo magis profuit quam illa maris tranquillitas prodesse potuisset.

22. Nam si eodem quo uti coeperat vento diutius usus esset, nec Caieta tunc in eius potestatem venisset nec tam subito oneraria in Liguriam cum frumento pervenisset.

23. Siquidem et illa vehementiore vento impulsa ante diem tertium ad portum Venerii quo intenderat delata est frumentumque, quo et praesidium et oppidani maxime indigebant, tuto exposuit et, dum ipse in Caietae sinum qui ei in conspectu erat procul ab urbe cum rostratis sese recepisset, nonnulli Caietani, inimicorum iniuriis pulsi, clam ad eum venere spemque ei dederunt Caietam subito eius adventu per noctem capi posse quod in ea urbe multi essent ad quos eorum iniuriae pertinerent quibus praesens rerum status invisus esset.

24. Et quod ab adversariis, partim praesidio fretis partim de hoste securis, urbis moenia

[Page 196]

negligentius custodirentur atque in id operam suam ultro polliciti sunt. Quibus collaudatis et magnis insuper promissis oneratis Petrus tantam fortunam minime negligendam ratus ac ducibus iisdem usus, sub noctem inde solvit ac praeire iussis qui rem cum suis ordirentur, ipse summo silentio molliter subsecutus est: illi statim Caietam profecti et cum quibusdam suorum tacite collocti, uti Petrus reciperetur facile persuaserunt.

25. Occupata igitur repente ea urbis parte cuius custodia negligebatur complures navales socii subito per scalas intromissi sunt captaque turri proxima portaque patefacta, caetera multitudo uno impetu ingressa est. Quo casu quanquam attoniti adversarii, arma tamen coepere, totius adhuc rei ignari.

26. Coeterum ubi cognoverunt Petrum cum classe adesse armis positis cessere. Quod ubi Petrus accepit praemisso qui se urbemque dederent hortaretur ingressus, a praeda et caedibus civium abstinere suos iussit pulsoque inde adversariorum praesidio novo eam ipse praesidio firmavit.

27. Consultare deinde coepit de instituta in Liguriam profectione; variae erant sententiae: alii eundem sibi propter pestilentiam quae Caietam vexabat relicto qui urbi praeesset existimabant, alii vero cum diceret non se de salute sua, sed de profectione et regia utilitate impraesentiarum consulere, et in primis Antonius Panormita, alium quempiam cum navibus mittendum, sibi vero manendum, aiebant quod rex non eo sed navibus egeret.

28. Periculum enim esse, ubi is abscessisset, ne ea urbs propter civium discordiam rursum in Renati potestatem rediret, quam eius praesentia tueretur. Quorum consilio probato Remundum Pirilionem cum iisdem rostratis ad Alfonsum misit isque secunda tempestate usus ad Venerii portum quarto postquam solverat die pervenit.

29. Ibi et onerariam, quae frumentum oppidanis advexerat, et regem e Mediolano recens profectum reperit Caietamque captam nuntiavit. Quo nuntio laetus admodum maiore rursus animo in id bellum incubuit moxque Caietam petiturus erat ni morae causam Philippus iniecisset.

30. Per eos namque dies Genuenses sese Philippi dominatu, ut dixi, liberaverant: cuius rei causa Philippus ad Alfonsum misit qui rogaret uti cum rostratis quas haberet Savonae arcis, quam adhuc praesidio eius teneri acceperat, quamprimum succurreret. Quod cum Alfonsus pro officio facere instituisset, subito in adversum coortus ventus tantam vim procellae concitavit ut toto triduo e portu exire non potuerit. Interim ea arx amissa est.

31. Quod ubi Philippus agnovit, ad Alfonsum misit qui gratias ageret diceretque licere sibi cum vellet abscedere. Itaque Alfonsus illico ascensis

[Page 198]

navibus primo portum Pisanum atque inde Caietam, tranquillo mari vectus, petiit: exceptus est autem eius adventus summa laetitia, universa civitate gratulabunda sibi obviam cum coniugibus et liberis effusa. Perpaucis diebus quieti datis de renovando bello meditari intentius coepit. Caieta enim, praeter eius spem, capta sibi haud dubie totius regni possessionem portendere videbatur.

32. Contractis itaque quas potuit per aestatem copiis Tarentinoque et caeteris partis suae regulis accersitis, ineunte hieme Capuam est profectus, eo videlicet consilio ut inde hostes lacesseret. Hoc belli principio rei bene gerendae spes illi ingens affulsit. Namque ad eum veniens Iohannes Antonius, Tarentinus princeps, Remundum, Nolanum regulum, ex patruo natum, sibi conciliavit: quae quidem res magna victoriae causa fuit.

33. Abest enim Nola a Neapoli non plus duodevigintimilibus passuum, urbs antiqua et Annibalis cladibus celebris et ad vexandos Neapolitanos perquam opportuna. Deinde Nuceriam in Lucanis aggressus eam praeter arcem cum aliquot castellis circumiectis coepit et quoniam Nucerinae arcis expugnatio longae obsidionis videbatur fore his gestis ad Alfonsum abiit.

34. Cuius copiis auctus, Alfonsus primum Matianisium, quod oppidum ab hostibus tenebatur, exercitum ducit idque oppugnare adortus cum tormenta muris admovisset uno modo iactu oppidanos adeo conterruit ut continuo deditionem fecerint.

35. Inde Scaphatum ducit, castellum in agri Campani confinio situm idque in insulae modum ambit amnis Sarnus, non tam aquarum magnitudine quam ipso ortu mirabilis, siquidem nullis adiutus aquis ex Apennino, intra Sarnum oppidum cui nomen dedit, prope tantus oritur quantus in mare effluit: sex milia passuum a fonte provectus, hanc exigua insulam, in qua arx sita est, efficit. Ipse angustis coercitus ripis uno tantum ponte iungitur, nec plus dena milia decurrit.

36. Ad subitos casus incolae sese in eam arcem recipere assolent. Itaque Alfonsus, quo sibi liber pateret in Lucaniam transitus, neque enim vado transiri potest, ut hostes ab ea parte annonae et commeatu reliquo intercluderet Lucanosque et Brutios infestaret, accersitis navalibus sociis eo proficiscitur incolasque in arcem primo impetu compellit iique interciso ponte, praesidio freti, sese primo egregie tuebantur; sed postquam e ponte atque e ripa infestis se telis peti viderunt, tantae multitudini resistere se posse diffusi, praesertim cum iis rei frumentariae parva copia esset admissis praesidio deditionem fecerunt.

37. Deinde Castrummaris infestis signis petit, quod oppidum duodeviginti milibus passuum ab Neapoli abest idque primo certamine deturbatis muro propugnatoribus praeter arcem coepit:

ea vero arx in colle sita difficilem habebat oppugnationem.

38. Cum  
ea res obsidionis magis quam oppugnationis esse videretur machinas et tormenta adhibuit quibus magna muri parte discussa oppidani, qui in eam confugerant, salutem pacti deditionem fecere.

39. Post haec Alfonsus, simul quod res prospere ibant simul quod eo tempore adversariis copiae non erant quae obsisterent, fortunam sequendam ratus, castra in Nolanum movit atque inde per Caudinam vallem, factis in aliquot dies cum Marino Boffa, qui eam vallem tenebat, indutiis ad montem Sartium ac Cepalonum, quae castella in amicitiam eius nuper venerant, profectus est.

40. Causa vero profectionis fuit spes sibi iniecta  
Troianum, Iohannis Caratioli illius filium qui magnus apud reginam fuerat, cuius in ea regione magnae opes erant, posse in eius amicitiam suo adventu allici: quo sibi conciliato, intelligebat ei tutum postea et expeditum iter in Beneventanum atque inde in Apulum agrum fore.

41. Compluribus igitur diebus in ea re agenda frustra consumptis relicto ad montem Fuscum Iohanne Antonio Ursino, quod per anni tempus res geri non poterat et aliquid militum quieti dandum videbatur, eo consilio ut Capuam repeteret, inde movit. Rediens vero, in Apennini transitu, non parum detrimenti accepit.

42. Brumae tempus erat cum subito frigoris insueta vis coelum complexa est, tum coactis vento nubibus ingens procella nivis effusa terram alte operuit tantusque rigor milites invasit ut nec membris uti nec arma sustinere obtorpente manu possent atque ut multi ob id in graves morbos inciderint.

43. Augebat frigoris saevitiam ventus nivi immixtus qui oculos atque ora diverberans vix sub tentoriis militem consistere patiebatur. Hanc aeris immanitatem veteranorum nemo Alfonso fortius tulit, quippe ita se ab adolescentia, per crebras venationes et assiduos labores, obduraverat ut nec frigus nec calorem pertimesceret.

44. Mitigato coelo nivibusque Africo solutis, per Caudinam vallem qua venerat composito agmine iter faciens, Areolam, quod castellum in ipsa valle situm a Marino Boffa tenebatur, primo impetu arce expugnata debellavit. Nec multo post Iohannes Antonius in Apuliam in hiberna rediit.

45. Inter haec Isabella cum Alfonsi opes in dies crescere animadverteret eumque e regni finibus viribus suis arceri posse desperaret, ad Eugenium Quartum, qui tum erat pontifex maximus, legatos opem postulatum

misit. Cuius laboribus permotus, Iohannem Vitelescum, Patriarcham Aquilegiensem, cuius libido et avaritia atque efferata crudelitas humanum modum excesserat, cum tribus milibus aequitum ac pari peditum numero, quae secuta est aestate, ad eam misit.

46. Isque in Campanum profectus, primo impetu aliquot castella vi coepit cumque Capuam obsidere statuisset, ad Isabellam misit qui hortaretur uti quas posset vires cogeret et ad se mitteret. Quae, haud morata, ad octingentos equites raptim coactos in Aversanum ire iussit et haud procul a Vulturno ipsum opperiri.

47. Alfonsus per id temporis tria milia passuum  
a Capua castra habebat nec eas habebat copias quibus posset tantis



adversariorum viribus obsistere: namque et Iohannes Antonius Ursinus et alii nonnulli reguli quos cognito Patriarchae adventu accersierat, nondum ad se pervenerant. Coeterum cum audisset Patriarcham appropinquare, cedendum interim fortunae existimavit donec maiores vires contraxisset.

48. Varia erat suadentium sententia: Hispani Caietam sibi eundum censebant quod is locus situ munitior et ab obsidionis periculo tutior foret, Italici Theanum potius quod eius longior secessio desperationem quandam principibus ac populis suarum partium esset allatura.

49. Plurimum enim ad nominis sui existimationem conducere quam minimum a suis abesse: posse illum Theani tuto permanere quod id oppidum moenibus et annona firmum esset, qui si quidem longius abscederet, alia potius de causa quam quod non haberet ubi propius in tuto consisteret tam suos quam hostes factum existimatuos. Capuam quidem validam et permunitam urbem, sed parum in ea frumenti esse seque in ea facile commeatibus intercludi posse, quod trans flumen omnia hostium incursionibus quotidianis infesta essent.

50. Quorum sententia comprobata relicto qui copiis praeesset Iohanne Vintimillio Theanum se recepit; quo digresso Iohannes motis inde propere castris Capuam copias reduxit. Neapolitani equites, quos ab Isabella in Aversanum missos dixi, Sicinium, qui vicus in Aversano est, concessere ibi Patriarchae adventum praestolantes.

51. Quos cum Iohannes per exploratores cognovisset incautius in castris agere nulloque munimento obducto passim vagari, eos aggredi statuit, existimans, si hos fudisset nec permetteret Patriarchae coniungi, eius vim facilius ferri posse, neque enim fuis Neapolitanis illum ad Capuam obsidendam profecturum: uno modo proelio, si fortuna adesset, sese obsidionis periculo liberari posse.

52. Non abfuit fortuna consilio: namque e Capua profectus speculatoribus praemissis prius paene in hostium castris conspectus fuit quam

[Page 204]

eius adventum cognorint imparatosque et inermes aggressus, non sui colligendi, non arma capiendi, non gladios stringendi iis facultatem reliquit captisque prope omnibus sese confestim Capuam recepit.

53. Hac clade audita Patriarcha de obsidenda Capua consilium omisit Vulturnumque circiter sex milia passuum vado transgressus, nullo obsistente per Caudinam vallem montem Sardum petit idque ex itinere oppugnare aggressus est.

54. Quod ubi Iohannes Antonius Ursinus qui ad Alfonsum cum copiis proficiscebatur agnovit, confestim ad montem Fuscum, quatuor fere milia passuum a monte Sartio, contendit ibique castris positus auxilii spem obsessis afferebat. Coeterum cum se imparem Patriarchae viribus sciret sese in castris continebat et iam Alfonsus Capuam redierat.

55. Itaque cognito Iohannis Antonii ad montem Fuscum adventu Iohannem Ventimillium eo ire iussit cum parte copiarum ut, si posset, se cum eo coniungeret. Ad quem cum tuto transire non posset aliquanto procul inde loco tuto positus castris constitit ut hostibus fiduciam adimeret et Iohanni Antonio atque obsessis spem daret.

56. Patriarcha per exploratores cognito in hostium castris custodias negligi posseque opprimi incautos, eo celeriter profectus est eosque inopinantes atque improvisos adortus, primo impetu fudit castrisque expugnatis magnam partem, et in his Iohannem Antonium, coepit: caeteri, receptus propinquitate freti, captivitatem effugerunt.

57. Ea clade cognita Iohannes

Ventimilius cum nullam se obsessis opem afferre posse atque in iis locis cum summo periculo diutius immorari intueretur, confestim Capuam cum copiis se recepit. Et iam Alfonsus cum parte copiarum Sulmonetam contenderat, eo videlicet consilio ut Patriarcham a montis Sartii oppugnatione averteret, arbitratus hostem iniecto domi metu ab amicorum vexatione deterreri posse totamque eam regionem tumultu ac terrore compleverat.

58. Quod cum Patriarchae nuntiatum esset omissa montis

Sartii obsidione iter in Campanum flexit Varranumque et Praesentianum ac Venafrum sine certamine in deditionem accepit.

59. Inter haec simultate quadam inter se ac Iacobum Caudolam, qui

una cum eo copias iunxerat, exorta, cum ei haud satis fideret diviso exercitu, Iacobo in Apuliam profecto, ipse ad vicum, quem Sanctum Petrum vocant, ad mille passus a Scaphato, se recepit. Alfonsus cognita calamitate ad Montem Fuscum accepta, magno dolore ob amici maxime captivitatem affectus, praetermissa Sulmonetae oppugnatione confestim Capuam

[Page 206]

regressus est.

60. Ibi cum accepisset de dissensione inter Patriarcham et

Iacobum orta distractisque copiis Patriarcham apud Scaphatum consedisse, eius opprimendi tempus idoneum ratus, celeriter in Nolanum profectus primo ad Cancellum deinde sub Nola ad mille passus substitit.

61. Forte eo die magna equitum manus de Patriarchae exercitu, regii

adventus nescia, praedandi causa Nola versus profecta, in Alfonsi castra incidit impetuque in proximos quosque imparatos et inopinantes facto quosdam iam e regii ceperant. Quo cognito Alfonsus illico arma expediri iubet acieque pro tempore celeriter instructa, in hostes invectus laborantibus suis accurrit.

62. Coeterum ea vis pulveris fuit mutuo concursu excitata

ut vix armorum insignia, quae in proeliis accomodari solent, inter dimicandum discernerentur. Ad haec aestus intolerabilis gravem armis militem exanimabat nec reciprocare anhelitum defatigatos sinebat. Ad postremum hostes, multitudine circumventi, in fugam vertuntur quos Alfonsi equites consecrati, plerisque vulneratis, complures ceperunt nec quisquam omnium superfuisset nisi itinere atque aestu defatigatis militibus, Alfonsus receptui cani iussisset.

63. Hac clade nuntiata Patriarcha perterritus, cum

eum locum haud satis idoneum castris putaret, nocte quae insecuta est relictis prae festinatione equitibus quos ad trecentos Neapolim miserat, inde in Sancti Severini agros citato agmine se recepit modicoque spatio militibus ad quietem dato, per vallem Serrinam, sub Montem Fuscum, transmisso monte profectus est.

64. Quod ubi Alfonsus agnovit eius itinere per exploratores cognito,

iam enim reliquias fusi ad montem Fuscum exercitus collegerat, cum propter locorum iniquitatem minime persequendum existimaret, converso itinere Iserniam ac Varranum, Patriarchae metu liberata, sine certamine recepit.

65. Per id quoque temporis Franciscus Pandonius Venafrum oppido

quod praefectus obtinebat sibi ab Alfonso in ditionem, ut postulabat, tradito deditionem fecit. Inter haec cum Patriarcha per amicos agi coeptum uti Iohannes Antonius Ursinus, quem in vinculis habebat, accepta cautione dimitteretur sibi eum virum beneficio obstringeret, quem si allicere in eius amicitiam posset plurimum esset opibus eius accessurum.

66. Non

dispicuit Patriarchae eius rei mentio, seque eum dimissurum sine pretio

est pollicitus, modo is ad sese cum quingentis equitibus reverti vellet,

[Page 208]

pontificis stipendia facturus. Eam vero conditionem, quanquam ei permolestam et gravem, quando ita necessitas urgebat, ut se in libertatem vindicaret accepit, ea tamen lege ut, dum is fratrem pro se mitteret, sibi domi liceret permanere; idque eius factum Alfonsus haud iniquo animo tulit, quamvis conditionem eius viri captivitate, cuius amicitiam sibi fructuosam senserat, potiolem ducens.

67. Post haec Patriarcha Alfonsi in Venafranum profectione cognita cum omnibus copiis Salernum petiit, eo videlicet consilio ut sibi obviam contenderet. Quod postquam Alfonso nuntiatum est subito in Nolanum contendit. Iam enim sibi Patriarchae par factus Iacobi secessu videbatur.

68. Cumque ad oppidum Sarnum pervenisset forte duo de Patriarchae equitatu ad eum venere hortatique sunt ut quempiam e suis ad Patriarcham mitteret: sperare se sibi cum illo de pace aut certe de indutiis conventurum quod eum belli satietas cepisset. Alfonsus eam rem haud aspernam ratus, quod illo gravi adversario sublato sese hostibus superiorem intelligebat fore, quosdam e suis una cum iis ad eum misit qui de ea re illius animum explorarent.

69. Ipse nihilo segnius coeptum iter persecutus, ad vicum quem Aquamellam vocant cum copiis est profectus quo maiorem pacis necessitatem Patriarchae iniiceret, simul quod verebatur ne illi a Patriarcha fallendi animo ad se profecti essent, ad sex milia passuum a Salerno in tumulo quodam natura munito castra posuit.

70. Forte autem eo proficiscente trecenti hostium equites, quibus praeerat Paulus Alemanus, e monte Fusculo Salernum ad Patriarcham ibant iique improvise cum in hostes incidissent parvo negotio fusi magna ex parte capti sunt. Posthaec qui Salernum ad Patriarcham ierant ad Alfonsum redire hique indutias in duos menses, si ita is vellet, Patriarchae fieri placere retulerunt.

71. Quod cum ille haud abnuisset, indutiae factae hac lege adiectae, quod si qua civitas aut populus quatr duo, antequam ei indutiae denuntiatae essent, alterutri parti sese dederet, accipienti fraudi ne esset. Factis per hunc modum indutiis Alfonsus inde in Aversanum cum copiis rediit et ad Iulianum vicum, tria milia passuum ab Aversa, castris positus ibi aliquot dies egit: statuerat Puteolos petere atque accersitis triremibus quas tum Caietae habebat id oppidum oppugnare, ut inde commeatum Neapolim importandorum facultatem adimeret.

72. Aberat is vicus non plus decem milibus passuum a Puteolis atque idcirco eum locum interea dum classis accederet stativis idoneum existimabat. Coeterum Patriarchae novitas eum ut consilium immutaret compulit.

73. Is enim per Archiepiscopum Beneventanum, qui tum Renati partibus favebat, Iacobo Caudolae reconciliatus, rursus cum eo copias

[Page 210]

iunxit iureiurando ab equitibus ac ductoribus ultro citroque exacto sese commune bellum cum fide gesturos nec iniuriam ducibus fieri passuros.

74. Deinde cum sciret Alfonsum ad Iulianum vicum stativa habere, locum haud satis tutum, opprimi posse ratus si antequam de reconciliatione eius cum Iacobo rescisset adversus eum contenderet, omnis humani iuris ac divini oblitus, per omnes saltus atque aditus custodes disponi iussit qui observarent neu quisquam nuntius ad Alfonsum iret a quo de eius consilio

certior fieri posset.

75. Quod cum Iacobus Lagonissa, unus e regni regulis fide in Alfonsum et constantia singulari, cognovisset plures ad Alfonsum confestim nuntios per varia dimisit. Coeterum ii omnes uno excepto a custodibus comprehensi et ad Patriarcham retracti sunt: is vero unus deceptis custodibus per transversos ac devios tramites ad regem profectus omnem ei rem pandit.

76. Alfonsus primum admiratus quod bona fide Patriarcham secum indutias fecisse existimarat cum se loco haud satis tuto esse cognosceret hostesque copiis superiores esse confestim abeundi Capuam consilium cepit atque haud mora milites cogi, arma expediri et impedimenta componi imperat; sed dum hostes qui apud Aversam erant, auxilii propinquitate freti, ferocius instant atque inconsultius eorum plerique capti.

77. Nec dubium quin intra urbem reiecti omnes aut capti eo die fuissent nisi Patriarcha et Iacobus citatis equis advolantes pavorem ac trepidationem regiis intulissent. Qui cum apud Caivanum accepissent Alfonsum a Iuliano vico iam movisse, quanta celeritate potuere Aversam contenderunt hostesque, partim pugna implicitos partim abeuntes conspicati, effuso cursu petierunt.

78. Quos ut regii in sese concite venientes conspexere, cedendum rati, omnibus prope impedimentis amissis saluti consuluerunt. Palus erat propinqua quam Clanius exiguus amnis efficit: haec hibernis aucta imbribus iter coarctaverat ut facile pauci adversus multos locum tutarentur. Ea vero ponte perangusto transmeabilis erat.

79. Itaque ab initio cum a Iuliano movit providerat Alfonsus praemissis qui transitum occuparent ne ab hostibus circumveniri et Capua intercludi possent, ob eamque rem copias dividere necesse se fuerat: quod ni esset factum ingens fortasse eo die detrimentum hostes accepissent. Namque et vigiliis simul et itinere fessi contempta hostium paucitate incompositi pugnam inierant.

80. Hostes, ut pontem insessum atque

[Page 212]

occupatum videre primosque iam longe progressos signo receptui dato Aversam redierunt. Quod ubi Alfonsus animadvertit placide iter persecutus sese cum copiis Capuam recepit. Hunc exitum habuit tumultuaria ad Aversam pugna, inde in aliquot dies ab utrisque quies fuit.

81. Post haec  
rursum inter Patriarcham ac Iacobum dissensio exorta est hac maxime de causa: Patriarcha, quo tutum aliquem receptum in Neapolitano regno haberet, uti sibi Aversa ab Isabella traderetur postulabat.

82. Iacobus vero  
cum intelligeret quorsum eius petitio tenderet, eum scilicet non tam pro Renato quam pro Eugenio pontifice maximo bellum gerere, eius postulatis maxime adversabatur. Quod cum Patriarchae permolestum accidisset haud dissimulatis inimiciis relicto Iacobo ex Aversa abiit: nec multo post et ipse Iacobus in Pelignos in oppida sua concessit.

83. Per idem vero tempus Tranienses ad Alfonsum legatos misere qui deditione facta opem implorarent dicerentque urbem in potestate civium esse; coeterum arcem ab hostibus teneri eamque nec expugnatu facilem nec absque navibus propter mare circumfusum obsidioni obnoxiam. Causa vero deditionis fuit quod vulgatum erat Patriarcham eo ire statuisse uti a Iudaeis ad Christianam legem recens profectis, qui multi in ea urbe erant, grandem pecuniam in belli sumptum exigere.

84. Movit  
ea legatio maxime Alfonsum, plurimum conferre rebus suis ratum si urbe  
tam opulenta inter Apulos potiretur. Itaque legatis benigne respondit  
collaudatosque quod deditionem sua voluntate fecissent spe plenos dimisit;  
moxque Iohannem Caraffam cum triremibus tribus Tranium petere et  
quae ad arcis obsidionem necessaria cognosceret cum cura gerere imperavit.

85. At Patriarcha, eius urbis novitate cognita, Andrum, quae civitas  
in Apulia est, subito profectus copiarum duces ac regulos, quos in fidem  
acceperat, cum omnibus copiis eodem convenire quamprimum iubet, quibus  
ad diem profectis obsessae arcis opem ferre statuerat.

86. Inter haec  
orta seditio maiore civium ac militum parte ad Alfonsum inclinante, quod  
illius impotentem superbiam atque avaritiam ferre non poterant, eum in  
maximum metum ac discrimen adduxit, nec esset temperatum caedibus  
ni Iohannes Antonius Ursinus eorum furorem interventu suo compressisset,  
qui ad fidem suam id pertinere existimans temerariis suorum consiliis  
sese obiecit.

87. Itaque postquam tumultus conquievit nihil mutato consilio contractisque  
undique auxiliis ex Andro movere constituit. Ceperat eum iam  
ante suspicio Iohannem Antonium rursus cum Alfonso sentire: hanc autem  
suspicionem vel ea res maxime confirmavit quod Iohannes Antonius

[Page 214]

in valetudinem causatus Traniensem expeditionem detrectabat. Accepta  
tamen ab eo copiarum parte, Tranium, quod haud plus decem milibus  
passuum aberat, repente profectus, castris positus agrum circumiectum  
hostiliter populatus est.

88. Interea Tranienses Paulo Pellicano auctore,  
eius factionis principe quae Alfonso urbem dederat, fossam qua  
arx continenti atque urbis aedificiis iungitur arcis obduxerant, ne qua ab  
obsessis eruptio in urbem fieri posset eamque fossam aggere crebrisque  
turribus communierant: ob eamque causam, nisi superatis munimentis, in  
arcem terra evadi atque obsessis subveniri nullo modo fas erat.

89. Coeperat Iohannis Antonii fides, ut ante dixi, Patriarchae suspecta  
esse: cum igitur oppugnare munimenta statuisset et ob eam rem equis desilire  
equites imperasset, nec paruisset Iohannis Antonii equitatus, suspicionem  
confirmavit. Quod cum intueretur Laurentius Cottiniola, vir bellicis  
artibus clarus, minime dubium esse affirmans quae de illo suspicatus  
esset, eum perpulit ut deserta obsidione Vescilium, quod oppidum eius ditionis  
erat, se receperit.

90. Ibi cum cognovisset triremes ab Alfonso mitti  
quae arcem obsiderent, veritus postquam venisset ne non sibi integrum  
foret ex ea provincia cum vellet excedere, quod Iohannis Antonii copiae  
terrestre iter occupaturae essent, triremes autem mare clausurae, statuit  
ante navium adventum relictis copiis, dum liceret, abscedere.

91. Lembum  
igitur quendam nactus paucis consciis is, qui paulo ante universum neapolitanum  
regnum terrore compleverat, quasi ad contrahendas maiores  
vires iturus, turpi fuga intempesta nocte digressus, primo in Picenum mox  
terrestri itinere ad pontificem abiit. Postridie milites atque equites cognita  
eius fuga, rebus suis diffidentes cum nec ducem nec pecuniam haberent  
unde commeatibus suppeditarent, sese ad Iacobum Caudolam contulerunt  
qui et ipse Isabellae rogatu posita simultate eodem accesserat: huic enim  
salutem suam credere quam hosti maluerunt.

92. Dura erat obsessorum  
conditio: namque Tranienses naviculis per varia ante urbem loca dispositis  
nec commeatus in arcem inferri nec militem quenquam ingredi sinebant.  
Inter haec Iohannes Caraffa, triremibus duabus vectus, Barletam primo

mox Tranium venit: causa longioris morae fuit quod is primum proficisci in Siciliam ab Alfonso iussus fuerat uti inde pecuniam in stipendium Ardizoni copiarum duci qui tum Barletae erat deferret, cuius pecuniae exactio serior fuerat.

93. Huius adventu Tranienses vehementer confirmati sunt,

[Page 216]

quod minime dubitabant arce terra marique circumsessa praesidium ad deditionem cogi posse. Ad centum quinquaginta milites iisdem triremibus invecti: ante omnia Iohannes collustratis munimentis quae cives arci obiecerant cum propter latitudinem hostes nunc quinos nunc denos erumpere et simulata fuga regios sub arcem illicere incautiusque sequentes a sagittariis qui pro arce occulti stabant excipi animadverteret, iacto interiore vallo ac fossa crebrisque turribus per intervalla excitatis munimenta coarctavit.

94. Haec a terra provisa a mari autem naves longas quibus advectus fuerat contra arcem statuit et, ne qua vis maior succedere ad arcem posset, quod ea maris altitudo erat ut possent non incommode triremes arcem subire, scaphas quam plures praeparavit. Eas vero saburra gravatas tignis solidis inter se compactis ante arcem extra teli iactum in ancoris tenuit ut, si qua forte maior vis ingrueret, has continuo undis supprimeret.

95. His operibus perfectis cum animadvertisset hostes biremem in arce subductam habere qua furtim captata occasione ad annonam deferendam uti possent, castellum a terra adversus arcem aedificavit tanta altitudine ut muros superaret: in quo castello complures milites collocati et infestabant telis obsessos et ne biremis clam emitti posset obstabant. Lembos praeterea viginti tectos praeparaverat eosque intra opera ac munimenta maritima collocarat ut, si forte triremes hostilium navium impetum ferre non possent, interiecta munitione sagittis hostem arcerent.

96. Per hunc maxime modum circumsessa arx omni telorum ac tormentorum genere sine intermissione quotidie oppugnabatur quam tamen oppugnationem fortiter ferebant. Postquam vero res frumentaria arctior fieri coepit nec quicquam opis sibi in Patriarcha relictum esse perspexerunt, obsidionem diutius non tulere impetratisque triginta dierum indutiis quibus liceret ad Patriarcham mittere qui doceret ad extremam inopiam ventum esse, dedituros se arcem pacti sunt nisi intra eam diem auxilium afferretur. Quod cum ad tempus nullum venisset deditione facta, arce excesserunt.

97. Vix triduo post exacto Ianus Fregosus, namque Isabella a Genuensibus opem postulaverat, cum triremibus octo profectus, ad sex milia passuum a Tranio pervenit: ibi cum de arcis ipsius deditione accepisset converso itinere in Tyrrhenum rediit. Recepta Trani arce et Patriarchae copiis ad Iacobum profectis Iohannes Antonius Ursinus, cum sibi omni metu solutus videretur, ad Alfonsum qui eum avide expectabat, nam Iacobus inde digressus fuerat, sese contulit.

## 7. LIBER SEXTUS

1. Per eos dies quibus haec ad Tranium gesta sunt Renatus, cuius summa erat apud hostes opinio atque expectatio, a Philippo Burgundiae duce dimissus est, triremibusque decem comparatis e Massilia Neapolim profectus est. Eius vero adventus Andegavinae factionis animos longe sustulit, siquidem magni animi vir bello britannico cognitus fuerat.

2. Ut primum venit, contrahere copias et quae ad bellum gerendum pertinere videbantur parare coepit, imprimisque Iacobum Caudolam sibi accersendum putavit, qui per id temporis in Apulia cum copiis hibernabat. Misit igitur ad eum qui rogaret ne cum copiis eo venire cunctaretur, de tota belli ratione una cum eo consultaturus.

3. Quo nuntio accepto Iacobus, ut primum potuit, convocatis copiis sese itineri commisit profectusque Neapolim et cum eo de summa belli collocutus, primum hortatus est uti Scaphatum oppugnatum iret quo tuto in Lucanos ac Brutios transire posset atque inde necessaria advehere.

4. Cuius consilio probato confestim cum omnibus copiis Scaphatum petiit accitisque navalibus sociis, arcem aggressus, oppidanos qui in eam se receperant adeo conterruit ut deditione facta vix primam oppugnationem tulerint.

5. Interim Alfonsus, Renati adventu cognito, confestim quas potuerat copias contraxerat. Itaque ut primum factus est certior Renatum ad oppugnandum Scaphatum isse, citato agmine e Capua in Nolanum contendit. Ibi cum accepisset arcem iam in hostis potestatem venisse coepto itinere abstinit reversusque Capuam, in Pelignos ire constituit eo consilio ut Iacobi oppida vexaret, si forte is posset solitudine domi iniecta a Renato distrahi constitueratque alio quodam breviori itinere proficisci.

6. Coeterum Sulmonenses, populus inter Pelignos hoc etiam clarior, quod ex his Naso poeta ortus est, uti per Sulmonensem iter faceret pervicerunt: qui si altero itinere quo ire instituerat profectus esset, ipsa celeritate totam eam regionem depopulari ac vastare potuisset. At Iacobus eius itinere comperto, de rebus suis sollicitus, cum Renati venia quam maximis

[Page 220]

itineribus potuit per Beneventanum et ipse in Pelignos est profectus et ad Casam Cantinellam, id ei castello est nomen, constitit.

7. Haud procul hinc duo colles siti sunt inter quos angusta valle exiguus amnis excurrit, sed eorum collium alter altero eminentior est ac multo munitior: hunc sibi cognitum Iacobus primo adventu occupavit eoque multo peditatu firmato sub radicem castra posuit.

8. Cuius adventu cognito Alfonsus haud multo post et ipse eodem perrexit cumque eum collem, quem edoctus ab hominibus eius regionis peritis occupare statuerat, ab hoste captum comperisset, altero colle, quem demonstravi, occupato et ipse e regione sub montem castra posuit. Amnis modo utrosque dividebat: aquandi ex eodem utrisque aequae potestas erat. Ea vero castrorum propinquitas utriusque partis animos mutuo clamore provocantium ac probra iactantium longe ad certamen acuebat.

9. Inter haec falso in castra allatum est Franciscum Fortiam impigrum iuvenem quem Renatus accersierat magno cum equitatu ad Iacobum adventare atque haud procul inde abesse. Quo rumore permoti, regulatorum ac ducum pars magna suadere Alfonso coeperunt uti, priusquam eae copiae se cum Iacobo coniungerent, quoniam

his locus parum tutus esset, castra moveret neve aut cum pluribus loco iniquo pugnare cogeretur aut circumsessus commeatu intercluderetur.

10. Quae omnia cum Alfonsus circumspiceret, etsi dimicare in animo erat, mutato repente consilio castra movit atque in Celanum et Albanum agrum profectus, totam regionem illam, adventus sui fama tumultuantem, una prope excursionem debellavit.

11. Qua re cognita Iacobus, insequi non ausus, neque dum enim Franciscus venerat diverso itinere Sulmonem contendit ac non longe ab oppido castra posuit, arbitratus Sulmonensium discrimine Alfonsum a rerum suarum oppugnatione revocari posse, misitque continuo ad Renatum qui moneret, si bellum cito finiri cuperet, uti quas posset subito contractis viribus ipse ad exercitum proficisceretur: regium nomen in bello praesertim quod adversus regem gereretur plurimum valere.

12. Aquilanis, qui Alfonso maxime adversi erant, ad quinque milia peditum finitimisque commeatus imperavit: a quibus omnia impigre et obedienter praestita. Renatus approbato eius consilio, coacto extemplo ex urbana iuventute quem potuit equitatu, Sulmonem petiit eamque urbem oppugnare aggressus irritum incoepto abstinit.

13. Namque et oppidi

[Page 222]

situ et rei frumentariae copia, tum Alfonsi exercitu Sulmonenses freti haud segniter oppidum tutati sunt. Quod cum Renatus animadverteret, excursionem per Sulmonensem facta multis populationibus et incendiis agros vastavit.

14. Et iam Alfonsus Albano ac Celano agro subacto, ad Castrum vetus pervenerat: id autem situm est in valle quam Subletiam appellant. Quod ubi Renatus agnovit, copiis fretus quibus se superiorem Alfonso existimabat, ad eum misit qui illum ad proelium oblata chirotheca militari more provocaret.

15. Cui Alfonsus chirotheca strenue accepta pugnam se haud abnuere respondit: coeterum sciri oportere utrum Renati sententia sit, singulari certamine cum eo dimicare et utriusque congressu bellum finire, an signis collatis cum toto exercitu totis viribus decertare, seque in utrunque paratum esse. Ad haec nuntius placere, ait, Renato exercitum cum exercitu congredi et universi certaminis fortunam subiri.

16. Quod cum audisset, Renato renuntiari iussit misso ad eum nuntio non renuere se oblatam conditionem, coeterum quoniam eius sit, veteri more, qui provocetur diem ac locum proelii dicere, se cum exercitu inter Aceras et Nolanum proficisci, qui campus lata planitie utrisque aequae idoneus ad pugnam esset futurus: ibique eum ad diem octavam praestolaturum.

17. His Renato renuntiatis continuo de loci optione disceptatio exorta est: aiebat enim loci et temporis constitutionem ad provocantem, non ad eum qui provocaretur, pertinere. Itaque se locum illum dicere ubi ipse Alfonsus impraesentiarum castra haberet, quem iccirco optare videbatur quoniam is locus nec situ nec opere munitus esset.

18. Ita re infecta nuntius ad Alfonsum rediit qui iam in Nolanum, ut dixerat, iter arripuerat, ibi hostium adventum in denuntiata diem mansurus. At Renatus, ne non effecisse quod dixerat videretur, in eum locum ubi Alfonsus castra habebat exercitum traduxit. Ibi cum Alfonsum non reperisset converso itinere in Pelignos revertitur ductoque primum ad Castrum vetus exercitu, non id modo castellum verum etiam totam vallem parvo certamine subegit.

19. Post haec Aquilam, Pelignorum caput, urbem praevalidam sibi



amicam et fidam, profectus, Iacobum Caudolam in Celanum atque Albanum agrum dimisit isque paucos intra dies incolis ultro deditionem facientibus amissa omnia recepit.

20. Alfonsus ut vidit Renatum ad dictam diem non venisse, in vallem Caudinam, quae a Marino Boffa tenebatur, exercitum duxit, idoneum tempus arbitratus, dum Renatus cum copiis procul abesset, eius vallis invadendae superatisque angustiis, ibi enim vallis in arctum coit, quas olim angustias Furculas Caudinas appellabant, Romanorum ignominia nobilitatas, ad Arparium oppidum castra

[Page 224]

posuit, navalibus sociis, quod eos in oppugnationibus perutiles sciebat esse, a navibus accitis.

21. Quod cum oppidani animadverterent, subito armati in muris apparuerunt et primum quidem impetum fortiter tulere, sed mox compluribus eorum vulneratis cum remissius pugnarent, scalae muris admotae sunt deiectisque propugnatoribus irruptio in oppidum facta Marinoque comprehenso oppidani arma ponere coacti sunt.

22. Qui praesidio arci erant, ut Marinum captum cognovere, continuo arcis deditionem fecerunt. Argentium quoque oppidum haud procul inde situm Marino dedente absque certamine receptum. Namque Marinus venia a rege impetrata confestim in id oppidum Alfonsi praesidium admisit: quo facto magnis postea honoribus ab eodem affectus est, restitutis ei quae tenebat finito bello oppidis.

23. Harum rerum successu territus Casertinus regulus, cum accepisset Alfonsum statuisse in eius agrum copias ducere, praemisso nuntio qui deditionis spem faceret, confestim ad eum profectus, sese in eius fidem dedit.

24. Renatus per id temporis in Pelignis ac Marsis tempus terebat, itaque Alfonsus non deserendam, quae se tam laetam offerebat, fortunam arbitratus, in Lucaniam inde profectus est atque ad Anglum oppidum castra posuit.

25. Tenebat id oppidum Iohannes Zurlus, ubi cum aliquot dies, nunc vi agendo nunc sollicitando ipsius Iohannis et oppidanorum animos, frustra exegisset, ad postremum oppidanos in summa rerum omnium desperationem adduxit, presertim cum scirent Renatum Peligna expeditione occupatum sibi opitulari non posse.

26. Inter haec Franciscus, Iohannnis quem dixi frater, qui urbi Nuceriae praeerat, quo rebus fraternis suisque consuleret, ad Alfonsum misit qui deditionem polliceretur si sibi Nuceriae urbis imperium relinqueret. Alfonsus, quod magni existimabat urbem tam claram in Lucanis adversariis eripi, postulatis eius haud cunctanter annuit sibi que urbem concessit.

27. Agere deinde Franciscus coepit de re fraterna: cupiebat vero Alfonsus, ne ibi diutius tempus teri oporteret, Iohannem ad deditionem adigi cui, cum praeter spem obstinatius resisteret, duabus ei conditionibus propositis, videlicet aut urbis imperio et principatu retento sese in Alfonsi fidem daret, aut urbis possessione intra certam diem cederet, studio partium repente oppidum destituit, quod oppidanos desperatione correptos a belli consiliis iam abhorrere intelligebat.

28. Quo digresso porta illico Alfonso patefacta est praesidiumque eius intromissum. Nuceria atque Anglo in fidem receptis complura castella

[Page 226]

circumiecta sine vi deditioem fecere. His tantis rebus prosperis elatus Alfonsus, ad Neapolim ipsam, belli caput, exercitum ducere instituit.

29. Movebant haec regem: primum quod prope omnis iuventus neapolitana Renatum in Pelignos et Marsos secuta erat, deinde quod Renatum reditu ad urbem intercludebat, tum quod eo tempore magnas copias navales ac terrestres habebat quibus de rebus in spem veniebat sese aut vi aut seditione ea urbe potiri posse.

30. Namque eo tempore in Alfonsi castris ad quindecim milia hominum erant et in Neapolitano sinu triremes decem quae et commeatus castris subvehebant et minoribus navigiis hostibus importari quicquam non sinebant.

31. Iis igitur convocatis quorum consilio utebatur, sententiam eius aperuit cumque omnes consilium eius approbassent, motis inde castris Neapolim petiit et ad Magdalenae templum, quod in litore est situm, ad quingentos ab urbe passus, Petrum fratrem cum parte copiarum statuit. Ipse paulo supra eum locum cum reliquo exercitu castra posuit, ita ut inter se utraque castra parvo admodum intervallo distarent. Quod ea videlicet ratione effecit ut si qua vis altera castra premeret, qui in alteris erant castris subito adesse atque opem ferre laborantibus possent.

32. Neapolitani adversae factionis subito et inopinato eius adventu perculsi, postquam se collegerunt, tormenta et machinas, ubi expedire visum est, adhibuerunt contabulatis quae moenibus opportunis quibusque locis, vigiles disposuere. Ingens autem desperatio eorum animis observabatur quod Renatus ab urbe cum copiis procul aberat et per occasionem adversarios aliquid intus miscere posse cogitabant.

33. Coeterum omnia circumspicientibus res una maxime salutaris visa est: quatuor ingentes Genuensium naves, quae commeatus paulo ante vexerant, forte nondum e portu excesserant, in quis sexcenti homines aut eo plures erant. Harum ductoribus Neapolitani magnis praemiis persuasere ut duabus veteribus navibus incensis reliquas, quoad carinae paterentur, sub moenia subducerent sociisque navalibus in terram dimissis, urbem defenderent.

34. Castris communis Alfonsus scalas atque alia machinamenta bellica confestim parare praecipit; quibus brevi perfectis cum urbem oppugnare statuisset, uti hostes ab eius partis quae ad castra vergebat defensione averteret et pluribus ac diversis locis occupatos vehementius perturbaret, ad mille homines e classe in terram sub arcem regiam iubet descendere atque inter arcem Montanam et urbis moenia considerare templaque duo, quae

[Page 228]

moenibus imminebant, ne qua a fronte aut a tergo vis fieret occupare.

35. Dum hi procifiscuntur caeteraque ad proelium comparantur, fortuna, quae in humanis rebus ludere consuevit et prosperis adversa confundere, cuncta Alfonsi consilia uno momento evertit: nam dum forte Petrus eius frater paulum a castris, speculandi gratia progressus, in litore vagaretur, e Mariae Carmelitanae templo caput tormento ictus, repente occubuit; cuius interitu consternato exercitu, oppugnationis consilium omissum est.

36. Gratosus hic apud omnes ordines erat, homo sane ad rem militarem natus, si animi, si corporis dotes aspidas. Siquidem ad omnia pericula subeunda impavidus, primus in acie, postremus proelio excedebat; animi magnitudini corporis robur respondebat: acer et manu promptus, hostem saepe in acie dimicans vicit.

37. Eius mortem Alfonsus, etsi graviter indoluit, non ut homo in castris sed potius ut in studiis sapientiae ab adolescentia versatus tulit. Ad primum namque tam atrocis casus nuntium, obortis lacrimis quas vis humanitatis profudit, cum paulum dolori dedisset, tabernaculo egressus,

Magdalenae templum, quo corpus elatum fuerat, petit eiusque pectus disloricatis tunicis exosculatus, «Frater,» inquit «laborum et gloriae nostrae particeps, aeternum vale!».

38. Simul his dictis eo amplissimis verbis collaudato, equestris ordinis florem eo die extinctum dictitans, milites tanto casu exanimatos, eos praesertim qui sub ipso fratre militaverant, pluribus verbis consolatus est iisque omnia quae frater possidebat distribuit, hortatus ne quid unius viri interitu animos remitterent, sed tantum de finiendo bello cogitarent.

39. Deinde fratris corpus loculo pice illito reconditum, in arcem maritimam quam Ovi vocant transportari iussit, exequiis in aliud tempus dilatis quo solutus olim belli curis regali pompa funus faceret: quas ego postea exequias vidi universo regno perdomito magnificentissimo apparatu ac sumptu in urbe Neapoli persolvi.

40. Aliquanto post cum rursus oppugnare Neapolim pararet, ea vis imbrium aliquot diebus fuit ut nec rem gerere nec extra tentoria prodire miles posset. Quae res cum in religionem ac prodigium vulgo versa esset, neque is locus idoneus hibernis putaretur et iam multi hiemis impatientia domum abiissent, suadentibus regulis et copiarum ducibus, trigesimo fere postquam venerat die, soluta obsidione Capuam rediit.

41. Vix triduum a destituta obsidione intercesserat, cum quaedam non exigua muri pars quae tormentorum ictibus quassata substiterat, nulla vi adhibita, cum ingenti fragore corruit: quo

[Page 230]

tempore, si affuissent Alfonsi copiae, fortasse is dies belli finis extitisset.

42. Renatus receptis oppidis quae in Pelignis et Marsis Alfonsus ceperat, cum Neapolim obsideri accepisset, flexo in Apuliam itinere in Beneventanum ut ea Neapolim peteret venit. Quod postquam Alfonso nuntiatum est, Iohannem Vintimillium cum iis copiis quae sibi reliquae erant, nam reguli hibernandi gratia cum copiis domum redierant, ei obviam ad Furculas Caudinas ire iussit, qui aut eum transitu prohiberet aut, si qua occasio rei bene gerendae se offerret, fortunae non deesset.

43. Qua re cognita Renatus alio itinere in Nolanum descendit atque ad hostes celeriter profectus, cum incautos offendisset, aliquot captis eos intra moenia nolana compulit moxque composito agmine Neapolim petiit.

44. Post haec Alfonsus id tempus, quo res geri coeli immanitate non poterat, ad praeparanda in aetatem necessaria commodum ratus, Caietam sese contulit constitutisque omnibus quae bello opus esse videbantur, Capuam rediit aliquanto celerius quod ei spes allata fuerat Caivanum oppidum, militis cuiusdam opera qui in praesidio erat, occupari posse praemissoque cum copiis Iohanne Vintimillio, ipse statim subsecutus est.

45. Ubi oppido appropinquatum, delectos aliquot milites noctu clam ad eam partem misit quam miles demonstraverat, qui scalis muro admotis inscenderent. Ipse haud procul ab oppido cum copiis substitit. Profecti continuo, sentiente nemine praeter militem quem dixi, moenia transcendunt vigilesque somno stratos obruncant. Quod ubi rex agnovit, subito cum copiis advolans, ipso impetu effracta porta in oppidum irrupit.

46. Oppidani tanto ac tam repentino casu exanimati, correptis armis cum se tueri conarentur, multitudine hostium oppressi, alii abiectis armis supplices ad victoris fidem, alii in arcem confugerunt. Post haec arx oppugnari coepta est, sed cum ea ferro expugnari non posse videretur, quod vallo ac fossa munita erat et valido praesidio firmata, ad obsidionem

spectare res coepit. Qua propter Alfonsus confestim quas potuit e Campano et Suessano copias contraxit.

47. Siquidem hiemem frigoris magnitudo exasperaverat, nec facile erat eas copias, quae in longinquis hibernis erant, per id anni tempus cogere; deinde circumvallata arce, ne nocte quidem opere intermisso adhibitisque tormentis, pulsare muros coepit. Oppugnabatur quotidie summa vi magnaue muri pars paucis diebus disiecta est.

48. Procedente vero obsidione, res frumentaria deesse obsessis coepit: nam plerique oppidani, ut dixi, in arcem confugerant. Quibus incommodis

[Page 232]

victi, cum nullam sibi amplius in Renato spem sitam cernerent, cum ad eam diem nullam opem tulisset, salutem pacti deditionem fecerunt.

49. Alfonsus oppido atque arce praesidio firmatis, cum exercitu profectus, nulla aeris acerbitate reformidata Pomilianum petit idque oppidum ac septem castella circumiecta, Renato per id tempus quiescente quod Iacobus Caudola aberat, debellavit reversusque Capuam contractis propere maioribus copiis, mitescere iam coelo, ne quid hostile in agro Campano a tergo relinqueret, ad Pontem Corvum proficisci constituit cumque iter ingressus iam ad divi Germani oppidum pervenisset, Renatus Caivanensium quorundam nuntiis persuasus, missis eo confestim equitibus quingentis ex Neapolitana iuventute, oppidum praeter arcem cepit.

50. Quod simul ac ad Alfonsum perlatum est, mutato consilio reverti statuit praemissaque suorum manu, ipse maximis itineribus subsecutus est cumque iam primum agmen ad amnem Clanium, non plus tria milia passuum a Caivano, pervenisset, terrii hostes, deserto oppido quod se tueri posse diffidebant, abiere.

51. Quo recepto et munito Alfonsus, simulato ad Pontem Corvum reditu, iter ad mare flexit ac sub rupem montis Draconis, ita incolae vocant id oppidum, relicto exercitu, ipse cum paucis Caietam, brevi rediturus, petiit.

52. Interim sacerdos quidam Puteolanus, magnis praemiis a Renato persuasus, simulato exilio ad hostes venit isque, postquam dierum aliquot consuetudine sibi satis fidei haberi intellexit, ad arcem maritimam profectus cum Iacobo quem Caecatum appellabant, eodem Puteolano, arcis praefecti genero, agere de prodicione arcis coepit, pretio maximo proposito si rem ipsam exequeretur. Ille continuo simulare sese eius sermonem libens accipere atque in id ipsum operam pollicitus, de modo tradendae arcis consideraturum se inquit.

53. Cum hac spe regressus sacerdos, Renato quid egerit remotis arbitris refert. At Iacobus eo digresso statim, ut fidelem hominem decuit, Petro arcis praefecto, socero eius, rem pandit et quidnam a se super ea re agi velit percontatur.

54. Ille re prius communicata cum Arnaldo, arcis regiae praefecto, hortatur uti quam maxime possit simulet rem sibi cordi esse, simul quidnam a se agi velit edocet. Ille cognita soceri voluntate, reverso ad se postero die, sacerdoti operam ac studium eius impensius pollicetur atque, ut ei fidem haberet, petit uti duos nobiles Gallos rei ordiendae gratia ad Petrum eius socerum, sub redimendorum captivorum specie, Renatus mittat, quibus-cum captata occasione posthac colloqui de ea re possit: sic rem tutius multo

[Page 234]

et tectius agi posse.

55. Quae cum sacerdos Renato retulisset, duobus Gallis id negotii datum iique ad arcem accepta fide profecti, cum Petro,

uti iis mandatum fuerat, de redimendis captivis agere coeperunt. Seorsum vero opportunitate data cum Iacobo de arcis prodicione collocuti sunt, ingentibus eum promissis si rem ad exitum perduceret onerantes. Reversique ad Renatum, quid cum eo egerint referunt.

56. Quod ubi accepit, laetus eosdem postridie ad arcem reverti imperat ut qua nocte quove tempore ad arcem suos proficisci velit constituent; venturum et ipsum quo facilius res agatur. Profecti rursum Galli, postquam cum Petro de captivorum pretio denuo locuti sunt, data iis de industria colloquendi occasione, de tempore atque ordine occupandae arcis constituerunt. Quibus compositis, ad Renatum regressi, quae egissent docuere.

57. His cognitis, Petrus Arnaldi consilio atque hortatu per fidum nuntium Alfonso rem significat, ut cum exercitu, si ita ei videretur, propius accederet. Coeterum Alfonsus, quod desperabat propter viae longinquitatem se in tempore adesse posse, uti quemadmodum iis videretur agerent permisit, dummodo caverent ne quid per dolum detrimenti caperetur.

58. Quod postquam iis renuntiatum est, rem exequi liberior parant quoque minori discrimine res effici posset, Arnaldus pridie ante constitutam diem ad quadraginta lectos ex omni praesidio arcis regiae viros per biremem ad Petrum misit; qui per diem inspectantibus hostibus in longius abeuntium speciem, in mare provecti noctu ad arcem reversi, biremi sub fornice abdita, arcem intravere.

59. Postero die Renatus ad constitutam noctis horam cum suorum plerisque sub arcem venit eosque Gallos per quos de prodicione arcis egerat tribus additis qui primi omnium ingrederentur cum duobus tubicinibus praemittit: convenerat autem cum Iacobo uti tubicines duo cum Gallis quinque primo introducerentur iique, postquam vidissent arcem in Gallorum potestate esse, tuba canerent.

60. Iacobus in statione sua paratus adstabat, Petro socero cum omni praesidio interius abdito, ad quem profecti Galli per portulam admissi sunt. Coeterum singuli ut primum in arcem evadebant, a praesidio comprehensi, in vincula coniiciebantur; secuti tubicines iique correpti tuba

[Page 236]

signum dare coacti sunt.

61. Quod ubi auditum est, confestim reliqua multitudo, rata arcem a suis occupatam, cum temere ad muros cucurrisset lapidibus et omni missilium genere compluribus graviter vulneratis repulsa est. Saluti plerisque fuit quod ad primum lapidum deiectum arcis muros quam proxime subierunt; qui primo iactu declinato sese mox ad suos illaesi recepere. Quae ubi Renatus animadvertit, cognito dolo, cum suis in urbem rediit.

62. Paucis diebus interiectis, ut saepe contigit, ex levi causa ingens detrimentum acceptum est: nam dum Nicolaus Fregosus, quem Genuenses cum onerariis quatuor Renato petenti miserant ut frumentum Neapolim veheret, forte adhuc in portu esset, mox Brutios petiturus, quidam ex arce regia magni ponderis saxum in eius navim tormento aeneo contorsit.

63. Quo ictu magno cum fragore malo et magna puppis parte perfracta, cum saxum in cubiculum, ubi forte pecuniam numerabat, cum ingenti terrore ac trepidatione circumstantium incidisset, ira succensus, non abiturum se inde prius iuratus est quam quinquagies saxa in eam arcem balista coniecisset.

64. Simul his dictis impetrata a Renato venia, balistam quae ad aedem divi Nicolai pro arce stabat componit saxisque immanibus muros arcis pulsare coepit. Elidebantur pluribus locis arcis tecta nec minus

introrsus omnia infesta erant. Plures enim et pergraves lapides uno iactu emissi, quonam inciderent incertum faciebant nec locus ullus, praeter imos fornices, in tota arce tutus videbatur.

65. Quod cum Arnaldus arcis praefectus animadverteret, Petrum, arcis maritimae praefectum, oratum mittit uti quinque illos Gallos quos noctu arcem ingressos interceperat ad se mittat, si forte iis balistae obiectis hostium furor compesci posset.

66. Quos haud cunctanter ad se perductos cum balistae ictibus opposuisset, Zampanias, Renati dux natione Gallus, indignatus suae gentis homines tam foede interfici «Quid agimus, Nicolae?» inquit «Cur nostros perditum imus? Aut cur non potius cogitamus quonammodo hostem honeste ulcisci possimus? Oppugnetur turris divi Vincentii qua capta arcem regiam, frumento atque omni commeatu interclusam, brevi tempore in Renati potestatem redigemus». Cumque id se libens facturum Nicolaus respondisset, si se sequi cum copiis vellet, non renuit conditionem Zampanias eamque rem ad Renatum detulit.

67. Renatus ea re laetus, aestimatis eorum navibus qui eas temere periculo

[Page 238]

periculo exponere recusabant iisque idonea cautione praestita, quae necessaria ad ipsius turris oppugnationem videbantur parari quamprimum iussit.

68, Qua re cognita Arnaldus, cuius custodiae ea quoque arx demandata ab Alfonso fuerat, milites viginti, florem praesidii arcis regiae, in turrim subito traducit iisque omnibus, namque ad triginta erant, Martinum ac Petrum fratres praeposuit quibus longa oratione confirmatis magnaque vi lapidum ac missilium importata caeterisque omnibus provisus quae a se tam exiguo temporis spatio provideri potuerunt, in arcem regiam rediit.

69. Arx divi Vincentii undique mari abluitur, ab ea parte quae ad mare vergit murum latissimum ad elidendos fluctus habet, a terra nullo munimento clauditur. In extrema parte, qua prior est arci regiae, turris sita erat, ab interiori parte muro cincta, paulo supra hominis magnitudinem, coeterum ipsa adeo humilis ut eius muri fastigium maiorum navium prorae aequarent: ad hanc oppugnandam postridie Nicolaus et Zampanias cum navibus ac lembis compluribus venere.

70. Milites Zampania duce lembis invecti sine certamine in extremam molis partem descenderunt atque hostes lacessere coeperunt. Post ipsae naves, contra ictus tormentorum et machinarum munitae, uno agmine ad ipsam turrim contendere, e quibus una inter turrim et arcem regiam se iniecit ut a multis simul partibus lacessiti hostes facilius expugnarentur.

71. Primoque impulsu quae magnitudine caeteris praestabat, ad turrim adiecta prora, pinnam quae, adversus maiorum navium vim, in eius tecto aedificata fuerat, lignis aridis, pice circumlitis, tigno qui in prora praefertur circumpositis, primo impetu accendit, nec extinguere incendium potuit, tanta simul ex omnibus navibus telorum ac lapidum vis ingerebatur.

72. Zampanias vero pedites in plures acies diviserat iique per vices magno cum impetu et alacritate exteriorem turris circulum subibant pilisque et manubalistis propugnantes submovebant. At qui oppugnabantur, quanquam cremata turris pinna magno erant munimento nudati, fortiter tamen resistebant multosque audacius subeuntes vulnerabant.

73. Coeterum una res eos aliquanto segniores faciebat, quod tormentis, ob inopiam pulveris cuius vi id genus machinae saxa iacit, ad vim propulsandam uti nequibant nec ex arce regia ob eandem causam adjuvari quicquam poterant.

74. Namque Arnaldus quantum ab obsidione urbis superfuerat pulveris duobus modo iactibus consumpserat, siquidem, dum Alfonsus ad Neapolim castra habuit, totum paene quicquid ad usum tormentorum

[Page 240]

consumptum est ex ipsa arce regia deprompserat, huiusmodi casus per id temporis securus. Itaque hoc gravior oppugnatio iis erat.

75. Sed quoniam tormentorum et pulveris quo lapis emittitur mentionem fecimus, non erit abs re de iis rebus pauca dicere posteriorum gratia. Nam qui de re militari scripsere de huiusmodi machinamento nihil litteris mandaverunt, ex quo opinio apud omnes increbruit antiquos hoc tormenti genere haud usos esse. Tormentorum alia ex aere fiunt, alia ex ferro, sed quae ex aere meliora ac praestantiora habentur: conficitur autem ex duabus fistulis quarum anterior latior atque amplior multo est eaeque longitudine prope pares.

76. Conflantur autem aliae simul aliae separatim, sed quae seorsum postea compactae, latiori angustior inseruntur ita, ne quid prorsus inde spiritus ubi committuntur emanet. Deinde trunco quercus cavato, quem cippum appellant, ut altius ac longius lapidem iaciat tormentum includitur: haec tormenti forma atque usus.

77. Vis autem qua tanto impetu saxum emittit e pulvere imposito proficiscitur qui e sulphure, nitro et saligno carbone conficitur eiusque instrumenti ratio ducta videtur a fulmine, quod ex humore atque igne, rebus natura contrariis, generari a physicis putatur. Is vero pulvis in angustiori fistula infusus, vecte ferreo ad id facto condensatur longeque imprimitur, quave ampliori fistulae committitur, saligno cuneo obturatur. Post haec saxum rotundum, ad amplioris fistulae latitudinem excisum, in ea imponitur, demum per foramen fabrefactum in angustiore fistula pulvis incenditur atque ita violento igni interius colluctante atque exitum querente in morem fulminis saxa contorquet.

78. Nec est inventum ullum tormenti genus quod vehementiori impetu aut longius lapides iaciat: hoc solidissima moenia, hoc amplas turres solo aequat, hoc ad duo milia passuum aut eo amplius saxa proiicit, sed omnia iactu vicit unum illud Alfonsi quod 'generale' appellabant. Nam ab insula quae est contra Massiliam sita in ipsam urbem ingentia saxa iaciebat.

79. Est item aliud huius generis tormentum quod vulgo 'colubrinam', quia tenue sit et oblongulum, appellant, longe perniciosius superiore quod eius telum emissum oculis hominum non pateat: prius enim hominem extinguit, quam quem feriat sciri possit. Eius fistulae continentes sunt: inseritur asseri pedum trium eoque tanquam manubalista milites in proeliis

[Page 242]

utuntur. Nullum armorum genus huic potest resistere, siquidem armatum equitem, quamvis gravi armatura, traicit: execrabile profecto tormenti genus!

80. Eius tela e plumbo conflantur nucis avellanae crassitudine: sunt etiam huiusmodi tormenta quae uno iactu quinque et quae plures lapides iaciant. Sed de tormentis haec satis: nunc ad propositum redeo.

81. Oppugnabatur turris undique cominus atque eminus, simul e navibus simul e solo insulae, nec prae sagittarum multitudine quispiam extra munimenta prodire aut apparere poterat quin continuo in ea corporis parte quam nudasset vulnus acciperet. Nec tamen quisquam, tanta inerat animis virtus, locum in quo constiterat deserebat: murumque subeuntes lapidibus et pilis summovebant compluresque vulnerabant.

82. Procedente vero longius proelio cum iam eorum nemo esset sine vulnere et ob id aliquanto remissius pugnare viderentur, hoc Zampanias

maiori nixu invadi iubet asseribusque solidis muro applicitis sub quibus consistentes milites a superno lapidum iactu protecti dimicabant, magna ex parte vectibus subruit.

83. Quo casu territus Martinus et qui cum eo erant destituta statione sese in turrim receperunt dumque per scalas ad portulam contendunt, nudatis ad vulnera corporibus plures ex iis sauciati sunt, in quis ipse Martinus duobus vulneribus, altero in dextro femore altero in cervice acceptis: nec tamen eorum quisquam remisit arma, praeter unum, qui crure perfracto stare non poterat, sed omnes continuo obligatis vulneribus ne hostes turrim conscenderent summis viribus certabant.

84. Maxime vero contendebant ne quis ad portulam succederet quove omnes spem omnem salutis in una virtute positam scirent claves in mare proiectae sunt: quae quidem res pugnandi necessitudine iniecta eos nonnihil fortiores ad resistendum effecit. Hostes exteriori turris circulo potiti atque ipso successu acriores facti, tignis identidem muro turris admotis portulam incenderunt turrimque ingressi arma poni coegerunt.

85. Pugnatum est ad horam circiter septimam continenter atque acriter. Post pugnam ob virtutem victis parsum iique in urbem perducti et curari permitti: ex hostibus nonnulli desiderati, plures vulnerati sunt. Post haec victores laeti valido praesidio turre firmata ac pro tempore refecta abierunt.

86. Haud multo post captivus quidam homo infimae sortis, ex arce regia per funem dilapsus atque ad Renatum profectus, docuit perpaucorum dierum frumentum in arce superesse seque id certo scire e quibusdam de

[Page 244]

praesidio sociis inter quos de ea re sermonem conferri audisset brevique praesidium, si arx obsideretur, fame ad deditionem compelli posse.

87. Eius oratione motus Renatus, cum in expugnatione turris divi Vincentii cognovisset tormentis aeneis pulverem in arce defecisse, ipsam arcem obsidere quamprimum statuit priusquam tarentinus regulus caeterique qui ad Alfonsum proficisci ferebantur adventarent militibusque et navalibus sociis convocatis, magna ex Aversa et aliunde accita manu, extra lapidis iactum ad arcem castra posuit eaque occupatis Petri Apostoli ac Mariae Coronatae aedibus, quae arcem claudebant, ne aut impetus a tergo, si eo Afonsus accederet, aut ab obsessis eruptio fieri posset, duplici fossa ac vallo communivit.

88. A mari autem onerarias quinque ac triremem unam maiorem aequo intervallo distinctas inter arcem divi Vincentii ac molem in ancoris statuit, tormentis atque omni genere telorum instructas ac, ne qua omnino ullius generis navis cum frumento aut milite per portus fauces, quae sunt inter turrim divi Vincentii ac molem alteram quam provincialium vocant, penetrare ad arcem posset, repletos saxis lembos quibus omnis saepiretur ingressus, in imo fundo destituit.

89. Hoc maxime modo arx regia omni tormentorum genere terra marique obsideri coepta nullo spatio obsessis ad quietem dato. Arnaldus, arcis praefectus, Alfonso quamprimum ea de re certiore facto, dispositis per muros militibus, in omnia intentus erat ne quid hostes aut vi aut dolo in arcem molirentur.

90. Alfonsus ubi agnovit divi Vincentii turre amissa arcem regiam obsideri coeptam, copias undique confestim accersiit, nec quicquam magis adventum eius detardavit quam Iohannis Antonii Ursini cunctatio quem cum equitatu expectabat.

91. Quo ad se profecto in castra vetera pervenit eo consilio ut circumsessae iam arci quamprimum auxiliaretur, sed cum inde moturus esset, fortuna aliam morae causam iniecit: namque Marcus Persicus, homo obscuro genere ortus, simulato transfugio ad eum profectus, se amici cuiusdam



opera in eius potestatem traditurum Mariae Carmelitanae templum, quod aditum in urbem aperiebat, est pollicitus idque multis propugnaculis in arcis modum emunitum, magna tormentorum vi imposita, ingenti cura ab hostibus custodiebatur.

92. Cumque id tempus expectari oportere diceret quo luna minime pernox esset neu templum subeuntes procul proderet,

[Page 246]

in plures dies de industria rem traxit vanisque ad extremum promissis regem elusit. Interea Renatus quae inchoata erant operibus absolutis omnem a terra aditum obsessis clausit arcemque circumvallavit. Simul ut a mari quoque omnis auxilii spes iis praecideretur, e solidis trabibus inter se colligatis catenam effecit qua divi Vincentii turrem ac molem iunxit ac post eam onerarias disposuit.

93. At Alfonsus intellecta Persici fraude propere inde movit ac monte in quo arx montana sita est circumito, inter ipsam arcem et hostium castra cum exercitu consedit atque ita contigit ut utrique et obsiderent pariter et obsiderentur.

94. Coeterum longe dispar utrorumque conditio erat: namque Renati copiis tutus ac liber in urbem accessus erat et ex urbe absque periculo commeatus inferebantur castraque violari munimenta interiecta prohibebant.

95. Pugnabatur quotidie non tamen ut in universam proelii fortunam deveniretur, sed nihil erat infestius Alfonsi castris quam tormentorum ictus quae eo partim ex castris partim e montana arce die noctuque saxa iactabant multosque vagantes perimebant. Perstabat tamen Alfonsus si qua perrumpere hostium munitiones posset circumspiciens.

96. Cum hic esset rerum status, hostes rati tormentum aeneum quod sub imam arcem positum erat avelli posse, arcem repente subiere dispositis in mole qui illud comprehensum pertraherent. Quod cum Arnaldus animadverteret, tantam contumeliam minime ferendam ratus, ad centum homines manu promptos ex omni praesidio deligit eosque per portulam occultam, quae ad eam partem spectabat, magna vi lapidum superne prius deiecta celeriter emittit iique tanto impetu in hostes invecti sunt ut non modo eos ab arce repulerint, verum etiam in molem transgressi, funem quo tormentum illigatum erat gladiis defectum in arcem reportaverint. Ad haec tres hostium naves ex iis quinque quas dixi e stationibus digressae trans molem concesserant.

97. Quod cum Petrus, arcis maritimae praefectus, animadverteret, occasionem ut sibi videbatur nactus, lembum cum triginta hominibus celeriter ex arce emittit qui, ut ab Alfonso iussus fuerat, arcem regiam peteret isque concitato remorum pulsu inter duas naves quae reliquae erant summa celeritate evectus, ad arcem nullo obsistente contendit; cuius audaciam admirati hostes qui circa arcem in stationibus erant correptis armis repente obviam eunt atque in arcem scandere conantibus obsistunt.

[Page 248]

98. Difficilis admodum erat ascensus: namque et ad portulam contendere et cum hoste pugnare uno tempore necesse erat. Ii tamen desuper a suis adiuti, uno duntaxat excepto, sese incolumes in arcem receperunt et is quoque, licet graviter saucius, ad multam diem magno certamine introlatus est.

99. Qua re cognita Renatus ad constitutum locum naves confestim reverti iussit ac ne quis omnino lembus ad arcem penetraret accuratius observari. Quae cum in ordinem redissent, iussit Alfonsus tormentum quod ad mare sub castris posuerat in eam quae propior erat dirigi eiusque ictu malum effregit.

100. Quo viso tanta consternatio et stupor Renatum

et eos qui circumstabant cepit ut, si tum Alfonsus castra hostium adortus esset, in maximum discrimen eos adducere potuisset. Post haec Arnaldus, fretus se posse catenam quam dixi perfringere, praesertim cum hostes nihil minus quam tale aliquid metuerent, ad Alfonsum misit nantem sub aquis hominem cum litteris cera circumlitis quibus ei consilium suum de catenae sectione significabat.

101. Quod postquam ab eo approbari cognovit lintrem quam ad eum usum milites intra arcem cavaverant extemplo emittit et in eam duobus praestrenuis viris impositis quid eos facere velit edocet iique ad catenam subito appulsa lintre, prius ferme catenam ferroo harpagone devinxerunt quam ab hostibus conspecti sint. Qui cum eam sub aquis trahi procul intuerentur miraculo primo res fuit, nec prius fraudem cognoverunt quam funem pertendi ad arcem videre.

102. Quod ubi conspexerunt certatim in scaphas desilientes ad excidendum vinculum cum dolabris et securibus contendere partimque retinacula caedere partim funibus iniectis catenam retrahere ad se conabantur cumque utrique ex arce simul et e scaphis summo certamine ad se traherent, catenae ipsius soluta compage, neque enim harpagones rescindi potuerant, bona pars eius iis duobus incolumibus in arcem pertracta est, nec post eum diem hostibus reficiendae catenae potestas aut animus fuit.

103. Verum tamen ea res obsessos nihil levavit quin etiam ob eam ipsam causam omnes aditus terra marique maiore cura custoditi sunt. Gravis erat omni ex parte obsidio: hinc arcu circumfusus hostis premebat illinc naves mare claudebant; tormentorum aeneorum ob inopiam pulveris nullus usus erat.

104. Ad haec tela et missilia iam deerant, lapidum modo copia ac balistae qua castra hostium infesta faciebant, sed gravior duriorque his

[Page 250]

omnibus erat famis impendentis metus, sublata commeatuum spe quod perpaucorum dierum frumentum supererat.

105. In tantis tamen malis Arnaldus ut forti animo obsidionem ferrent hortabatur, aliquam haud dubie viam inventurum regem qua eos tanto periculo liberaret quoque plus laboris et discriminis paterentur hoc se plus laudis et gratiae apud regem adepturos esse rursusque ad Alfonsum eundem hominem mittit, quem paulo ante dixi, sub aqua nantem qui eum de frumenti penuria et caeteris incommodis doceat.

106. Quo nuntio permotus, ut par erat, spe celeris auxilii et annonae facta quo labantes suorum animos confirmaret, eundem mox remittit, sed neque aperta vi neque dolo poterat iam obsessis opem ferre. Nam neque frumenti quicquam ex arce maritima, quo frumentum ex Caieta conveyi triremibus curaverat, clam vel propalam ad arcem summitti poterat nec hostium munimenta castris obiecta penetrari. Itaque omnes eius cogitationes et consilia de auxilio praebendo frustra erant.

107. Postquam ad extremam famem ventum est, sociis desperato auxilio saluti consulendum clamitantibus, Arnaldus eundem hominem tertio ad Alfonsum mittit qui significet ob rei frumentariae inopiam obsidionem diutius ferri non posse. Qua re cognita, Alfonsus ad eum rescribit ut, quoad fieri possit, sine eius sociorumque pernicie arcem tueri pergat: id cum minus possit, saluti suae praesidiique prospiciat, sibi fraudi non fore quam conditionem ab hoste acceperit.

108. Simul quod nec hostes in universum certamen illici posse expertus fuerat, frustra ibi diutius tempus teri inanis operae esse intuens, remenso per quem venerat monte, ad Castrummaris, eo videlicet consilio ut inde Salernum peteret, abiit.

109. Cumque eo pervenisset mutato repente consilio nequid omnino intentatum relinqueret antequam arx in hostis potestatem deveniret, cum duabus triremibus ad arcem maritimam noctu regressus, procul a Neapoli sublatis velis navigans, experiri statuit an posset inter hostium naves, si forte eius discessu aditus indiligentius custodirentur, commeatus quicquam in arcem inferre.

110. Coeterum et id frustra fuit: namque hostes cognito triremium adventu ad arcem maritimam longe accuratius ad custodiam intendere. Itaque ibi relictis Guilielmo Moncata ac Remundo Buillio, praestantibus viris, iisque tradita potestate de arcis deditione cum Renato agendi, ad Castrummaris reversus compositoque agmine

[Page 252]

Salernum profectus, non longe ab oppido castra posuit.

111. Forte per id temporis Carolus, gallorum rex, legatos Neapolim miserat componendae discordiae gratia quae inter Alfonsum et Renatum erat: is enim, Renato non amicitia modo verum et consanguinitate iunctus, eum e regno pelli aegre ferebat, sed Alfonsi inimicitias suscipere, praesertim cum bello britannico adhuc implicitus foret, non audebat.

112. Itaque cum de deditione ageretur his auctoribus atque arbitris de ea re his legibus convenit: petebat autem Renatus in annum indutias. Itaque deditionis conditiones sic dictae: si Alfonsus indutias in annum petenti Renato intra certam diem dederit, arx Alfonsi esto; sin eas dare recusaverit, arcem liberam in Renati potestatem Alfonsus concedito. Interim arx ipsa in gallici regis potestate esto eiusdemque arcis possessionem, ipsius regis legatis praesentibus, Renatus sinito; praesidium omne Alfonsus inde emittito ipsumque praesidium cum rebus privatis sine fraude abire quo velint Renatus permittito.

113. His compositis Arnaldus tradita arce Guilielmo ac Remundo, quos supra nominavi, ipse cum omni praesidio atque eorum rebus in arcem maritimam atque inde ad Alfonsum abiit. Guilielmus ac Remundum traditis clavibus gallicis legatis iisque potestate arcis facta, sese inde ad Alfonsum contulere.

114. A quibus de conditionibus deditae arcis edoctus, rex negavit velle se cum Renato indutias facere, praesertim annuas, satius esse arbitratus arcem amittere quam pati ut ille, iam prope belli sumptibus exhaustus, respiraret, posse eum interea, novis amicitiiis et societatibus comparatis, eas vires contrahere quibus ipse postea obsistere non posset. Itaque arcem liberam in Renati potestatem tradi permisit.

115. Dum haec agebantur Alfonsus Salernum ducto exercitu ipsam urbem, praeter arcem, cepit castelloque e regione excitato quoniam vi capi non posse videbatur, Capatium petiit idque paucis diebus praeda militi concessa expugnavit.

116. Post id Pucinum profectus, Georgii Alemani, cuius id oppidum erat, uxorem filio obside accepto ad deditionem brevi compulit. Eo rerum successu conterriti Lucaniae reguli omnes sese in Alfonsi fidem absque certamine dederunt namque eo tempore Renatus sibi equitatu par non erat; magna item Brutiorum pars metu perculsa, ultro deditionem fecit.

117. His rebus gestis in Campanum copias reducit, veritus ne quae novae copiae e Pelignis Marsisque ad Renatum accederent cumque accepisset in itinere Iacobum Caudolam cum copiis proficisci ad

[Page 254]

oppidum quod Sanctam Agatham appellant atque inde Ducentam, id ei castello est nomen, qua transiturum Iacobum audierat, contendit ne ille prius cis Vulturum amnem copias traduceret.

118. Vix eo pervenerat cum Iacobus praesto adfuit castraque e regione in adversa ripa posuit iisque in speciem ibi diutius mansuri exercitus communis, secundo flumine magnam suorum partem noctu ad quatuor milia passuum a castris misit qui funibus ad utranque ripam deligatis asseribusque iniectis pontem ex templo fabricarentur, ut ea traductis copiis loca ad hostium impetum reprimendum opportuna occuparent.

119. Qua re Alfonsus per speculatores cognita, equitatus partem celeriter ad eum locum citra flumen mittit iique trecentos pedites qui iam transierant nacti, hos in fugam coniiciunt atque usque Morogium, quod castellum iis proximum erat, insecuntur: reliquos transgredi conantes disiecto ponte transitu prohibuerunt.

120. Quod ubi Iacobus agnovit, paulo post Beneventum abiit eo consilio ut si posset ea deceptis saltuum custodibus Neapolim traiceret. Cuius itinere comperto Alfonsus, motis propere ab Ducenta castris, in Caudinam vallem celeriter advolat saltumque qua in vallem est aditus occupat.

121. Quo cognito Iacobus, sive ut inde regem averteret sive ne nihil rei gerere videretur, ad collem, quod castellum Iacobi Lagonissae erat, copias ducit castrisque positos oppugnare coepit idque, non parva muri parte diruta, expugnaturus videbatur cum repente, catarrhi profluvio correptus, in magno militum suorum luctu defecit.

122. Fuit hic certe praestanti vir ingenio, a litterarum studiis haud abhorrens et in primis rei militaris peritus: is enim sub Braccio stipendia fecerat atque iis artibus a natura donatus quae ad conciliandos militum animos valent; siquidem facundus et prudens existimabatur, etsi maiori constantia usus esset, inter primos sui temporis duces numerandus.

123. Eius decessu soluta obsidione Antonius, eius filius, qui tum in magna apud paternos milites gratia erat, ducibus copiarum convocatis ut in fide permanerent seque ducem sequi vellent exhortatus, cum annuissent, elato funere confestim in Pelignos abiit, veritus ne quid ii populi audita patris morte innovarent, praesertim cum sciret Alfonso copias paratas esse.

124. At Alfonsus, Iacobi obitu gravi adversario sublato, summam in spem

[Page 256]

victoriae adductus, postquam Antonium cum copiis abiisse in Pelignos agnovit, copias in hiberna, quod brumae tempus instabat, Capuam reduxit.

125. Non multo post Acerranus quidam ad eum venit pollicitusque est se, quorundam popularium suorum opera, Acerras in eius potestatem traditurum si quamprimum exercitum mitteret, sed cum neque sibi neque caeteris idoneum tempus rei aggrediendae videretur ob dimissas iam in hiberna copias, in aliud tempus commodius rem ipsam differri iusserat.

126. Cumque Caietam profectus esset, nuntius citatissime ab Acerris Capuam venit nuntiavitque Johanni Vintimillio, praesidii atque urbis prae ecto, Acerranos cum longiorem moram pati non possent a Renato defecisse oppidumque in eorum potestate esse: oportere igitur absque cunctatione, ne a Renato opprimerentur, auxilium mitti.

127. Quod ubi accepit, misso confestim ad Alfonso ea de re nuntio, ad fidem suam pertinere ratus Acerranos, de rege optime meritos, in tanto discrimine non deserere neque pati ut tam opportunum ad obsidionem Neapolitanae urbis oppidum

e manu laberetur, absque mora succurrendum censuit.

128. Itaque

inermis ut erat e vestigio cum admodum paucis qui tum circa se aderant caeteris sequi iussis, Acerras contendit ingressusque oppidum obsidere arcem aggreditur imprimisque, ne quid auxilii ab exteriori oppidi parte hostes obsessis afferre possint, fossam ac vallum ad teli iactum, crebris turribus interiectis, perducit ibique copiarum partem collocat; tormentis deinde adhibitis arcem ipsam acrius oppugnare incipit.

129. Renato per id temporis copiae non erant quae subvenire obsessis possent, itaque nec subsidii nec commeatus quicquam accipere poterant. Namque Antonio Caudola absente in cuius equitatu Renati spes sita erat, in Pelignos profecto, Renatus quas copias mitteret non habebat. Tracta vera in aliquot dies obsidione, tormentis quotidie percussa turris magna ex parte corruerat ingentemque metum obsessis inferebat, cui tamen malo succedens interius munimentis, ut poterant, occurrebant.

130. Alfonsus confectis Caietae quas voluerat rebus confestim Capuam reversus est cognitoque rerum Acerranarum statu eo cum copiis reliquis sese contulit. Eius vero profectio maiorem aliquanto desperationem obsessis attulit: ut vero, praeter quotidianam oppugnationem et muri stragem, etiam fames urgere coepit, cum nullum ad se ad eam diem a Renato auxilium venisset, salutem pacti, tertio postquam obsidio

[Page 258]

coepta est mense, deditione facta arce excesserunt.

131. Receptis Acerris

iisque valido praesidio firmatis, Alfonsus ad Aversam ducere statuit quod eam urbem maxime opportunam ad Neapolim coarctandam propter propinquitatem esse intelligebat.

132. Nulla enim ferme alia urbs in agro

Campano ad alendos exercitus aptior, siquidem ager frumenti, pabuli atque omnis generis frugum maxime ferax est; eius vero urbis potiundae duplex ei spes offerebatur: una quod in ea urbe exiguum frumenti copiam superesse ex Aversanis quibusdam cognoverat idque verisimile videbatur propter diuturnum et continuatum bellum.

133. Nam propter quotidianas

hostium procursationes oppidani sementem facere suo tempore non potuerant et quod antea magna annonae vis Neapolim missa eam urbem prope exhauserat. Altera spes erat quod nonnulli cives a Renato abalienati eius urbis imperium ad se deferri cupiebant. Eo igitur profectus castris bifariam divisus utraque sub urbem ad mille passus posuit.

134. Ad primum

eius adventum trepidari ac tumultuari intus coeptum, nec multo post quidam ex iis, quibus praesens rerum status invisus erat, de admittendo eius praesidio agere cum factionis suae popularibus coepit.

135. Coeterum

ubi dies perficiendae rei advenit, vigilum metu qui urbis moenia per noctem lustrabant, quod instituerat exequi non est ausus. Et quanquam eius motus nonnihil suspicionis apud adversarios concitasset tamen, magna iam parte civitatis ad Alfonsum inclinante, id eius factum impunitum reliquerunt quod ei paratum auxilium ad portas videbant remque seditioni proximam.

136. Quin et ipsi aliquanto post, cum ab Renato nullum iis auxilium ferretur, impendente inopia rei frumentariae obsidionem diutius non tulere emissisque de deditione ad regem legatis aequis conditionibus acceptis, duodecimo die deditionem fecerunt. Arx tamen in Renati fide perstitit.

137. Haec vero ut caetera urbis pars plano et campestri loco sita, coeterum lata et praealta fossa circumsepta difficilem habebat oppugnationem. Ad haec murorum crassitudo tormentorum ictibus haud obnoxia, praealtum interius solum turresque crebrae ipsam arcem longe munitiorem faciebant; praeterea annonae et praesidii affatim in ea erat, ad centum enim et quinquaginta milites inerant quibus praeerat Xantus Matelonensis,

[Page 260]

rei militaris peritus, Antonio Caudolae, quod is sub patre meruerat, peramicus.

138. Quibus de rebus, cum obsidenda potius quam oppugnanda videretur, lenta obsidione agere instituit demonstratisque operibus quibus arcem obsideri et circumvallari volebat relictisque Johanne Vintimillio ac Remundo Buillio qui iis rebus praeessent, ipse Capuam reversus est, sed Johannes, modicae latitudinis fossa sub arcem perducta, mox Capuam repetens, reliquum opus Remundo perficiendum reliquit.

139. Qui extemplo magna agrestium manu comparata primum lato aggere extra teli iactum extructo, uti Alfonsus praeceperat, fossam circumducit pedum in latitudinem decem, in altitudinem duodecim ipsumque aggerem crebris turribus communit, is vero ab utroque cornu oppidi murum contingebat modicoque spatio interiecto vallum iacit fossamque alteram perducit, pedum in latitudinem circiter triginta, pari in altitudinem numero, ut ii qui aggerem tuebantur ab impetu hostium, si forte ii obsessis auxilium ferre conarentur, tuti essent. Et in ipso quoque vallo frequentes turres excitat valido praesidio in iis imposito.

140. Valli extrema cum aggeris cornibus in lunae semiplenae modum iungebantur, media valli pars longius ab aggere atque ab oppido recedebat ipsumque aggerem, ab interiori parte, militi pervium facit ut absque militum periculo munimenta circumiri possent atque haec ipsa munimenta paulo humiliora de industria efficit quo tormentorum ictibus minus paterent.

141. Intra urbem vero adversus ipsam arcem murum aedificat quo muro arx ab urbe separabatur eumque stationibus militum complet.

142. His rebus cognitis Renatus vehementer anxius, rursus ad Antonium Caudolam, ad quem prius frequentes nuntios miserat, scribit aversanam arcem amisso oppido circumsessam esse eamque brevi, nisi is celeriter cum copiis advolet, in hostis potestatem perventuram.

143. Itaque Antonius constitutis primum domi rebus in Apuliam contendit cumque transitum in Campanum paucitate copiarum haud satis tutum existimaret, ad Renatum scribit satius sibi videri, dum maiores copias pararet, eum in Apuliam clam hoste proficisci.

144. Quo facto alterum e duobus eventurum, scilicet aut Alfonsum obsidionem deserturum, ne quae in Apulia adeptus erat amitteret aut, si in obsidione persisteret, amissa a se facile recuperari posse.

145. Cum his litteris ac mandatis Remundum Anichinium in eius equitatu primos ordines ducentem mittit, quoque tutius iter faciat iubet hunc primo ad Alfonsum proficisci seque ob eam causam mitti fingere ut tentet, an possit, eius opera inter Alfonsum ac Renatum pax aliqua componi.

146. Isque quamprimum

[Page 262]

Antonii mandata exequi cupiens, primo ad Remundum Buillium accepta fide profectus, inde ad Alfonsum sese contulit. Quicum postquam

egit quae voluit confestim ad Renatum profectus, quodnam sit Antonii consilium edocet simulque uti maturet exhortatur.

147. Cuius consilio, utpote necessario, comprobato, siquidem ei in adeundis periculis non deerat animus, paucis comitibus per occultos tramites ad eum in Apuliam contendit contractisque inde maioribus copiis, per Apuliam excurrando et quae resistebant oppida ad deditionem cogendo, multos populos ac regulos, partim voluntate partim metu ad se retraxit atque in his agendis complures dies consumpti sunt.

148. Nec tamen ob haec aversanae arcis obsidio ab Alfonso omittebatur; quod intelligebat Aversa capta nihil in agro Campano restare unde Neapolitani commeatus quicquam acciperent. Namque ex altera parte ab Aversa, Capua, Suessa, Caieta, ex altera ab Acerris ac Nola Neapolis clauditur.

149. Postquam Renatus animadvertit Alfonsum ab obsidione aversanae arcis nullis suorum incommodis abstrahi posse, statuit priusquam arx ipsa amitteretur, assentiente tamen haud satis Antonio, in Campanum cum exercitu descendere, si forte posset oppugnando ea oppida quae sese Alfonso dederant arcem obsidione liberare; nam munimenta aggredi aut attentare, propter eorum magnitudinem ac firmitatem, nequaquam sani consilii esse videbatur.

150. Itaque Beneventum versus movere coepit uti per Caudinam vallem in Aversanum transiret. Qua re cognita Alfonsus, relicto quod satis esse videbatur ad ipsius arcis obsidionem ac munimentorum custodiam praesidio, ipse cum reliquis copiis in Caudinam vallem celeriter profectus, eius vallis fauces quae in Beneventanum ferunt, quas Tifarae pontem incolae vocant, cum exercitu occupat.

151. Quem saltum ubi Renatus ab hoste praeter opinionem insessum repperit, in conspectu hostium castra ponit nocteque modo quieti data, postquam illuxit dies, eductis in aciem copiis transgredi contendit. Quo viso Alfonsus, producto et ipse in aciem exercitu, propius ad fauces saltus accedit totumque equitatus robur hosti opponit.

152. Pugnatum est diu atque acriter, his locum tueri, illis transire omni nixu contendentibus; denique multis et illatis simul et acceptis vulneribus, cum Renatus intueretur a se saltum superari non posse, irritum incoepto, receptui cecinit motisque inde castris per montes transversos in Nolanum descendit.

153. Quem ut Alfonsus digressum agnovit, veritus ne breviori itinere Aversam praecurreret, quanta maxime celeritate potuit per ipsam vallem qua venerat Aversam rediit. Renatus nihilo segnius ab incepto itinere haud absistebat.

[Page 264]

Coeterum diffidente Antonio iis viribus auxilium obsessis ferri posse, mutato repente consilio omni prope spe servandae arcis abiecta, Neapolim petiit ut diverso itinere Capuae agros infestaret, si forte eo consilio hostes ab arcis obsidione amovere posset.

154. Quod postquam Alfonso nuntiatum est Aversam, quo iter intenderat, copias reduxit; post haec Renatus Antonii fidem suspectam habere coepit, ne cum Alfonso occulta agitare consilia, itaque accersitum ad se suadentibus amicis comprehendi et in custodiam tradi iussit.

155. Quae quidem res ad postremum status sui ruinae causa extitit, periculum certe adiit ne eo ipso die et urbis possessione et omni spe regni privaretur. Castra namque sub urbem posita erant ordinumque principes ducis captivitate permoti, re cognita tumultuari et minis reposcere ducem coepere: qui, si se Alfonso iunxissent, erat

is dies haud dubie finis belli futurus.

156. Quae cum Renatus animadverteret placandos quam exasperandos iratorum militum animos arbitratus, Antonium incolumem iis redditit, pactum se cum copiis in Apuliam quamprimum abiturum. Is vero, ut primum dimissus est, acceptam contumeliam periniquo animo ferens, castris inde ad quatuor milia passuum motis, de contrahenda cum Alfonso amicitia clam agere per fidum nuntium coepit.

157. Locus in silva quadam haud procul ab Acerris colloquio utriusque delectus est; quo cum esset profectus et ipse Alfonsus in tempore simulata venatione accessit. Qui regem quique Antonium secuti erant pari ferme intervallo ab utroque distabant.

158. Antonius rege conspecto cum prope stupefactus magnitudine gloriae rerumque ab eo gestarum paulum siluisset, laetari se vehementer, inquit, fortunam ita dedisse uti sibi liceret amicitiam eius absque infamia petere, cuius virtutes eximias iampridem admiratus esset; Renatum post multos labores et pericula a se adita eius status conservandi atque amplificandi gratia, quorum ipse sibi gravissimus testis esset, ipsum gravi atque intolerabili ignominia affecisse, at contra sperare se eius amicitiam sibi et honestam et fructuosam fore.

159. Quem Alfonsus amplissimis verbis collaudatum, uti in sententia permaneret multa ac magna pollicendo hortatus est: iam vero aversana arx ad extremam rei frumentariae inopiam redacta erat. Itaque Antonius, cum cuperet hoc initio contractae amicitiae regem sibi beneficio devincire, Xantum, arcis praefectum quo amico utebatur, ad ipsius arcis deditionem per litteras exhortatus est.

160. Ille vero cum rem eo perductam videret ob frumenti inopiam ut obsidionem diutius ferre nullo modo posset, quo Antonio gratificaretur haud multo post arcem Alfonso deditit isque fuit ab obsidionis initio mensis septimus.



## 8. LIBER SEPTIMUS

1. Alfonsus recepta Aversana arce, tantis rerum successibus sublatus, dimissis in hiberna copiis, ut de pecunia in stipendium militi provideret, Caietam profectus est. Post haec Capuam reversus ineunte vere copiis . eo convenire iussis Puteolos petere decrevit, si forte posset terrore illato oppidanos ad deditionem compellere: nullum enim hostile oppidum in Campano, praeter Puteolos et Turrin quam Octavii vocant, relictum erat.

2. Itaque ut omne subsidium rei frumentariae et commeatuum hosti a terra eriperetur, Puteolos primum ducere instituit, cuius quidem rei agenda commodissimum tempus esse existimabat, quod hosti non erant per id tempus eae copiae quibus posset eius conatibus obviam ire.

3. Itaque eo profectus castra oppido paulum extra teli iactum admovet et quoniam oppugnatio periculosa atque irrita propter naturalem situm videbatur, deterrendo oppidanos magis quam oppugnando tempus terebat.

4. Est enim situm id oppidum in rupe excelsa atque undique praecipiti cuius tris ferme partes mare ambit, reliquam partem tum ipsa rupis altitudo tum murus circumductus inexpugnabilem efficit: unus modo aditus, et is quidem angustus, per pontem in oppidum erat nec sine classe, propter facultatem importandorum mari commeatuum, obsideri poterat, qui cum Genuensium onerariis eo importari contemptis hostium triremibus poterant.

5. Cumque aliquot dies moratus oppidanos a deditionis consiliis abhorrere animadverteret, ut eos damni metu a pertinacia revocaret, vites atque arbores quae circa oppidum erant succidit motisque inde castris Neapolim transgressus ad Vesaevum montem, haud procul ab oppido Turri, castra ponit mittitque ad eum qui id oppidum praefectus obtinebat, Thomam Caraffam, in id operam pollicentem propter necessitudinem quae ei cum praefecto erat, quem cum ad deditionem inducere non posset, Alfonsus vastato identidem agro circumiecto inde abiit: neque enim tormenta quibus muros quateret advexerat.

6. Deinde cum accepisset Antonium Caudolam haud sincera fide secum agere per vallem quam Vitulanam vocant, in Pelignos proficisci statuit. Cum autem proficiscens in

febrim incidisset, ad oppidum quod Sanctam Agatham appellant valetudinis curandae causa substitit ibique aliquot dies commoratus est; coeterum ubi convaluit mutato consilio Capuam reversus est.

7. Namque hiemis magnitudo coelum exasperaverat obrutis nive collibus per quos sibi iter faciendum erat. Inter haec spe sibi allata Carpenonum oppidum occupari posse, Franciscum Pandonium ac Palermum centurionem praemittit qui scalis aditum noctu in oppidum praetentent; ipse prima luce cum copiis reliquis subsecutus, Vulturum amnem longe supra Capuam, quo brevius iter faceret, vado traiecit.

8. Cumque in adversa ripa staret donec omnes copiae flumen traiecissent, quidam ex equitibus Rodulphi Perusini copiarum ducis, ab impetu fluminis raptu equo, cum ob vestitum aquis gravatum ex equo lapsus in conspectu eius periclitaretur, indigna hominis morte permotus suos primum hortatus est uti morienti succurrerent cumque eiusdem periculi metu nemo accurreret, crudeles et timidos appellans, continuo subditis equo calcaribus flumen ingreditur.

9. Quod cum ii qui aderant equites intuerentur, nonnulli ob verecundiam secuti semianimem ex amni sustulerunt isque ad ignem subito delatus

ac reffectus pedibusque suspensus, ut quam ebiberat aquam reiectaret, ut primum se collegit "Aragoniam" clamitans primam vocem emisit isque postea a rege perliberaliter est habitus.

10. Profectus ad Carpenoni muros Palermus cum eius cohorte noctu, non sentientibus oppidanis, ingressus oppido praeter arcem est potitus, sed mox cum audisset Antonium adesse perterritus, nec dum enim apparebant regis copiae, sive metu sive avaritia, ne quae diripuerat amitteret, oppidum repente deseruit.

11. Quod ubi Alfonso iam appropinquanti nuntiatum est, divisus in finitima oppida hibernandi gratia militibus, ipse Venafrum se contulit indignatusque Carpenonum e manu eius evasisse, ipsum Palermum, ad oppidum quod Sanctum Germanum nuncupant, arcis Janulae praefecto in custodiam misit, quasi iubentibus fatis ut is in eam arcem custodiendus mitteretur quam esset aliquando sua virtute servaturus.

12. Per id ferme temporis Gartias Cabanellus, Hispanus eques, vir praeter rei militaris scientiam moderatione insignis, quem ad montem Fuscum cum aliquanto equitatu Alfonsus reliquerat, ne quid commeatus

[Page 270]

ex Beneventano ad hostes deferri posset consilio atque opera Petri Squacquari Beneventana arce per hunc modum potitus est.

13. Erat eius arcis praefectus Petri quem dixi vitricus isque, quod hunc sibi fidelem matris gratia existimabat, arcis custodiam sibi committere non dubitabat, cum hoc Gartias clam per internuntium agere de arce ipsa regi tradenda coepit idque sibi magnis praemiis persuasit. Re igitur dieque constituta in tempore ad arcem affuere qui a Gartia mittebantur iique per summum silentium a Petro per scalas admissi sunt oppressisque mox vitrico et custodibus caeteris arcem occupavere.

14. Quod ubi Gartias qui haud procul in insidiis aberat agnovit, repente cum omnibus copiis eo profectus sub arcem constitit, mox in urbem, nisi deditio fieret, per arcem ipsam irrupturus. Quo casu oppidani consternati, cum nullam iam in armis spem reponerent, absque certamine deditionem fecerunt praesidiumque intromisere.

15. Hoc nuntio accepto Alfonsus, rei feliciter conficiendae spe haud mediocriter aucta, cum copiis Beneventum contendit finitimisque castellis oppidisque compluribus debellatis, nonnullis etiam sua voluntate in deditionem venientibus, reliquam hiemem in iis locis egit: ea namque urbs ei peropportuna visa est belli sedes siquidem, triginta modo milibus a Neapoli distans, agro Campano et Picentino imminet; in colle sita circunquaque despectum habet, ad haec flumina duo proxima ut nulla prope vi hostium oppidani ab aquatione prohiberi possint.

16. His rebus cognitis Antonius Caudola res secundas Alfonsi pertimescens, quem sibi ob suspectam fidem infensum sciebat, misit ad eum qui de reconciliatione ageret filiumque in id fidei pignus atque obsidem offerret.

17. Alfonsus, simul ut ea sese cura liberaret simul ut eius clementiam atque humanitatem testaretur, petenti erroris veniam dedit eoque rursus in gratiam recepto, filium ad se missum, Ferdinando filio comitem atque assectatorem datum, in aequo prope honore haberi voluit fueratque ipsi adolescentulo maiorem natu filiam uxorem daturus, si is in proposito et fide permansisset.

18. Post haec Alfonsus Capuam regressus ad Calatiam nullo iam obsistente ducit cumque oppidanos aliquot dies obsessos ad deditionem cogere non posset, Antonium Panormitam accepta fide ad eos misit qui

iis persuaderet uti deditionem facerent eiusque clementiam potius quam vim experirentur.

19. Sed cum illi nihilominus in proposito permanerent, vi agendum ratus tormento ingenti aeneo per adversum montem summo labore subvecto eos ad deditionem compulit urbeque praesidio firmata

[Page 272]

Beneventum rediit atque ad Padulam, castellum non longe a Benevento situm, castris positis parvo negotio incolas ad deditionem compulit; inde ad Apicium ducit terroreque finitimis late iniecto complura castella circumiecta ad deditionem adacta in fidem recepit.

20. His rebus gestis Ursariam iter intendit, qui locus est in Apulia, eo consilio ut iis copiis quas ab Antonio Caudola expectabat praesidio esset, veritus ne Franciscus Fortia, qui equitatu multum poterat, sese obiceret quominus ad se profiscerentur. Namque Franciscus, Renato amicus, Arianum, Troiam, Manfredoniam, Luceriam atque alia nonnulla oppida in Apulia tenebat quae Fortias pater partim armis occupaverat, partim a Johanna regina acceperat.

21. Is tum in Piceno agens, quam provinciam armis occupaverat, ad Victorem Rangonum, praestantem equitem quem summae rerum suarum in Apulia praeposuerat, partem copiarum in quibus Caesarem Martinengum, virum fortem sed minime felicem, miserat qui et oppida sua tuerentur et Renatum, quoad tuto possent, adiuvarent. Castris ad Ursariam positis, Paulus Sanglus, unus e copiarum ducibus Antonii, vir in armis consultissimum, cum quingentis equitibus ab Antonio missus ad Alfonsum venit.

22. Aberat autem oppidum Troia ab Ursaria haud plus quatuor milibus passuum: eo Francisci copiae convenerant, deinde Alfonsus magnam equitum manum sub Troiam mittit qui hostes ad pugnam provocent quantaque sint eorum copiae cognoscant. Quod hostes procul conspicati correptis armis magno numero obviam eunt.

23. Natura loci haec erat: clivus est in altitudinem passuum circiter quingentorum, coeterum clementi ascensu; ante hunc vasta camporum planities iacet parvis quibusdam tumultis interiectis uberrimo ac praepingui solo, coeterum nudo atque arboribus infrequenti. In eius quem dixi clivi fastigio sita est Troia circaque eam rursum se pandit altera camporum vastitas. Ipsa urbs fossa et moenibus munita.

24. Ad eius quem dixi clivi radicem profecti, hostes Alfonsi equitatum adorti sunt pugnaque insignis pro numero equitum edita, neutris aliquandiu pedem referentibus. Ad postremum, cum diutius resistere non possent, in fugam coniecti, sese in urbem recepere. Quo facto Alfonsus satis cognito, ut sibi videbatur hoste receptui cani iussit.

25. Post hanc pugnam quadriduo cessatum hostibus sese intra muros continentibus; deinde cum plerique de Alfonsi equitatu Troiam versus contenderent ut urbis situm specularentur, Caesar confestim eductis copiis primum sub urbe in clivo constitit. Quod ubi Alfonsus agnovit revocatis propere qui frumentatum ierant, omnem exercitum in acies novem dividit peditatuque in medium collato laevo cornu Johannem

[Page 274]

Vintimillium praeficit: ipse dextrum regebat.

26. Principio antecursores ac levis armaturae homines qui ad certamen hostes illicerent praemittit. Erat Victoris, quem supra memoravi, consilium non decertare omnibus copiis, sed ut in clivo stantes non paterentur

hostem ad urbem succedere. Coeterum Catus, unus e ductoribus, et alii quidam dimicandi avidi, consilium immutari coegerunt.

27. Hi enim simul ac regios propius accedere conspexere, ad angustias quasdam clivo propinquas illico progressi sunt ut hos ascensu prohiberent. Quibus repulsis instante atque adhortante rege clivum transcenderunt. Nonnulli hostium effuso cursu in medias acies regionum invecti redeundi facultate adempta intercepti sunt. Cumque Caesar hostes circumveniri posse arbitraretur, quod eorum cornua angustiora erant, equitatum quem in laevo cornu statuerat, dextrum Alfonsi cornu, quod eam partem infirmiore existimabat, circumire et a latere ferire iubet: ipse dextrum cornu invadit et iam ab ea parte variante fortuna regios premere atque urgere coeperat.

28. Quod postquam Alfonsus animadvertit confestim adversus clivum cum dextra ala et peditatus robore contendit, eo videlicet consilio ut hostes ab urbe excluderet: quo facto et proelium quod iam ab ea parte profligari coeperat restitutum est et hostes, uti Alfonsus cogitaverat, veriti ne reditu intercluderentur sensim cedendo terga verterunt.

29. Fugientes consecrati regii, plerisque captis, sub urbis moenia praecipites egere. Hic Franciscus Severinus, vir acer, veritus ne una cum civibus qui armati auxilio suis in pugnam exierant hostes in urbem irrumperent, cum eius cohorte tandiu hostium impetum sustinuit, donec oppidani sese in oppidum receperunt. Quos ubi urbem ingressos vidit calcaribus equo subditis non modicae latitudinis fossa strenuo saltu transmissa in oppidum se recepit.

30. Insequenti hostes Alfonso quidam de equitatu hostium infesto telo sub urbem occurrit quaerentique quisnam esset, nam paludamento insigni praeter caeteros utebatur, cum regem se esse respondisset, perspecta regis fiducia adeo conterritus est ut telo quo eum periturus venerat abiecto, sese ad eius pedes proiecerit atque ei ultro dederit.

31. Multi hostium quod clausis portis non recipiebantur metu instantium tergo regionum

[Page 276]

non prius finem fugiendi fecere quam Luceriam pervenerunt. Sunt etiam qui pro miraculo referant strenuum quendam equitem, nomen obscurum est, cum hostem in oppidum fugientem insequeretur, per patentem urbis portam concitato equo invectum, per adversam portam stupentibus cunctis incolumem evasisse.

32. Ad duas horas acerrime decertatum est; post haec Alfonsus signo receptui dato Ursariam in castra copias reduxit, exinde Vicarum movit. Octo milia passuum is locus abest a Troia primoque impetu vallo eruto fossam transgressi milites, alii muros missilibus oppugnare, alii scalas applicare aggressi. Oppidani quanquam repentino regis adventu perculsi, nihilo tamen segnius armati subito in muris apparuere ac transilire conantes lapidibus repellabant.

33. Cum autem regii acrius instarent nec a muro repelli possent, complura apum alvearia, quae forte paulo ante ex agris metu hostium intra castellum congesserant, in muros arrepta in hostes devoluerunt. Quorum fragore irritatae apes cum circumvolarent non solum os atque oculos oppugnantium incessebant, verum etiam sese armis et interioribus tunicis inserentes, hos maiore quadam molestia et malo afficiebant.

34. Perturbatis rei novitate qui ab ea parte rem gerebant militibus eorumque plerisque retro cedentibus, Lodovicus Podius, quem vulgo Putium appellabant, maiore quam pro corporis statura animo ac viribus unus e regiis purpuratis, quamvis superne omni missilium genere peteretur, fortiter tamen substitit nec quem ceperat locum deseruit donec maiore hostium concursu in eam partem facto in fossam reiectus est. Nec

ob id tamen proelio abstitit, sed rursum ac saepius eundem locum unde deiectus fuerat occupavit.

35. Erat vero is locus adeo proclivis ut in eo vestigium haud satis firmari sistique posset, itaque ab iis qui circumstabant hastis sese subrigi ac sustentari iussit atque ita eorum adminiculo suffultus, nunc hasta nunc gladio, propugnatores petebat. Coeterum dum pertinaciter pugnatum vulnus sub dextrum oculum mucrone ictus accepit ac ne sic quoque saucius pugnare desiit.

36. Interim haud procul inde vectibus subrutus murus, cum ante expectatum cecidisset, nonnullos regionum qui avidius subierant oppressit. Tum per muri stragem irruptione facta, cum tamen et ruinis innixi oppidani fortiter resisterent, castellum captum praedaeque

[Page 278]

militi permissa; feminarum decus regio iussu pro consuetudine eius servatum, dato negotio quibusdam senioribus uti eas in sacram aedem compulsas ab iniuria militum defenderent. Vicarensium calamitate cognita, aliquot castella finitima metu perculsa absque vi legatos de deditione ad Alfonso misere eaque ab ipso perbenigne in fidem recepta.

37. Per idem ferme tempus Remundus Caudola, Antonii patruus, qui et ipse post reconciliatum Alfonso Antonium Renati partes deseruerat, ad Alfonso cum aliquanto equitatu veniebat et cum eo Josias ac Ricus.

38. Quos cum Franciscus Fortia copias cogere audisset, Alexandrum fratrem cum magno equitum numero e Piceno, qui hos distineret et, si qua occasio rei bene gerendae se offerret, adoriretur, iis obviam misit eosque sub urbem Thetim incautos nactus levi certamine fudit ac fugavit, capto Remundo atque aliis compluribus equitibus; Josias ac Ricus, inter tumultum elapsi, sibi salutem fuga quaesierunt.

39. Antonius Remundi captivitate comperta confestim animo immutari coepit, sive quod Alexandrum Fortiam, qui in propinquo cum copiis aderat, timeret, sive alia ratio subesset, ac ne quid eum nova consilia agitantem retineret, causatus quod mater aegra filii desiderio conficeretur, ab Alfonso petere contendit uti illum per aliquot dies reverti ad suos pateretur.

40. Alfonso, etsi intelligebat quo animo filium posceret, tamen cogitans Antonii magis interesse quam sua ipsius amicitiam sequi, eius postulatis haudquaquam refragari statuit moxque adolescentulum ad se remitti permisit. Cumque in Pelignos proficisci decrevisset, ut labantes populorum animos Alexandri Fortiae adventu confirmaret, postquam eius profectionem gravem ac suspectam Antonio fore cognovit, ne quid ei occasionis ad rebellandum daret, converso itinere in Campanum rediit.

41. Deinde certior factus Eugenii pontificis copias, quis praeerat Iohannes cardinalis tarentinus, adversus Francis cum Aquinianum ad Strangulagallum, id ei oppido est nomen, profectas esse, Renato per id tempus quiescente ob copiarum paucitatem, maximis eo itineribus confestim contendit, ut hominem sibi amicum, cuius fidem et constantiam in omni bello expertus fuerat, periculum levaret primoque eius adventu summotis hostibus obsidionem irritam fecit.

42. Protinus ad Pontem Corvum retro flexit quod cum propter loci naturam et praesidium absque tormentis expugnare se posse diffideret, motis inde castris, castella quaedam finitima

[Page 280]

expugnavit. Cumque ad castellum quod Rupem Gulielmam vocant

duceret, vicos qui circa ipsum castellum erant vi cepit.

43. Ipsum vero

castellum loci natura vi capi prohibebat: est enim situm in altissimi montis cacumine undique abrupto et ab una tantum parte pervio eodemque aditu difficillimo; coeterum vicorum expugnatio et famis impendentis metus incolas ad deditionem compulit.

44. Rebus ubique prospere gestis Alfonsus,

quod in iis locis nihil aliud geri per id anni tempus posse intelligebat, Capuam reversus est. Post haec animo reputans omnem Campanum agrum, praeter Puteolos, in eius potestatem fortunae benignitate redactum esse et astra, quocunque iret, coeptis favere, de Neapoli rursus obsidenda consilium cepit, praesertim cum Renato exiguus equitatus, ut ante dixi, foret.

45. Atque inter apparatus rerum, Capreas, oppidum in insula eiusdem nominis situm, oppidanorum quibusdam tradentibus cepit: quo capto reliqua insula missis eo triremibus quas tum habebat absque certamine potitus est.

46. Ad hanc insulam cum forte rostrata quaedam, qua pecunia ex Gallia Renato afferebatur, paulo post appulisset, facti nescia, comprehensa atque direpta est omnia iam Alfonsi felicitati permittente fortuna. Protinusque Neapolim cum exercitu profectus, ad castra vetera consedit: is enim locus visus est castris maxime idoneus, tum propter pabuli et aquarum copiam, tum quod in collem clementer assurgens facile muniri poterat.

47. Hunc a septentrione atque a meridie eminentem simplici vallo ac fossa, ab oriente, quod ea pars plana et ob id minus tuta videbatur, duplici fossa ac vallo crebrisque turribus in castelli modum communivit, magno tormentorum numero idoneis quibusque locis imposito.

48. His

munimentis perfectis Ferdinando filio, admodum puero, recens cum navibus e Catelonia ad se profecto, magna iam tum atque praeclara indole, quem Eximino Corellae regendum dederat, cum parte copiarum in castris relicto, ipse Puteolos cum reliquo exercitu profectus est.

49. Prius enim

id oppidum sibi expugnandum videbatur, ne quid omnino circa urbem Neapolim relinqueretur, quod obsessorum spem aliquo modo aleret castrisque prope oppidum positis, rostratas accersiit quae mari commeatus

[Page 282]

importari non sinerent tormentisque eodem convectis infestare oppidanos coepit.

50. Hi vero naturali situ freti, quandiu iis copia fuit rei frumentariae, obsidionem fortiter tulere, nec ullis terroribus iniectis ad deditionem compelli potuerunt. Postquam vero res frumentaria deesse coepit subsidique desperatio animos subiit, missis qui cum rege de deditione agerent iisque quae postulabant impetratis, confestim Alfonso portas aperuerunt.

51. Inde ad oppidum Turrim motis castris, oppidanos perculsos, quod omnia ad Alfonsum deferri videbant, ad deditionem sine certamine coegit. Toto agro Neapoli circumiecto in potestatem redacto, Alfonsus Neapolim haud cunctanter ducit transmissaque montana arce in monte opposito arcu regiae, ubi inerat modica planities, ad mille passus castra ponit ipsumque collem occupat qui maritimae arcu imminebat. His duobus castellis, altero in quo Ferdinandus consederat, altero sub urbem, excitatis validoque praesidio firmatis, Neapolitanam urbem obsideri arctius coepit.

52. Renatus praeter urbanas copias, quae exiguae erant, ad quadringentos sagittarios habebat quos Genuenses duce Arunte Cibonio, viro forti,

ad eum navibus miserant.

53. His navibus advecta et non exigua frumenti vis famis metum in aliquot dies sustulit. Nam Genuenses eum regno pelli imperiumque ad Alfonsum deferri aegre ferebant et ob id illum enixe, quod poterant, adiuwabant.

54. Aedificarat Renatus adversus arcem maritimam castellum in eius collis fastigio in quo Alfonsus castra fecerat idque adhuc in eius potestate erat, quod cum Alfonsus in primis tollendum censeret, eo confestim copias admovit.

55. Custodes, tum levi loci munimento diffisi, tum annonae inopia adacti, quarto die deditionem fecerunt: iam enim Neapoli parva admodum copia frumenti reliqua erat.

56. Postridie vero eius diei quo id castellum in deditionem venit, forte duae ingentes Genuensium onerariae, frumento et caetero commeatu onustae, Neapolim appulerunt. Quarum adventu in aliquod tempus recreati, Neapolitani aliquanto fortius obsidionem pertulerunt. Id vero castellum Alfonsus latiori muro ac fossa continuo circumdatum valido praesidio firmavit.

57. Levia dein quotidie certamina, utpote ex propinquo, ex utrisque castris vario eventu conserebantur. Procedente vero in dies obsidione fames, omnium malorum obsessis

[Page 284]

gravissimum, iam enim prope consumptum erat quicquid frumenti naves convexerant, urgere Neapolitanos coepit ingentique pretio tritici tumultus comparabatur.

58. Neque enim ulla pars in omni regno relictæ erat unde quicquam ad se frumenti aut ullum genus commeatum deportari posset: clauso omni terra marique aditu, hæc tantum ex Gallia petebantur eaque difficulter cum ingentibus Genuensium onerariis, et immenso præterea pretio, comparabantur.

59. Qua necessitate coacta urbana multitudo frequens urbe excedebat pluresque discessissent ni hos pro hostibus haberi et capi Alfonsus iussisset, quod videlicet ab illo hac ratione est factum, quod quo plures ex urbe abire contingebat, hoc diutius reliqui obsidionem tolerare poterant. Fuere autem qui in publico consilio, tantum licentiae dabat fames, Renato suaderent legatos ad Alfonsum mitti qui de tolerabili aliqua pace agerent.

60. In hoc rerum statu decrevit Alfonsus Vicum oppidum petere quod, in Minervæ promontorio situm, a Renato tenebatur eoque cum rostratis profectus, oppidanos intra paucos dies subsidii spe abiecta ad deditionem compulit; deinde Massam progressus id quoque oppidum dedentibus sese oppidanis cepit. Post hæc Surrentum adiit, quod cum ad deditionem nullis terroribus aut minis compelli posset, late populato agro Puteolos rediit.

61. Haud multo post nuntiatum est Alfonso oppidum quod Sanctum Germanum vocant a Ricio occupatum. Erat hic Ricius obscuris ortus parentibus, homo levissimus, modo harum modo illarum partium: hic ex milite gregario ductor factus, magna latronum manu comparata, aliquot Romani pontificatus oppida armis oppresserat.

62. Is vero quo facilius Alfonsum falleret, se ei amicum ea tempestate simulabat: subornatus a romanae arcis præfecto, ad Tiberim sitæ, quicum affinitatem contraxerat, per dolum id oppidum cepit. Erant in eo oppido complures qui eius regionis principatum ad Eugenium pontificem trahi cupiebant.

63. Oppido

tum praeerat Arnaldus Santius qui arcis regiae praefectus fuerat: hic, ut primum Ricium per oppidum iter facere constituisse accepit, id illico ad regem scribit simul quid se agere velit percontatur.

64. Fecerat quidem ea

affinitas quam dixi nonnihil suspectum Alfonso Ricium, itaque primum Arnaldo mandat ut illi transeunti, si absque periculo id possit, manus iniiciat, mox, cum vulgatum esset eum ad se ire cum copiis, sic enim

[Page 286]

Ricius regi scripserat, simulans velle se sub eo stipendia facere, mutato consilio iubet, ni Ricius novi quicquam moliatur, uti eum incolumem transire patiatur, quod scierit eum ad se proficisci statuisse; sed, quod fieri possit, operam det ne quid ab illo per negligentiam detrimenti capiatur.

65. Quibus litteris acceptis, Arnaldus, plerosque factionis regiae seorsum allocutus, in tempore secum adesse iubet, nam peditatum quo resistere Ricii conatibus posset non habebat.

66. Profectus ad oppidum Ricius cum

paucis primum, ne suspicionem multitudo pareret, per patentem portam ingressus est tractoque de industria cum portae custodibus sermone, substitit donec qui sequebantur affuere: quem simul atque Arnaldus prospexit, obviam cum paucis ad portam progressus, illum venientem in forum deducit.

67. Tum adversae factionis homines, eius consilii conscii, ad eum frequentes convenere, quorum studio cognito ad quendam ex iis coniurationis principem conversus et num omnia parata forent percontatus, ut parata audivit, illico Arnaldum comprehendi atque in custodiam tradi iussit; simul excursionem per oppidum facta et adversa factione perterrita oppido sine certamine potitus est.

68. Inde ad arcem Janulam, sic enim

appellant, oppugnandam profectus, Arnaldum vinctum eodem perducit, si forte posset fraternae mortis terrore iniecto Martinum, arcis ipsius praefectum, ad deditionem adigere, sed cum ille pertinaciter affirmaret non passurum se ulla privata calamitate arcem in cuiuspian praeterquam in regis sui potestatem pervenire, oppugnare arcem aggreditur.

69. Quae

cum acriter oppugnaretur aliquot iam de praesidio vulneratis, Palermus ille centurio, quem amisso Carpenono in hanc arcem in custodiam traditum supra demonstravi a praefecto arcis, uti solveretur et communi periculo succurrere permetteretur, requirit.

70. Quo impetrato illico murum conscendit

hostesque iam scalas admoveere conantes tanta lapidum vi obruit ut nemo amplius arcem subire auderet: erat enim ut ingenti corpore ita et ingentibus viribus. Quo facto et eius in Alfonso fidem testatus est et pristinae virtutis fama recuperata, dignus est habitus cui rex et veniam errati dederit et in ampliorem ordinem evexerit.

71. Postquam Alfonso renuntiatum est Ricium eo oppido potitum,

omnem eius recuperandi spem in una celeritate positam arbitratus, nihil sibi ad festinationem reliquum fecit citatoque equo paucis qui tum forte cum eo erant sequentibus, nam is tum forte venatum ierat, ne noctu

[Page 288]

quidem intermisso itinere Theanum advolat, caeteris proposito edicto se absque mora sequi iussis alteroque die mane, plus LX milibus confectis ad oppidum pervenit.



72. Ea vero celeritas Ricium in primis consternavit, neque enim regem tam cito affuturum crediderat: existimabat illum, priusquam moveret, cogendis copiis tempus consumpturum sibi que interea expugnandae arcis facultatem fore.

73. Castris ante oppidum positis Alfonsus, antequam vim experiretur donec copiae eius convenirent, ad Ricium misit qui hortaretur uti ab incoepto absisteret oppidoque cederet: quod si faceret errori se eius parsurum.

74. Qui cum in proposito perstaret, ut primum copiis se satis instructum putavit, namque ad se continuae pedites atque equites e diversis locis confluebant, statuit Alfonsus oppidum totis viribus oppugnare ne oppidum tam opportune situm et Neapolitani regni firmissimum claustrum in inimicorum potestatem deveniret.

75. Cumque naturam regionis diligentius intueretur, animadvertit montem quem Ricius insederat facile circumiri ac desuper hostem opportune peti posse. Itaque Mendotiam, Hispanum impigrum virum, cum peditibus ducentis trans montem clam hostibus continuo ire praecipit et, si qui occurrant, se e Ricii peditatu esse simulare.

76. Id oppidum ad montis Cassinatis quem dixi radices situm est idque exiguus amnis praeterfluit. Arx ab oppido aliquantum distat eminenti loco sita: supra arcem, ad mille ferme passus, templum est de quo dixi, opibus, vetustate, religione, praecipue sacro Benedicti corpore percelebre, castelli cuiusdam instar duplici muro circumdatum. Per cuius templi exteriorem murum, nam et is quoque ab hostibus custodiebatur, Mendotias cum sociis transitum faciens, simulato Ricii peditatu, nam et alios expectabat, custodes fefellit.

77. Ricius cognito regis de oppugnatione consilio ex oppido prodit, ubi se haud satis tutum existimabat, dispositis per muros partim ex suis partim ex oppidanis qui resisterent eosque tumultus qui regiis castris imminebant insidet, quos tamen prius occupatos praesidiis firmaverat.

78. Alfonsus interea copias instruxerat nihilque aliud oppugnationem differebat quam eorum qui circummissi erant adventus. Iamque ab omni parte Ricius sibi

[Page 290]

satis prospexisse videbatur, cum illi extemplo supra caput, veluti procella quaedam, Mendotias apparuit.

79. Namque ii qui pro templo stabant, opinati hunc esse reliquum Ricii peditatum, ut dixi, eum cum suis ad Ricium descendere permiserunt; Ricius quoque Mendotiam Ricium esse quem praestolabatur suspicatus parumper substitit, sed mox fraude cognita advenienti Mendotiae sese obiecit.

80. Quod ut Alfonsus animadvertit omnes suos quos in armis, ut diximus, paratos atque instructos tenuerat, partim in hostem niti partim oppidum adoriri, imperat; at Ricius, ancipiti malo circumventus, sese confestim in fugam coniicit viaque per medios hostes ferro facta amissis quam pluribus destitutoque oppido, primo in templum, mox per devios saltus in oppida eius quae propinqua erant, evasit.

81. Quo fugato Alfonsus confestim oppidum absque certamine recepit ibique Arnaldi fratre cum valido praesidio relicto ipse Capuam reversus est. In quo profecto nescias virtus ne magis an celeritas eius laudanda sit.

82. Neapolis interea arctissime obsidebatur nec re frumentaria modo, verum etiam aqua, reciso extra urbem aquaeductu, oppidani laborabant. Quocirca ingens tristitia oppidanorum animos ceperat.

83. Angebantur

res adeo mutatas esse ut qui prius, Eugenii pontificis et Iacobi Caudolae auxiliis instructi, sibi pares Alfonsi viribus videbantur, nunc iis orbatu subsidiis eum ante portas binis castris positus victorem viderent, quem, navali proelio superatum et captum, nunquam amplius id regnum petiturum putarant. Esse illi Siciliam commeatus ac caetera bello necessaria suppeditantem; esse illi Sardiniam, Baleares insulas, Cateloniam atque Aragoniam, regna amplissima, unde pecuniam ac milites in bellum consequi posset. Angebantur quoque vehementius frumenti ac pecuniae inopia non aerario modo, verum etiam privatorum civium facultatibus diuturno bello exhaustis.

84. Duplex modo spes supererat, sed altera altera infirmior: una in Genuensibus a quibus, etsi se libenti animo adiuvari sciebant, tamen gravari illos tantis ac tam crebris sumptibus existimabant, altera in Francisco Fortia et Antonio Caudola, sed alterius cunctationem videbant alteri non satis credebant, omnia tamen tentanda, priusquam ad ultimam famem devenirent, vociferabantur.

85. Quorum vocibus permotus, ut par erat, Renatus

[Page 292]

ad Genuenses, ad Antonium Caudolam, qui cum eo post receptum filium in gratiam redierat, et ad Franciscum Fordam in Picenum frequentes nuntios dimittebat qui docerent, quo angustiarum res eius redactae forent, binis circa urbem castris hostium positis et ut cum copiis celeriter advolarent si eius statum salvum cuperent hortarentur.

86. Coeterum hae spes omnes vanae atque irritae evasere: nam et inter Genuenses, cum iam decreta classis esset pecuniaque in stipendium imperata, de praefectura inter Iohannem Fregosum, Thomae fratrem qui per id temporis Genuensis urbis principatum obtinebat, et Iohannem Antonium Fliscum, nobilitatis principem, orta contentio ne classis perficeretur impedimento fuit et a Francisco atque Antonio aut nulla aut sera auxilia venire.

87. Cum hic esset rerum status nec speraret Alfonsus Neapolim aliter quam fame aut proditione capi posse, aperuit ei fortuna inopinatam quandam ad victoriam viam: namque Anellus, faber quidam caementarius quem fames Neapolim exire compulerat, ad eum profectus docuit eam urbem parvo militum periculo, si rei praemium esset, capi posse atque in id eius operam ac studium est pollicitus.

88. Hunc rex collaudatum et maioribus quam eius fortuna caperet promissis oneratum, de ratione rei agenda percontatus omnibus quibus opus erat celeriter praeparatis, ad ducentos viros fortes deligit qui cum Anello ac fratre nocte aquaeductum ingrediantur et in iis Mazeum Ianuarium ac Diomedem Caraffam et alios quosdam Neapolitanos, qui patria exules multos annos eum secuti fuerant, quibus urbis loca nota erant omnesque paratos in armis esse iubet causamque suppressit.

89. Sub mediam noctem cum vocati omnes convenissent, ducibus rem aperit hortaturque ut intrepido animo rem aggrediantur quae sit ingentem iis utilitatem et decus allatura. Quove uno atque eodem tempore et ipsi moenia occupare et ipse cum copiis adesse possit mandat ut, cum e puteo in demonstratam domum emergerint, id sibi per eos qui adhuc in aquaeductu fuerint significari confestim curent, re a primis ad novissimos perlata.

90. Erat autem ingressus in aquaeductum per puteum alterum extra urbem ad lapidis iactum in horto quodam positum, in quem per funem septem et viginti cubitorum dimitti oportebat datoque uni ex iis negotio

ut, cum primum sciret eos e puteo intra tectum evasisse, ad se referret

[Page 294]

scalisque et vectibus traditis eos dimisit.

91. Adiecit praeterea uti quarta noctis vigilia, postquam e puteo emersissent, facto impetu moenia aggredierentur oppressisque illico custodibus turrim vicinam occuparent. Sociis vero uti imperata facerent ducesve sequerentur praecepit. Cum his mandatis profecti leviter armati, ducibus Anello ac fratre, in puteum per quem descensus erat sese tacite per funem demittunt accensaque intus funalia praeseferentes, cum per caecam testudinem singuli progredierentur, ad foramen per quod aqua, ut dixi, in urbem illabebatur absque labore perveniunt aggressique murum perfodere, aliquanto plus temporis in eo excidendo quam Anellus putaverat, propter eius crassitudinem, posuere eoque claustro perfosso ulterius progressi per canalem, qui ab aquaeductu in puteum ferebatur, non absque difficultate in ipsum puteum descendunt.

92. Restabat secundus labor, ut scilicet e puteo in domum evaderent: Anellus igitur et frater primi subiicientibus humeros sociis, pedibus simul ac manibus per murum niti coeperunt donec ad foramina quaedam, per quae erat in puteum descensus, paulo supra hominis magnitudinem pervenire, ad quae statim impulsus ad summum evaserunt.

93. Forte autem pridie ante hunc diem Neapolitani magnam lapidum congeriem, propter huiuscemodi suspicionem, ut in puteum inspicerent ex operculo deiecerant, nec postea, sive oblivione sive negligentia, lapides imposuerant: quod si esset factum, irritum haud dubie incoepto puteum ingressos reverti oportebat. Eo igitur operculo facile ac sine strepitu sublato, Anellus ac frater primi in domum exiliunt omnibusque exploratis, ne quid insidiarum subesset, postquam neminem adesse cognoverunt, per funiculum e puteo delatas secum scalas attrahunt quibus qui in puteo erant scandere coeperunt.

94. Difficilis erat, praesertim armato, ascensus per navales scalas quae, cum ab imo vagae atque instabiles essent, nemo erat qui subsistere auderet ne aut homines aut armorum casus periculum afferret.

95. Inter haec muliercula cuius ea domus erat, primum gravi odore limi quem e puteo exhalabat, tum lumine inspecto exanimata, celeriter accurrit iisque visis qui iam emergerant continuo exclamat fueratque haud dubie proditura insidias ni, celeriter oppressa, vocem emittere inhibita esset: filia quoque iam adulta matrem orare vehementius coepit ne fortunae

[Page 296]

adversaretur. Ad haec terrori immixtae preces magnaue silentii praemia mulierem inter spem metumque dubiam placaverunt.

96. Iam sol exortus erat cum vix quadraginta ex omni numero puteum evaserant et qui ingressum nuntiare regi debuerat, sive negligentia sive quod is metu erumpente luce a constituto loco discessisset, nihil regi significaverat, qui rei eventum opperiens paratus cum copiis erat cumque accepisset neminem suorum in muro apparere nihilque tumultus ex urbe audiri, putavit omnes aut caesos esse aut metu exilire non ausos, itaque propius urbem profectus, ab ea parte quae occupanda erat, ad muros succedit.

97. Id vero consilium ut primo discrimen ingressis attulit ita victoriae causa ad postremum fuit: namque eius adventu cognito Renatus, cum ea manu quam ad subitos casus paraverat, citato equo ad muros contendit hostesque procul amovit; ingens vero pavor et consternatio hos qui iam e puteo emergerant cepit, nec regredi in puteum neu se armorum strepitus propinquis hostibus proderet, nec propter paucitatem erumpere

audebant, sed mortem taciti continuo expectabant.

98. Alfonsus, ut vidit

nihil a suis intus misceri, desperatis rebus signo receptui dato castra versus proficisci coepit. Quod postquam Renatus animadvertit, periculum omne depulsum arbitratus, relictis custodibus et ipse in regiam concessit.

99.

Forte quidam ad puteum, unde erat in aquaeductum ingressus, profectus erat, rei ipsius nescius isque re cognita ad Alfonsum nuntiatum cucurrit multos e puteo prodisse atque in domo tacitos ob metum latere. Eo nuntio accepto celeriter praeverso equo urbem repetit atque ad moenia succedit quo eorum animos acueret.

100. Inter haec mulieris quam dixi filius a statione sua domum venit pulsatisque foribus, cum nemo aperiret, insidias illico subesse suspicatus, coepit infestius pulsare et niti fores perfringere. Mater et qui intus erant exanimati quid agerent nesciebant: alii subito patefacta ianua petendum atque interficiendum hominem, alii, ob matris ac sororis beneficium capiendum modo, nec ulterius in eum saeviendum censebant.

101. Quam

sententiam cum omnes probarent reseratis paulum foribus, cum niterentur

[Page 298]

manus iniicere, repente ut hostes vidit, trepidus refugit hostesque intra urbem esse vociferans ad Renatum subito pervolat quaeque viderit refert. At qui intus erant, ut insidias palam factas esse perspexere nec reditui aut latebris locum dari, uno agmine repente e domo prosiliunt primoque impetu moenia propinqua, uno tantum vigile ibi reperto, turrimque occupant: nam caeteri custodes, tanquam eo die nihil discriminis restaret, in diversa abierant.

102. Renatus eo nuntio primum deinde tumultu excitatus, ut adhuc erat armatus, ad moenia celeriter reversus, impetum in hostes facit. Quibus visis Alfonsus ad muros cum copiis advolat quoque suis animos adderet scalas admoveri imperat. Coeterum oppidani eam muri partem facile tuebantur et, ne quis per scalas in captam turrim evaderet, gravium saxorum deiectu obsistebant eosque qui turrim occuparant manubalistis incessebant.

103. Dum pugnatur obequitans moenia Alfonsus animadvertit paulo supra eam partem quae oppugnabatur locum quendam neglectum esse, namque eius custodes deserta statione ad propinquum tumultum se contulerant, itaque scalas celeriter admoveri eumque locum occupari imperat, sperans eo facto aut urbem inde capi aut certe hostes ab oppugnatione eorum qui turrim occupaverant averti posse.

104. Is vero locus hoc facilius occupari posse videbatur quod, in arcum curvatus, a Renato et iis qui cum eo pugnabant conspici non poterat. Iam vero ex iis qui turrim occupaverant, cum tormentis atque omni telorum genere peterentur, partim graviter sauciati fuerant partim, ne in hostis potestatem venirent, sese e muro praecipites dederant.

105. Cumque unus

ex iis Iohannes Michael Calatovillus, eques Valentinus, desperata salute in hostes delatus sese aliquandiu defendisset, a Renato confossus, mortem honestam ac gloriosam obiit eratque Renatus eam turrim recepturus, nisi a tergo subito atque improvise cum ingenti clamore et alacritate hostes invecti terrorem intulissent.

106. Potissima vero causa trepidationis fuit, quod plerumque ludente fortuna in bello accidere consuevit, res utique parvi momenti: nam equus quidam forte captus et insessus a Petro Martino vel, ut aliis placet, Sancio Harilio Alfonsi milite, per moenia urbem ingresso, in hostes invectus, opinionem praebuit captae et refractae portae

proximae. Is vero equus Sarri Brancatii fuerat, prestantis equitis Renato percari, qui, dum forte per ea loca excurrrens in hostes incidisset, adempta ei ob viae angustias fugiendi facultate captus fuerat.

107. At Renatus primum cohortatus qui aderant, in hostes fortiter invectus, eorum impetum paulum repressit. Mox vero ut crescente hostium numero suos exterritos animadvertit, nec posse impetum diutius sustineri, sensim referre pedem coepit.

108. Alfonsus interea ad Divi Ianuarii portam, quae erat aliquanto remotior, quibusdam oppidanorum quos belli satietas ceperat suadentibus, contendere partem suorum et appulsis scalis eam portam effringere imperat. E quibus Lupus Ximenes, Remundus Buillus atque Eximenus Corella, cuius potissimum opera in ea re rex usus fuerat, superatis moenibus primi omnium urbem ingressi plerisque aliis ut intrarent animos dedere.

109. Quae ut Renatus sensit cui potissimum parti aut loco succurreret incertus, omni spe defendendae urbis abiecta, in proelio omnia expertus victori concessit seque in arcem regiam cum paucis suorum recepit. Tum et a fori boarii porta quae ad Castrummaris fert et ab aliis diversis muri partibus irruptio in urbem facta omnibus stationes prae metu deserentibus atque ad praedam discursum, a caedibus tamen temperatum, mox vero ingresso rege et praedae quoque finis factus.

110. Postridie eius diei duae ingentes Genuensium onerariae, quibus commeatus deferebantur, ignarae urbis captae supra portum apparuere propiusque profectae, ut viderunt solitos laetitiae clamores a civibus non edi, illico suspicati res immutatas esse, sub arcem concesserunt frumentoque exposito vini et commeatum causa Surrentum, quae una civitas in Renati fide permanserat, petiere atque octavo ferme die Neapolim reversae, quam proxime potuere, sub arcem ancoras iecerunt ibique Renato rogante permanserunt donec desperatis omnino ac perditis rebus, ipse in Galliam abscedendi consilium cepit. Per hunc modum Alfonsus Neapoli, urbe nobilissima ac vetustissima, anno demum ab initio belli uno et vigesimo potitus est: in quo nescias profecto magis ne eius fortitudinem an constantiam an clementiam caeterasque virtutis laudes an felicitatem admirare.

111. Namque in aggrediendis rebus impiger, nec labore ullo defatigabatur nec periculo cedebat ulli tantamque animi fiduciam in his agendis praeseferebat ut saepe eius milites cum pluribus ipsi pauciores dimicare non dubitaverint. In bello gerendo adeo constans ut eum nec calamitas

ulla accepta, nec pecunia inopia, nec belli diuturnitas, nec commeatuum penuria, nec hiemis magnitudo ab incepto revocaverit. In victoria adeo clemens et moderatus ut de ea laude possit cum quovis antiquorum principum decertare. Clementiae par facilitas ac liberalitas erat: famis, sitis, frigoris calorisque inaudita patientia, ad quam sese per assiduos venandi labores induraverat adiuncta erat. Ad haec litterarum amor, ipse enim unicus rex litterarum cultor suae tempestatis fuit, et vini abstinentia accedebat, quod aqua infusum vix eius saporem referebat. Has tantas regis virtutes consilii magnitudo, rebus belli, pacis pariter, apta aequabat. Ita porro felix fortunatusque ut perraris cladibus acceptis, ipse unus omnium regum fortunam in potestate habuisse videatur. Sed haec alterius sint loci: nunc ad rem gestam redeo.

112. Ingressus urbem, Alfonsus tubicinibus paulo post per urbem dimissis ut populationibus modus statueretur edixit ac plerisque civibus qui ad sese supplices confugere bona iam a militibus occupata cum aedibus libere restitui iussit. Nec post id temporis hostile quicquam in tota urbe perpetrari permisit, quippe existimavit fortis et prestantis regis esse victis ignoscere, sapientis integrae quam eversae civitati dominari malle: quo

quidem facto vel inimicorum animos sibi maxime placavit.

#### 113. Restabat

expugnandarum arcium labor: hae autem tres erant Capuana, Montana, Regia, in quam se Renatus amissa urbe receperat haeque omnes, tum situ tum valido praesidio, munitae erant. Coeterum rei frumentariae inopia laborabant praesertim Montana et Capuana: itaque eas obsidere statuit et in primis Capuanam, utpote infirmiore et ipsius urbis aedificiis iunctam vixque quartus ab obsidione intercesserat dies cum Iohannes Coxa, unus ex iis qui in regiam cum Renato confugerant, a Renato petiit ut sibi liceret cum Iohanne Caraffa de arcis ipsius deditione agere. Is enim Capuanae arcis praefectus in ea uxorem ac liberos habebat, nec ignorabat arcem ipsam, annonae inopia, defendi non posse.

#### 114. Cui Renatus, cum iam

arci subvenire non posset, ut saluti suorum consuleret permisit atque ut paucorum quorundam dierum indutias peteret iussit: quas cum primo Alfonsus abnueret, ne Renatus ea occasione novi quippiam in urbe moliretur, mox mutato consilio missis Lupo Urreo ac Remundo Buillo ad Mariae Coronatae Templum, quo et ipse Coxa convenerat, indutias

[Page 304]

concessit. Post haec Iohannes uxore ac liberis cum omni praesidio atque eorum rebus eductis haud cunctanter arcem dedit.

115. Recepta arce Capuana totaque urbe in potestatem redacta, Alfonsus uti omnes arma ponerent edixit. Haud multo post Renatus, cum pecuniam non haberet unde arcem tueretur et amissam urbem recuperare se posse diffideret summaque iam rerum omnium desperatio animo obversaretur, abeundi consilium coepit, potissimum cum haud sciret an postea navium potestatem, quibus se tuto mari committeret, esset habiturus.

116. Cum igitur ita statuiisset Antonium Calvum, a quo grandi pecunia adiutus fuerat, arci praefecit Montanae arcis custodia Mazario Gallo commissa; deinde navem ingressus est, urbem quam amiserat cum gemitu saepe respiciens ac fortunae iniquitatem incusans, Otino Caratiolo, Georgio Alemanno ac Iohanne Coxa tam moesti discessus comitibus. Isque secunda tempestate usus ad portum Pisanum, inde terrestri itinere Florentiam, ad Eugenium pontificem quo amico utebatur, profectus est.

117. Post cuius discessum Alfonsus belli reliquias confestim persequi statuit. Itaque cum accepisset Antonium Caudolam cum Iohanne Fortia, Francisci fratre, copias contrahere, adversus eum proficisci instituit, debellatum prorsus existimans si illos uno modo proelio vicisset: tenebat enim adhuc Franciscus complura in Apulia oppida.

118. Urbe igitur primum praesidio firmata atque eius custodiae relictis Neapolitanis compluribus quorum praecipuam erga se fidem in eo bello cognoverat, primum in prata quae circa Capuam sunt profectus, mox convocatis maioribus copiis, postquam se satis firmum atque instructum existimavit, inde ad Populi Fontem movit ac postridie Ierniam, quae adhuc in partibus Antonii erat, petiit.

119. Cuius adventu conterriti oppidani admissio eius praesidio oppugnationem non tulere, inde Carpenonum belli caput ducit ibique castra ponit. Quod ubi Antonius accepit confestim cum omnibus copiis eo proficisci statuit priusquam Iohannes Fortia, quem Franciscus frater in Picenum revocabat, copias a se deduceret. Namque Franciscus cognita rerum Neapolitanarum immutatione, de rebus suis sollicitus, retinendum fratrem suaque potius defendenda quam aliena oppugnanda censebat.

120. Inter haec Paulus Sanglus, deserto Antonio, cum aliquanto equitatu ad Alfonsum in castra transgressus, quantae hostium copiae essent docuit. Alfonsus eum collem

ante omnia occupandum putavit per quem Antonium iter facere oportere

[Page 306]

agnovit. Itaque confestim castra in eam partem transfert trecentisque peditibus Saxanum, quod castellum in propinquo erat, missis eum collem per quem ad Carpenonum iter erat valido peditatu firmavit.

121. Quem ut

Antonius ab hostibus captum et inessum comperit, ad Pesculantianum, ita id castellum incolae vocant, cum copiis substitit, qui locus a Carpenono haud multum aberat. Carpenonum, oppidum in colle positum, despectum undique proclivem habet, ab eo colle perexiguo intervallo alter sese attollit mons pari ferme altitudine, per quem, ut ostendi, ad oppidum iter erat: haud procul inde ab dextra situs est mons alius in quo Alfonsus castra posuerat.

122. Postridie Antonius, ut fiduciam ostenderet, copias

in aciem educit, quod ut Alfonsus animadvertit et ipse pro castris acies instruxit, multis vero haud dimicandum censentibus quod maiores essent hostibus copiae. Cum Iohannes Vintimilius rogatus sententiam diceret si absente rege in se uno res esset, sese intrepide hostes aggressurum, coeterum non audere se tale aliquid regi suadere quod in sui capitis salute tot populorum salus contineretur, conversus ad eum Alfonsus: «Per me igitur» inquit «tam memorabile facinus steterit: avertant id Superi a genere nostro dedecus ut metu pugnam detractasse videamur». Simul his dictis galeam induit aciesque producit.

123. Exiguus amnis inter utraque castra

excurrerat isque cursus tarditate intra convallem pluribus locis stagnabat. Hunc Antonius de industria expectabat si forte prior rex initium transeundi faceret, quod is locus aliquantum acclivis trans flumen erat.

124.

At Alfonsus paulum a castris cum paucis digressus, ut hostium ordinem et loci situm diligentius specularetur, postquam cuncta cognovit reversus, ut vidit hostes citra flumen illici non posse, confestim tres acies trans flumen mittit, quis Petrus atque Alfonsus Cardona ac Guilielmus Remundus Moncata, viri fortes, praeerant hique celeriter amne transmisso magno impetu in hostes invecti insignem pugnam ediderunt.

125. Sed cum plures

hostium acies his sese circumfudissent, nec viderentur diutius eorum vim sustinere posse, quarta Alfonsi iussu successit acies quam Remundus Buillus ducebat et item quinta, cuius princeps erat Lupus Urreus, vir praeter bellicas artes eximiis naturae ac fortunae dotibus praeditus. Hos Alfonsus paulo infra eum locum ubi pugnabatur circunducere acies atque hostium

[Page 308]

latera iubet invadere: quorum interventu eorum qui iam cessuri videbantur confirmatis animis proelium redintegratum est.

126. Inter haec pedites, quos ad Saxanum constitisse dixi, impedimenta hostium aggressi praedam agebant. Quod cum Antonius animadverteret confestim aciem unam iis subsidio mittit; tum Alfonsus cum reliquis aciebus in hostes fertur militesque alios exhortando alios castigando in pugnam accendit. In eo quoque proelii ardore Inici Ghevarae, viri acris atque impigri, tum commilitones animando tum manu cum hostibus fortiter rem gerendo, virtus spectata et laudata est. Pugnatum est aliquandiu aequo Marte nec incruento cum neutri cederent.

127. Demum hostes

terga dant, quos regii consecrati, direptis impedimentis, magnam eorum partem, in quis Antonium inter primos dimicantem, ceperunt, reliqui copiarum duces abiectis armis sibi salutem fuga quaesierunt. Castris captis impedimentisque direptis, cum hostes nullum fugiendi finem facerent, Alfonsus

receptui cani iussit.

128. Post haec cum clementia sua in captivos uti statuisset, perducto ad se Antonio veniamque erroris postulanti non modo ignovit verum etiam oppida, quae a patre accepta haereditario iure possidebat, reliquit, caeteris captivis perhumaniter habitis: nec quicquam ex Antonii suppellectile, quae ingens erat, praeter unum christallinum calicem cepit.

129. Secundum hoc proelium Alfonsus per Pelignos ac Marsos, gentem bellicosam, victricia arma circumtulit totamque eam regionem brevi subegit, deinde in Apuliam se convertit ut belli reliquias conficeret: nondum enim Apuli, qui Francisci Fortiae dominatu tenebantur, arma posuerant castrisque primo ad Manfredoniam, oppidum ad mare situm, motis, eam urbem, praeter arcem, oppidanorum quorundam opera statim recepit. In ea Victor Rangonius, cum sese aliquot menses tenuisset, desperato ad extremum auxilio, deditione facta rebus suis consuluit, Troia interim et caeteris oppidis Francisci receptis.

130. Dum haec aguntur Renatus, quem profectum ad Eugenium dixeram, cum sese arcem regiam tueri posse diffideret, nam Montana ob frumenti inopiam iam ante recepta per deditionem fuerat, quod ipsius regiae tutela multo sumptu indigebat, nec absque Genuensium navibus

[Page 310]

frumento ac rebus necessariis provideri poterat, eius dedendae potestatem Iohanni Coxae permisit. Ipse mari in Galliam rediit.

131. In deditionis vero conditionibus, cum esset postulatum ut Georgio Alemano, Otino Caratiolo ipsique Iohanni et caeteris qui Renatum secuti essent ignosceretur, in eo sese facilem et perhumanum Alfonsus exhibuit. Hoc tam gravi et tam diuturno bello confecto omnique demum regno pacato Alfonsus Beneventum concessit ibique conventum agere instituit.

132. Quod postquam vulgatum est Neapolitani cives regnique optimates honestius arbitrari conventum apud Neapolim agi, quae esset regni totius caput ibique regem honorificentius quam usquam alibi excipi posse, legatos ad eum misere oratum uti apud se mallet conventum agi. Fuit ea legatio Alfonso periocunda quod quam grata eius victoria Neapolitanis foret ex eo maxime iudicabat: itaque ad Neapolim conventum edixit.

133. Post haec, ex Benevento digressus, Neapolim ad Divi Antonii templum sub urbem, ad quingentos ferme passus, concessit ibique moratus est donec quae ad triumphi magnificentiam pertinebant parata essent. Quibus compositis ad eam partem quae Salernum fert accessit.

134. Neapolitani primum indignum existimantes tam celebrem tot victoriis regem portam urbis subire, quandam muri partem qua triumphans introiret novo romanorum imperatorum more disiecere.

135. Huc ductus est currus inauratus quem vestes purpura atque auro distinctae longe illustrabant et in eo sella curulis aequae exornata. Currui alligati erant quatuor eximii candoris equi quos unus aequae albus praecedebat iique omnes fraenati auro pictisque sericis instrati. A dextra laevaue currus incedebant bis deni e nobilitate Neapolitana lecti viri, singula manibus hastilia gerentes quibus illigatum velamen erat auro distinctum quod supra currum deferebatur.

136. Alfonsus, ut regem decuit, antequam in currum tolleretur, habendam rationem hominum de se benemeritorum, quorum opera fideli ac forti in bello usus fuerat, arbitratus, hos pro meritis variis honoribus et praemiis affectit; deinde currum inscendit regali, cultu ornatuque decorus ac longe conspicuus. Lauream coronam, triumphantium veterum more,



quamvis amici suaderent, renuit id honoris Superis tantum tribuendum inquiens. Circumstabat infinita hominum multitudo eius visendi studio,

[Page 312]

praesertim triumpho ex longa antiquitate repetiti spectaculo, vel ex longinquis partibus profecta.

137. Moveri deinde agmen coepit cuius ordo huiusmodi fuit: primi omnium sacerdotes, divinum canem canentes altariaque et sacra corpora gestantes, ibant; sequebatur e diversis ordinibus ingens tum civium tum externorum numerus, proximi ibant complures, partim Florentini partim Hispani, punico habitu hique varia spectacula edentes, alii moralium alii sacrarum virtutum, cum titulis atque insignibus ex quibus dignoscerentur; alii Caesaris et aliorum quorundam qui florere principum personam referebant regemque pro dignitate alloquentes ac laudibus in coelum certatim extollentes, cum incredibili circumstantium voluptate hunc pro se quisque ad virtutum opera, ad gloriae amorem, ad divinae religionis cultum accendebant.

138. Post hos aliquanto intervallo rex procedebat, tum habitus magnificentia ac nitore admirabilis, tum rerum a se gestarum magnitudine longe admirabilior atque illustrior. Currum pedibus sequebantur totius regni reguli et optimates. Voluit enim quos vicerat hos triumpho sui participes efficere, non de iis, veteri romanorum more, triumphare: nulli ante currum captivi ducti, nulla spolia praelata.

139. Sciebat enim regna ut fortitudine comparari, sic mansuetudine et humanitate conservari. Nihil vero a Neapolitanis praetermissum est ad vicorum ornatum per quos iter facturus esset: omnia floribus constrata varia odorum ac vaporum suavitate fragrant; hoc modo laetis salutantium et congratulantium vocibus omnes urbanas sessiones curru triumphans praetervectus est.

140. Namque omnis Neapolitana nobilitas, quae longe clarior et potentior olim fuit, in quinque illustres sessiones, sive consessus appellare quis malit, divisa est. Erant vero hae sessiones tum pulcherrimis aulaeis pictisque stragulis ornatae, tum cultissimarum virginum ac nuptiarum choris ornatiores, quae pulsu pedum tibiae sonum modulantes, rege conspecto, hunc ut communem patrem, ut decoris ac pudicitiae suae tutorem, veneratae sunt. Demum in arcem Capuanam, die iam in vesperam inclinante, se recepit.

## 9. LIBER OCTAVUS

1. Composito autem regni statu incolisque bello fessis quiete reddita, omnes uno ore Alfonsum miris in coelum laudibus ferebant sese per eum intolerandis laboribus, periculis, miseriis liberatos praedicantes. Qui arva colere consueverant sese ad agrorum culturam retulerant, mercatura quam bellum sustulerat, advenarum protectione atque commercio, in usum revocari coeperat eratque earum rerum iocunda recordatio quae graves atque asperae perpessu fuerant. Regum, civitatum, nationum legati ad eum gratulandi gratia frequentes ventitabant.

2. Illa modo cura regi foris reliqua erat: namque Eugenius pontifex maximus, de quo superioribus libris mentionem fecimus, aegre ferens Renatum regno pulsum adhuc cum eo inimicitias gerebat, cuius opes quamvis rex parum timeret, tamen ne contra sacrosanctam romanam ecclesiam, cuius erat maxime observans, bellum gerere videretur, ei reconciliari optabat. Quare data occasione non destitit donec dissensio ac bellum omne sublatum est.

3. Namque Eugenius cum videret frustra a se suscepta arma retineri, nec iam amplius Renatum, qui posita regni spe in Galliam abierat, in regnum restitui posse, Lodovicum cardinalem Aquilegensem appellatum, magno animo et consilio virum cui admodum fidebat cuive rerum suarum summam commiserat, qui secum de pace ageret, legatum ad eum misit: fuit autem hic annus a natali Christi Dei nostri quadragesimus tertius et quadringentesimus supra millesimum.

4. Legatus, ubi Privernum pervenit, missis qui eius protectionem regi significarent substitit. Quod postquam rex agnovit, Alfonsum Borgiam episcopum Valentinum nonnullosque alios viros claros quorum consilio utebatur qui eum a se salutarent continuo ad eum misit.

5. Orta vero inter eos controversia quod Lodovicus se pro legato a rege suscipi peteret, et Alfonsus episcopus ac caeteri regii negarent aequum esse, ne iam tunc rex sese Eugenii auctoritati, sibi adhuc adversi, subiecisse videretur, continuo rex, ubi id rescivit, eam controversiam tolli iussit atque ut cum legati insignibus ad se iret permisit multisque principibus viris

[Page 316]

ad quatuor milia passuum a Terracina obviam advenienti praemissis, ipse quoque, ubi eum appropinquare accepit, ad mille passus obviam processit comiterque ac benigne accepit.

6. Inter eundum vero ostendit placere sibi quae de pace agenda essent ea nullo interprete per se ipsos agi, nec cum suorum praeterea quoquam communicari: sic ea cautius meliusque confici posse. Cuius consilio approbato legatus id quoque sibi placere respondit.

7. Eoque ipso die ad eum, ne quid temporis frustra laberetur, cum esset profectus priusquam de pace colloquerentur, rex pro humanitate prius loqui orsus ostendit sese iuris sui tuendi gratia, quod aliter tueri non posset, contra Eugenium bellum suscepisse, quem cum a Iohanna regina filium ac regni successorem institutum sciret ac pro eius statu conservando infinitos labores ac pericula adiisse, Renato posthabuisset cui et aperte favisset et opitulatus esset.

8. Quae ideo se gravius tulisse quod, nulla eius iniuria lacessitus, pontifex ipsum adeo pertinaciter oppugnasset, neque enim meminisse se a se quidpiam cuius rei causa is sibi infensus esse debuerit admissum: non personam, sed causae aequitatem ab illo spectandam fuisse qui communis omnium aequo iure sit parens nec magis hunc

quam illum aut amare aut odisse debeat.

9. Multa praeterea maiorum suorum exempla retulit qui, pro ecclesiae dignitate et auctoritate conservanda, multa discrimina obire non dubitassent: sui vero erga sacrosanctam romanam ecclesiam animi Gerbinam expeditionem, quam pro Christiani generis gloria suscepisset, in primis testem esse. Quapropter quae egisset non voluntati, sed necessitati assignari oportere. Pacem se libenter et accipere et dare, si modo aequa postulentur concedanturque: hanc suae voluntatis atque consilii summam esse.

10. Postquam dicendi finem fecit, legatus quibus potuit verbis bellum a pontifice gestum excusavit docens non odio, sed humanitate compulsus adversus eum bellum gessisse, neque potuisse Renati a se auxilium implorantis preces aversari, sed postquam ille regno extrusus esset, remota belli causa pontificem ad pacem mentem convertisse seque eius rei auctorem in primis apud Eugenium fuisse.

11. Admiratum iampridem tum animi, tum consilii, tum rerum gestarum magnitudinem, summam praeterea in bello constantiam eius amicitiam ultro expetisse qua quidem per pacem sibi perfrui liceat. Post haec cum de pace aliquantum collocuti essent, ab

[Page 318]

eo sermone uterque spe plenus discessit.

12. Cepit autem utrunque ex eo sermone mutuae virtutis atque prudentiae ingens opinio atque admiratio iique ad suos reversi, alter alterum magnificis atque amplissimis verbis extulerunt. Postridie autem rex ad legatum profectus, cum non concederentur postulata, ita ab eo discessit ut omnes intelligerent spem pacis nullam esse.

13. Et iam uterque quasi desperata pace abire se inde velle pronuntiaverat iamque ad discessum parabantur omnia, cum mox legatus, frustra a se susceptum iter dolens, per interpretem rem componi posse arbitraretur, Alfonsum Protonotarium, cuius fidem erga se norat, peridoneum censuit per quem inchoata ac iam desperata pacis mentio revocaretur: norat quippe in eo viro haud minus prudentiae quam fidei rebus gerendis inesse, et quod erat genere Hispanus, propter linguae cognitionem quae sibi obscura erat, hoc magis cum rege conventurum putavit.

14. Vocato igitur ad se Protonotario mandat uti regem adeat eumque facta loquendi potestate a quibusdam postulatis quae minus aequa censebat avertere conetur scripsitque ad regem orans ne gravaretur secum quae ad pacem pertinerent rursus agere, illius fidei quaevis magna et arcana committi posse. Multa saepe quae inter ipsos rerum auctores effici non potuerunt, per internuntios composita atque confecta esse.

15. Acceptis mandatis Protonotarius, e vestigio ad regem profectus, primum ne quid rex miraretur quod, cum is genere Hispanus esset, adversus eum superiore anno arma tulisset id factum excusavit, deinde edocuit quantum nomini gloriaeque eius pontificis pacem et gratiam conducere existimaret: namque ut turpe ad famam videretur cum pontifice bellum gerere, etiam si fortasse sit iustum, ita posita contentione eius auctoritati parere et in sacrosanctam romanam ecclesiam minime contumacem esse gloriosum haberi.

16. Post haec cum rursus de pacis conditionibus agi coeptum esset, in quasdam denuo difficultates inciderunt, quae, cum nihilominus effici posse alia quadam via demonstrasset, assensus rex, Alfonsum episcopum ad legatum misit qui rogaret ne eo die discederet quod pacem componi posse rursus in spem venisset.

17. Quod cum illi placuisset consilium manendi cepit posteroque die ad regem profectus Protonotarium una secum

sermoni quem cum rege esset habiturus interesse voluit. Rex itidem Franciscum Ursinum, Romae praefectus perpetuus is erat, qui honor in

[Page 320]

Italia amplissimus habebatur, ad se vocavit iisque multa inter se de pace collocutis, post longam disceptationem, pax ad postremum his verbis dicta atque conscripta est.

18. «Eugenius pontifex Alfonsum Neapolitani regni decernat appelletque ipsumque regnum et regni ipsius iura omnia sibi, liberis posterisque libera in perpetuum tradat, quemadmodum prioribus regibus a pontificibus tradi consuevissent; Ferdinando regis filio, cui rex post mortem regnum destinaverat, succedendi potestatem faciat; Alfonsus contra Eugenii auctoritati se subiiciat atque opituletur ad agrum Picenum quem Franciscus Fortia armis occupaverat vindicandum.

19. Si quando pontifex adversus Tureos aut Afros bellum suscipiat, rex cum classe adiuvet; sacerdotio praeditos, sub Concilii praetextu, Basileam profectos revocet, nec patiatur tres e suis, qui cardinales ab Amodeo Sabaudiensi creati fuerant, revertentes pro cardinalibus suscipi haberive, si absque eius honoris titulo venire renuant ipse pontificis edictum cum cura in eos exequatur».

20. Erat hic Amodeus Sabaudiensis dux sane, inter principes sui temporis, existimatione atque auctoritate excellens, atque extra hanc immoderatam romani pontificatus cupiditatem, omnino clarissimus. Is enim sua industria, sine armis ac sine exercitu prope ullo, paternum imperium plus modico auxerat: in tantam porro dignitatem ac potentiam evectus, ut amplissimorum regum filias liberis desponsarit, ipse filias maximis regibus collocarit.

21. pontificatus titulum per sacerdotum ac principum discordiam adeptus, Eugenii auctoritatem usquequaque contempsit. Quo mortuo ipsi Nicolao, qui Eugenio successit, facti penitens, posito pontificio nomine et cardinalis recepto paruit pauloque post cum laude mortem obiit.

22. Postulabat rex praeterea uti Terracina, urbs in confinio regni sita, firmissimum ipsius regni claustrum itemque Beneventum, urbs in Samnitibus clara ac potens, sibi posterisque traderentur. Legato quidem ea oppida regi tradi placebat quoad ei vita contingeret, sed in haeredes transferri inconsulto pontifice nolebat. Hac itaque re una suspensa, cum de caeteris convenisset Privernum legatus rediit Protonotario apud regem relicto qui id ageret curaretque ut, quae de pace acta erant, publicis monumentis mandarentur.

23. Qui cum utriusque gratiam promereri cuperet, ne id unum obstaret quominus pax ipsa conficeretur, aequum statuit si rex ea oppida in se atque in haeredes quoque transferri vellet, uti pro iis ipse Matricem, civitatem ducalem atque Accumulum, in Marsis oppida,

[Page 322]

sacrosanctae romanae ecclesiae ditionis faceret. Quae conditio cum regi placuisset iubente pontifice a legato recepta atque comprobata est.

24. Postridie eius diei quo haec effecta sunt Nicolaus Picininus regis vocatu Terracinam venit triremibus regiis advectus. Hic est ille Nicolaus de quo prioribus libris mentionem fecimus, qui Braccii illius, praestantis copiarum ducis, artibus ac praeceptis militaribus institutus, ad postremum ipsum Braccium rerum gestarum magnitudine gloriaque superavit. Qui cum eo de rei militaris principatu qui posset concertare, unus ex omnibus copiarum ducibus suae tempestatis, inventus est Franciscus Fortia, vir in armis longe excellens fecitque dubium uter alteri anteposendus esset.

25. Nam cum scientia rei militaris atque auctoritate pares putarentur, diversa tamen utriusque consilia in bello erant: Nicolaus utique dimicare paratior, proelium ex occasione protinus sumere, hostem celeritate praevenire, excursione fatigare, levis armaturae equite magis quam pedite uti, fortes modo atque asperos milites amare, hostium numero non terreri.

26. Franciscus vero, arte ac solertia magis nitens, raro nisi ex destinato configere, sedendo atque obsidendo hostem frangere, peditatum multifacere, argento atque auro cultos milites habere, potentiores se hostem non temere aggredi. Denique Nicolaus in milites indulgentior, Franciscus severior habebatur.

27. Erat inter eos non aemulatio modo ob rei militaris gloriam, cuius primas partes sibi uterque arrogabat, verum et simultas ingens, ob veteres inimicitias quae olim inter Braccium ac Fortiam fuerant; quorum alter, ut ostendimus, Francisco pater, alter Nicolao magister ac dux fuerat atque idcirco non tantum ut hostes, sed ut inimici inter se bellum gerebant, nec sub uno eodemque principe ut militarent adduci poterant: de quibus hoc loco haec effari libuit quoniam ii duo omnes, memoriae nostrae, copiarum duces virtute ac rebus gestis consensu omnium vicerunt.

28. Erat autem Nicolaus Philippi copiarum dux quibus multos annos cum imperio praefuerat. Cum autem Franciscus, praeter agrum Picenum, pleraque sacrosanctae romanae ecclesiae oppida occupasset, sub finiti stipendii specie a Philippo dimissum ac Romam profectum, copiis eius pontifex praefecerat.

29. Is vero eo tempore ad Tuscanellam, quod oppidum Francisci praesidio

[Page 324]

tenebatur, castra habebat: expectabat rex eius adventum ut una secum de Picena expeditione, quam iam animo instituerat, consultaret. Profecto igitur Terracinam ingens ad eum videndi desiderio concursus fuit: multi enim virum illum fama cognitum ob res a se gestas videre cupiebant. Triduo de ratione belli adversus Franciscum gerendi quantisque copiis opus foret consultatum est.

30. Quibus constitutis inde digressus primum ad Civitatem Veterem, quam Centuncellas quidam olim appellatam putant, atque inde Tuscanellam in castra rediit. Post haec Alfonsus Caietam se recepit dimisso a se Protonotario cum pacis foederibus signatis ut ea quoque a legato, qui apud Privernates constiterat, signarentur. Qui re quam primum absoluta, celeriter ad regem reversus, ea rite obsignata tradidit.

31. Per id temporis Simon Guilinus ac Gunifortis Bergomensis, bonarum artium peritia clarus, legati a Philippo ad Alfonsum profecti sunt iique, pro ea amicitia qua Alfonsus ac Philippus devincti erant, regem oratum venere uti Picenam expeditionem vel sua causa haud gravate aggrederetur: placere Philippo Franciscum, qui mutato animo alienas partes sequi videbatur, e Piceno summoverti.

32. Dederat ei uxorem Philippus Blancam filiam, quae sibi unica erat, non quam ex uxore suscepisset, sed quam certe unice amaret. Postquam vero eum a se abalienatum cognovit, rursus inter eos graves inimicitiae exortae sunt. Maxima vero abalienationis eius causa putabatur quod Philippus Nicolaum, quem universis copiis praefecerat, in magno honore habebat. Usque adeo vero illius processit indignatio ut non ante Nicolai mortem, quamvis rogantibus amicis, Philippo reconciliari potuerit.

33. Rex legatis respondit se, quod ad fidem suam pertinere id sciret, bellum suscepturum et quoniam id sibi quoque placere cognosceret, hoc se impensiore cura persecuturum. Id modo se rogare, uti Philippus in proposito permaneret: turpe enim postea fore inchoatam expeditionem

deserere, ne id factum metu aut minus honesta causa putaretur. Sperare se Dei optimi maximi ope, qui sacrosanctam romanam ecclesiam impune violari non sinat, romani pontificatus opes restitutum ire.

34. Ad ea legati

hanc esse immutabilem Philippi sententiam: pergeret modo et copias in Picenum mitteret. Quibus compositis Arnaldum Urgelensem episcopum, excellentem virum, Franciscum Ursinum, Berengarium Harilium, legatos

[Page 326]

ad pontificem misit qui ei de pace congratulantes seque eius auctoritati submittentes pro se officium praestarent, iique benigne a pontifice suscepti sunt.

35. Post haec Protonotario ad legatum atque inde ad pontificem reverti iusso, qui quae acta de pace fuerant comprobari atque ad se afferri curaret, in bellum Picenum toto iam animo incumbens, Neapolim rediit. Coeterum quo magis sententiam suam erga sacrosanctam romanam ecclesiam testatam apud omnes faceret, licet per pacis leges haudquaquam teneretur, ipse in expeditionem proficisci statuit, non per vicarium, sed per se ipsum bellum gerere cumque universis copiis in Picenum contendere.

36. Atque ita nulla iactura temporis facta, in prata Campana copiis omnibus celeriter coactis, proximo mense augusto per Pelignos ac Marsos iter faciens quinque milia passuum ab Aquila castra fecit. Erat ea urbs armis viris que in primis pollens praevalebatque in illa ea factio quae Renati partes in bello secuta fuerat: ea Campanisca appellabatur, cuius princeps dignitate atque auctoritate erat Antonutius, vir rei militaris sed iam senior peritissimus, atque ob id eius fides nonnullis qui apud regem erant suspecta habebatur.

37. Cumque in castris rex esset, non contemnendi quidam adversae factionis homines ad eum clam profecti monuerunt ne urbem intraret: comparatam enim esse ab Antonutio magnam clientum manum qui eum urbem ingressum obtruncarent. Quae rex tanquam vana aspernatus, nihilo setius postero die, uti constituerat, nullo suspicionis signo edito urbem ingressus est.

38. Nec quisquam omnium fuit, sive eos regis fiducia deterruerit sive is nuntius, quod quidem plures existimarunt, vanus fuerit, qui non obedientissime regi officium praestiterit nullo prorsus honore erga eum ab Antonutio suaeque factionis hominibus praetermisso. Urbe transmissa quina milia passuum ab inde castra posuit.

39. Inter haec Protonotarius, quem ad pontificem profectum diximus, Senas – ibi enim per id temporis Eugenius agebat – profectus, nonnullos cardinales, partim Italos partim Gallos, omni studio ne pax rata haberetur apud pontificem intercedentes repperit. Coeterum ubi Protonotarium audivit iis reiectis paci et ipse annuit quaeque legatus egerat rata habuit comprobavitque. Postquam regii legati ad pontificem profecti mandata exposuere, regem sese subiicere eius auctoritati pronuntiarunt.

40. Quibus

benigno responso dato Eugenius rursus Protonotarium ad regem misit qui et pacis et confirmati regni documenta publica ad eum deferret,

[Page 328]

quorum alterum quo pacis et foederis comprobatio continebatur accepit, alterum de regni confirmatione, quod in eo nonnulla addita erant quae sibi haud satis placebant, respuit, quanquam ea superiores reges pontificibus praestare mos esset.

41. Et quoniam regi nonnulla suspicio iniecta fuerat pontificis ac Philippi conspiratione sibi in Piceno insidias parari,

cum iam Picininus Picenum versus cum exercitu contendisset, aucta est ei nonnihil ea suspicio ne non satis sincera fide Eugenius secum ageret qui ea in eo foedere comprehendere voluisset quae se haudquaquam praestaturum sciret. In primis vero Iohannes Antonius Tarentinus princeps alique nonnulli regni procures quos secum in eam expeditionem ducebat ne ulterius progrediretur suadebant, quae quidem res illum aliquantum consilii incertum reddidit.

42. Tandem omnibus circumspectis cum sibi reditum turpem fore existimaret, ne unum Picinum in discrimen misisse videretur qui iam ad Bisium castra posuerat, nec par copiis Francisco erat adversus eum, ita enim fama erat, adventanti, progrediendi consilium cepit, Iohanne Liria claro equite cum peditibus mille ad eum praemisso, quem virum non fide tantum morumque elegantia verum et ob adita saepius pro se pericula valde diligebat: qui cum Picinino coniunctus permagnum castris momentum accessit.

43. Cumque rex e Protonotario suspensiones in quas inciderat falsas esse cognovisset, constituit doli potius consilium subire quam a suscepto semel consilio discedere. Atque ita castris motis continuato itinere Nursiam versus profectus est, eo consilio ut Bisium, qui locus a Picinino obsidebatur, peteret. Ibi eum Nicolaus cupide expectabat propterea quod vulgo increbruerat, ut diximus, Franciscum eo cum omnibus copiis ut obsessis opem ferret propediem venturum.

44. Nec dubitabat postquam se cum rege coniunxisset fore ut Franciscus consilium immutaret. Cumque ad septem milia passuum a Nursia castra posuisset, venit ad eum Picininus qui tantisper copiis praeessent in castris relictis: ad viginti equites, magni et clari in armis viri, cum eo accessere. Aberant castra regia a Bisio haud amplius sexdecim milibus passuum.

45. Fuit vero illius adventus regi perquam gratus, praesertim quod tam libere cum paucis equitibus ad eum venisset multumque, tum ex ea re tum ex animi fiducia quam ille in omni eius sermone praeseferebat, omni suspicione

[Page 330]

posita confirmatus est. Neque enim videbatur dubitare Nicolaus quin ubi vires in unum contraxissent hoste superiores forent: animadvertibat enim egregiam bello manum cum rege adventasse.

46. Florem namque totius regni ac, praeterea Catelanos, Siculos Hispanosque, complures fortes viros in eam expeditionem rex assumpserat quod sciret sibi cum duce haudquaquam contemnendo cumque validissimis copiis rem futuram. Postero die motis inde castris rex una cum Nicolao Bisium ire perrexit cumque oppido appropinquaret adventu eius cognito, oppidani conterriti sacrosanctae romanae ecclesiae absque certamine deditionem fecere. Eam vero deditionem sibi fieri rex non est passus uti omnes Picentes populi agnoscerent sese pro ecclesiae, non pro sua utilitate pugnare neque ullum postea oppidum aliter dedi permisit.

47. Coeterum quoniam locus ille castrorum, ob angustias, tantorum exercituum minime capax videbatur, relicto ibi Nicolao, ipse ad Plebem Taurinam agri Camerinatis progressus, castris positus Nicolaum praestolatus est. Quo postridie mane Nicolaus profectus ac per media regis castra transgressus, ultra eum locum circiter sex milia passuum tetendit. Eo die rex, quo exercitum recrearet, ibidem substitit posteroque die digressus, Nicolaum cum omnibus copiis in armis repperit ibique coniunctis exercitibus ultra eum locum quem Portam Serravallis vocant (angustiae sunt quaedam difficiles transitu) profectus, iuxta ripam Cientis fluminis, castra posuit.

48. Quo in loco agnovit Franciscum haud procul a Sancto Severino oppido abesse, et cum eo Sigismundum Malatestam, qui gener socero in auxilium cum copiis haud contemnendis venerat. Erant in hostili exercitu ad octo milia militum. Constituerat autem rex eo die commeatum

inopia quorum praeparationem fieri oportebat conquiescere. Coeterum ut accepit Franciscum unius modo diei iter a se abesse, mutato repente consilio circiter secundam noctis vigiliam ulterius cum exercitu progredi coepit omissoque recto itinere, quod Tolentinum ferebat, ab laeva flexit: ea enim via rector ad Sanctum Severinum contendenti, quo in loco Franciscum castra metatum diximus, quamvis propter locorum asperitatem equiti aliquanto incommodior foret.

49. Cumque iam orta luce rex ad collem Lutii, ita id castellum vocant, pervenisset, qui locus a Sancto Severino haud multum aberat, factus est certior Franciscum cognito eius itinere motis propere castris Cingulum concessisse. Erat ea regio plurimum

[Page 332]

montana et ob id Franciscus hostem maiore periculo ea loca subiturum putarat. Quod postquam in castris auditum est maximis clamoribus milites a rege postularunt uti castellum, quod ante diximus, quo militiam haud segnem agerent a se oppugnari sineret.

50. Quorum studio perspecto rex, quanquam invitus, propter castellanorum calamitatem id postulantibus concessit. Movit etiam nonnihil regem commeatuum indigentia quos undique comparari quacunque ratione necesse se erat atque ita bipartito exercitu iussit ut, ab una parte Nicolai copiae, ab altera suae, castellum invaderent. Cumque iam pugnari coeptum esset, Sancti Severini incolae, qui Franciscum metu regis sese Cingulum recepisse cognoverant, missis ei obviam, antequam propius accederet, cum portarum clavibus, legatis, deditionem facere constituerunt.

51. Qui cum sese ad pedes eius supplices proiecissent traditisque clavibus nulla ecclesiae mentione facta deditionem facerent, rex ad eos longa oratione usus, ostendit se non sua ipsius utilitate aut dominandi cupidine, sed pro sacrosantae romanae ecclesiae dignitate et commodo eam expeditionem suscepisse: gratam sibi accidisse talis erga se animi significationem, coeterum velle, atque ita statuisset, non sibi, sed ecclesiae deditionem fieri.

52. Cuius voluntate cognita legati pontificis legato deditionem fecerunt, cui et claves ad se allatas rex tradi iussit. Inter haec cum castellum in oculis legatorum oppugnaretur et castellani diutius resistere haud posse viderentur, iidem legati suppliciter rege petierunt uti suos a dimicatione revocaret nec castellum everti atque in praedam dari pateretur. Facturos haud dubie castellanos quod eorum civitas fecisset itemque omnes populos qui sui iuris essent.

53. Quorum precibus permotus, quanquam victoria iam in manu esset, receptui cani iussit. Post haec Cingulum versus movit, quo Franciscum sese recepisse docuimus, triaque modo milia passuum ab ipso castello progressus, haud procul ab amne Potentia castra posuit. Eodemque die, quo fortiori ac fideliori opera Nicolai Piccinini uteretur, simul ut omnis exercitus ad pericula subeunda paratior fieret, eum copiis omnibus praefecit, congestis in illum maximis laudibus nullaque re quae posita sit in honore verborum praetermissa, nec quisquam e regiis fuit qui non maxime consilium eius comprobaverit.

54. Postridie eius diei rex motis castris Potentiam versus iter coepit

[Page 334]

cumque in itinere certior factus esset Franciscum, locorum opportunitate fretum, statuisset in iis locis consistere, quanquam multi essent qui profectionem in ea loca, propter viarum iniquitatem, dissuaderent, nihilominus, ut Nicolaum contrariae sententiae esse animadvertit, tantum illi viro in re militari tribuebat, coeptum iter persequi instituit. Coeterum et quod parum lucis supererat et quod itinera diligentius exploranda videbantur, tum quod fessos continuatis itineribus milites recreari oportebat, eo die Potentia non movit.



55. Franciscus autem cognito eius itinere atque consilio, cum varias suorum sententias cerneret, dispositis per oppida quaeque praesidiis, ne cum rege dimicare cogeretur, e Piceno concedere instituit missoque Firmum, quod est Picentium caput, Alexandro fratre, viro forti, Iohannem Tolentinum, cum sexcentis equitibus, Auximum, Troilum Esim, Robertum nepotem cum aliis quibusdam copiarum ductoribus Roccam Contractam, ita appellant id oppidum, praesidio ire iussit.

56. Quo digresso Petrus Brunaurus, unus e copiarum eius ductoribus quo multum uti solebat, sive regis pollicitationibus ductus auctore Inico Ghaevara, uno e purpuratis regi percaro, cum is ad Franciscum colloquia postulanti aliquanto ante a rege isset, sive is aliquid gravioris irae adversus Franciscum concepisset, ad octingentos is equites ducebat, mox ad regem cum copiis transit. Qua re cognita Franciscus in graviores denuo curas incidit: cogitabat enim quantum sibi roboris detractum fuisset tantum hosti accessisse.

57. Rex autem consilii eius nescius, in consultando de ratione traducendi per montana exercitus mittendisque in diversa exploratoribus, ut sciret quanam itinera ad hostem expeditiora essent, eum diem consumpsit.

58. Postridie vero itinere comperto cum iam moturus esset factus est certior Franciscum cum reliquis copiis, eo animo ut nusquam cum eo congregaretur, ex iis locis discessisse, cumque cognovisset eum iam abesse quantum uno die itineris conficere ipse non posset, ne nequiquam in persequendo hoste tempus tereret, mutato consilio eo die inter montem Melonem ac Monticulum copias duxit.

59. Ad cuius primum adventum oppidani perculsi, praeterea Maceratenses ac Tolentimates, quod Franciscum copiis imparem regi norant, sacrosanctae romane ecclesiae absque vi deditionem fecere. Quos collaudatos ac pontificis praesidia recipere iussos, domum remisit. Quae Francisco renuntiata eum vehementer

[Page 336]

sollicitum habuere, nam nec ulla praesidia quae per oppida distribuerat satis firma posthac fore existimabat, necdum satis sciebat quam ratione tantae tempestati occurreret.

60. Quamvis enim Florentinos ac Venetos, quorum antea bello dux opes ac gloriam auxerat, fautores haberet, tamen in tam subito casu ac tam trepidis rebus, praesertim cum adhuc bellum iis cum Philippo esset, eorum auxilia desperabat. Instabat enim Alfonsus ac protinus cedentem urgebat: ex quo fiebat ut sese haud satis tutum ullis murorum munimentis putaret, populorum inconstantiam metuens quam, partim rumor regiae potentiae partim religionis metus, ut sese aliquando impiae rebellionis nota liberarent faciebat.

61. Et Florentini quidem ac Veneti eum e Piceno summoveri aegre ferebant, sed auxilium ferre non poterant. Nec vero existimaverant fieri posse, cum scirent quantas Franciscus copias haberet quantaque is virtute in armis esset ut tam facile hostibus cederet, consilio modo et spe, quod unum in rebus tam subitis poterant, illum adiuvabant.

62. Is igitur ad artes conversus, quandoquidem nulla alia apparebat resistendi ratio, simulandam cum Philippo reconciliationem censuit eius consilium Venetis ac Florentinis comprobantibus. Misit igitur e suis qui Philippo nuntiaret sese in gratiam eius redire cupere, nec amplius eius voluntati refragari decrevisse quem sibi patrem dominumque constituisset et a quo summis beneficiis sese ornatum esse meminisset, modo is posita animi acerbitate atque iracundia praeterita animo oblitteraret.

63. Quae cum audisset Philippus, is enim illum non tam omnino fractum quam debilitatum

et imminutum, quo eo liberius uteretur velle existimabatur, facile creditur vera esse quae ficto animo nuntiabantur – fit enim natura ut quae optemus ea facilius in sensus nostros irrepant – itaque confestim misit unum ex iis, quorum opera uti consueverat, si quando quempiam citra legati nomen ac dignitatem mittere volebat qui quae ille vellet peteretve percontaretur.

64. Ad quem Franciscus longa oratione usus, ut erat homo ad persuadendum non natura modo, sed etiam quadam arte compositus, praeterita purgare orsus, ostendit quae egisset adversus Philippi voluntatem ea sibi molesta esse et quando ea infecta fieri non possent, sese illa perpetuo obsequio emendaturum; quae tamen non ipsius odio, sed magis inimicorum iniuriis et contumeliis impulsus stimulatusque effecisset, quorum semper in id unum studium vehemens fuisset, ut ipsius Philippi animum per calumnias a se averterent, quibus tam facile credi haud par

[Page 338]

fuisse.

65. Debuisse Philippum existimare neminem sibi fideliores aut status sui cupidiores quam se esse, quem sibi generum ex tam multis claris principibus delegisset cuive post mortem tantas opes, tantum imperium esset relicturus. Miraturum vero se magis fuisse quonam modo adduci potuisset uti adversus se copias mitteret, nisi eum qui missus esset, designabat autem Picininum, propter veteres inimicitias tam cupide contra se profectum intelligeret, qui non tam ut Philippo commodaret quam ut privatas inimicitias persequeretur cum eo bellum gereret.

66. Haec atque alia huiusmodi cum dixisset et purgasse eius contumaciam sibi satis visus esset, quae a socero vellet adiecit idque in primis uti a rege postularet ut e Piceno exercitum reduceret: scire se regem, pro ea amicitia quae sibi summa cum Philippo esset, eius voluntati facile obsecuturum. Quo nuntio placatus Philippus illo in gratiam reducto postulata concessit atque haec clam rege omnia.

67. Nec mora Iohannem Balditum ad regem misit, qui iis de rebus eo certiore facto oraret uti omnia expeditione cum exercitu e Piceno discederet, Francisci incolumitatem sibi ut generi ac filii curae esse, nec tamen quaenam essent pacis inter se conditiones, atque an in iis rex ipse nominatus esset, quicquam nuntiandum curavit.

68. Haec regi renuntiata nonnihil eum conturbaverunt, potissimum cum iam usque adeo progressus esset ut referre pedem absque existimationis iactura aliqua non posse videretur. Nam cum pontifici fidem dedisset, non inquietum donec Picentes Francisci dominatu liberatos in sacrosanctae romanae ecclesiae potestatem redeisset. Hanc a se deseri causam honeste non posse existimabat, nec vero deerant qui Philippum tam facile illum in pristinam gratiam revocasse opinarentur, quod esset veritus, postquam rex Franciscum e Piceno summovisset — erat enim natura in suspicionem pronus — ne statum eius, ubi aliqua inter se dissensio exorta esset, cum vellet perturbaret, praesertim cum ab eo una prope excursionem maximam agri Piceni partem Francisco adeptam cognovisset.

69. Quapropter coeptam expeditionem ac magna iam ex parte confectam persequi instituit, Balditum edocto cur sibi non liceret susceptam semel pro pontifice causam destituere, quam ut toto studio persequeretur pontificis

[Page 340]

legatus instabat. Post haec oppidis quae ad Eugenii imperium redierant praesidio firmatis, ad Cornicis saltum, haud procul a Cingulo castra fecit. Cuius consilio atque itinere comperto, Franciscus propere inde movit ne aut in oppido obsideretur aut cum rege necessario decertare cogeretur.

70. Itaque oppidani, cum sese destitutos eius auxilio animadverterent et ad obsidionem res spectare videretur, emissis ad regem oratoribus triduo post deditionem fecerunt, inde ad Castrum Planum profectus, cum oppidani deditionem detrectarent ac praeter opinionem resisterent, id continuo admotis copiis vi cepit, et quo caetera oppida minus recusarent in ius ac potestatem romani pontificis redire, oppidanorum bona legati iussu militi in praedam permissa.

71. Dum haec aguntur Philippus Francisci rogatu rursus ad Alfonsum litteras per tabellarium in eandem sententiam misit, sed prioribus aliquanto urgentiores, orans atque obsecrans ut omissis Piceni rebus exercitum in regnum reduceret. Erant autem conscriptae eae litterae apud Franciscum ab eo quem Philippus ad se miserat, quibus verbis Franciscus ipse dictaverat cumque his litteris alteras idem tabellarius attulit a Simone Guilino, qui pro Philippo foedus apud Terracinam renovarat, in quibus scriptum erat reminisci Alfonsum debere foederis ipsius legibus contineri, simul atque is intellexisset Philippo id placere, sese exercitum in regnum reductum ire.

72. Quibus de rebus Alfonsus graviter commotus, praesertim cum ea expeditio Philippi potissimum hortatu a se suscepta esset, nec vera essent quae Guilinus scripserat, mittere quempiam e suis ad Philippum constituit qui cum illo his de rebus expostularet.

73. Itaque vocatum ad se Matthaeum Maleferitum, virum et iuris scientia et consilio clarum, cuius erga se fidem ac diligentiam antea in legationibus expertus fuerat, ad iter comparari iussit perscriptisque mandatis quae ad Philippum perlaturus foret, cum Anconae iter facere instituisset, manere eum rex iussit quo tutiore ac commodiore via proficisceretur, expectare se ait Sigismundum Malatestam qui ad eum quam primum venturus esset, per eius agrum brevius iter fore.

74. Erat quidem Sigismundum ex nobili Malatestarum genere ex quo multi illustres toga ac

[Page 342]

bello viri orti sunt. Hic cum sua ipsius gratia tum Francisci, cui gener erat, favore sublatus inter copiarum duces clarus habebatur, qui cum furentis procellae venientem in se impetum sustinere posse diffideret, regis amicitiam a se expeti simulavit eam unam status sui salutem arbitratus et quo tuto iret fidem a rege petierat impetraveratque.

75. Coeterum cum per exploratores certior factus esset regem procul a se iter facere instituisse, eius adeundi consilium immutavit. Quem frustra expectatum, ut rex ad se non ire animadvertit ratus, id quod erat, illum aliquid novi consilii cepisse quod ab eo iter iam deflectere coepisset, haud amplius differendum ratus, Matthaeum ad Philippum abire iussit et una cum eo Iohannem Nuceum, quod is rerum Galliae Cisalpinae, unde erat oriundus, ac praeterea Philippi morum peritus putabatur.

76. Qui statim Urbinum versus arrepto itinere per Piceni montana, in Flaminiam primum atque inde in Galliam Cisalpinam profecti, Mediolanum pervenerunt. Quorum adventu cognito Philippus qui eos in urbem deducerent summos viros obviam misit diversorio cum lautitia iis dato. Eo die ad quietem sumpto, postridie ad Philippum salutandi gratia in arcem ierunt, a quo benigne comiterque excepti. Facta modo salutatione constituit Philippus tres viros quibuscum agerent quae agenda essent: hi fuere Ugutio Contrarius, Nicolaus Guerrerius ac Franciscus Castillioneus. Quibus constitutis domum reducti sunt. Postridie eius diei ipsi delegati ad eos venerunt quidnam a rege pertulissent cognituri.

77. Ad quos Mattaeus post primos congressus silentio facto hunc in modum locutus est: «Miratur vehementer Alfonsus rex noster cum Picenam expeditionem, Philippi potissimum hortatu atque impulsu, adversus Franciscum Fortiam suscepit atque ipse Picenum ingressus intra paucos dies multa illi oppida ademerit atque ad extremos iam Piceni terminos

compulerit, venisse ad se a Philippo Iohannem Balditium cum mandatis ac litteris in quis continebatur se Franciscum posita contentione in pristinam gratiam recepissee et proin magnopere orare uti deserta expeditione eum oppugnare absistat.

78. Id sibi pergratum fore, quando quidem illi fidem dederit sese eum tanta belli mole levatum ire». In eoque Philippum hoc se faciliorem praeuisse quod, nisi Franciscum, in tantis rerum angustiis obluctantem, sibi reconciliari passus esset, eius amicitiam

[Page 344]

atque operam in omne tempus perdidisset, quoniam is se perpetuo foedere Florentinis ac Venetis iuncturus esset, ne fortunis omnibus everteretur.

79. Ad haec venisse paucis post diebus tabellarium quendam cum binis ad se litteris, alteris Philippi nomine, alteris a Simone Guilino, scriptis in superiorum prope sententiam, nisi quod hae aliquanto duriores videbantur quas quidem litteras regi constaret apud Francis cum quibus ei placuerat verbis per Philippi scribam fuisse conscriptas. Guilini autem litteras paulo insolentiores iudicatas esse quibus regem monebat uti eorum reminisceretur quae apud Terracinam foedere comprehensa essent: non debere eius memoriam fugere, se promississe, simul ac Philippo libuisset, se ab expeditione discessum ire ac proin vellet id foedus ratum esse.

80. «Haec atque alia eiusmodi sunt» inquit «quae regem in summam admirationem adduxerunt: primum quod Philippus tam facile sibi persuaderi passus fuerit Franciscum sincera secum fide in gratiam redire quando quidem per Petrum Brunaurum exploratum habeat, qui omnium Francisci consiliorum particeps erat, eam reconciliationem Venetorum ac Florentinorum consilio a Francisco confictam esse, idque exitus brevi edocebit. Quae quidem omnia rex ipse ex Troilo, altero e copiarum Francisci ductoribus, qui haec ad illum scripsit vera esse competit.

81. Miratur autem rex haud minus quod de conditionibus renovati cum Francisco foederis nulla ei notitia facta fuerit, praesertim iis de rebus quae pontificis et sua quoque ipsius intersint, pro iis oppidis quae Franciscus in Neapolitano occupata detineat. Cum quidem in ipso foedere expresse comprehensum sit si quando Philippo mutata sententia placuisset regem a suscepta expeditione discedere, praestare Philippum debere uti Franciscus ex omnibus primum regni oppidis praesidia educat, quod quidem a Philippo perinde neglectum est ac si nihil omnino ipsius regis referat quicquam de Francisco scire.

82. Quibus profecto de rebus gravius questurus fuisset si sibi cum alio quam cum Philippo res esset, quicum statuit sibi firmam atque incorruptam amicitiam fore. Quod autem ad causae honestatem pertinet, considerandum Philippo etiam atque etiam est, cum id bellum rex pontificis maximi tanquam superioris iussu seque maxime et auctore et impulsore suscepit gesseritque, non licere regi salva fide ab armis discedere neu iusta de se querimoniae causa pontifici exhibeatur.

83. Praeterea, quod ad dignitatem suam attinere rex putat, longe sibi turpius existimaret si repente mediis in rebus, praesertim in tam prospero rerum cursu, quam si nondum inchoata

[Page 346]

expeditione hoste tantum irritato exercitum reduceret. Iam enim, ne quid ignoretis, in sacrosanctae romanae ecclesiae ius ditionemque supra quinque et viginti oppida, praeter castella plurima, redegit speratque brevi fore ut eiectis Francisci praesidiis reliquum Picenum in pontificis potestatem vindicet: quod ut perficiat quotidie a pontifice per litteras ac nuntios rogatur.

84. Nec vero ita infitias rex spondisse se Simoni Guilino reducturum

se exercitum simul ac certior factus esset Franciscum in Philippi gratiam redisse, sed ea lege, si pontifici primum satisfactum esset, sibi autem Civitela, Theramum ac reliqua regni oppida restituerentur.

85. Quod si Philippus

status sui securitatem respiciat, sibi certe optandum est Francisco Picenum adimi, ut eo tanto potentatu privato faciliore uti possit quem tantae opes adversus se contumaciorem fecerint. Ad summam vero, si Philippus in eo persistat ut velit regem ab armis discedere, perficiat ipse, quod suae fides postulat, ut absque pontificis querela sibi facere id liceat: hoc certe praestare Philippus debet cuius voluntati obtemperare, ob accepta beneficia, rex in primis cupiat».

86. Cum haec dixisset, delegati nullo

responso dato haec se ad Philippum allaturos ac de illius sententia responsuros dixerunt. Nec multo post Philippus iis in arcem accersitis magis mirari se ait quod Alfonsus, ut taceret de pontifice maximo qui maior eo in terris esset, ut nihil de Nicolao Picinino diceret quem virum probum et sibi fidelem cognovisset, sed aliorum quorundam impulsu non esset ei in re Francisci obsecutus quodque aliis magis quam sibi credere de ipsius animo ac voluntate perseverasset, iis praecipue qui ubi usus postularet pro statu eius tutando quantum ipse effundere non sustinerent: debuisse certe Alfonsum plus sibi in ea re fidei habere quam caeteris omnibus qui illum sibi in generum filiumque adoptasset. Se quidem si casus contigisset ei facile obsecuturum in eiusmodi re fuisse.

87. Satis sibi constare Franciscum

sincero animo eam reconciliationem fecisse ac proin illum a se in pristinam benevolentiam receptum esse cupereque admodum praestare posse, quod quidem pepigisset, uti a rege illius vexandi finis fieret, hoc uno quid apud regem posset sese iudicaturum. Post haec ad Matthaeum conversus: «Te,» inquit «Matthaeae, appello, qui regi natione es propior et multis annis, quantum ex sermone tuo iudicare possum, in Italia versatus es.

[Page 348]

88. Non es, ut opinor, nescius et quantum ego Francisco et quantum mihi is debet, sed doleo me totiens ac tam multis precibus frustra a rege contendisse uti a suscepta expeditione absistat, praesertim cum sciat quam eius amplitudini gloriaeque faveam». Ad haec Matthaeus haud dubium se apud Philippum esse arbitrari Alfonsum non minus sua ipsius quam pontificis voluntate adversus Franciscum bellum suscepisse, quod illum contumaciorem in se factum et cum hostibus eius consentientem videret, quod Veneto bello, praesertim postquam is a se digressus Picenum occupasset, manifesto apparuisset.

89. Neque enim tam facile regem in

Picenum profecturum fuisse, quo exercitum a se mitti satis erat, nisi eum Philippus tantopere rogasset: quo etiam gravius regem tulisse tanta a se cura Philippum postulasse uti omissa expeditione in regnum exercitum reduceret, praesertim cum sibi per Petrum Brunaurum ac Troilum constaret eam reconciliationem simulatam esse, ideo ut tantam a se vim tempestatis averteret quam aliter declinare in re tam subita non posset.

90. Idque

omne Venetorum sociorumque consilio factum esse brevi palam fore, quandoquidem ab iis ad Franciscum auxilia sub finiti stipendii specie, ita enim fama erat, propediem ventura essent. Nec vero Venetos id facturos fuisse nisi haec ficta reconciliatio de eorum consensu facta esset. Cui enim verisimile videri, si inimico animo in Franciscum forent, hos sibi opem latum ire?

91. Plura dicere volentem Philippus interruptit. Subsecutum inde silentium dataque venia oratores domum reducti sunt. Aliquot postea dies de eadem re actum, cum tamen in eo Philippus perstaret ut vellet regem ab armis discedere, quapropter legati, ut viderunt tempus ibi nequicquam teri, abeundi consilium ceperunt.

92. Quibus facta discedendi potestate

Philippus regi nuntiari iussit se illum sibi patris loco constituisse proin eo in quibus vellet libere uteretur. Ad haec si qua ipsi proficiscentes audirent quae eorum animos offenderent, ne mirarentur: bono ea consilio a se facta esse. Quae tunc haud satis intellecta mox de pace quam cum Venetis ac sociis clam rege fecerat dicta esse cognoverunt.

93. Nam quo

die ipsi Florentia egressi sunt regnum repetentes, sive id fortuna ceciderit sive dedita opera a Florentinis factum sit, iis audientibus Florentiae promulgata est. Inter haec rex Aesim cum exercitu ire perrexit, cui oppido

[Page 350]

Troilum, copiarum ducem quem ante nominavimus, Franciscus praefecerat: huic etenim viro maxime fidebat.

94. Nam praeterquam quod sub

eo multos annos in equitatu primos ordines duxerat, sororem ei uxorem dederat, opinione quam de illius viri virtute haud mediocrem conceperat, sed erat is quidem praeferoci, qua quidem re multos sibi infensos fecerat. Hic, quaecunque tandem ea causa fuerit, sive quod et Francisco quoque propter acerbitatem morum se invisum sciret, sive quod maiora praemia a rege speraret, sive quod simulato transfugio aliquid novi cogitaret quo Francisci res afflictas ac perditas restitueret, aliquanto ante pepigerat per Inicum Ghevaram eosque qui clam ad se missi fuerant tradita urbe Aesi ad regem transiret.

95. Itaque Esi petenti regi obviam profectus, haud

cunctanter urbem tradidit. Fuit eius transitio Alfonso perquam grata quoniam, praeter receptam urbem tam validam, intelligebat hostem magna virium parte per eius viri discessum nudatum esse qui et magnas copias in exercitu eius duceret et magnae existimationis in eodem exercitu haberetur, tum propter rei militaris scientiam tum propter eam, quae sibi cum Francisco esset, affinitatem.

96. Cogitabat duos praestantes ductores quorum utriusque consilio

atque opera forti in proeliis uti consueverat, et in quibus bonam spei partem reposuerat, uno prope tempore illi ereptos esse, quibus auxiliis de stitutu nec aequo campo dimicare nec reliqua oppida satis tueri se posse confideret, praesertim cum ab iis elusus quibus maxime fidebat, caeteris ductoribus parum fidei esset habiturus. Rex inde recepta Esi ac legato tradita continuato itinere adversus Franciscum recta ducendum censebat, nec prius consistendum quam illum e toto Piceno pepulisset.

97. Coeterum

Nicolaus spe sibi allata Rocae Contractae potiundae ut consilium immutaret effecit docens in eius urbis praesidio esse qui sibi clandestinum aditum pollicerentur. Qua spe adductus rex cum exercitu eo profectus castra urbi quam proxime potuit admovit. Quae quidem causa fuit ne Sigismundus Malatesta ad eum accesserit, arbitratus sibi satis temporis dari ad munienda oppida dum rex eius urbis obsessione occupatus foret, quod eam situ ac moenibus validoque insuper praesidio munitam obsidionem

[Page 352]

diu laturam non dubitabat.

98. Alfonsus ea urbe obsessa tentavit saepius,

derivationibus pluribus locis factis, si qua posset aquae usum, quae proxima urbi erat, oppidanis auferre quo eos aquandi commoditate sublata ad deditionis necessitatem compelleret.

99. Erant in eo oppido complures

equites, quorum dux erat Robertus nepos, e Sancti Severini proceribus, qui cum equitatu atque oppidanis hostibus sese obiiciens omnes eorum conatus frustrabatur, adhibita intus diligentia ne qui novi motus concitarentur. Itaque ea re saepius attentata, cum non succederet, motis inde

castris Barbaram, id ei loco est nomen, atque inde ad Metaurum amnem, supra Fortunae Fanum, quo se Franciscus cum reliquo equitatu receperat, continuato itinere copias duxit.

100. Quod postquam Franciscus animadvertit suos intra urbem continuit. Levia tamen proelia per singulos dies committebantur quibus saepius Francisci equitatus intra moenia repulsus est. Per eos dies Iohannes Balbus ac Petrus Cotta, legati a Philippo ad Alfonsum profecti sunt, quo tempore regii legati quos supra memoravimus Mediolanum petebant. Iique eadem quae priores a Philippo regem oratum venerant. Tam crebrae etenim litterae a Francisco ad Philippum mittebantur ut semper in itinere nuntios ad regem Philippum habere necessum esset.

101. Quibus respondit missos ad Philippum oratores qui illum de toto animo atque consilio suo certiore facerent: ex iis satis cognitum Philippum quae vellet quaeque eius mens esset. Post haec paucis rerum summam quas oratores ad Philippum pertulissent edocuit. Forte autem cum apud Alfonsum essent, tubicen quidam a Francisco in castra regia profectus est impetrataque a rege pro sui ordinis more liberius loquendi licentia, multa nefaria in Nicolaum praesentem, Francisci ipsius nomine, probra congessit, proditorem ac perfidum appellans ac proin regem admonens nequid illi fidem haberet, nihilo fideliores hunc sibi quam caeteris principibus, quorum exercitus rex erat, quamque ipsi Francisco fore cui fidem, quo tempore apud Martinengum pax facta est, dedisset sese communi consilio adversus regem bellum suscepturum.

102. Nec vero illum ausurum fuisse suis modo armis suisque copiis in Picenum, sed regis viribus confisum, descendere. Postremo eum ad duellum Francisci verbis provocavit, in quo ipsi duces eorumque copiae

[Page 354]

de gloria ac dignitate certarent.

103. Apparituram quidem uno proelio ducum simul atque equitum virtutem eumque diem aeternam aut gloriam aut ignominiam eorum alterum allaturam: simul ab rege petiit uti aequus spectator pugnae adesset. Cum haec dixisset Nicolaus, iam inde ab initio orationis suae commotus, multis haud levioribus convitiis in Franciscum absentem coniectis, fidem suam multis exemplis comprobans, illum perfidiae arguens respondit sibi peraeagre esse quod non esset ea valetudine qua ante acceptum in cervice vulnus extitisset: ostensurum se fuisse singulari certamine uter eorum proditoris infamia censendus esset.

104. Sed quando fortuna hanc sibi facultatem debilitato iam corpore abstulisset, oblatam conditionem laeto se animo cum bona regis venia accipere posteroque die cum copiis eius sub ipsam urbem Fanum patenti campo processurum. Quod cum a se postulare Nicolaum decoris tuendi causa rex animadverteret, utriusque partis securitati sese consulturum recepit. Quibus constitutis nuntius in urbem reversus quae egisset quaeve esset Picinini mens Francisco renuntiavit.

105. Quae cum audisset laetitiam vultu praetendens parari suos ad tantae gloriae certamen in posterum diem iussit. At in regiis castris ingens clamor atque alacritas animorum fuit eaque quae una intercedebat nox, aliis pugnandi aliis spectandi desiderio affectis, nunquam finem habitura videbatur. Adeo omnes duorum praestantissimorum totius Italiae ducum duarumque catervarum fortissimorum equitum pugnam spectare cupiebant.

106. Atque animis iam sibi repraesentabant pulcherrimum illud spectaculum, in quo de gloria ac de principatu rei militaris ageretur, uter melior dux esset quod diu ambiguum fuerat eum diem testaturum. Postridie Nicolaus hora constituta in campum cum suis processit. Rex vero procul inde ad mille passus cum exercitu consedit liberum uti convenerat utrique parti campum praestaturus. Mansit in armis Picininus ultra horam tempusque

praestitutum Francisci cum suis egressum praestolatus.

107. Coeterum id

frustra fuit. Namque Franciscus, quae tandem illum ratio aut causa moverit, sive gloriam eius in discrimen de qua eo die haud dubie iactabatur alea adducere dubitarit, sive quid aliud pertimuerit, intra urbem suos continuit. Quo viso Picininus, tanquam victor moenibus insultans, usque ad portas

[Page 356]

cucurrit hostem voce compellans atque increpitans cumque nemo obviam exiret exultantibus suis in castra se recepit.

108. Post haec Alfonsus cum

in iis locis tempus nequicquam teri cerneret nec propter naturalem situm obsideri eam urbem posse, quoniam mari allueretur qua commeatus commode importari possent et Francisci praesentia eam obsidionem laboriosiore faceret, dimissis a se legatis retrocedere cum exercitu instituit divisisque copiis Nicolaus Montem Aureum ipse Montem Arbotum, ita appellantur ea oppida, contendit. Ex quo quidem obtigit Franciscum inter duo hostium castra medium esse.

109. Rex deinde continuato itinere Esim atque inde Auximum, quae oppida in sacrosanctae romanae ecclesiae ditionem sine vi redierant, atque inde Firmum duxit cumque iam ad alteram oppidi partem quae ad portam vergit castra metaretur, Alexander, Francisci frater, vir acer qui eius urbis, ut ostendimus, custodiae praeerat, subita eruptione facta — habebat enim ad sexcentos equites — postremum agmen, quod Iohannes Vintimilius ducebat, a tergo aggressus terrorem intulit.

110. Quod ubi rex

per clamores a tergo auditos agnovit, rapta confestim signa in hostem convertit castrorum opere intermisso hostesque iam pugna implicitos facile in fugam versos intra urbem repulit. Insigne proelium ante portam fuit quod regii superiores, antemurali quod pro vallo stabat vi capto, usque ad portam pugnando progressi sunt, inde ad munienda castra continuo reditum.

111. Erat ea urbs magna atque opulenta totius Piceni longe munitissima: in ea eminebat rupes quaedam tantae altitudinis ut ex ea perinde ac e specula quadam excelsa omnis prope Picenus ager despectaretur. In eiusdem rupis cacumine planities modica inerat quae muro cincta crebris turribus interpositis arcem inexpugnabilem fecerat. Eam vero arcem, quod in gyri prope formam natura circuncisa rupes esset, Gironem vulgo appellabant, quam qui tenebat universam Picenam provinciam tumultu ac terrore quatiebat.

112. Itaque Alfonsus prospecto urbis situ, quanquam non ut obsideret eo venerat sed ut experiretur an eius adventu motus aliqui in urbe fierent, cum aliquos cives esse accepisset qui pulso Francisci praesidio sacrosanctae romanae ecclesiae dedi cuperent, paucis post diebus motis inde castris ad Turrin Palmarum composito agmine profectus est,

[Page 358]

eo videlicet consilio ut tentata primum Asculo urbe, exercitum in regnum hibernandi gratia reduceret.

113. Quo ego tempore a Genuensibus missus,

quibuscum regi tum bellum erat, ut de indutiis agerem, pridie quam moveret, ad quoddam castellum, haud procul a Firmo, perveni. Cumque postridie mane ad eum iturus essem, ex stativorum incendiis castra inde mota agnovi subsecutusque confestim citatis equis non sine discrimine propter hostes, quibus mos est digrediendum a tergo agmen insequi, haud prius assecutus sum quam Marranum, quo in loco castra fecerat, pervenit. Et quoniam nox iam suberat, nuntiato ei tantummodo per Lupum Simenum Urreum, qui tum castrorum praefectus omnibus purpuratis longe praestabat, adventu meo, nihil praeterea eo die egi.



114. Eodem vero die,  
paulo antequam in castra pervenissem, Petrus Brunaurus ac Troilus, de  
quibus supra mentionem fecimus, de prodizione suspecti comprehensi  
sunt armis equisque atque omni eorum supellectile direpta. Nec ita temperari  
militum furor potuit propter rei atrocitatem quin et omnis eorum  
equitatus eandem subierit calamitatem. Quod tamen iniussu regis effectum  
est.

115. Suspicionem praeter caetera de se fecerat epistola quaedam  
a Francisco, ut videbatur, scripta nuntioque intercepta qua rogabantur uti  
cogitata maturarent nec amplius differrent. Quos postea Neapolim perductos  
et in Cateloniam missos, rex in arce Satabiae, urbis Valentini agri,  
custodiri imperavit.

116. Postridie cum rex inde movisset in itinere eum salutavi litterasque  
ad eum scriptas reddidi. Quibus lectis cognita adventus mei causa sese  
castris positus quae attulissem auditurum inquit. Coeterum eo die nihil  
ea de re quoniam sero castra posita essent agi potuit. Postridie eo iter  
persequente ventum est Asculum, urbem in Picentibus validam situque  
nobilem, quam ab altera parte mons sublimis in quo sita est arx, ab altera  
Trucentus amnis ripis praealtis munit, urbs ipsa plano ac patenti campo  
condita atque aedificiis perfrequens.

117. Eius oppidi aliquot cives, patria  
per seditionem pulsī, cum ad Alfonsum profecti essent eique spem  
fecissent intestinorum motuum si cum exercitu appropinquaret, propter  
propinquitates et clientelas quas in urbe haberent, ne tantae occasionei  
deesset, magno praesidio Franciscum nudatum iri arbitratus, si ei tanta

[Page 360]

urbs tamque opportune in ipso Picensi agri introitu sita adimeretur facilioresque  
fore postea pontifici adversus Franciscum belli reliquias, eo  
confestim duxit ac sub urbem ad mille passus castra fecit.

118. Erat ei  
urbi praesidio Renaldus, Francisci frater, cum valida equitum peditumque  
manu ipseque impiger. Qui ubi regem adventasse conspicatus est defensoribus  
per moenia turresque dispositis, ipse per urbem ne qui clandestini  
civium conventus fieri possent armatorum caterva constipatus per urbem  
incessanter ibat.

119. Rex vero ut primum castra posita sunt, ut urbis situm propius  
specularetur, trans fluvium, qua arx sita erat, cum aliquot paucis equitibus nullo  
obsistente se contulit. Inde reversus in castra reliquum diei ac noctis tempus  
quieti dedit. Postridie quae vellem dicendi sine arbitris potestate facta hunc  
in modum verba feci: «Si recte animadverteris, rex, quae Genuensibus amicitia  
cum Neapolitanis regibus multis iam saeculis ante hac fuerit, profecto  
bellum hoc quod tecum gessimus non odio aut invidia, sed officio et quodam  
amicitiae iure susceptum a nobis ac gestum esse iudicabis.

120. Neque  
enim absque ingratitudinis atque impietatis nota eos reges, quorum regnum  
mercatoribus nostris aequae ac Neapolitanis civibus semper patuit, ex quo  
frumentum atque omne genus commeatum exportare nobis integrum  
fuit, ut illud civitatis nostrae horreum recte a nobis appellari possit, cum  
quorum denique subditis res fortunasque civium nostrorum implicitas cum  
eorum ditionis hominibus habemus, bello oppressos atque a nobis auxilium  
postulantes deserere potuissemus.

121. Neque enim quicquam ad nos  
pertinere videbatur ea disceptatio videlicet utri vestrum regnum ipsum iure  
deberetur. Contendentibus vobis de principatu, ad humanitatem et officium  
nostrum pertinere duximus ei opitulari quem et Neapoli regni caput et  
Neapolitanorum vocatu in regnum profectum sciremus.

122. Nec vero id alia ratione a nobis factum existimare debes qui non ignoras quo semper cultu quave observantia Hispanos reges, unde genus ducis, prosecuti fuerimus. Postquam autem Renatus tibi victori cessit, satisfactum officio et amicitiae arbitrati, nihil ultra adversus te conati sumus quin potius amicitiam tuam, quemadmodum priorum Neapolitanorum regum, nobis ultro expetendam putavimus certandumque post hac non armis sed beneficiis, non odio sed amore et gratia statuimus.

123. Nec vero tibi Genuensium amicitia, ut opinor, aspernanda est, quippe iis amicis nulla in Italia reliqua gens fuerit cuius ope inimici tui statum tuum labefactare possint. Habebis posthac regnum ipsum quietum ac

[Page 362]

stabile idque longo quassatum bello liberis advenarum commerciis brevi in pristinum florem haud dubie redactum videbis, quod unum profecto, rex, super omnia optari a te debet, si quid te gloriae amor tangit cuius ab ineunte aetate cupidissimus iudicatus es.

124. Ea enim vera stabilisque principum ac regum gloria est civium ac populorum suorum quieti et utilitati consulere ut quas calamitates bello acceperunt resarcire per pacem queant. Hanc ipsam quoque pacem Philippo mediolanensium principi haud molestam fore, quod respicere videbaris, ex litteris eius satis nosse potuisti; fuere vero qui Genuam renuntiarint te quoque a pacis consiliis non abhorreere. Quod quia facile creditum est legatos scito iam designatos esse qui Neapolim ad te de pace acturi proficiscantur. Ego vero ideo ad te praemissum sum uti indutias in aliquod tempus petam quo interim suspensis armis liberiore iam animo pax ipsa, postquam legati adventarint, tractari possit. In idque fidem publicam obligabo si indutias concesseris».

125. Ad ea rex: «Non sum usque adeo gloriae avidus ut non multo pacis et publicae tranquillitatis avidior sim. Neque vero id aut naturae aut consuetudinis nostrae est petentibus pacem negare. Idque semper inhumanum atque impium duxi. Quis enim tam demens est qui si possit pace frui malit bello contendere? Equidem bellum hoc non bellandi gratia, sed ut regno potitus bello finem imponerem suscepi gessique. Nec me praeterit quanta semper amicitia Genuensibus cum maioribus nostris extiterit ob eamque causam in ea amicitia perseverare quam bellum gerere usque optavi.

126. Verum enimvero ita tulerunt sive fata quaedam sive tempora ut consilia mutare utrisque necesse fuerit. Philippo, adversus cuius voluntatem in ea re nihil agerem, pacem ipsam probari gaudeo, legatos de pace, si venerint, libens audiam. Nec per me stabit quominus pax componatur, si quae decuerit praestare Genuenses non graventur; de indutiis autem, quandoquidem per eas pacem quietius tractari posse intelligo, quominus per te agatur non recuso».

127. Ab eo sermone digressus, cum iis quos mihi adhibuit de indutiarum conditionibus agere coepi: ii fuere Lupus Ximenes, Baptista Platamonius ac Iohannes Olzina. Longa mihi cum iis disceptatio et controversia extitit quinam ipsis indutiis comprehendendi essent, cum ii pro rege vellent et alios Genuenses comprehendendi qui ab Adurniis, per id tempus

[Page 364]

Genuensem rempublicam gubernantibus, urbe pulsati, ad amicitiam regis confugerant. Denique cum viderem indutias alioquin claudi non posse nisi iis comprehensis, nec mihi id ipsum facere liceret, petita a rege discedendi venia, biduo tamen post in castris permansi. Nam propter Asculanos milites qui passim populabundi vagabantur, non poteram absque periculo inde evadere.

128. Observabat autem rex an aliqui motus a propinquis proscriptorum concitarentur, uti ab initio decreverat, cumque neminem praesidii

metu arma sumere audere animadverteret, ipse flumen cum exercitu transgressus sacrosanctae romanae ecclesiae atque pontifici satisfactum arbitratus cum Franciscum hostem e Piceno summovisset instanti iam bruma Adriam profectus est. Prius autem quam Asculo discederet Theramitani, qui ad eam diem in Francisci fide permanserant, potentiam regis veriti, ad eum misere qui urbem praeter arcem in eorum potestate esse ac paratos deditionem facere significarent. Quos benigne susceptos et collaudatos domum remisit missis interim qui urbi praesidio futuri essent.

129. Post haec Iohannem Antonium Ursinum, Taliacotium, Paulum Sangrum, Iacobum Montagatham cum nonnullis aliis copiarum ductoribus, ad duo milia equitum erant, ad Nicolaum Picininum, quem apud Montem Aureum cum exercitu substitisse diximus, proficisci iussit quae pro sacrosancta romana ecclesia oppida receperat una cum Picinino tuerentur et qui restabant in Francisci fide populis bellum inferrent. Cum autem essent in itinere audierunt Nicolaum plerisque suorum captiis ab hoste fusum fugatumque esse.

130. Namque Nicolaus cum sensisset Franciscum adversus se cum copiis quas raptim post discessum regis contraxerat adventare, aliquot acies e suis per adversum montem circummiserat quae pugnae implicitum a tergo adorirentur, ratus, id quod rei militaris ratio postulabat, illum in medio circumventum evadere non posse.

131. Coeterum et qui missi fuerant tardius iter fecerant et iis qui in castris remanserant tanta celeritate atque impetu supervenit hostis ut ad induenda arma spatium vix fuerit. Pauci qui praesidii causa in armis erant eorum impetum exceperunt. Quod cum Picininus animadverteret pro tempore exhortari milites coepit uti correptis armis hosti obviam prodirent, nec tantam sibi contumeliam in castris inferti paterentur.

132. Coeterum et subitus hostis adventus et eorum absentia quos circummissos diximus, quorum

[Page 366]

nullus apparebat, nullus sentiebatur clamor, tantum iis terroris incussit ut magis de fuga quam de pugna cogitantes pudori salutem anteponerent. Clivus in quo castra posita erant et oppidum proximum dissipatos fuga servavit. Nicolaus quoque cum rem desperatam ac profligatam cerneret tentatis omnibus quae ad belli ducem pertinerent saluti et ipse consuluit.

133. Ii vero, quos a tergo missos diximus, cum per exploratores quos praemiserant accepissent suos iam fusos ac in fugam versos nec iam proelium instaurari posse antequam in hostis conspectum venissent, qua venerant ad Nicolaum reverterunt. Non destiterunt tamen qui a rege mittebantur coeptumque iter persecuti sese cum Nicolao coniunxerunt. Quibus copiis auctus qui adhuc Francisco parebant populos vexare rursus coepit.

134. Dum haec in Piceno aguntur rex Adriam atque inde ad Civitatem Apenninam profectus, Theramitanæ arcis cura non abiecta, Remondum Buillum praestantem virum cum iis quibus praeerat copiis ad eam arcem obsidendam ire iussit caeterisque copiis in hiberna in loca circumiecta dimissis, ipse Neapolim rediit.

135. Remundus Theramum, uti iussus erat, profectus atque ab oppidanis in urbem haud cunctanter receptus, ante omnia, quo omnem auxilii spem obsessis adimeret arcem ipsam circumvallavit non ab interiori modo, verum et ab exteriori quoque urbis parte, haud modicae latitudinis fossa perducta praesidiaque circa eam, ubicunque opus esse videbatur, disposuit quae neque exire quenquam ingredive, neque ullum commeatum genus inferri paterentur tentatis interim frustra caeteris artibus si qua expugnari ipsa arx posset, sed erat et naturali situ et opere permunita atque ideo nec vi nec operibus expugnabilis.

136. Per hunc modum supra duos menses

circumsessi, ad extremum cogente famis metu cum auxilium desperarent quod a se tam diu nequicquam expectatum viderant, Remundo arcem dediderunt salutem suam ac fortunarum pacti. Qua recepta praesidioque valido firmata Remundus in Adriensem copias reduxit atque ibi hiemis reliquum quievit.

137. Ut autem ad rem Genuensem redeamus, rege Trucentium amnem transgresso, per Apennini colles qua iter est Nursiam, primo

[Page 368]

in Tusciam atque inde Genuam pervasi, prius tamen Raphaelae Adurnio, qui tum princeps Genuensem rempublicam obtinebat, iis de rebus quas egeram per epistolam certiore facto. Quibus ille cognitis Iohannem Federicum, qui se regis amicitiam habere profitebatur, quanquam multis amicorum dissuadentibus, Neapolim confestim ad regem misit cui, cum mandata exposuisset, uti legatos Genuam mitteret persuasit.

138. Satisfacturos ei re aliqua Genuenses, maxime Raphaelis ducis opera, qui pacem eius vehementer expeteret. In id a rege delecti Caraffellus Caraffa ac Iohannes Tudiscus cum mandatis Genuam profecti sunt cumque de pace agere coepissent atque in id potissimum instarent ut regio honori consuleretur, in primis multa proposuerunt et illud ante omnia uti Genuenses in eius turris fastigio, quae palatio cohaerebat, signa regia veluti antea Philippo dominante diebus festis sustollerent. Quod cum non reciperetur a Genuensibus cogitandam aliam quampiam placandi regis rationem dixerunt.

139. Quod cum Neapoli, ubi rex esset, melius fieri posse visum esset, Baptista Goanus iurisconsultus ac Baptista Lomelinus, vir innocentis simus, legati ad regem iam multo ante designati, ut diximus, una cum regiis legatis longis navibus invecti prospera navigatione confecta Puteolos pervenerunt. Quibus comes datus sum ut essem qui pro republica nostra quae de pace conficienda essent litteris proderem. Erat tum forte rex haud procul Puteolis venandi studio profectus qui ut audivit legatos adventasse, laetus eo nuntio manere eos Puteolis iussit donec Neapolim reverteretur praemissis interim qui illis domum cum lautitia praepararent.

140. Quae postquam parata esse cognovit, ipse enim alia via praeierat, legati Neapolim accersiti sunt profectique in arcem regiam comiter ac benigne a rege suscepti sunt eoque duntaxat salutato ac magnificis verbis ornato nihil aliud eo die egerunt. Post de pace agi coeptum in quo aliquantum de conditionibus disceptatum est, in eo maxime quod ad resarciendum regium decus pertinebat contentio vehemens fuit: multa siquidem in id a rege postulata sunt. Quae cum legati recusarent pax haudquaquam futura videbatur.

141. Ad postremum postulatum est uti Genuenses pateram auream, si regis pacem vellent, quotannis dono darent, de conditionibus caeteris

[Page 370]

facile conventurum. Quod cum legati renuerent dicerentque se iniussu civitatis id pacisci non posse, re suspensa missus est ab iis cum mandatis qui quidnam fieri a Genuensibus placeret scitaretur. Ea vero res magnas denuo civitati curas iniecit, ex altera parte pacis commoda ex altera gloriae iacturam ponderanti.

142. Demum frequenti senatu coacto publicae quieti consulentes eam conditionem, quandoquidem pax haud aliter impetrari posset, recipiendam esse decreverunt. Quod postquam legatis renuntiatum est, abiectis caeteris disceptationibus, pax in haec verba convenit: «pax atque amicitia cum Alfonso rege Genuensibus firma perpetuaque posthac esto, bello ablata repetendi nemini partium ius competit; nec regis hostes Genuensis populus nec rex Genuensium hostes recipito ullove commeatu adiuvato.

143. Si quando fato aliquo bellum rursus inter se exoriri contigerit, utriusque partis cives qui in alternis oppidis negotientur agantve eorumque bona tuta liberaque sinito eorumque exportandorum potestas esto. Ad haec neque rex Genuensibus neque regi Genuenses, etiam si iusta belli causa intercesserit, nisi primum denuntiatione facta bellum inferunto. Iura ac privilegia ultro citroque concessa utraque pars religiosissime servato. Genuenses videlicet quae regis civibus ante Philippi dominatum, rex quae Genuensibus Neapolitani reges ad Ladislai supremum diem concessissent: coemendi atque exportandi frumenti coeterumque frugum ex alternis oppidis facultatem utraque pars permittito.

144. In iis oppidis quae in alterius partis potestatem devenissent in quibus pars altera iuris aliquid habere praetenderet utraque pars ius suum teneto. Nec tamen, si qua eorum oppidorum oppidani ipsi sua voluntate dederent, ea recipi fas esto. Demum Genuenses regi quotannis dum vivat honoris gratia pateram auream dono danto ac Neapolim mittunto». Haec ita, ut conscripta erant, in regis conspectu recitata sunt, qui tum ex gravi morbo convalescere coeperat.

145. Quibus peractis cum et rex ipse et legati in ea verba iurassent continuo inde discessum est constitutoque tempore quo pax ipsa promulganda esset, legati cum bona regis venia Genuam reversi sunt atque ut quae egissent a senatu Genuensi rata haberentur perfecerunt.

[Page 372]

146. Ea vero aestate quae secuta est Alfonsus ad Populi fontem, haud procul a Theano, profectus est eo quidem consilio ut convocads eo quamprimum copiis in Picenum reverteretur, pontificis maximi rogatu qui Franciscum Fortiam ex ea provincia prorsus pelli, quo sibi libera et quieti possessio relinqueretur, optabat. Intelligebat enim fore ut Franciscus quae sibi erepta fuerant oppida brevi recepturus foret nisi eius conatibus confestim obviam iretur.

147. Namque Franciscus tum regis discessu tum Picinini clade elatus iam utique copiis superior praedabundus per Picenum libere vagabatur multosque metu populos ad deditionem compellebat. Ad hunc fontem quem diximus cuncti regni procures qui se cum copiis sequi decrevissent convenire iussi sunt. In quis venit Antonius, paterna stirpe Centilia, per matrem Vintimilius, cum equitibus trecentis de quo, ut aliquid disseram, me impraesentiarum locus admonet.

148. Namque hic eo ipso tempore quo rex Neapolitano bello occupatus erat, Calabris Brutiisque, quos nunc uno nomine Calabros appellant, conflata ex privatis facultatibus satis grandi pecunia ipsam provinciam debellandam recepit brevique maiore eius parte in ditionem regis redacta multam laudem promeruit.

149. Ac demum Consentinos atque alios plerosque finitimos populos regis imperio parere ac praesidia admittere in oppida coegit. Is vero paucis post diebus quam ad regem est profectus, cum clam accusatus esset quod de cuiusdam purpurati, qui erat regi carissimus, nece cogitaret, monitus ut regiae irae cederet, rem palam esse, noctu cum paucis suorum ne multitudo consilium proderet neque die neque nocte itinere intermisso Catantianum, ditionis suae oppidum, se recepit.

150. Quod ubi in castris mane compertum est, admiratus rex illius factum peraeque tulit idque haud ferendum ratus, Neapolim quamprimum reverti statuit ac Lupum Urreum, Ursium Ursinum, Gartiam Cabanellum, praestantes viros, cum copiis ad Picenam expeditionem persequendam mittere qui cum Remundo Buillo, qui iam ad flumen Humanum, ultra Adriam, progressus copias convocaverat regis adventum opperiens, se coniungerent atque exinde ad Franciscum Picininum, Nicolai filium, cui pater, ad Philippum proficiscens, copias commendaverat, se conferrent ac pro pontifice consentiente animo bellum gererent.

151. Quibus digressis ipse Neapolim cum reliquis copiis paucis post

[Page 374]

diebus reversus est, eo consilio ut, si Antonius de quo diximus ad se non accederet et contumax esse pergeret, ipse adversus eum copias duceret. Lupus, Ursinus et Gartias simul ac ad Remundum pervenerunt sese una cum eo itineri commiserunt cumque iam in Picenum transgressuri essent, Remundus per exploratores quos in diversa miserat certior factus est Francis cum Picinimum ad montem Ulmum ab hostibus superatum captumque esse.

152. Quo nuntio, ut par erat, perturbati, haud longius progredi deliberarunt quod hostem, praeter copias quibus haud dubie tum superior erat, etiam ob recentem victoriam nihil non ferociorem factum, id quod verisimile erat, existimabant: quorum adventu cognito Franciscus confestim post fusos hostes ad Truentium amnem instructo agmine adventavit, eo consilio ut vel transeuntes arceret vel iam transgressos invaderet vel, si nulli apparerent hostes, in propinquos regni fines populabundus traiceret.

153. Coeterum nullis repertis hostibus cum insuper loca Piceno opposita validis praesidiis firmata circumspiceret, procedere ulterius destitit quaque venerat via rediit. Qua re cognita ductores regii retrocedendum arbitrati in loca circumiecta diverterunt. Inter haec Alfonsus, Neapolim reversus, de industria expectabat ne quid per iram facere videretur uti Antonius omissis caeteris consiliis ad se purgandum accederet.

154. Verum enimvero sive indignatione quadam animi succensus, sive aliaquacunque causa, ad regem proficisci destitit. Quin etiam ditionis suae oppida, quae partim dotalia erant, partim a rege acceperat, raptim munire, frumenta convehere, praesidia imponere, arma ac milites comparare coepit nec quicquam omnino praetermittebat quod ad ea tuenda pertineret.

155. Quae quanquam regem offendebant sibi intoleranda videbantur, ne quis illius exemplum sequeretur, vehementius tamen offensus est epistolis quibusdam ad se ac Ferdinandum filium paulo acerbius, ut ferebatur, scriptis. Quibus litteris constituisse videbatur quae sua ipsius pecunia suisque multis laboris ac periculis adeptus esset quaeve teneret armis tueri nec ea se vivo sibi a quoquam eripi passurum; ferebatur quoque finitimos regni procures sollicitare. Quo factum est ne rex per vicarium eam expeditionem gereret, qui admodum parva peditum manu atque equitum celeriter comparata in Brutios iter arripuit.

156. Quod postquam vulgatum est, qui Antonio clam favebant metus ingens cepit atque a proposito

[Page 376]

abscedere coegit. Alfonsus itaque in Brutios profectus primo Luceronum oppidum, quod ab Antonio tenebatur, petiit castrisque positos oppidanos metu consternatos antequam oppugnare coepisset, neque enim vim eius experiri sustinuerunt, ad deditionem compulsi. Deinde ad Roccam Bernardam continuo itum est, in quo castello expugnando aliquantum laboris fuit, castellanis atque iis quos praesidio miserat ob naturalem situm audacius repugnantibus.

157. Cumque obsidionem paucis aliquot diebus tolerassent, ad postremum desperato auxilio ad eum diem frustra expectato et ipsi deditionem fecerunt. Rex inde continuato itinere Bellicastrum movit idque nullo resistente statim cepit. A Bellicastro Crotonem duxit ut ipsam belli arcem oppugnaret: qua urbe Antonio adempta reliquum bellum facile futurum intelligebat. Haec vero urbs Croto aliquanto procul ab ea sita est quae olim in Calabriae florentissima duodecim milia passuum in circuitu habuisse traditur, parva quidem nec cultoribus admodum frequens, sed quoniam mari vicina erat unde a Venetis commode Antonio summitti auxilium poterat, hoc maior aliquanto eius urbis expugnandae cura regem inceserat.

158. Huc Antonius militum suorum robur miserat  
urbisque ipsius custodiam quibusdam ex iis quos sibi fideliores existimabat  
demandaverat. Ipse Catantianum, quod oppidum situ longe munitius  
erat atque opulentius, cum uxore ac liberis omnique pretiosa supellectile  
se receperat. Qui ut audivit regem tot iam oppidis sibi una prope excursionem  
ereptis Crotonem petisse nec finitimorum quenquam pro se arma  
sumere, ex iis quos sibi adfuturos putarat, conturbari vehementer coepit  
et consilii sui paenitentia affici. Perstitit nihilominus in proposito veniae,  
ut videbatur, diffidens. Quod igitur unum poterat, Crotoniates occulte per  
litteras ac nuntios item praesidiarios milites hortabatur ut forti animo obsidionem  
ferrent.

159. Hoc vero, quantum coniectari potuit, eum fefellit  
de resistendo ab initio cogitantem, quod regem per vicarium adversus se  
bellum gesturum putaverat. Cui quidem, quisquis is esset futurus, resistere  
se posse confidebat quoniam multi in regio exercitu futuri essent qui eum  
fortunis haud eversum vellent: fore etiam aliquos e finitimis sperarat qui  
absente rege arma corripere auderent, quos praesentis metus ac maiestas  
detereretur. Crotonem itaque profectus, rex sub urbem castra posuit.

160. Quo viso oppidani subito in muris armati apparuerunt atque in

[Page 378]

stationes divisi sunt: levia dehinc proelia per continuos dies fieri coepta.  
Antonius interim undique opem sed nequicquam implorare. Cum autem  
res ad obsidionem spectare videretur, erat enim oppidum situ ac moenibus  
permunitum et oppidani praetera ad obsistendum parati, rex quo eos  
maior metum incusso ad deditionem cogeret tormenta aenea ex Neapoli  
missis triremibus advehi imperavit.

161. Interim colloquendi cum hostibus  
occasione data tentare clam coepit si qua arte aut consilio urbe ipsa  
potiri posset. Erat in ea Bartolus Ceresarius, patria Surrentinus coeterum  
per uxorem quam ibi ceperat civis Crotoniensis factus, quem Antonius illi  
fidens urbi praefecerat, qui cum se ob id meritum grandem a rege gratiam  
promereri sciret communicato cum paucis suorum consilio, regiones noctu  
per scalas clam in urbem admisit. Quod simul ac oppidani et externi milites  
sensere cum primo arma corripuissent, ob regis praesentiam animis  
fractis, positis armis errati veniam petentes atque in Antonium culpam  
conferentes, regi portas confestim aperuerunt quibus pro sua clementia  
facile ignovit. Atque ita urbs Croto, praeter arcem, recepta est.

162. Post  
haec arx infestari atque oppugnari coepta. Verum enimvero tormenta,  
sine quibus parum profici poterat, ob naturalem situm praesidiumque  
quod intus erat validum, nondum convecta fuerant quae quidem longo  
maris terrarumque circumflexu agi oportebat. Quibus advectis atque arcis  
oppositis in maiorem sollicitudinem metumque hostes inciderunt.

163. Dum  
autem aliquando acrius pugnaretur, Petrus Carbo, quem multis beneficiis  
sibi obstrictum, Antonius arci praeposuerat, sagitta ictus est cumque ob id  
medicum e castris requireret, rogatus rex ad eum ire permisit Salvatorem  
medicum qui vulnus curaret simul qui pollicitando eum ad arcis deditionem  
alliceret. Cui cum tandem id persuasisset, nullo prope tormentorum  
usu arx recepta est. Quod postquam Antonio renuntiatum est, omnem  
prorsus spem rerum suarum abiecit: nam si quid sperare opis a supero  
mari poterat eam sibi viam penitus obtrusam videbat.

164. Quod unum  
reliquum erat, Catantianum, qua minus erat natura, munimenti operibus  
supplebat: est vero id oppidum in monte situm undique acclivi atque  
ascensu arduo, praeterquam ab una parte qua dementior aditus erat, quo  
in loco arx ob eam causam de industria exstructa fuerat. At vero Alfonsus

Crotoniensi arce in potestatem redacta eaque valido praesidio firmata, Catantianum copias duxit situque oppidi perspecto sub montem castris positus tormentisque subvectis ad eam partem quam infirmiore ostendimus, obsidere oppidum coepit.

165. Antoniani per adversum montem primo occursantes tumultuosius deicere regios conati sunt. Coeterum eorum conatus frustra fuerunt. Crebra tamen proelia quanquam levia per singulos dies conserebantur, sed quotidie minus minusque spei obsessi habebant, cum regem ipsum praesentem intuerentur, qui nonnisi expugnato oppido discessurus inde videretur, se vero etiam, si aliquandiu obsisterent obsidionemque protraherent, omni tamen et propinqui et externi auxilii spe destitutos, quod neque Venetos neque alios principes vicinosve populos ad eam diem precibus movere potuissent, in regis potestatem necessario perventuros esse.

166. Quae cum animo reputaret Antonius quam prius spem in armis reposuerat, eam totam in regis humanitatem ac misericordiam contulit, maxime cum et oppidanos et milites quos mercede conduxerat timidiore factos animadverteret. Movebant quoque eum vehementius suorum pericula in quos verebatur neu rex per iram capto oppido gravius animadverteret. Angebatur etiam fortunis quas omnes in eum locum, ut diximus, congesserat.

167. Simul cogitabat oppidum ipsum si forte a vi et ferro, at certe a longa obsidione ac fame, adversus regem tutum esse non posse, sibi vero tum spem nullam veniae apud regem iratum fore. Haec, inquam, animo reputans mittere statuit qui regi significaret cupere se cum eo, si ita placeret, accepta fide colloqui. Qui profectus in castra protinus a rege repulsus est affirmante non passurum Antonium ad se ire nisi eo se suaque omnia eius arbitrio ac potestati permittente. Ex quo rursus Antonius in graviores curas incidit.

168. Posthaec uno e regiis sacerdotibus ad eum proficisci permissis, quorundam precibus quos eius calamitas moverat cum ex eo cognovisset frustra a se tentari caetera consilia, regis immutabilem sententiam esse, adire regem seque eius voluntati arbitrioque permittere constituit et, quo magis illum ad misericordiam flecteret, uxorem una secum, quod muliebris sexus ad commiserationem efficacior est, ducere

nec ultimum casum expectare. Profectus igitur cum uxore in castra ad regis tabernaculum cunctis rei eventum expectantibus, ut ad regem venit supplex veniam orans ad pedes eius procubuit.

169. Uxor quoque genibus advoluta effusis lacrimis pro viri salute orare vehementius coepit: qua calamitatis specie rex commotus sibi vitam concessit. Catantiano ac Trupia, quae oppida in illius potestate adhuc erant, cedere imperavit supellectileque omni quam Catantiani haberent exportari permissa eum cum uxore atque omni familia Neapolim abire. Quae cum obedienter fecisset Antonius missis qui Trupiam regi traderent cum suis Neapolim profectus est.

170. Coeterum Alfonsus recepto oppido arceque praesidio firmata Consentiam cum copiis sese contulit, eo consilio ut Iohannem Nucem, cuius maxime suasu Antonius adversus eum contumax fuerat, qui et ipse regis imperium pertinaciter detrectaverat, cum ab eo saepius in castra accersitus esset in eadem adhuc contumacia perseverantem opprimeret.

171. Is vero Rendam oppidum ac tria praeterea castella quae a rege dono acceperat tenebat cumque Consentiam pervenisset Americum, Capacii comitem, Rendam, qui locus haud plus quatuor milibus passuum inde aberat, cum aliquanto equitatu primum misit isque ad mille passus a Renda castra fecit.



Ea nocte quae insecuta est nonnulli oppidani Iohanni, ob acceptas iniurias infensi, noctu clam ad regem profecti nuntiaverunt oppidanos, partim officio ac regiae maiestatis reverentia, partim ob acceptas a Iohanne iniurias, paratos esse, si maiores copias eo mitteret, oppidum dedere.

172. Quapropter rex Franciscum Siscarum, cuius viri virtutem egregiam prioribus bellis agnoverat, postridie cum peditibus mille eodem iussit contendere. Quae cum Iohannes animadverteret, priusquam vim experiretur, hortantibus amicis, quanquam aegre relicta arce, adeundi regis consilium cepit sese eius arbitrio potestatique permissurus. Qui cum vitae diffidens atque anxius produceretur ad regem qui, receptae arcis adhuc ignarus, cum reliquis copiis Rendam versus iter ingredi coeperat, Franciscum Barbavariam, Philippi legatum virum ornatissimum, per eos dies ad regem profectum, forte obvium habuit qui eius fortunam miseratus, quod erat gentis suae, sibi a rege vitam impetravit.

173. Coeterum mulctatus omnibus quae tenebat oppidis toto praeterea regno excedere iussus est. Qui post Philippi mortem, ad quem se receperat, Franciscum Fortiam, qui postea mediolanense imperium sibi armis vendicavit, secutus, cum Alexandriam urbem fidei suae commissam Lodovico Sabaudiae duci proderet,

[Page 384]

ad postremum in laqueum quem per Alfonsi clementiam effugerat incidit. Ea vero expeditio quarto postquam coepta fuerat mense finita est.

174. Post haec Josias, unus e regni proceribus qui aliquot oppida in ipso regni aditu tenebat, cum Adriam urbem, quae maiorum suorum olim fuerat, per proditionem capere tentasset, nec res sibi ex sententia successisset isque postea Francisci Fortiae copiis adiutus Adriam subito atque improvise petiisset, ea quoque oppugnatione frustra tentata in propinqua ditionis suae oppida se recepit. Haec autem per hiemem ab eo facta, quo anni tempore regiae copiae in hiberna concesserant nec convocari poterant.

175. Est enim omnis ea regio, propter Apenini iuga, perpetuis nivibus sed praecipue iis temporibus immersa, quae illam intersecant, frigoribus coelique intemperie, vix incolis atque assuetis tolerabilis. Itaque ineunte vere Ursinus, quem supra memoravimus, copiis omnibus ex hibernis evocatis, quibus eum rex praefecerat, Bozam, Josiae castellum, petiit idque oppugnare castris haud procul inde positis aggressus est.

176. Quod ubi Josias agnovit coactim raptim Francisci equitibus et quos potuit e popularibus suis castra improvise adortus regios fudit fugavitque. Qua re audita Alfonsus, rem haudquaquam negligendam arbitratus, ne Josias maiores Francisci copias in regni fines illiceret, simul ut Civitellam, quod oppidum haud procul a Trucentio amne situm, adhuc Francisco parebat, natura quidem et opere munitum, in potestatem redigeret, eo cum copiis proficisci statuit comparatisque celeriter quibus opus erat ad urbem Thetim constitit. Cuius adventu cognito Josias conterritus, maxime quod a Francisco per id temporis non multum iuvare poterat, propter pontificis maximi ac Philippi copias Picenum agrum vexantes, regi reconciliari per amicos curavit.

177. Cum autem reconciliatione facta equites ii, quos Franciscus ad se miserat, Trucentium amnem peterent, inde in Picenum transgressuri in regium equitatum ignari inciderunt a quo profligati magna ex parte capti sunt. Rex subinde ab Aterno amne motis castris adversus Trucentium flumen profectus est eo consilio ut Civitellae bellum inferret. Quod ubi Patriarchae nuntiatum est, qui pro pontifice adhuc adversus Franciscum bellum gerebat, confestim ad eum profectus oravit ut copiarum partem in Picenum mitteret ad belli reliquias persequendas.

178. Cui cum assensus esset Iohannem Vintimillium, cuius opera fideli

[Page 386]

ac forti superioribus bellis usus fuerat, quem in Acarnaniam provinciam profectum ut Carolo genero, Acarnaniae principi, per id temporis a Tureis obsesso opitularetur, suscepta expeditione revocarat, Patriarcha digresso proficisci iussit. Post cuius discessionem cum ipse in iis locis permaneret Civitella dedentibus oppidanis, praeter arcem, recepta est. Quae quidem ex omnibus regni oppidis novissima fuit quae in regis potestatem pervenerit.

179. Subinde Alfonsus arcis obsidione, erat enim munitissima et situ et opere diuque obsidionem latura videbatur, Remundo Buillo delegata missoque Berengario Harilio cum aliquanto equitatu ad Iohannem Vintimillium, ipse Neapolim rediit. Remundus ante omnia arcis oppugnatione tentata cum nihil proficeret, tantum ne quis ingredi egredive aut commeatus quicquam importare posset attentissima cura providebat. Cuius rei taedio affecti qui arcem tuebantur, praesertim expectato nequicquam a Francisco tot diebus auxilio, deditionem fecerunt. Qua recepta ac praesidio firmata Remundus Adriam copias reduxit.

180. Et iam Patriarcha post profectum ad se Iohannem Vintimillium Aufidam oppidum, quod ab eo obsidebatur, percussis maiore metu oppidanis propter auctas hostium vires, in deditionem acceperat quoque viri eius opera fortiori uteretur, eum pontificis iussu copiis omnibus praefecit. Post id Iohannes Patriarchae consensu motis castris ad Ripam Transontam, id est nomen oppido, nullo hostium obviam facto duxit atque inde digressus, inter Rotilium ac Solitem oppida castra fecit composito usque agmine, iter faciens quasi hostis in conspectu foret.

181. Huc autem eo consilio profectus est ut experiretur an posset eluso hoste ad Philippi copias, queis praeerat Italianus Furianus, aut ipse Italianus ad se transire, uti coniunctis copiis Franciscum aggredierentur cui singuli pares esse non possent. Quam rem Franciscus coniectura suspicatus media protinus loca de industria occupabat eorumque conatus quocunque movebant frustrabatur. Sextis castris cum sub Montem Eripetum consedisset, Sancti Victoris oppidum cum castellis plerisque finitimis sacrosanctae romanae ecclesiae nomine in deditionem absque certamine recepit.

182. Coeterum cum intueretur frustra a se tentari ad altera castra aditum propter Francisci vigilantiam converso itinere ad Ripam Transontam retrocedere cum exercitu, id consilium Patriarcha approbante, constituit, eo animo ut per montana procul ab hoste

[Page 388]

ad Italianum evaderet cumque ibi castra metatus esset Campofelonites ac Tedonates, qui sacrosanctae romanae ecclesiae imperium pertinacius detractabant, expugnavit ac diripuit quominus finitimi iniecto metu resisterent.

183. Cumque ei nuntiatum esset Franciscum cum omnibus copiis eo dimicandi animo contendere, castra diligenter muniit dimissis paulo longius a castris speculatoribus per quos eius adventum certo sciret, ne imparatos offenderet. Coeterum vanus is rumor fuit. Itaque inde movit octavisque castris Aufidum reversus est indeque postridie ad Trucentium amnem movit castrisque in fluminis ripa positus substitit.

184. Franciscus autem ut hostes retrocessisse agnovit, nihilominus tamen in suscepto consilio permansit, ut scilicet inter bina castra medius sederet neutram partem insequens, sed tantum id agens ne utrique coniungi possent.

185. Re ad consilium delata quanam via cum copiis ad Italianum tutius perveniri posset, variabant ductorum sententiae. Alii namque peditatus et equitatus florem triremibus regiis, quae inde haud longe aberant, inutiliore turba atque impedimentis relictis traducendum censebant quoniam parvo maris tractu ab Italiano distarent atque ita absque periculo iungi posse; alii sub urbem Firmum ipsum equitatus ac peditatus robur instructo agmine agendum esse.

186. Verum enimvero hoc consilium haudquaquam tutum videbatur, primum quod Alexander, Francisci frater, eorum per exploratores itinere cognito, cui octingenti fere equites erant, facile vexare agmen a tergo poterat atque tandiu pugnando lacessendoque distineret hostem donec Franciscus cum reliquis copiis accurrens, medios opprimeret terrorem nocte augente a fronte simul et a tergo circumventis, praesertim cum hostibus copiarum numero longe impares futuri essent. Quibus, quando etiam fortunae benignitate contigisset absque detrimento nullo reperto hoste coniungi, quemnam equitum usum fore, praesertim sine tentoriis, sine ministris, sine sarcinis.

187. Iohannis vero consilium fuit ut itinere longiore, coeterum tutiore, per Appennini montana exercitus duceretur: posse enim ea cum impedimentis atque omni exercitu invitis hostibus tuto evadi. Cuius consilium

[Page 390]

cum plures approbassent, Asculum versus perrexit atque inde Apennini colle transmissa, quem Sibyllae accolae appellant, in campis Nursiae late patenti planitie consedit. Quartis decimis castris ad Camertis agri fines pervenit atque inde continuato itinere in Fulginatem.

188. Cuius profectionem cum haud amplius a se impediri posse Franciscus agnosceret, qui hostes abeundi consilio retrocessisse existimaverat, consilii paenitens quod proelii fortunam non tentasset, e Piceno excedere priusquam tantae copiae coniungerentur decrevit, ne sibi postea cum vellet discedere integrum non esset neve aut obsidionem pati, quod sibi turpe ad gloriam ducebat, aut certe necessario depugnare cogeretur.

189. At Iohannes Matelicam versus arrepto itinere in Cinguli fines, quibus in locis Italianus cum copiis erat, profectus est earumque Philippi copiarum dux factus, castra cum castris iunxit. Deinde ad vicos sub urbem Cingulum perducto exercitu eos una excursionem cepit ac diripuit, inde ad montem Melonem ductis copiis ibi aliquot dies in eius oppidi obsidione consumpsit.

190. Ad postremum oppidani cum nulla spes auxilii esset salutem suam et fortunarum pacti in sacrosanctae romanae ecclesiae deditionem venerunt. Missa deinde copiarum parte ad Sanctum Angelum cum oppidani praeter spem resisterent, admotis undique copiis oppidum ipsum vi captum atque in praedam datum est. Posthaec Iohannes cum animadverteret Franciscum e Piceno in Urbinatem concessisse eaque quae reliqua erant in eius ditione Picentium oppida, propter naturales locorum situs validaque praesidia iis imposita, obsidione magis quam oppugnatione tentanda esse instaretque vis hiemis, reverti statuit atque exercitum in regnum in hiberna reducere.

191. Relictis igitur pontificis ac Philippi copiis adversus urbem Firmum non amplius per montana ut venerat, sed per plana iter cepit ac non procul a Monte Sancto eo die constitit. Cuius inopinato adventu oppidani conterriti, antequam vim experirentur, emissis confestim ad eum oratoribus qui significarent velle se sacrosanctae romanae ecclesiae impetrata facere protinus deditionem fecerunt.

192. Aliquot praeterea castella absque certamine recepta sunt; inde ad Montem Altum profectus ibi aliquot dies mansit. Interim Firmani coniuratione facta spe propinqui auxilii a Francisco defecerunt, Alexandro fratre in arcem compulso quo et magna equitatus pars una cum eo se recepit. Quod ubi Iohanni nuntiatum est subito

[Page 392]

cum omnibus copiis ad ferendum oppidanis auxilium advolavit. Idem fecere pontificis ac Philippi copiae quae in propinquo erant, uti ostendimus.

193. Cum autem arx eiusmodi foret, quod superius demonstratum est, ut nec vi nec machinis, sed diutina obsidione tantum esset expugnabilis, praemunitis urbis partibus qua ex arce in urbem descensus erat iisque ab exteriori parte institutis quae obsidioni necessaria videbantur, ipse cum reliquis copiis ut eas in hiberna dimitteret in regni fines concessit.

194. Vix anno post Eugenius pontifex certior factus Franciscum Fortiam suas atque auxiliares copias cogere ac Tudertum petere constituisse, quod oppidum sexaginta milibus passuum Roma abest, de illius adventu valde sollicitus accersenda a sociis auxilia censuit. Nam quod partem Tudertinorum sciebat Francisco amicam esse, in quos ille indulgentior fuerat dum ea urbe potiebatur, propterea Franciscum haud temere id consilii cepisse suspicabatur: Franciscus enim, praeter Picenum, et in agro Romano oppida quaedam occupaverat. Misit igitur Lodovicum Patriarcham legatum ad regem isque Neapolim profectus ac magnifice pro dignitate susceptus, simul ac regi adventus causam exposuit auxilium ab eo haud difficulter impetravit.

195. Nec mora Iohannes Antonius Ursinus Taliacotius cum duobus milibus equitum ad pontificem ire seque cum sacrosanctae romanae ecclesiae copiis coniungere iussus est. Interea Franciscus coactis copiis adversus agrum Tudertinum contendit quo uno ferme tempore et pontificis et regis copiae convenerunt. Quo cognito Eugenius Nicolaum, cardinalem Capuensem, erat is in urbe graciosus ac potens, quod eius fides sibi nonnihil suspecta esset, propter amicitiam quae illi cum Francisco erat, Roma amovendum curavit.

196. Franciscus autem ut per exploratores agnovit pontificis copias opinione sua ampliores esse frustra se nec sine periculo quod constituerat iter persequi posse mutato repente consilio, antequam in hostium conspectum veniret, in agrum Urbinatem rediit. Quo digresso pontificis ac regis copiae in Picenum proficisci perrexerunt uti ea oppida quae in Francisci fide perstiterant armis ad deditionem cogerent, sed Eugenius, Francisci potentiam veritus, cum magnas ab eo copias duci nuntiatum esset, Thomam, tunc episcopum Bononiensem

[Page 394]

qui ei in pontificatu successit, hominem illi propter scientiam atque eximias virtutes acceptissimum, legatum ad Alfonsum miserat qui maiora auxilia postularet.

197. Isque ad regem profectus: «Cognosti,» inquit «rex, ex Lodovico Patriarcha satis, ut arbitror, sacrosanctae romanae ecclesiae res quo statu sint quantoque in discrimine versentur. Expectatur in Tudertino Franciscus hostis magnis viribus contractis quibus Eugenii copiae haud possint obsistere. Sustulerunt animos adversarii ipso rumore adventus sui ac fama. Nam quo tempore Tudertum urbem tenebat multos sibi cives quo caeteros servire cogeret beneficiis obligarat. Ii rerum novarum cupidi eius adventum avidè praestolantur ut Eugenio non minus de civium fide quam de hostium vi laborandum sit.

198. Misisti tu quidem Iohannem Antonium Ursinum ad pontificem cum copiis, coeterum quanquam is est vir in armis praestans et copias habet non aspernandas, tamen ad tantam vim hostis arcendam haud satis videtur. Est nobis res, ut scis, cum hoste rei militaris scientissimo ac vigilantis simo ut haud temere nobis cum eo con grediendum sit. Nam si quid sinistri, quod Deus avertat, pontifici contingeret non solum Tudertinus, sed etiam Picenus ager, qui tuis laboribus ac periculis sacrosanctae romanae ecclesiae restitutus est rursus in hostilem potestatem recideret.

199. Petit igitur a te Eugenius oratque ut, praeter eas quas adhuc misisti copias, alias mittas ne tuae simul et suae in periculum mittantur: quod ut facias tua bonitas ac fides postulant. Maiorem gloriam aut stabiliorem consequi non potes quam si sacrosanctae romanae ecclesiae dignitatem perpetuo conservaris atque auxeris».

200. Ad ea rex:

«Quod ad hunc diem feci post reconciliationem nostram, quoad mihi vita suppetet, nec re, nec opera, nec auxilio sacrosanctae romanae ecclesiae defuturus sum nec pro oppugnandis eius adversariis unquam defatigabor neque committam ut pontifex de fide mea queri possit. Equidem eo sum animo ut non hoc regnum modo, quod tantis laboribus ac periculis meis consecutus sum, sed et caetera regna quae mihi pater haereditaria reliquit ruere potius pati possim quam sacrosanctae romanae ecclesiae iura labefactari.

201. Misi ad pontificem Iohannem Antonium Ursinum, arbitratus id auxilii in praesentia satis esse, praesertim cum nulla externa auxilia ad Francis cum profecta accepissem. Qui certe, nisi maiores copias habeat, non est adeo pontifici formidandus: expertus sum Piceno bello quantum audeat, sed non proin hoc dico ut eum contemni velim. Nihil enim tuto in hoste contemnitur nec is quidem eiusmodi vir est ut sit contemnendus: multo enim et consilio valet et rei militaris scientia, sed forti animo contra

[Page 396]

eundum atque audendum censeo. Quae petit auxilia pontifex mittam. Quin etiam si adventu meo opus fore cognovero mihi ipse non parcam».

202. Ab hoc sermone digressus Remundum Buillium cum mille equitibus ac pari peditum numero ad Patriarcham in Picenum ire per Aprutinos, quibus in locis copias habebat, imperavit. Qui Truentio amne traiecto in Picenum quamprimum profectus, ad urbem Auximum cum Iacobo Caviano, uno e copiarum sacrosanctae romanae ecclesiae ductoribus, se coniunxit.

203. Franciscus interea in Urbinatem transgressus Fossumbrunum divertit ibique constitit, eo videlicet consilio ut transitum impediret metumque transire cogitantibus inferret, quominus utraeque copiae iungi posset namque Remundus ac Iacobus per loca mari propinquiora agmen ducebant. Patriarcha vero unius diei iter aut eo amplius procul ab eis cum reliquis copiis per loca superiora iter faciebat cumque ei nuntiatum esset Franciscum ad Fossumbrunum substitisse, nec longo spatio a se abesse, Remundum paulum remorari iter sensimque progredi donec coire in unum possent mandavit, uti ope mutua imminens periculum declinarent.

204. Qua re cognita Franciscus ne suos temere periculo obiiceret se continuit. Remundus vero ac Iacobus temperato itinere una cum Patriarcha inter Fossumbrunum ac Fanum eodem die pervenerunt. Postridie mane Patriarchae iussu convocatis cunctorum ordinum ductoribus ut quid agendum esset consultaretur, Georgius Nurius, Philippi legatus, iam multo ante in castra profectus, liberius loquendi quae vellet petita venia detulit, Italianum Philippo de proditione suspectum esse seque eam rem compertam habere, proin placere sibi ac velle uti is vinctus in custodiam detur.

205. Cumque mirantibus omnibus Patriarcha quaesisset cur tam diu in castra a Philippo profectus eam rem silentio suppressisset, respondit Philippum mandasse ne quam eius rei mentionem faceret donec Remundus cum eius copiis in castra pervenisset, veritus ne qui in castris essent qui eius voluntati adversarentur. Ubi haec elocutus est repugnante nemine Italianus comprehensus ac Dominico Malatesta in custodiam traditus est triduoque per tormenta criminis confessione expressa, apud Roccam Contratam securi percussus est.

206. Posthaec Patriarcha motis inde castris Montem Fabrum, id ei nomen est oppido, quod ab hoste tenebatur

[Page 398]

contendit idque admotis undique copiis primo adventu cepit plerisque aliquot castellis atque oppidis circumiectis quae Federico Urbinatum principi parebant partim expugnatis partim in deditionem acceptis. At Franciscus, cum sese copiarum numero hostibus imparem sciret, per montana ducebat, aliquanto procul ab hostibus de industria observans si qua bene

gerendae rei occasio sese offerret.

207. Patriarcha contra copiis fretus per plana ductabat et nusquam resistente aut obvio hoste Urbinatem agrum populabundus infestabat. Coeterum appropinquante hieme pontificis copiae paulatim dilabi coeperunt, praesertim accedente exhaustis agris pabuli ac rerum necessarium inopia. Interim a Florentinis ac Venetis ad duo milia equitum ad Franciscum auxilium postulantem venerunt, quibus copiis auctus non amplius per montana ut prius, sed per patentes campos exercitum ducere pugnandique potestatem hostibus facere incepit.

208. Cum hic esset rerum status Alfonsus Protonotarius, Patriarchae legatus, in castris relictus cum copiis trans Pisaurum amnem profectus est. Quod ubi Franciscus agnovit motis propere castris eo contendit et a contraria fluminis parte castra fecit. Aquandi potestas propter fluminis opportunitatem aequae utrisque erat, sed cum triduo post Patriarcham motis castris Tauletum, Sigismundi castellum mille inde passibus in colle situm, duxisse animadverteret et ipse ad alterum castellum in eodem colle ex adverso situm haud cunctanter contendit. Nec plus mille passus castra a castris aberant.

209. Erat autem id castellum Urbinatis principis indeque misso militari more provocationis signo hostes in posterum diem ad pugnam provocavit. Coeterum Patriarcha absente, qui ad Montem Florem secesserat, responsum est a legato Patriarchae iniussu proelium suscipi non licere, eius absentis voluntatem sciri opus esse, qua cognita postridie mane responsurum, nec tamen provocationis signum hosti remisit.

210. Quod cum Patriarchae non placuisset, ne tantas pontificis regisque copias fortunae committeret, mittereturque postridie qui id Francisco renuntiaret, animadversum est e castris hostem movere coepisse. Quapropter sumptis propere armis ad angustias saltus, qui medius inter utraque castra intererat, ne transgressus hostis castra invaderet haud segniter

[Page 400]

processere vixque ad saltus ingressum perventum erat cum ibidem et hostis affuit.

211. Cumque in eo loco ob angustias non omnis exercitus sese explicare posset, hostibus conatu magno perrumpere adnitentibus ingens in eo certamen fuit cumque aliquantum pugnatum esset ac frustra sese niti Franciscus animadverteret, receptui cani iussit. Quo viso et pontificis copiae eo saltu praesidio incesso sese in castra receperunt.

212. Triduo post Franciscus motis inde castris Montem Aureum, Sigismundi castellum, petiit idque atque alterum ei proximum haud multo militum labore expugnavit. Subinde Gradariam contendit, et hoc quoque Sigismundi oppidum erat, idque quoniam praeter naturali situ et praesidio imposito vi capi non poterat, obsidere coepit magnamque hiemis partem in ea obsidione consumpsit.

213. Per id temporis Philippi exercitus ad Casale Maius, iuxta flumen Padum, duce Micheletto Cottiniola a Venetis proelio fusus castrisque exutus est magno numero equitum peditumque capto. Cuius cladis causa copias e Piceno revocare atque insuper auxilia postulare Philippo necessum fuit, sed tum primum eas duntaxat copias quae sub Italico Furiano stipendia fecerant poposcit. Qua re cognita Patriarcha ilico de pontificis voluntate eum equitatum Georgio Nurio Mediolanum ut perduceret concessit ac, ne quid sinistri in itinere acciperet, praesertim a Faventini principis fratre qui sub Florentinis merebat, ad Bagnacavallum, in Flaminia oppidum, universum exercitum ipsis copiis praesidio ire iussit.

214. Quo reverso cum praeter ipsum equitatum ad Philippum profectum Rubertus Montarboteus atque alii plerique copiarum ductores abessent a castris, Patriarcha, quo tutiore loco esset, in Sigismundi agrum haud procul a

Gradaria, quod adhuc a Francisco obsidebatur, imbelli multitudine prius in circumiecta oppida dimissa quo maior iis necessarium rerum copia suppeteret, se recepit ibique castris positus invitante propinquitae paene per singulos dies proelia invicem gerebantur, non tamen ut in universum certamen veniretur.

215. In hoc rerum statu Venetis Abduam amnem transgressis cum Philippus curis anxius auxilium a pontifice atque a rege vehementer postularet eaque res Patriarchae demandata esset, statuit uti Sigismundus Malatesta, Caesar Martinengus ac Remundus Buillus in Galliam Cisalpinam ad eum proficiscerentur: ad duo milia et quingentos equites ii duxerunt.

216. Inter haec Rodericus Murius, peditum ductor genere Hispanus,

[Page 402]

cum peditibus mille a rege missus ac Rubertus Montarboteus cum aliquanto equitatu ad Patriarcham in castra pervenerunt. Quibuscum assumpto Iacobo Caviano caeteris copiarum ductoribus relictis ipse in Picenum rediit paucisque diebus interiectis ipsum Iacobum, proditoris suspectum, apud Roccam Contratam, ubi et Italianum paulo ante, capitali supplicio affecit.

217. Interim Franciscus ad Remundum Buillum, qui nondum abierat, in castra misit qui rogaret uti ad se Palermum peditum ductorem mitteret qui ab eo ad se mandata perferret, esse aliqua quae communicare secum cuperet. Facta potestate cum Palermus ad eum profectus esset ait se, nisi esset in castris legatus Florentinus, venturum, cum Remundo in colloquium fuisse. Coeterum missurum quo Remundus vellet Urbinatum principem et cum eo unum aliquem ex his quos fideliores haberet qui eius sententiam ad se perferrent.

218. Cumque Remundus respondisset nolle se in colloquium cum suorum quoque accedere, nisi eidem aliquis a Patriarcha interesset, ne quid suspicionis ea res amicis afferret, non renuit quo minus Antonius Ridius, copiarum dux, secum una proficisceretur et ipse quae dicerentur auditurus. Qua re constituta Urbinati principe et altero ex Francisci domesticis ad Montem Aureum, uti erat constitutum, profectis et ipse Remundus atque Antonius eodem accesserunt.

219. Ibique tum primum de foedere inter pontificem, regem, Philippum ac Franciscum agi coeptum: omnis namque legatorum oratio in id fuit, ut ostenderent Franciscum maxime cupere cum pontifice ac sociis ad pacem foedusque devenire nec ulterius cum iis bello contendere. Dum haec aguntur Franciscus, sive hiemis taedio sive quod Gradariam a se nequicquam obsideri animadverteret, motis inde castris Pisaurum, Alexandri fratris oppidum, se recepit ibique reliquum hiemis quievit.

## 10. LIBER NONUS

1. Haud ab re, ut opinor, fuerit Florentini belli causam atque originem praefari. Philippus Maria, de quo superioribus libris mentionem fecimus, per eam pacem quam cum Venetis ac Florentinis apud Martinengum fecit, Blancam filiam Francisco Fortiae, de qua quidem re diu ambiguus consilia pro temporum conditione variarat, coniugem dedit, sexaginta milibus Philippeis illi dotis nomine promissis cumque eam pecuniae summam, propter aerarii exinanitionem, repraesentare non posset, Cremonam, urbem opulentam, ei tantisper pignus dedit praesidio inde educto.

2. Cuius pecuniae solvendae ut primum illi potestas fuit, ad generum misit, qui pecuniam offerret, Cremonam repeteret. Cumque is tergiversaretur, diem iam multo praeterisse dictitans qui persolvendae pecuniae constitutus esset, misit Philippus Vitalianum Borromaeum, locupletem virum, ad Venetos, tanquam Francisci amicos et pactionis ipsius auctores, qui de iniuria exostularet, simul qui oblata pecunia Cremonam reposceret.

3. Sed nihilo magis per Venetos consequi id potuit, quippe qui urbem tam validam, in ipsis prope visceribus imperii sui sitam, in Philippi potestatem redire aegre ferebant. Itaque cum legationibus tempus terendo nihil se proficere animadverteret, bellum aperte inferre statuit, armis, quod sibi iniuste negabatur, vindicaturus.

4. Convocatisque ut primum potuit copiis Franciscum Picininum, quem paternae virtutis gratia exercitus ducem designaverat, in Cremonensem proficisci iussit. Cumque haud multo post profectionem eius accepisset Venetos ac socios copias parare, nec passuros eam urbem a se expugnari, episcopum Novariensem ad Alfonsum opem oratum misit, satis ei fore significans si statim vel cum paucis copiis extra regni fines prodiret.

5. Sperare se Florentinos, simul atque audissent eum cum exercitu moveri ac Tusciam versus ire coepisse, de rebus suis sollicitos copias a Cremona quam primum revocatum ire atque ita effici posse ut distractis hostium viribus, ipse non inferior Venetis Cremonam reciperet. Eugenius

[Page 406]

quoque pontifex maximus, Venetis ac sociis per id temporis multis de causis infensus et ob id Philippo amicus factus, ne Philippo deesset regem precabatur.

6. Quibus de rebus motus Alfonsus paratis copiis extra regni terminos progredi statuit cumque interim cognovisset Philippi exercitum a Micheletto Cottiniola, Venetorum duce, castris exutum profligatumque esse, conturbatus amici casu auxilium implorantis, Remundum Buillium, cum nonnullis aliis copiarum ducibus iam iter meditantem, maturare in Galliam ad Philippum iussit.

7. Ipse vero, quamvis per hiemis tempus, extra regni terminos ire perrexit profectusque per Latinos Tibur pervenit, advenienti portas Tiburtes pontificis iussu aperuere, et quoniam Florentini cognito eius consilio saepius significaverant velle se copias e Gallia revocare spemque fecerant et Venetos idem facturos esse, progredi ulterius destitit.

8. Verum enimvero ea expectatio frustra fuit: namque Veneti victoriam persecuti omnem Philippi ad amnem Abduam agrum una prope excursionem ceperant, multis oppidis vi captis, multis etiam in deditionem receptis. Fuit autem adeo vehemens adeoque repentina eius procellae vis ut omnem de statu suo spem reliquam Philippus abiecerit.



9. Reputabat animo sibi neque ducem belli superesse ullum cuius virtuti satis confideret, et dissipati exercitus reliquias nec sine grandi pecunia cogi reficique, nec sine egregii ducis opera recipere pristinum animi vigorem posse. Una illi salus ei in tam trepidis rebus videbatur, Francisci videlicet reconciliatio, quem caeteris omnibus copiarum ducibus belli scientia ac felicitate praestare, mortuo Picinino, constans apud omnes increbruerat opinio.

10. Eum igitur sibi per amicos reconciliatum cum ducem exercitus designasset, ad Alfonsum misit qui id ei nuntiaret peteretque insuper, quoniam Francisco in equites obaerato pecunia opus esset, qui aliter neque cogi neque duci possent, uti positus cum Francisco inimicitiis illum septuagenis aureorum milibus adiuuaret, se postea bello liberatum eam summam cum fide remuneraturum.

11. Quod cum Alfonsus, beneficiorum eius in se non immemor, facere constituisset, extemplo Arnaldum Fenoledam, virum constantem ac gravem, omnium consiliorum et arcanorum eius participem, Neapolim misit, qui eam pecuniae summam

[Page 408]

ex thesauris suis depromptam, quorum custodiam ei demandaverat, ad se deferret. Quam delatam Alexandro, Francisci frati, concessu pontifici ad se profecto, tradi imperavit.

12. Qua accepta, Franciscus quamprimum cogere copias coepit ut inde in Galliam Cisalpinam contenderet, fortuna ita iubente, quae plerunque ludere in rebus humanis solet, ut ipse sibi ex inimici pecunia mediolanense imperium strueret. Cum autem iter ingredi coepisset, aut iam ingressurum fama esset, Philippus in suspicionem venit, illius potentiam veritus ne is sibi imperium dominandi cupiditate eripere cogitaret.

13. Itaque misit plures ad Alfonsum nuntios oratum ne in Galliam proficisci ipse gravaretur: velle se Mediolanum et quicquid belli fortuna ei reliquisset, praeter Papiam urbem, quam unam sibi vitae diversorium reservaret, ubi procul a belli curis ac negotiis vitam ageret, in eius potestatem tradere.

14. Coeterum Alfonsus indignum ratus ut qui tam longe lateque imperitasset sese tanto dominatu privaret, per litteras consolabatur aegrum bonoque animo iubebat esse reiectisque continuo talibus oblati, hortabatur eum ne aut Venetorum metu aut ulla de Francisco suspitione ea meditaretur quae tantae existimationis principi indecora viderentur, se neque laboribus, neque periculis pro tuendo eius statu parsurum, quoque sibi de Francisco orta suspitio magis adimeretur, se cum primum is progredi coepisset, cum exercitu subsequiturum ac ne quid ei nocere posset provisurum.

15. Inter haec Eugenius pontifex, diuturno morbo affectus, e vita excessit: cuius mors Philippo ac regiae expeditioni, erat enim momentum ingens rebus gerendis, perincommoda accessit cumque Alfonsus accepisset aliquos romanos principes, convocatis iis ad quos novi pontificis creatio pertinebat, tumultuari ac per factiones eniti ut pro eorum studiis pontifex crearetur, egregium facinus arbitratus talium virorum conatibus obstare, nec pati, ut ii impedirentur quominus comitia pro vetere more atque instituto rite haberentur, Marinum Caratiolum, Iohannem Antonium Ursinum, Gartiam Cabanellum, Caraffellum Caraffam ad cardinalium collegium legatos misit qui et Eugenii mortem sibi gravem fuisse ostenderent et hortarentur uti in creando novo pontifice uno et consentienti animo essent, nec vererentur sententiam dicere.

[Page 410]

16. Paratum se esse, si qui fortasse intercederent quominus comitia rite haberentur, qui illorum conatibus obviam iret ac sacrosanctae romanae ecclesiae libertatem dignitatemque difenderet. Cum autem ex eo quaereretur

quemnam sibi potissimum ex omni cardinalium numero pontificem legi placeret, respondit eum qui una totius collegii voce atque consensu legeretur. Deinde procures romanos, quorum nonnulli motus nuntiabantur, favere paratos prout huic aut illi quisque affectus erat, nequid intercederent quominus comitia ipsa rite fierent, per litteras monuit.

17. Quibus partim metu partim verecundia deterritis, missis insuper a rege qui collegio adessent faverentque, Thomas episcopus Bononiensis, quem Nicolaum Quintum appellavere, pontifex maximus factus est, de quo ut aliquid dicam hic me locus admonet.

18. Fuit enim eius viri non virtus modo, sed etiam fortuna saeculo nostro admirabilis: Serzani natus patre medico, honesto ac probo viro, cum sacrarum litterarum studia prae caeteris adamasset, Bononiam ac Senas se contulit brevique tempore, tum ingenii bonitate tum diligentia, philosophus ac theologus clarus evasit pluribusque annis utrobique publice legens floruit.

19. Ad doctrinam eius emendati mores ac vitae integritas accedebant: quibus de rebus Nicolai episcopi ac cardinalis Bononiensis, viri sanctissimi, sibi amicitiam conciliavit, eiusque rebus summa cum fide per diu administratis, id est consecutus ut illo mortuo ipse episcopus Bononiensis, orante universo populo, ab Eugenio pontifice factus sit.

20. Paucisque post mensibus legatus ab eodem ad Hunnos missus, cum res ex illius sententia gessisset, adveniens, cardinalis insignibus ultro ad eum in itinere delatis, inter cardinales cooptatus est ac paulo post mortuo Eugenio, miro quodam totius collegii consensu, pontifex maximus, ut diximus, factus est atque hic tantorum honorum cursus, quod magis mirandum sit, fere intra anni spatium illi contigit.

21. Ut ad rem redeam, postquam regi renuntiatum est illum pontificem factum esse, eius coronationem condecorari aequum existimans, Honoratum Caietanum, Guilielmum Remundum Moncatam, Carolum Campobassum ac [] qui eius coronationi interessent, legatos Romam misit ac mox alios per quos sese illius auctoritati subiecit.

22. Haud multo post, cum a Venetis legati Romam venissent ut publico nomine et ipsi sese pontificis auctoritati summitteret, postquam officio functi sunt, cum apud pontificem in belli mentionem incidissent, docuere non placere

[Page 412]

Venetis bellum adversus Philippum diutius continuari iisque pergratum fore si pontifex legatum quempiam Ferrariam mitteret, quo cunctarum partium legati commode conventuri essent, ut ibi de communi Italiae pace ageretur. Omnibus palam fore per Venetos non stare quominus fida firmaque pax in Italia fieret.

23. Quod cum pontifici vehementer placuisset cupienti Italiam diu bellis agitatam aliquando requiescere, missurum se brevi Ferrariam legatum recepit; iisdem prope verbis legati Tibur profecti apud Alfonsum usi sunt.

24. Quibus benigne auditis, nihil se praetermissurum respondit quod ad pacem conficiendam pertineret, nihil enim hoc uno sibi aut maiori curae aut magis cordi esse, Italicam pacem cunctis principibus populisque quibus bene vivendi cura esset maxime omnium optandam esse.

25. Per eosdem dies et a Florentinis legati ad pontificem eadem de causa profecti, postquam pontifici debitum exsolverunt, Tibur, ut iussi fuerant, salutandi gratia ad regem accessere remotisque arbitris multa secum de pace collocuti sunt, quibus itidem ut Venetis responsum datum

communem Italiae pacem magnopere a se expeti, seque eis neque consilio neque opera, neque re ulla defore atque ita spe plenos a se dimisit.

26. Post haec cum de legatis pacis causa Ferrariam mittendis cum pontifice egisset misissetque pontifex Iohannem cardinalem Morinensem, natione Gallum, virum, praeter iuris scientiam, ad quaevis magna natum et in omni negotio consultissimum, cuius opera pontifex in maximis et gravissimis quibusque causis utebatur, ipse Caraffellum Caraffam ac Matthaeum Maleferitum legatos Ferrariam misit, sive pacem sive indutias facere Veneti mallent.

27. Quo profectis cunctarum partium oratoribus, cum de pace agi coram pontificis legato ac Leonello Ferrariensium principe coeptum esset, Matthaeus Victor ac Paschalis Maripetrus Venetorum legati, quo bellum a civibus suis gestum excusarent, ante omnia dixere urbis suae conditores, Attilae illius taeterrimi tyranni arma fugientes, in humilibus illis parvisque insulis in quibus urbs illorum sita est, sedis suae fundamenta iecisse, nec voluisse eos, neque ex se ortos, alios populos per se eas aerumnas perpeti quas ipsi Altino ac Patavio profugi ab Attila passi fuissent.

28. Quin potius eam urbem patria expulsis profugium ac domicilium fore perque haec praeclara maiorum instituta eorum rempublicam

[Page 414]

in eam magnitudinem adolevisse; se itaque, tum natura tum consuetudine, ita comparatos esse ut non, nisi lacessiti ac tuendae status sui causa, bella susciperent atque persequerentur.

29. Si vero contingeret Philippum emori, qui et mortalis esset et plane iam grandis natu, et Mediolanenses pacem eorum non aspernarentur, sese eorum quae Philippo per bellum ademissent, tantum iis agri collaturos ut nemini amplius ambiguum futurum esset se tot in Italia bellorum haudquaquam auctores extitisse.

30. Post haec cum de pace mentio coepta esset, adiecere, quoniam bellum a Philippo iniuste motum esset, debere iis Philippum, iure violati foederis, quantum ipsi argenti in belli sumptum effudissent. Et quoniam Philippo, fortasse diuturnis bellorum impensis exhausto, non esset unde id impraesentiarum dissolveret, petere se pignus donec ei solvendi potestas esset.

31. Ad ea legati regii Venetos Philippo praestare idem debere, si ipsi bellum adversus Philippum iniuste suscepisse vincerentur: eam autem controversiam apud pontificem maximum Romae facile cognosci dirimique posse. Coeterum Veneti eius rei disceptationem, quam pro comperta habere se dicerent, ad pontificem referri noluerunt atque ita disceptando ille consumptus est dies.

32. Multis vero iam diebus ante Philippus, Venetorum exercitu Abduam flumen transgresso, curis anxius ac rebus diffidens, ad Alfonsum miserat oratum uti quempiam e suis, quicum intima consilia sua communicare tuto posset, ad se mitteret. Quod cum Alfonsus a se haud temere requiri sibi persuaderet, Lodovicum Podium, cui homini vehementer fidebat, ad eum misit.

33. Quo Mediolanum profecto, ut agnovit Philippus ex litteris regia manu praescriptis hunc esse quem ad se mitti rogaverat, postquam de rege quae voluit percunctatus est, vocatum a se inquit ut in eum regio nomine omne ius potestatemque imperii sui transferret.

34. Velle se quieti consulere atque a tantis belli fluctibus sese quam maxime abstrahere, proin rogare ac velle uti is rerum suarum possessionem acciperet; quam si repudiaret cui sua traderet non defuturum eaque fortasse in eiusmodi

virum perventura ut ea respuisse regem postea sero ac nequicquam paeniteret.

35. Nam cum quotidie magis magisque ab hostibus premeretur, Mediolanum usque cum exercitu progressis, subierat animum eius desperatio quaedam omnia impendentia pericula circumspectantis. Lodovicus vero cum mandatum eiusmodi a rege nullum haberet quo sibi ea accipere

[Page 416]

liceret, veritus ne quid regem offenderet, renuit continuoque ad regem, ita iubente Philippo, magnis itineribus rediit, ab illo, si ita sibi placeret, ipsius rei potestatem accepturus.

36. Quibus cognitis Alfonsus, ne Philippi imperium in inimicorum potestatem perveniret, Lodovico eius rei potestatem fecit. Coeterum eius deliberatio in alterutram variantis sententiam, ne id avaritia imperii fecisse videretur, paulo serior fuit. Interim Philippus primum ob adversam valetudinem oculis captus, dein ex ipsa arce, hostilium armorum fragore audit, vehementer commotus, vitae taedio simul et languore, mortem obiit.

37. Quod cum Lodovicus Parmae cognovisset regemque praeterea ab eo haeredem institutum, coeterum Mediolanenses libertatis cupidine incensos reipublicae administrationem arripuisse, ignarus quonam illorum coepta evaderent, converso itinere regnum rediit.

38. Quae postquam Alfonso renuntiata sunt, veritus neu Venetorum opes plus nimio crescerent, Mediolanensibus oppressis, Caraffellum Caraffam ac Matthaeum Maleferitum, qui adhuc Ferrariae erant, confestim regnum proficisci iussit atque una cum Lodovico legatos ad Mediolanenses proficisci qui quanam esset eorum mens diligenter scrutarentur simulque hortarentur uti constanti animo adversus hostes forent sese iis haudquaquam defore.

39. Quibus ita constitutis, ulterius progrediendum arbitratus, ut hostibus terrore iniecto ipsos Mediolanenses tanto belli onere levaret, Tiburi digressus, adhuc incertus Galliamne an Tusciam peteret, sed pro rerum opportunitate consilium in itinere capturus, in Sabinos abiit ac primum Farsam, ad novem milia passuum a Roma profectus, constitit.

40. Reliquum equitatum qui ad se venturus erat, et item Eximinum Corellam, Matthaeum Puiadem ac Iohannem Olzinam, opperiens, quos Ferdinando filio adolescentulo circa regni gubernacula consiliarios ac rectores reliquerat, ad se idcirco accersitos, ut de rebus quas se absente belli causa agi vellet mandata iis traderet.

41. Quibus ad se profectis et quae opus erant edoctis, inde movit atque in Sabinos perrexit. Quibus in locis aliquot dies ab eo consumpti, dum e Gallia Citeriore certiora scire expectat, ibi et pro ea amicitia quae sibi cum Philippo fuerat et pro officio quod ab illo haeres testamento nuncupatus esset, magnificentissimo funere ei iusta persolvit indeque digrediens, Nare flumine ponte iuncto, exercitum traiecit progressusque haud procul ab Orta oppido substitit.

[Page 418]

42. Ibi duplex sese pandebat iter, alterum per Tudertinos in Galliam Cisalpinam, alterum in Tusciam: itaque multum dubius stetit utrum potius ingrederetur. Nam ex altera quidem parte verebatur ne Mediolanenses, quorum salus sibi ingenti curae erat, a Venetis opprimerentur qui maiores copias habebant; ex altera vero cogitabat, si Florentinis bellum inferretur, fore ut ii rerum domesticarum metu a Venetis copias disiungerent. Quibus in Tusciam abstractis bellum Mediolanensibus haud dubie levius fore.

43. Denique cum Tusciam petere constituisset, partim ponte partim vado Tyberim amnem sub Ortam copias traduxit. Interim Simonetus, copiarum dux qui paulo ante a Florentinis finito stipendio discesserat, a rege conductus

est: ad mille is equites ducebat. Appropinquant agros Florentino regi cum equitatu et aliquanto peditatu obviam venit copiasque cum copiis iunxit.

44. His copiis auctus, rex agrum Florentinum ingredi coepit haud hostiliter tamen, sperans fore uti Florentini, neu bellum in sese transferretur, copias ex Insubribus revocarent ipseque per Hetruriam pacatam et amicam ad opem Mediolanensibus ferendam proficisci posset.

45. Cum autem ad Montem Politianum pervenisset, legati ad eum a Senensibus oratum venire ne quid incommodi eorum populis, qui finitimi Florentinis essent, a suis inferri permetteret. Quibus responsum a rege est venisse se in Tusciam eo animo atque consilio ut neminem iniuria afficeret: communem a se totius Italiae pacem et tranquillitatem optari.

46. Statuisse ideo Florentinis bellum inferre quo illorum animos a belli consiliis ad pacem retraheret: si e Gallia copias revocent, nullum sibi cum iis bellum, nullas inimicitias fore. Per eosdem dies Ianotius Pitius, ac Bernardus Medicus legati a Florentinis ad regem venerunt hique facta loquendi potestate in hunc fere modum locuti sunt.

47. «Audieramus, rex, iam antequam Tiburi discederes, instituisse te Tusciam petere ad bellum civitati nostrae inferendum et quamvis eius nuntii auctores haud leves essent, tamen id nobis persuaderi nullo modo poterat animo volventibus pacem atque amicitiam quae nobis cum Aragonum regibus progenitoribus tuis multis iam saeculis atque adeo tecum singularis fuit.

48. Repetebamus memoria multa ac magna beneficia ultro citroque data acceptaque: veniebant in mentem mutua tuorum ac nostrorum

[Page 420]

civium commercia atque hospitia quae cum nulla alia gente in omni orbe terrarum aut maiora aut frequentiora nobis extiterunt. Cogitabamus quoque, postquam regno Neapolitano potitus es, nihil nos molitos esse quod status tui quieti incommodaret.

49. Considerabamus praeterea naturam tuam: non solere te bella iniusta suscipere eaque res una potissimum nos in hac sententia confirmabat. Te enim, cum sis inter nostri temporis reges opibus potentissimus, auctoritate amplissimus, aetate rerumque multarum usu gravissimus, nihil aliud praeter decus et gloriam praeterque pacem et otium, qui finis bella gerentibus proponi solet, quaerere existimabamus. Atque hae quidem rationes et causae erant cur non satis crederemus iis qui nobis bellum tuum futurum praedicebant.

50. Verum enimvero postquam comperimus te agri nostri fines iam ingressus hostili animo adventare, quanquam nondum gladium nudaveris, id maxime admirati ad te accessimus oratum, pro veteri amicitia nostra, ut quam adversus nos concepisti ira posita, a nostrorum iniuriis ac populationibus milites tuos arceas simulque nobis exponas quatenus huiusce motus atque tuae indignationis causa fuerit, ut ea civibus nostris renunciata aut re aut verbis maiestati tuae satisfacere queamus».

51. Ad ea rex in hunc fere modum: «Haudquaquam vobis ignotum esse, Florentini, arbitror, id quod res ipsa docuit, consilia mea postquam regni Neapolitani compos factus sum, semper cum pace totius Italiae fuisse coniuncta semperque id unum spectasse.

52. Quippe qui hanc unam rem mihi maxime omnium gloriosam existimabam, quantum in me esset, defessae iam tandem tot malis et calamitatibus Italiae requiem darem. Neque vos praeterit, cum adhuc Philippus viveret, Eugenium pontificem maximum, meo potissimum hortatu, legatum Italicae pacis componendae

gratia Ferrariam misisse, quo et ego et Philippus legatos nostros, vos item ac socii vestros misistis.

53. Coeterum cum ea de re agi coeptum esset, Philippi immatura mors paci mentionem sustulit. Quo mortuo Veneti, quos rebamur omnes bellandi taedio iam tandem bello finem imposituros, Philippi ipsius imperium occupare conati sunt. Quorum legatis cum per eosdem legatos nostros obiectum esset non respondere rem verbis quibus paulo ante Philippi mortem usi essent, dixerant enim inter caetera, ut eorum verbis utar, in ea disceptatione cum de pacis legibus tractari coeptum

[Page 422]

esset, Philippum omnis belli causam ac fomitem fuisse qui ex bellis bella serens requiescere non posset, consilia pro re ac pro tempore capi solere responderunt.

54. Tunc vero palam factum est, id quod multis adhuc ambiguum erat, eos scilicet non Philippum tantorum bellorum causam extitisse. Nam qui mortuo Philippo contra eius populos adhuc irati arma retinent, cum pacem tranquillam habere valeant, ii plane belli satores ac fomites esse manifesto convincuntur, quin etiam huic dominandi libidini non vulgarem quandam verborum crudelitatem adiecerunt.

55. Non modo enim non excusarunt immoderatam bellandi cupiditatem, sed senatum quoque ita decrevisse dixerunt ut quae Philippo reliqua erant, si in eorum potestatem pervenirent, militi in praedam darentur: qua voce an ulla ferocior aut immanior sit, haud scio. Non erat iis satis quod Philippum perpetuo atque immortalis bello lacerassissent, nisi et Mediolanenses, quibus nulla gens in Italia pacatior, libertatem tueri conantes, acerbissimum servitutis iugum subire cogerent idque cum copiis vestris, quod mihi gravius est, quibus illi aucti ac freti, Mediolanensem agrum, longa pace omni frugum ac rerum copia refertum, crudeliter vexant ac diripiunt.

56. Cum ad me aequo iure spectet, ut scitis, Mediolanum atque adeo omnia quae Philippus tenebat, quem illi moriens haeredem instituerit, et copiarumstrarum adiumento quas e Gallia revocare noluistis, haec incommoda nostris inferantur, ob eam causam arma sumere compulsus veni ut hanc a meis, si possim, iniuriam propellam vimque, ut aiunt, quod per leges licet, vi arceam.

57. Atque ideo tardius iter feci, postquam Tiburi discessi, ut vobis spatii satis daretur ad res vestras mecum, si ea vobis mens fuisset, componendas. Quod posteaquam negligentia vestra nequicquam expectari animadverti, propositam expeditionem persequi constitui. Vos itaque rebus vestris, ut videtur, consulite, postquam saepius moniti audire noluistis». Haec ubi legati audire, nullo responso dato vehementer a rege petierunt uti bello abstineret, donec iis senatui renuntiatis quid is placeret retulissent.

58. Quod cum primo abnueret, tandem precibus victus, quinque dierum

[Page 424]

indutias Florentinis concessit atque, ut eis interim belli suspicionem magis adimeret, inter Florentinum ac Senensem agrum exercitu ductato, ad sex milia passuum a Senis consedit. Post quintum ab inde diem cum Florentini nihil responderent, castra movit ac primo inter Rincium, quod erat Florentinum castellum, ac Senas duxit.

59. Cumque ibi castra metatus esset, Senenses, suspicati eum per capita factionum eniti ac struere ut eorum urbe potiretur, confestim armatos intra urbem et ad portas disposuerunt, ob eamque suspicionem fiebat ut perparum commeatum in castra deferretur. Quod ubi agnovit, extemplo ad eos legatum misit Franciscum Martorellum, quo viro tunc in magnis quibusque rebus utebatur, qui eiusmodi

suspitionem vanam esse demonstraret. Quorum amicitiam non tam optabat quod ullum ab iis in bello auxilium expectaret, quanquam multa ac magna polliciti fuerant, quam ut inde sibi copia commeatuum esset quos aliunde convehere laboriosum ac sumptuosum erat.

60. Qui audito

Marturello, ea suspitione nihil non levati, commeatus aliquando largius in castra deportari permiserunt. A Rincio inde, continuo inter Senensem et Florentinum agrum, haud hostiliter itum, donec Pomarantium perventum est. Quod castellum primum omnium a rege hostiliter petitum, eo ipso quo venerat die copiis circumpositis captum atque direptum est. Ad Castrum Novum exinde in Volterranum movit, cuius incolae audita Pomarantii clade confestim absque certamine in deditionem venerunt; idem fecere aliquot castella circumiecta, ne necessario parere cogerentur.

61. Post haec Montem Castellum petiit in colle situm, natura atque opere munitum. Quod quoniam proelio inexpugnabile videbatur, castris haud procul inde positus, obsidere aggressus est. Inter haec Senenses, sive Florentinorum metu sive suspitione, quam diximus, cuius fortasse aliqua adhuc vestigia animo residerent, commeatus perparce summittere eosque immenso pretio venditare. Quod cum Alfonsus animadverteret, rursus ad illos misit qui de ea re apud Senenses quereretur.

62. Verum enimvero

ea legatio vel nihil vel parum illos movit: nihilo enim uberius commeatus in castra deferri siverunt. Quod autem deferebatur inter eos dividebatur quibus commeatus petendi a circumiectis castellis facultas non erat. Nam quibus potestas erat, ii necessitati suae consulebant idque provisum a rege fuerat quo commeatum ipsorum penuria in castris sublevaretur. Coeterum

[Page 426]

dum castellum ipsum obsidetur, aliud malum, praeter famem, vexare milites coepit.

63. Namque ea imbrum magnitudo eaque vis ventorum fuit ut neque extra tentoria neque in tentoriis quiescere quisquam posset, multis eorum discerptis, multis per coelum raptatis. Castellani interim situ freti, nullam de deditione mentionem facere. Itaque cum rex animadverteret, praeter ea quae commemoravimus incommoda, frustra ibi tempus teri, quod absque operibus castellum expugnari non posset, quae eo comportari immensi operis fuisset, motis inde castris, Campilium perrexit atque ibi castra fecit.

64. Ea enim via in agrum Pisanum ferebat quo intendebat iter, sed quoniam Florentini cognito eius itinere illud et praesidio et annona prius firmaverant, diebus aliquot commoratus ad castella sex finitima in Gerardisca, id ei regioni est nomen, sita, Henrici comitis, qui a Florentinis olim pulsus regem diu secutus fuerat, recepit receptaque ei restituit.

65. Interea Florentini agrestes ac populares suos ex minus firmis in tutiora loca traducere, copiis praeposito Federico Urbinatum principe, rei militaris perito. Rex vero, antequam Tusciam ingrederetur, Sigismundum Malatestam cum equitibus mille octingentis ac peditibus sexcentis conduxerat eiusque adventum in dies cupidius expectabat.

66. Coeterum is

accepto regis stipendio, Florentinorum pollicitationibus captus ad eos se contulit, quae res consilium immutare de itinere regem compulit. Itaque cum cerneret commeatus a Senensibus exigue subministrari pabulaque et stramenta in iis locis, propter anni tempus, defecisse, iam enim media hiems suberat, loca mari propinquiora coelique mitioris petere instituit confestimque soluta obsidione, ad portum Baratum, quina inde milia passuum, cum exercitu profectus est, ea vel maxime ratione, quod e regno Neapolitano frumenta atque omne commeatum genus, mari ad se deportari facultas esset, propter portus ipsius opportunitatem.

67. Imminebat portu collis in quo olim sita fuerat vetus illa Populonia,

cuius adhuc aliqua extant vestigia; circa hunc collem castra fecit. Distat autem hic collis a Plumbino, quod aliqui Poplinum appellandum putant, nomen a Populonia ductum, non plus fere tribus milibus passuum.

68. Erat hoc nobile oppidum ac peroportune situm ad bellum Tusciae inferendum. Tenebatur autem a Rainaldo Ursino qui, antequam rex in ea loca commearet, Florentinis quod eorum vicinitatem sibi gravem sentiret haud satis amicus putabatur. Coeterum is ipse, ubi rex est profectus, nec

[Page 428]

eum, nec suos in oppidum, nec commeatus qui mari deferebantur, recipere sustinuit dispositisque quamprimum per moenia ac portas armatis, adventanti portas clausit, nec, nisi admodum paucos, simul e regiis oppidum intrare patiebatur.

69. In hoc rerum statu cum quidam Florentinorum milites mercede conducti, quos Castilionum praesidio miserant, deditionem oppidi pollicerentur, praemisso Simoneto cum equitatu oppido excepta arce est potitus. Quo cognito, motis propere castris eo contendit omnique aditu terra marique occupato, arcem obsidere aggressus est.

70. Quod postquam Florentinis renuntiatum est, ingens sollicitudo urbem pervasit quod, praeterquam quod eo facile e Neapolitano regno ad usum belli necessaria comportari possent, is locus belli sedes hostibus esset futurus, quibus tantum sub divo atque sub tentoriis agendi antea potestas erat. Putabant enim, si nullum oppidum in eorum agro rex haberet ubi posset consistere, fore ut hiemis taedio in regnum cum exercitu reverteretur.

71. Quapropter copias repente cogi et Sigismundum properare iusserunt. Interim qui in arce obsidebantur, cum se undique circumsessos intuerentur, operibus terri quae regem ex Neapoli conveyi iussisse fama erat, deditionem pacti sunt, nisi intra decimum diem Florentini opem ferrent. Cumque nulla auxilia venirent deditione facta arce excesserunt. Haud multo post arce atque oppido praesidio firmatis, Aquam Vivam sub vernum tempus cum exercitu petiit, quod ibi aliquanto maior pabuli copia mitiorque aer foret cumque ibi castra fecisset, legati ad se a Mediolanensibus amicitiam atque opem oratum venere.

72. Namque Veneti, post ingentem cladem acceptam, Francisco Fortia tum mediolanensis exercitus duce, cum viderent nullam reliquam conservandi status sui salutem superesse, ipsum Franciscum a Mediolanensibus magnis pollicitationibus distractum eorum copiis praeposuerunt. Qui in Mediolanensem cum exercitu subito profectus — neque enim eae erant Mediolanensibus, a se destitutis, copiae quibus aequo campo congredi possent — in graves curas mediolanensem populum coniecit.

73. Qui cum nullam aliam tuendi status sui rationem animadverterent, ad regis amicitiam

[Page 430]

ac societatem confugere decreverunt. Quorum legati ad regem missi, cum mandata exposuissent, re ad consilium relata omnes illis subveniendum esse censuerunt, ne vel Franciscus Fortia vel Veneti Mediolano, urbe tam opulenta tamque opportune sita, potirentur, quorum utrique inimico animo in regem essent.

74. Periculum enim fore, si quo fato Veneti eam Italiae partem imperio suo subiecissent, ne brevi tempore reliqua Italia potirentur. Itaque Mediolanenses a rege in amicitiam ac societatem recepti sunt. Atque in eo Alfonsus aperte ostendit, quamvis ex Philippi testamento mediolanense imperium sibi deberetur, se non tam id expetere quam totius Italiae pacem atque tranquillitatem.

75. Quae Mediolanum perlata,



civium animos ad status ac libertatis tuitionem magnopere confirmarunt. Florentini vero ea re cognita legatos ad Alfonsum miserunt qui eum placare conarentur ac de componendis rebus agerent. Rex item legatos ad illos misit Baptistam Platamonum ac Lodovicum Podium, qui iis suaderent uti a Venetorum societate discederent, si pacem suam amarent. Coeterum ea pacis mentio frustra habita est, Florentinis in eo persistentibus ne a Venetis et Francisco Fortia dividerentur.

76. Aliquanto post Alfonsus medio iam vere quo maior pabuli copia suppeteret, ad abbatiam, quam Fangi vocant, cum omnibus copiis profectus est cumque Mediolanenses legati instarent uti bellum Venetis indiceret, sperantes regii nominis terrore retrocessuros hostes, cum de ea re consultari regi placuisset, caeteris indicendum bellum censentibus, unus ex iis qui aderant aliter sentire se ait, quod periculum esset ne confestim, ubi id Veneti rescissent, omnes regiones cives qui Venetiis et caeteris in locis quae illorum imperio parerent negotiarentur agerentve, bonis spoliatis in carcerem conticerent, tum vel maxime quod cum illis essent triremes complures paratae atque instructae, quae onerariis praesidio iturae ferebantur, facile poterant regia castra maritimis commeatibus intercludere et Florentinorum exercitui qui a tergo esset animos addere.

77. Sed in eorum sententiam itum est qui officio ac saluti rogantium amicorum consulendum suadebant. Itaque bellum adversus Venetos extemplo decernitur atque in castris promulgatur. Interea Florentini, de suorum fide valde solliciti, praesidiis oppida firmare, ignari quonam rex contenderet.

[Page 432]

Alfonsus vero media iam aestate Campiliam rursus petiit, animo meditans Plumbinum aggredi, si fieri posset ut vel oppidum expugnaret vel Rainaldum in sententiam pertraheret.

78. Cumque ibi castris positus aliquot diebus permansisset, Petrum Cardonam cum parte equitatus praemisit, qui excursionem sub oppidum facta quot oppidanos nactus esset comprehenderet ibique consisteret. Coeterum Rainaldus, vir bellicis artibus instructus, cum ob eiusmodi suspicionem suos in oppido contineret, pauci capti sunt. Postero die rex motis inde castris sub ipsum oppidum castra posuit.

79. Quod cum Rainaldus animadverteret, a Florentinis auxilium petiit, a quibus continenter adversus regem sollicitabatur iique duabus tririmibus onerariis celeriter instructis frumenta, milites, arma, tela, imposuerunt. Quae e Pisis in altum provectae adiuvante vento subitoque Plumbinum profectae, onus ac milites in oppidum nullo resistente exposuere.

80. Neque enim tunc regi naves erant, nam triremes alio ierant, quibus illarum cursum impedire posset. Quo auxilio fretus Rainaldus, divisus per stationes oppidanis militibusque continue intra muros semper paratis, resistere audacius coepit. Quapropter Alfonsus cum oppidum terra marique obsidere statuisset, naves cogi et cum iis tormenta aenea caeteraque id genus machinamenta deferri, frumenta ordeaque et caeteros commeatus e Neapoli ad se mitti imperavit.

81. Interea equorum plerique, cum quicquid herbidum circa erat mandissent nudumque solum nullam iam amplius stramentorum aut pabuli copiam subministraret, neque haec vicinis hostibus longius peti possent harundinumque et quercuum foliis rubisque et arborum corticibus sustentari cogerentur, iam enim finis autumnus erat, macie atque inedia confecti extabuerunt. In hominum quoque corpora vulgatus morbus, quod omnis illa ora propter pestilentem auram ex palustribus locis efflantem exitiabilis atque infamis est complures aut extinxit aut longa valetudine afflixit.

82. Florentini vero cognita Plumbini obsidione quo spem obsessis darent, Federicum ac Sigismundum qui iam adventarat, coactis omnibus copiis, praeter eas quae oppidis praesidio essent, delectibusque raptim

comparatis, Campilium confestim miserant. Quoque tutior ac facilius  
commeatum copia castris suppeditaretur, ad Vadae portum, Campiliae  
ad octo milia passuum propinquum, naves commeatibus onustas e Pisano

[Page 434]

portu dimittebant atque inde in castra modico praesidio deportabant.

83. Nam terra iumentis aut vehiculis ista convehere tum laboriosum, tum  
haud tutum erat. Itaque cum triremes quatuor onerarias cum commeatibus  
eo misissent, rex, earum adventu certior factus, triremes sex, quas apud  
Portum Baratum paratas habebat, quae oram maritimam hostilem quotidie  
excurrentes infestabant, cum tribus onerariis navibus haud magnis,  
quae ex Neapoli commeatus advexerant, navales socios cogere, et cum  
iis Garcerarium Rechesentium cum imperio Vadam petere, praecipit.

84.  
Quae cum ab hostibus qui in speculis locati erant procul prospectae essent,  
continuo hostilium triremium praefecti sublatis ancoris puppibusque  
solido fune compactis ne qua hostilis sese in medium coniiceret, e portu  
egredi, arma corripere, remo veloque fugendi animo in altum tendere ac  
remulco agi.

85. Sed tanta est exorta in mari malacia, prope penitus cadente  
vento, ut nihil aut perparum opis in velis esset. Adnitebantur autem  
quantum arte poterant longe ut in mari provehi ut regiam classem infra  
se a terra relinquerent, quo iis invadendi et evadendi cum vellent potestas  
foret.

86. At vero regiae onerariae a triremibus in hostiles remulco ferebantur,  
omnibus ad proelium instructis intentisque, quas propinquiores  
factas, crebrioribus primo flexibus ac reflexibus aliquantum hostiles ludificatae  
sunt. Coeterum triremium ipsarum beneficio appulsis ad eas onerariis  
regiis, consistere ac depugnare coacti sunt, sed primo impetu unam  
e regiis onerariis comprehenderunt.

87. Quod cum regii animadverterent  
qui cum duabus reliquis onerariis pugnabant, pudore simul et ira concitati,  
in hostes ferocius irruunt omnique telorum genere desuper urgentes,  
in eorum naves se conficiunt sternuntque obvios. A lateribus quoque et  
a puppibus triremibus circumfusi, longe infestabantur e quis sagittarum  
iactus quod sursum ferebantur hoc certiores erant.

88. Pugnatum est  
supra horam acriter nec incruente proelium nox diremit: duae Florentinorum  
trirèmes captae, reliquae desectis retinaculis interventu noctis ac  
venti exortu in altum avectae, regiorum manus effugerunt multis victarum  
pugnatoribus priusquam dissolverentur in eas transgressis, oneraria regia,  
quam primo congressu captam diximus, recepta.

89. Res memorabilis eo  
proelio accidit: cum essent pugna implicitae classes, Franciscus Centilia,  
vir apprimè nobilis, e Populoniae colle, una cum rege formam pugnae  
contemplatus quae procul ad octo milia passuum committebatur, ipsi

[Page 436]

regi, pugnae eventum anxie expectanti, affirmasse fertur regios vicisse.  
Postquam naves hostium captae ad regem perductae sunt, duplex in castris  
laetitia fuit, quod hostibus praeter ademptas naves, importandorum  
mari in castra commeatum facultatem ereptam videbant.

90. Posthaec saepius tentatum an posset Rainaldus pluribus honestis  
conditionibus ei propositis a belli consilio revocari, antequam ad ultimum  
certamen veniretur. Quod cum nequaquam succederet, totis viribus op-  
pidum adoriri constituit. Inter haec Federicus ac Sigismundus saepius

minitari sese cum copiis decertandi animo mox affore, cumque misissent qui postridie se affuturos potestatemque pugnandi facturos denuntiarent, rex in sequenti die, postquam illuxit, copiis omnibus in aciem eductis, ad confirmandos suorum animos ita locutus est.

91. «Ego, vestra virtute fretus qua saepius et in Italia et extra Italiam hostes viceram, ac demum regnum Neapolitanum magnum atque opulentum, vestris maximis laboribus ac periculis adeptus fueram, Hetruscam hanc expeditionem suscepi, mihi persuadens vos eandem operam ac fidem, quam superioribus bellis mihi aequae strenue praestaturos esse, quippe quos semper pluris facere dignitatem gloriamque meam quam salutem propriam, quam vitam, quemadmodum viros fortes addecet, animadverti.

92. Itaque quam animi fortitudinem quamque constantiam antehac gessistis eandem hodie repraesententis opus est, quo partem armis gloriam, cuius iactura generosis animis omni damno et calamitate debet esse gravior, tueri valeatis. Nec vero vos in periculum mitto, sed comes eo, omnis eventus vestris particeps futurus. Res nostra, ut videtis, eo loco sita est ut nobis aut viriliter pugnandum aut turpiter cedendum deserendaque obsidio sit, quandoquidem hostes sese hodie conflagrandi consilio ad castra nostra profecturos denuntiarent.

93. Itaque, ut paucis agam, si pristinam animi virtutem, si robur, si vestrum in me ingens studium retinetis, nihil est profecto, quod de victoria, Deo bene iuvante dubitem. Namque ut ignavos viros fortuna reiecit, ita fortibus praesto est».

94. Haec cum esset elocutus, cuncti operam laetis animis impigre polliciti sunt. Coeterum hostes, sive metu deterriti sive quod Florentini, rem eorum in ultimum discrimen adducere veriti, consilium mutarint, sese in castris continuerunt. Qua propter cum Alfonsus ad multam diem in armis permansisset, nec ulli apparerent hostes, cum copiis in castra se

[Page 438]

recepit.

95. Aliquanto post cum oppidum undique oppugnare statuisset, tormenta aenea, quae mirae magnitudinis ex Neapoli advecta ante oppidum constituerat, quibus turrim quandam cum parte moenium disiecerat, parari adversum arcem quae a terra sita est, quae magis ad orientem vergit, iubet, eamque partem Petro Cardonae oppugnandam dat. Ab occidente Inicum Ghevaram cum lecta virorum manu, a septentrione, qua porta oppidi erat, externorum militum robur, a mari Berengarium Harilium classis ducem cum navibus locat.

96. Quibus constitutis, postridie mane exorto sole pugnam committi imperat. Oppidani, qui ex praeparationibus pridie factis consilium regis intellexerant, iam et ipsi sese ad resistendum comparaverant murosque viris, lapidibus, tormentis ac missilibus compleverant. Signo dato, regii a terra magno impetu in fossas ruere et ad moenia contendere, a mari autem onerariae, quo propius tuto potuerunt, pontibus in puppibus excitatis, quos in muros transmitterent, haud procul ab arce maritima magna vi subire, expositis a triremibus sociis navalibus, et ipsi ad muros succedere coeperunt, oppidanis varie terrorem intentantes.

97. Pugnabatur acriter undique multisque saepius a muro repulsis, eodem postquam se collegerant contendebant atque eo acrius rem gerebant, quod in conspectu regis dimicabant. Qui continue pugnantes obiens nunc hos nunc illos in proelium acuebat ac si qui pugnando fessi aut vulneribus confecti videbantur, iis e pugna revocatis, alios recentes submittebat.

98. Providerat quoque ne quid a tergo hostilis exercitus turbare pugnantes posset. Qui ab oriente rem gerebant, qua parte tormenta posita diximus, gravior laesi: paries enim transversus pugnantibus

oppositus erat, ex quo sagittarii et qui tormentis minoribus utebantur, ipsi protecti, subeuntes ad moenia regiones in latera feriebant pluresque occidebant; grandium insuper lapidum deiectu multos humi sternere.

99. Ab ea parte Iohannes Antonius Fuxanus ac Iohannes Antonius Caudola, adolescentior, ad muros pervadere fortiterque contra oppidanos pugnare inter caeteros animadversi sunt. At ab occidente, qua Inicus Ghevara certabat, quod ea pars ab arce remota erat aliquanto magis oppidani laborabant multisque, ut diximus, in fossam ruentibus Martinus Nutius, ad moenia

[Page 440]

progressus, diu vim hostium fortiter sustinuit.

100. Bernardus Sterlitius ibidem depugnando hostili telo confossus, exanimis repente cecidit; Franciscus David, dum murum audacius subit praeceps in fossam datus vulnereque ad postremum detardatus ab hostibus captus est. Galleatius Baldasinus, ter aut saepius apprehenso muri fastigio, qua prius tormenta disiecerant, conatus est in oppidum irruere.

101. Coeterum ferventis aquae vivaque calcis, quae inter arma ingesta ubi ad corpus penetraverat perurebat artus, vi deterritus gravisque saxi ictu cum revulsa aggeris parte, quam manu apprehenderat, deturbatus est: in ea namque parte Rainaldus ob id lectos viros de industria collocarat pro muro diruto, aggere intus suffecto.

102. Et quoniam de Galleatio facta est mentio, non est silentio praetereunda eius viri virtus: statura fuit quae mediocrem longe excederet, robustis ac teretibus membris; corporis magnitudini vires respondebant, lucta, iactu, saltu hominum nulli cessit. Membrorum robori par animus erat, equo ac pede iuxta bellator acerrimus, gravi armatura armatus galeatusque humi stans, sinistra sellam, dextra hastam equestrem tenens, strenuo saltu grandis staturae equum insilibat. Singulari certamine quater proeliat, bis in Italia, semel in Gallia item in Burgundia, quae Belgica est, totiens victor evasit.

103. A tribus hostium equitibus hoc ipso bello aliquando petitus, unum ex iis gladii capulo seminecem equo excussit, alium citato equo medium amplexus, e sella extractum humi stravit, tertium cubito graviter percussus in fugam vertit. Tanta porro modestia, ut nunquam ipse de sese vel rogantibus amicis diceret: vitae cultu morumque elegantia omnibus praeterea gratus dilectusque. Ut autem ad rem gestam redeamus, qui e classe dimicabant, cum propter vada propius subeundi pontesque in muros exponendi facultas non esset, cominus pugnabant.

104. Adversus quos oppidani intenti, illos tormentis atque omnifariam telis petebant; qui vero e triremibus in terram egressi fuerant, circa muros aditum moliebantur, denique nusquam cessabatur: armorum interim strepitus ac pugnantium clamor coelum compleverat. Tormenta vero aenea, partim antea partim eo ipse die, inscitia, ut putant, artificis prope omnia confracta sunt, cum quidem oppidani tormentis minoribus, quae

[Page 442]

‘colubrinas’ vulgo appellari diximus, ipsi intra muros abditi, multos regionum perimerent: namque e cubitalibus in muro cavis multos leto dabant.

105. Dum sic pugnatur renuntiatur regi, qui proeliantes equo circumibat, Florentinorum copias adesse: miserat enim procul a castris in diversa speculatores ac partem copiarum procul a castris consistere iusserat, qui, si hostes adventarent, eorum impetum tantisper sustinerent. Itaque eo nuntio accepto confestim milites a pugna revocat missisque qui de hostibus explorarent, ipse copias extemplo instruit.

106. Coeterum qui missi sunt cum retulissent paucos quosdam hostium vagos a se visos esse, haud amplius petendum oppidum arbitratus, missis ad naves qui iuberent ut qui a mari adhuc pugnabant, huius tumultus nescii, proelio desisterent, cum omnibus copiis in castra se recepit atque posthac suorum labori ac discrimini parcere statuit.

107. Cumque cogitaret commeatus ad se per id anni tempus mari aegre ferri, propter continuatam plures dies adversam tempestatem ex qua interdum fiebat ut summa commeatum inopia in castris esset, nec quicquam praeterea superesse consumptis arborum foliis, et si quid erat, quo equorum fames sustentari posset, bello in aliud tempus dilato, Neapolim reverti cum exercitu instituit biduoque post pugnam soluta obsidione, composito agmine iter faciens, Castilionum cum copiis profectus est atque inde per Senensem agrum, Lacidoniam pergens, ad Civitatem Veterem abiit novemque triremibus eodem profectis, cum sese mari commisisset, Neapolim petiturus, exercitu terra dimisso, subito exorta maris procella naves dispulit ventoque per varia iactante, quatuor earum, in quis rex ipse, Caietam, totidem ad Pontiam insulam, una reliqua ad Civitatem Veterem, unde solverat, reiecta est.

108. Inde Neapolim terrestri itinere profectus, miro civium desiderio susceptus est, nulla re omissa quae ad concelebrandum eius reditum excogitari posset. Sed mirabilis ante omnes honores sibi decretos extitit nocturnorum luminum multitudo: namque cives incensa funalia singuli manibus gestantes, postquam totam urbem in equis lustrare, sub primam noctis vigiliam gratulabundi in regiam convenerunt.

109. Post haec ad arcem aedificandam conversus, cuius exaedificatio belli causa nihil non intermissa fuerat, eam brevi tum opere mirabilem inexpugnabilemque tum sumptu magnificentissimam effecit, quinque turribus orbiculari forma, quatuor angularibus, quinta interiecta e lapide quadrato, mirifica structura atque artificio murique crassitudine inaudita excitatis.

110. Inter quam turrim mediam et angularem ad occasum

[Page 444]

vergentes portam cum ingenti arcu triumphali, ex marmore candidissimo constituit, turribus ipsis ad areae solum plenis, quas nulla prorsus machinamentorum vis possit evertere. Interiectarum aedium pariete novo lapide utrinque contabulato ingentisque praeterea latitudinis, itidem e saxo quadrato, fossa a labris circumducta.

111. Cumque contra arcem ad sagittae iactum breve solum esset mari circumfusum, in quo parva quaedam turris antea sita fuerat, ne aliquando hostes eius occupato solo turrique ibidem aedificata arcem ipsam mari obsiderent, disiectis veteribus fundamentis, aliam in medio soli aequae admirabilis artificii, tantae vero altitudinis quantam nullius navis malus aequeret, extruxit.

112. Eo tempore, cum Veneti adversus Mediolanenses bellum continuarent, hortantibus orantibusque eorum legatis ut iis mari bellum inferret quo tanta belli mole sublevarentur – urgebat enim cervici instans Franciscus Fortia, qui Mediolanum obsidebat – ingentem onerariam navim armavit eique Inicum Davalum, praestantem virum, praeposuit, qui mox alia nave haud multo minore, quam non longe ab oppido Tunete cepit, illi addita, in Ionium mare profectus, hostiles naves Alexandria redeuntes observabat.

113. Qua de re Veneti certiores facti, confestim naves sex onerarias ac triremes quindecim, inter quas onerariae maiores tres, egregie instructas adversus regias miserunt, quas in Ionio mari nactas cum ad Siciliae usque fretum insecutae essent, noctis interventu sequestratae regiae, Syracusanum portum continuato cursu petierunt, suadentibus iis quorum

consilio Inicus ipse utebatur. Quo cognito Veneti, cum classe eodem profecti portumque ingressi, post longum atque atrox certamen in quo multi utrinque desiderati sunt, cum naves a terra adalligatas inde revellere nullis artibus possent, defendentibus summa vi regiis, appulsa navi incensa illas cremaverunt, nec ulla humana ope inhiberi, restinguere incendium potuit.

114. Qua clade cognita Alfonsus triremibus decem confestim coactis Bernardum Villamarinum, virum acrem rerumque maritimarum peritum, in Adriaticum misit. Venetis per id temporis triremes duodecim erant paratae instructaeque, quarum praefectus de regiarum adventu certior factus, ad eas inquirendas proficiscebatur.

115. Cum autem longe in altum provectus tranquillo mari navigaret, ob adversam tempestatem classe disiecta, triremes quinque in Epirum, quo regiae se contulerant, forte delatae sunt cumque supra eum portum, quem Coturnicum appellant, terram petentes irent, quo in portu regia

[Page 446]

classis stabat, Bernardus cum classe, subita e portu eruptione facta, ad illarum cursum iter dirigit. Quod ubi Veneti animadverterunt, hostes, ut erant, rati, sese extemplo in fugam coniiciunt.

116. Quos cum regii enixius insequerentur conversis ad terram proris, litus invadunt seque certatim praecipites dantes eas vacuas hosti reliquerunt. Una earum plena capta est, reliquae duae, quod velociores erant, effugerunt. Deinde Bernardus iis insulis quas Veneti in Aegeo mari tenebant hostiliter petitis plerisque navibus captis, multa eis et magna detrimenta intulit, quoad inde Neapolim per pacem a rege revocatus est.

117. Post haec Alfonsus invalescentibus Turcorum opibus ipsum Bernardum, sumpto commeatu, cum iisdem triremibus una adiecta, cuius ductor erat Thomas Caraffa, eques clarus qui in ea expeditione febris correptus mortem obiit, in Aegeum mare reverti iussit atque inde in Cilicum oram, quam nunc Satalaneum nuncupant, contra Rhodon sitam, proficiscentem, exiguum quandam insulam, cultoribus vacuum, cum classe occupare arcemque in ea sitam reficere, de qua arce haec accepimus.

118. In ea insula Turci olim, cum a Rhodiis navibus vehementer infestarentur, neque enim multum inde abest Rhodus insula, arcem quandam Castrum Rubrum appellatam, exaedificarunt praesidioque firmata multos annos summa cura custodierant praedatoriisque navibus Rhodon frequentius petebant.

119. Mortuo autem Amurate Tureorum Principe, cum de regno inter procures certamen esset, Rhodiae religionis principes occasionem ipsius castelli recipiendi, ut sibi videbatur, nacti, comparata classe insulam petierunt expositisque in terram militibus, arcem obsederunt, nec prius inde discessere quam illam famem domitam in potestatem suam redegerunt: valido deinde praesidio firmatam diu tenuere.

120. Ad postremum Turei, quod quidem hac aetate nostra contigit, sopitis eorum discordiis languescentibusque iam Rhodii ordinis viribus, cum magna classe parta Rhodon petiissent multisque cladibus affecta insula, oppidum aliquandiu frustra obsedissent desperataque victoria abscederent, ad insulam, quam supra memoravimus, cum classe profecti, urbem Rhodum a se vi captam atque eversam mentiti, iis qui castello praesidio erant tantum terroris ac metus iniecerunt ut confestim salutem pacti arce excesserint, quos omnes Turei violata fide comprehensos foede ceciderunt castellumque solo aequarunt, nec ante Bernardi cum regia classe adventum

[Page 448]

refectum est quanquam aliquanto procul a veteribus fundamentis tutiore

loco suffectum.

121. Quo instaurato Bernardus cum eiusdem expeditionis sociis oras illas praeterlegens, multas barbarorum naves mercibus onustas cepit magnaque ex vicinis agris praeda abacta, illos ingenti damno et clade plus biennio affecit. Demum a rege revocatus, arce valido praesidio firmata, Neapolim cum classe reversus est.

122. Per idem ferme tempus quo Bernardus in Aegeum mare profectus est, Scandalbeccus, nobilis inter dalmatas regulus, adversus Turcos a quibus obsidebatur ad Alfonsum legatos auxilium oratum misit. Quoque ab eo promptius atque enixius adiuveretur, sese in eius fidem ac tutelam dedit.

123. Quo facto, rex confestim qua brevior per Adriaticum mare traiectus erat primum peditatum ac frumentum, nec multo post Gilibertum Ortafanum, impigrum virum cum alia manu militum ad eum misit. Quo auxilio, simul et regii nominis autoritate fretus Scandalbeccus, a Turcorum vi non solum sua tutatus est, sed aliquot insuper hostilia oppida non ignobilia in potestatem suam redegit.

124. Post haec Alfonsus cum Iohannem Antonium Ursinum, Taliacotii comitem, ulcisci statuisset, qui quo tempore Plumbini adversus Rainaldum eius fratrem bellum gerebat Rainaldo faverat, cum copiis in Pelignos, ut inde Taliacotium peteret, profectus est. Quod cum ille cognovisset, ad Nicolaum pontificem maximum confugit, cuius interventu sese gravi bello pecunia liberavit.

125. Cumque adhuc rex in castris apud Pelignos esset, Florentini pacis avidi, quod non modo in eius regna commeandi, unde maximos fructus percipere solebant, sed etiam in caetera regna atque provincias maritimas traiiciendi vehendarumque inde mercium facultatem sibi ereptam videbant, quae res tum publice tum privatim eorum civitati labem atque perniciem essent allaturae cogitarentque insuper, si modo cum parva copiarum manu rex bellum traheret, ei ad postremum resisti non posse, Janotium Pandulfinum ac Francum Saccetum eloquentem virum, legatos ad eum de pace mittere constituerunt.

126. Quibus accepta fide in castra profectis, postquam mandata exposuerunt bellumque excusarunt, Antonii Cardinalis Ilerdensis opera qui id negotii de pontificis voluntate susceperat, paucis post diebus Florentinis pacem dedit, Castiliono caeterisque oppidis quae in eorum agro per bellum cepisset ac insula Gilio retentis, quanquam pro iis Florentini grandem pecuniae summam offerrent. Quam cum quidam e suis potius accipiendam diceret, reges respondit pecunia non egere, sed gloria. Nec

[Page 450]

multo post mortuo Rainaldo Ursino, cum Catharina Apiana uxor eius vereretur ne Alfonsus Plumbinum rursus cum exercitu peteret, neque esset conquieturus, illi per amicos reconciliari curavit.

127. Cumque illius pacem aliter impetrare non posset, quod rex dignitati suae consuli volebat, nisi se tributaria eius effecta, aureum poculum quod esset quingentorum aureorum, quotannis dum viveret ei se tributuram recepit. Quo facto dispendio simul ac belli taedio levata est pauloque post, cum et ipsa misso poculo mortem obiisset, Emanuel Apianus, cognatus et successor eius, quo sibi eo principatu tranquillo frui liceret, et ipse se regis stipendiarium sua voluntate effecit.

128. Hic multos annos in militia versatus atque a spe dominandi longinquus, tandem uxorem Troiae inter Apulos ceperat. Ibique tenuiter vitam egit, donec mortua Catharina in ius successionis a Plumbinensibus publice vocatus est. In quo illi rex non modo non adversatus est, sed etiam fautor fuit. Veneti vero ea re cognita conversis ad pacem studiis, primum

per Leonellum, Ferrariensium Principem, ea de re agere coeperunt, factumque est illius viri suasu uti rex Lodovicum Podium legatum Ferrariam miserit.

129. Quo cum venisset legatus Venetus, pacis mentio inchoata est cumque postea ad regem Leonellus misisset quod incidissent aliqua quae eius auctoritate egerent, misit rex cum mandatis Ferrariam Iacobum Constantium iurisconsultum, qui una cum Lodovico ista tractaret atque conficeret. Quibus diu multum agitatis disceptationibusque tandem e medio sublatis, ipsis quoque Venetis pacem concessit.

130. Nec multo post capta a Francisco Fortia urbe Mediolano, qua in re Venetos longe fefellit opinio, existimantes in se esse, cum vellent, datas habenas premere et Mediolanenses opprimere conantem inhibere, profecto ad se legato ab iis Victore Maripetro, eosdem in amicitiam quoque et societatem recepit cumque aequum esse duceret mittere qui iis suo; nomine de pace ac societate congratularentur, Lodovicum Podium atque Antonium Panormitam legatos ad se misit.

131. Quibus benigne susceptis et in senatum introductis, Antonius hac oratione usus est: «Gaudemus ac vehementer laetamur, patres tuque senatus princeps, hoc legationis munus nobis ab Alfonso rege nostro demandatum fuisse, ut ii simus qui vobis de pace et societate constituta gratulemur. Nihil enim est, quantum

[Page 452]

existimamus, quod aut nobis dictu aut vobis auditu iocundius accidere potuerit. Periocundum quippe nobis est ad eam civitatem nos oratores missos esse, quae ob virtutem ac res amplissimas a se gestas opibus floreat et gloria.

132. Nec vero minus iocunda auditu vobis putamus fore, quae de pace ac foedere, renovata nuper inter regem nostrum vestramque rempublicam amicitia, commemoraturi sumus. Nihil enim est aut animo acceptius aut auribus suavius quam de pace et benevolentia sermo. Irreperit enim, nescio quomodo, sensus nostros ac vehementer retinet totosque paene artus titillat ac permovet. Est enim insitus natura mortalibus pacis ipsius amor, sed aut mala consuetudine aut nimia cupiditate nonnunquam ex animis nostris elabitur. Quae postea, si quando renovatur, multo sit profecto dulcior atque iocundior.

133. Quod quidem ut regi nostro contigit, ita et vobis contigisse existimamus, qui pacem ipsam non modo non abnuistis, sed ultro etiam expetistis. Rex quidem, ut antea dolebat bellum inter vos atque eum exortum esse, ita nunc laetatur pacem positis armis revocatam esse reintegratamque amicitiam illam quam et ipse et maiores eius Aragonum reges cum vestra republica sanctam atque inviolatam ante haec fatalia tempora religiose servaverant.

134. Nam quae interciderunt inimicitiae, non voluntati sed cuidam fato tribuendae sunt: utraque enim pars invita arma suscepit, sed ita tulit temporum conditio, ita sociorum ratio postulavit uti ipse adversus vos bellum gereret, vos item adversus eum. Sed tamen illa acerbitas animorum, quae plerunque inter hostes esse consuevit, in eo bello abfuit, ut satis appareret, utrique parti pacis magis quam belli consilia probari idque etiam eventus docuit.

135. Simul ac enim vos pacem expetere ostendistis, nunquam rex neque pacis mentionem neque nuntios neque oratores de pace vestros aspernatus est donec pax effecta est. Quod quidem satis videtur declarare quantum rex ipse cuperet veterem amicitiam reintegrari, et vos quoque id ipsum non obscure testati estis: pace enim haud satis contenti, ipsi paci societatem ac foedus adiici voluistis. Ita fit ut bellum fatalis quaedam necessitas induxerit, pacem voluntas revocarit, nec vero dubitamus quin quo consensu pax ipsa facta est, in eodem perseveret ac duret.



136. Pax enim non modo ipsa dulcis est, sed etiam ipsius nomen blandum ac suave, tum res ipsa, ut ait Cicero noster, salutaris. Hac enim agri, hac urbes, hac res privatae, hac respublica, hac denique regna constituuntur et conservantur. Mihi quidem ita semper visum

[Page 454]

est, qui pacem negligerent, hos summam hominum felicitatem haud satis intelligere.

137. Totius enim felicitatis fructus est pax: quid enim proderat dispersos homines eloquentia conciliasse, nisi conciliatos pax ipsa in societate et caritate contineret? Quae quidem pax cum unicuique civitati amabilis esse debeat, vestrae tamen in primis ut, quam a maioribus vestris dignitatem accepistis ac vobis ipsi vestra virtute peperistis, perpetuo tueri valeatis.

138. Etenim ea civitas vestra est quae omni genere virtutis cum quavis, non modo earum quae hac tempestate praeclarae habentur, sed etiam possit cum omni antiquitate contendere: quales enim viros, ut omittam admirabilem urbis situm, quales, inquam, viros, qua prudentia, qua gravitate, quo consilio, qua denique auctoritate semper habuit haec vestra gloriosa civitas?

139. Quae respublica sapientius gubernata atque administrata unquam fuit? Quam legimus civitatem sanctioribus, inquam, institutis aut legibus usam esse? Nec vero pacis modo, sed etiam belli artibus haec ipsa civitas vestra valuit et valet. Semper enim gloriae avidi fuistis, nec maritimis tantum, sed et terrestribus quoque bellis praeclara fortitudinis documenta edidistis.

140. Pro gloria vero tuenda quos labores, quos sumptus, quae discrimina subieritis testantur multa bella a vobis magno animo suscepta et feliciter confecta, quibus imperii vestri fines eo usque extendistis ut qui ante hos sexaginta annos nullum prope oppidum in continenti tenebatis, nunc aucta maiorum gloria omnem prope Galliam Cisalpinam, quae cis Padum et Abduam flumen est, ditionis vestrae feceritis.

141. Haec tametsi magna sunt, cum aliquibus tamen, praesertim ex antiquioribus, sunt vobis communia. Coeterum illa una et summa et vestra tota laus est qua omnes orbis terrarum gentes et romanos ipsos anteistis quod, quo gerendae reipublicae ordine ab initio uti coepistis, eundem iam supra millesimum annum constanter tenere perrexistis, cum caeterae omnes Italiae civitates aliam atque aliam reipublicae administrandae formam ob intestinas seditiones usurpaverint. Quae ut vobis firma ac perpetua sint, pax ipsa efficiet et societas atque amicitia cum Alfonso rege nostro.

142. Nullus enim aut vobis aut ipsi, Deo bene iuvante, metuendus est hostis donec in societate permanseritis, cuius quidem conservandae, non minori voluntate vos ipsos quam regem affici nobis ita persuasum habemus ut vestri, vel confirmandi vel cohortandi gratia, verba facere iam supervacuum arbitremur. Nos igitur, ut orationi modum statuamus, hoc vobis de Alfonsi regis nostri animo ac voluntate pollicemur, ut non modo, quae ex pacis ac foederis formula ab eo praestari oporteat, verum etiam, quae a se

[Page 456]

amicitiae iure requiri possint, in vos, vestramque rempublicam libenter atque impigre collaturus sit. Quae autem secretiore colloquio videntur indigere, in aliud tempus differendum putamus».

143. Facto dicendi fine senatus princeps de laudibus regis multa elocutus, pacem ipsam ac societatem sibi cunctisque patribus ingenti curae esse ac fore respondit oratoribusque vehementer collaudatis

gratias egit iis, quae secretiore colloquio egebant in alterum diem dilatis.

144. Haud multo tempore interiecto Alfonsus Heleonoram sororis filiam, venustate ac modestia aequae insignem, Federico romanorum imperatori, qui tertius fuit hoc nomine, ab Alfonso Portugalliae rege eodemque Heleonorae fratre, qui Edoardo patri successit, locandam curavit, quo et illam in altissimo dignitatis gradu constitueret et opes suas illius affinitate firmaret.

145. Cumque

biennio fere post Federicus in Italiam proficisci decrevisset ut coronam imperii more maiorum acciperet, primo in Foroiuliensem agrum cum egregio sed modico comitatu ac deinde per Venetos, Ferrariam Bononiamque, deinceps Florentiam ac Senas pervenit hospitibus ei in omni itinere publice datis, Senis aliquantum moratus est donec pontificis maximi et cardinalium, qui in nonnullam de eo suspicionem venerant, in se animum exploraret.

146. Interim

Heleonora Alfonsi vocatu mari in Italiam profecta, Pisas primum atque inde Senas ad eum venit, a Florentinis, a Senensibus honorifice suscepta. Post cuius protectionem compositis cum pontifice maximo quae opus erant, Federicus una cum illa Romam sui coronandi causa petiit.

147. Adventantibus omnis prope civitas magnaue cardinalium pars honoris gratia sese obviam effudit, et quoniam, ut diximus, suspirio pontificem et cardinales ceperat ne eo animo adventaret ut eorum statum atque opes comminueret, de qua quidem re ingens rumor ob stulta quorundam vaticinia vulgo increbruerat, pontifex, accitis in urbem copiis et opportunis quibusque locis praesidio firmatis, inter militum equitumque stationes ad se proficiscentem et ipsum cum armatis equitibus ad gradus templi apostolorum principis, ubi eum praestolabatur, comiter excepit coronamque auream pro vetere cerimonia atque instituto capiti eius imposuit et in palatii parte hospitio admisit.

148. Post paucos inde dies constituit

Federicus Alfonsum invisere, nec eo insalutato ex Italia discedere. Quod cum Alfonso nuntiatum esset, qui iam ad eum priusquam Senis decederet Iacobum Constantium legatum miserat, etsi erant dies religiosi, atque observandi, erant enim ii dies quibus Christus, summus ac verus Deus noster, pro salute humani generis crucis supplicium perpeti voluit, confestim, quae temporis brevitatis passa est, pro eius adventu condecorando parari iussit.

149. Ac mox Arnaldum Piscitellum, archiepiscopum neapolitanum,

[Page 458]

Marinum Marzanum, eius generum, Russanensium principem, Franciscum Baucium, Adriensium ducem, Leonellum Acortiamurum, Celanium comitem ac Antonium Panormitam legatos ad se misit qui illi suaderent, si forte adhuc Romae esset, uti proximos dies sacros Romae potius quam in itinere ageret.

150. Idque suadebat quo sibi spatium esset

ad ea convenientiori tempore paranda quae sibi in animo erant aut, si iam forte discessisset, eum assectarentur hospitiaque, postquam regni fines ingressus esset, sibi quisque dari curarent. Postremo Ferdinandum filium cum magno procerum ac nobilium virorum numero illi obviam ire iussit.

151. Coeterum Federicus, ut qui cupiebat admodum regem quamprimum videre idque non minus ab Heleonora optari sciebat, iam iter invaserat, Ladislao Ungariae rege appellato, quem secum duxerat, adolescentulo Romae tantisper relicto. Qui ubi regis voluntatem agnovit, renuntiari iussit venire se ad eum non ut imperatorem romanum ad regem, sed ut amantis simum filium ad exoptatum patrem, proin missa faceret quae tanta cura a se praeparari sciret.

152. Rex, etsi humanitatem eius satis laudavit, nihilo

minus tamen quae instituerat raptim perfici mandavit, arcem Capuanam ei pro diversorio cum lautitia atque omnis generis rerum necessarium copia, hospitia comitibus atque obsonia ubertim parari. Accedebant vero cum Federico Albertus frater eius ac multi praeterea clari proceres illustresque principes. Subselliorum quoque duodecim ordines, in modum theatri ad dimensionem areae Mariae Coronatae, unde ludi equestres caeteraque id genus spectarentur, praepropere exstrui.

153. Legati quos diximus, cum eum Roma iam digressum apud Privernum nacti essent, facta modo salutatione, Terracinam adventantem comitati sunt. Qua primum in urbe Ferdinandus eum nactus salutavit et Antonius de regis congratulatione atque eius laudibus concedentibus collegis luculentam orationem habuit. Digressus inde Fundos pervenit, quo in oppido ab Honorato Caietano, Fundorum principe, ita iubente rege summo honore affectus est.

154. Heleonora vero cum magno comitatu aliquanto intervallo sequebatur, quoniam hospitia tantae multitudini, erant enim supra quina hominum milia, haudquaquam sufficebant, a Terracina Capuam perpetuo itinere, eorum causa qui pedibus iter faciebant, mensae cum obsoniis frequentibusque poculis stratae.

155. Cum Capuae Federicus appropinquaret Alfonsus, ad tria milia passuum ultra eam urbem obviam profectus, ipsum amicissime excepit eoque Capuam deducto, ad ordinanda quae opus erant Neapolim quamprimum rediit. Quo facto postridie cum innumerabili

[Page 460]

prope civium ac procerum multitudine rursus obviam profectus, sub auratis stragulis solum collocavit. Cumque ipse pone equo sequi honoris causa vellet, non est passus Federicus, sed continuo manu eius apprehensa sub stragula veste, ut pariter incederet, illum etiam aliquantum reluctantem ad se traxit.

156. Eo modo totam urbem per quinque illas celebres nobilitatis neapolitanae sessiones, matronarum ac virorum frequentia cultissimas, perambulans, demum in arcem capuanam deductus est comitibus confestim hospitia cum abundantis simo obsonio praebita.

157. Altero die cum Heleonora Capuam venisset et ei quoque rex in magna virorum ac matronarum frequentia obviam processit, quam ut vidit magnitudine pietatis illachrymatus atque complexus, eodem quo Federicum virum eius honore persecutus est. Plerosque civium, in honorem eius ac Federici, in ingressu Neapolis equestri dignitate decoravit; nonnullis etiam id postulantibus a Federico eam dignitatem dari aequo animo tulit, multis praeterea eorum rogatu ampla munera contulit quibusdam etiam delictorum gratiam fecit.

158. Ludos in primis christianos magno apparatu quibus sacra mysteria obitus ac resurrectionis Christi Dei nostri referebantur, in quibus cerimoniis sese semper magnificentissimum praebuit, in Clarae templo augustissimo ac maximo iisdem inspectantibus per noctem edidit, tanta hominum frequentia ut nonnulli inter turbam prope enecti fuerint.

159. Ac mox invitatum ad prandium Federicum atque aurea sella collocatum, regali apparatu ac luxu accepit adductoque in penitiorem aedium partem, uniones ac gemmas, quas multas ac varii generis atque immensi pretii habebat in thesauris, qua magnificentia cunctos sui temporis reges antecessit, singillatim ostendit.

160. Reliqua diei parte variis sermonibus cum eo consumpta, ludos deinde equestres celebres edidit quibus Ferdinandus filius multique insignes adolescentes ac viri certaverunt. Tantus autem concursus fuit ad haec spectacula, ex omnibus undique regni partibus, ut vix subsellia, quae pro tempore extructa diximus, atque adeo omnia tecta et loca e quibus

aspici possent eam multitudinem caperent. Postremo incredibili magnificentia venationem exhibuit.

161. Locus est Neapoli ad quatuor milia passuum proximus, quem vulgo Listrones vocant, nos unum e Flegeis campis ab ardore nuncupandum putamus: in eo loco planities est admodum profunda atque in orbem sita, duo fere milia passuum ambiens et ibidem modicum stagnum ac scatentes passim sulphure aquae aegris salutare.

[Page 462]

162. Est autem hic campus uno ac perpetuo monte excelso circumsaeptus circa quem atrum nemus ac denique suapte natura talis ut ne in reliqua quidem Italia ullus venatibus aequae aptus existimetur. Nemus ipsum aprorum ferarumque pastionibus ferax est: hic, vel sponte ingressae vel agitando insessis circumquaque collibus impulsae ferae evadere non possunt.

163. Capit autem totius montis supercilium, qua se latius pandit, ad sex milia passuum. Agrestes in id munus imperati, supra quina milia cum venabilis, biduo ante venationem, affuerunt hique una cum venatoribus regiis, quorum ingens erat numerus, compulsis eodemque nemori circumiectis permultis varii generis feris statim supercilia montis insederunt, ne qua inde fera elaboretur intenti.

164. Quae postquam parata esse Alfonsus agnovit, postridie mane cum Federico et Heleonora principibus civitatis utriusque sexus sequentibus, eo se contulit ac paulo citra eum locum fixis tentoriis, in quibus unum illud longe conspicuum erat, cum tricliniis et cubiculis secretioribus, in cuius medio abacus sublimis extabat, argenteis atque aureis poculis vasisque omnis generis late refulgens. Federico atque Heleonora seorsum atque adeo omnibus qui affuere, ex omnium rerum copia quae pro tempore parari potuerunt abundantis simum epulum praebebat.

165. Ante hoc tentorium manufactus fons stabat ad voluntatem et copiam triplici suavissimi vini genere diffluens quo se turba omnis ad satietatem prolebat. Remotis mensis, in montem itum unde in campum, quem diximus, despectus erat, ibi Federicus et Heleonora seorsum consederunt.

166. Rex deinde alacri equo invectus, per viam quae unica in campum patebat, cum Ferdinando atque iis quos voluit e purpuratis incessit, atque in tris turmas divisit: venatores regii imas partes montis, rustici superiores tenebant, civium atque externorum turba omnis reliqua per montem diffusa. Ferae deinde agitari coeptae sunt undique, nec quisquam a destinatis stationibus ad alienas discurrebat.

167. Hinc apri caeteraeque ferae, tum canum latratu tum hominum clamore excitati, postquam in campum praecipites se deiecerant, a velocioribus canibus retenti, venabilis confgebantur, aliquot tamen, quod quidem cernere pulchrum erat, toto campo rapidissimo cursu fugitantes, elapsae sunt. Supra viginti varii generis spectantibus omnibus rex ipse sua manu occidit. Sub vesperam Neapolim reditum.

168. Posthaec Heleonoram, quae adhuc intacta erat, quo matrimonium antequam a se discederent consumaretur, Federico copulari voluit. Demum abire volentem, namque is terrestri itinere Romam

[Page 464]

reversus est, datis ei atque Heleonorae amplissimis muneribus, aliquantum extra urbem prosecutus est. Nec multo post Heleonoram, cum lachrymis a se dimissam, Manfredoniam iussu viri atque inde Venetias cum triremibus misit, quo et ipse Federicus, qua venerat via regressus, invitantibus Venetis quibus tum cum rege, ut diximus, societas erat, profectus unaque cum illa multo honore affectus, inde in Germaniam rediit.

## 11. LIBER DECIMUS

1. Secutum est paulo post alterum bellum Florentinum Venetis socii atque amicis postulantibus quod Florentini Francisco Fortiae, post subactos ab eo Mediolanenses adversus se haud dubie bellum molienti, quippe qui omnes apud Abduam amnem pontes atque arces, quod ea mediolanensis agri ditionisque esse diceret, sibi reddi poscebat, favere ac pecunia iuvare intelligebantur quodque ante ipsius Federici Imperatoris adventum nec a Ludovico Podio et Antonio Panormita, regiis legatis, et a Matthaeo Victorio, Venetorum legato, cum Venetias peterent, moniti ab inceptis destiterant.

2. Quin etiam societatem palam cum Francisco iunxerant nec postea Alfonsus Hispanus archiepiscopus ac Nicolaus Filiacus, regii legati, et Tiradanus Gritus, Venetorum orator, pontificis maximi hortatu Romam profecti quo cunctarum partium oratores convenerant ut de pace agerent, quicquam illos moverant. Ac deinde Zachariam Trivisanum, Venetum legatum, non receperant, qui cum Perusium cum Cicco Antonio iurisconsulto, legato regio, convenisset et ad Florentinos misissent qui peteret uti fide publica Florentiam proficisci liceret, regio tantum modo legato potestate adeundi facta Venetum contemptui habuerant.

3. Demum Florentini ac Franciscus ea quotidie struere atque agitare audiebantur quibus manifeste appareret illos posthabitis pacis consiliis de bello cogitare. Quibus de rebus commoti rex ac Veneti cum omnia a se tentata scirent quibus pax conciliari posset, ad postremum aperte bellum suscipere rex adversus Florentinos, Veneti adversus Franciscum decreverunt. Itaque utrique extemplo veteres copias contrahere, novos exercitus ac duces scribere et quae bello usui forent parare. Et quo magis Florentinos terreret, statuit Alfonsus per Ferdinandum filium, florentis aetatis iuvenem, id bellum gerere quod id sibi maius videbatur quam quod per alium quempiam agendum esset.

4. De quo quoniam locus exigit, antequam ad res gestas veniam, pauca

[Page 468]

mihi quaedam dicenda existimavi. Ingenio fuit eximio et ad cunctas optimas artes docili, liberalibus disciplinis institutus, iuri quoque civili operam dedit et, ut arma cum legibus iungeret, quae duo ad res publicam gubernandas aptissima putantur, armorum quoque tractandorum scientiam didicit. Equitandi peritissimus, lucta, iactu, saltu, sagitta equestrique certamine vel cum veteranis contendere, facilitate ac modestia cum omnibus certare; gloriae cupidus, calorem, frigus, inedia laborumque facile pati cumque aequales gloria et dignitate superaret ab omnibus tamen, quod rarum est, valde diligi atque observari.

5. Coeterum Alfonsus cum tantum bellum minime negligendum existimaret, praesertim quod filium in eam expeditionem missurus esset, ad sex milia equitum ac duo milia peditum, partim ex popularibus suis partim ex alienigenis, scripsit, Federico Urbinatum principe, Averso ac Neapolione Ursinis, externi hi erant, egregiis copiarum ducibus mercede conductis. Ex popularibus autem regnique incolis duces habuit Antonium Caudolam, Leonellum Acortiamurum, Gartiam Cabanellum ac Ursium Ursinum. Et quo maturius duces ipsi cum copiis convenirent in prata Campana, uti Neapolitanorum regum mos est expeditionem parantium, cum Ferdinando concessit.

6. Quo cum multi adventassent, Ferdinandi discessum haud amplius differendum ratus, cuius profectionem Veneti per legatos continue exposcebant, eum ab se dimissurus huiusmodi ad eum oratione usus est:  
«Compulsus tandem Florentinorum iniuriis, quas nobis ac Venetis sociis et amicis nostris quotidie inferre pergunt, constitui animo te quo nihil habeo in vita carius adversus eos cum hoc exercitu mittere sperans Dei ope, qui iustitiae favet, et tua atque horum militum virtute fore ut acceptas iniurias ulciscamur, simul ut agnoscant iniuste se fecisse qui cum hostibus

nostris foedus atque amicitiam iunxerint seque in eo errasse, neque satis recte eorum rei publicae consuluisse.

7. Et quo id alacriore animo suscipias agasque hosce veteranos commilitones meos mihi carissimos quos tibi magnae gloriae, si iis uti scieris, futuros, reor, trado tuaeque fidei mando. Quorum virtus ac fides multis meis magnis laboribus ac periculis superioribus bellis mihi nota et spectata est, quorum opera omnes ad hunc diem victorias et neapolitanum hoc regnum triumphumque adeptus sum, quibus denique adiutoribus ac belli sociis magnam Italiae partem maiorum nostrorum imperio et gloriae adiecimus. Hos velim in primis

[Page 470]

ames carosque habeas putesque nihil, ne vitam quidem ipsam, a me tibi commendari posse diligentius. Quod cum feceris meam a te gloriam amari expetique tum denique existimabo.

8. Hos vide ne temere in discrimen mittas, nec vero multum a te cohortandi aut oratione incitandi erunt. Si quid periculi subeundum fuerit, magis a te reprimendus moderandusque quam verbis accendendus eorum animus erit. Tales tibi viros ad necessarios casus reserves facito, in quibus scilicet de dignitate tua agatur aut fama, nec vero apud me dubium relinquitur quin eos ita habiturus sis ut imperatorem eundem habere se sentiant. Id autem te ante omnia monitum velim neu tantum tuae aut horum militum fortitudini fidas ut arbitreris absque divina ope a te hostes superari posse: victoria etenim non ex hominum consiliis, sed ex summi dei voluntate ac potestate proficiscitur.

9. Tum denique tibi militares artes profuturas scito cum Deum tibi pietate ac iustis factis propitium reddideris. Eum igitur, si vincere expetis, pura mente colito spemque omnem victoriae in eo reponito. Et si quando, quod solet in bello contingere, tibi quicquam adversi acciderit quo existimare possis ipsum Deum tibi subiratum esse, vide ne ab eo per impatientiam aut animi perturbationem discedas, sed potius satisfaciendo ei reconciliari stude. Solet enim Deus quos diligit interdum malis afficere et quos constantes in adversis videt rursus in meliorem fortunam restituere.

10. Existimationis tuae diligentissima tibi ratio habenda erit putandumque nihil ea re in humanis rebus pluris esse aut fieri debere, quippe cum victoria nonnunquam magis existimatione et fama quam militum robore ac virtute comparetur. Et victoria quidem saepe cladibus mutatur, at fama si cum probitate ac fide coniuncta fuerit et permanet et cum omni aevo perdurat. Honestati itaque a te incumbendum erit, qua detracta, nec principi illi Deo placere neque apud mortales auctoritatem ullam stabilem aut gloriam consequi possumus.

11. Venetorum vero, amicorum ac sociorum nostrorum, rem publicam nostram esse existimato eamque non minore studio ac diligentia quam statum nostrum defendito, pro qua quidem amplificanda et conservanda neque sumptui neque militum labori parcas iubeo. Cum iis eo animo societatem iunxi ut quandiu nobis vita contingerit omnia eorum prospera et adversa mihi communia habiturus sim. Nec te ab hoc proposito deterreat aut pecuniae aut alius cuiuspiam rei indigentia. Namque omnia quae bello usui fuerint tibi a nobis abunde suppeditabuntur. Et, ut uno verbo agam, non magis tibi quam mihi ipse defuturus sum ut scias, si modo tibi ipse ne defueris, nihil tibi per nos defore.

12. Illud postremo observato ac mandato memoriae, in quo tua laus et gloria elucescet:

[Page 472]

si qui ex hostibus, antequam oppugnentur, in deditionem veniant, uti eos benigne in fidem tuam recipias. Ac si qui fortasse obstinatoribus animis diuturnam obsidionem pertulerint, cum in potestatem tuam venerint, clementiam potius quam illorum pertinaciam respicias magisque quid te ac gente nostra, quae semper crudelitatem odio habuit, quam quid

illis dignum fuerit cogites. Quae si observaveris et nobis laetitiam et tibi gloriam paries».

13. Postquam haec elocutus est militibus ac ducibus illius dicto parere iussis, eum complexus atque exosculatus cum magna omnium spe a se dimisit. Qui cum exercitu digressus ac per Pelignos ac Marsos, ita enim rex mandaverat, iter ingressus, ab Aquilanis caeterisque eiusdem provinciae populis honorificentissime, ut par fuit, susceptus est omniaque ei officia impigre atque obedienter praestita. Ad regni deinde fines profecto, Iohannes Nicolaus, Nicolai pontificis maximi legatus, obviam processit eique commeatus in exercitum ac itineris duces, et cum iis qui aspera et difficilia equiti loca complanarent, dedit. Eo iter persequente cum iam [] pervenisset Federicus Urbinatum princeps, de quo paulo ante mentionem fecimus, quem Alfonsus exercitus ducem sub ipso Ferdinando designaverat, cum paucis aliquot comitibus ad se venit uti secum iis de rebus ageret quas huius expeditionis causa fieri oporteret.

14. Vir hic clarus in re militari fuit, castrensibus disciplinis ab ineunte aetate institutus, siquidem illi nec in administrandis rebus bellicis consilium nec in capessendis periculis animus deerat. Nec vero factis quam fide clarior quae quidem vel maxime patuit cum bello Piceno Franciscum Fortiam, qui ad eum se receperat, constantissime adiuvit ac fovit. Ob quas quidem virtutes primum Philippo Mariae, magno illi atque inclito principi qui de eo adhuc admodum adolescente magnam spem conceperat, ac postea Alfonso regi, carus fuit et ipsius quoque Ferdinandi gratiam promeruit.

15. Hunc Ferdinandus benigne et comiter susceptum, postquam inter se de itinere ac tota belli ratione collocuti sunt, uti ad cogendum perducendumque equitatum quem domi reliquerat contenderet hortatus est ut primum posset, in castra reversurum: sese interea cis Tyberim amnem permansurum monet ibi copias quae ad se e regno venturae erant praestolaturum.

16. Digresso Federico eodem ad se venit Aversus Ursinus, unus e copiarum ducibus quos supra memoravi, cum lectissimo equitatu: multi etiam per eos dies ex neapolitano regno equites, pedites ac duces convenere.

[Page 474]

Quibus copiis auctus Ferdinandus in Perusinum agrum, nam ea traicere in agrum florentinum constituerat, profectus est. Ac primo quidem Perusini commeatus negare causati sibi cum Florentinis foedus esse quo non liceret eorum hostes commeatu aut re ulla adiuvere, sed cum a pontifice iussi essent commeatus exhibere, ita demum commeatus praebere decreverunt ut regii milites quae sibi opus essent in oppida mercatum irent.

17. Deinde cum scirent commotum iis de rebus, ut par erat, Ferdinandum legatos ad eum mittunt cum muneribus qui factum excusent et illius iram oratione mitigent. Qui ad Ferdinandum introducti hac brevi oratione usi sunt: Perusinos, a primo regis in Italiam adventu, regiis rebus favisce, Braccium primo, postea Nicolaum Picinum, cives suos regia stipendia summa fide fecisse, equites praeterea egregios prope innumerabiles eiusdem civitatis. Non alios esse caeterorum Perusinatorum animos quam illorum qui sub rege meruerunt. Non licere sibi propter societatem cum Florentinis initam talem animi sui affectum in ipsum atque in regias copias demonstrare idque iis molestum esse, optasse se factis quae dicerent comprobare, sed tempus non pati neu sociis iustam querimoniae causam traderent.

18. Ferdinandus his humaniter pro tempore pauca respondit hortatusque ut tantum commeatum potestatem facerent eos a se dimisit. Deinde Federico in castra cum parte copiarum reverso, nam reliquas Sigismundi Malatestae metu quicum capitali odio dissidebat praesidio domi reliquerat, Ferdinandus Cortonam iter rapit et haud procul ab urbe castra ponit. Quae cum ob ipsius loci naturam, est enim in edito monte sita, aditu undique difficili atque aspero ac valido insuper praesidio firmata, expugnari non posse nisi fame atque obsidione videretur, praesertim sine

tormentis, sine operibus, populato circa agro ulterius progredi statuit. Difficilis erat transitus, nam etsi omnis ea regio ad laevam plana est tamen quia plurimum aquosa et palustris est sub ipsum montem transiri oportebat, nec dubium, si hostes viri fuissent, quin magna aliqua clades in ipso transitu accepta esset.

19. Nam et loco superiores erant et a Castelliono Aretino, quod oppidum haud plus quatuor milibus passuum inde aberat,

[Page 476]

ea militum manus quae a Florentinis praesidio missa fuerat eo convenerat. Ferdinandus praemissa equitum parte, impedimentis in medium agmen coniectis, spectantibus hostibus, quam procul a monte per paludes licuit, universum exercitum sine detrimento traduxit Castellionumque transgressus, quina milia passuum ab Aretio, nobili atque antiquo Tusciae oppido, castris positus ipso adventu ad sex castella circumiecta cepit ac diripuit. Erant in castris qui suaderent in vallem Aretinam ducendum extemplo exercitum: ibi multa castella cum magna praeda occupari posse; alii, commeatum penuriam veriti, Folianum potius petendum censebant.

20. Quod consilium cum magis Ferdinando placuisset eo duxit missique ab eo ad Senenses qui commeatum copiam sibi fieri peterent iique viginti dierum modo, metuebant enim Florentinos, commeatus concesserunt, sed mox adnitente ea factione quae regi amica erat ac Iohanne Mauro, Venetorum legato per quem societatem cum Venetis iunxerant, commeatus, quamquam exigue parceque, praebiti sunt ac ad Licinianum oppidum, Foliano proximum missi. Eo die quo Folianum itum est Simonetus, qui a Florentinis conductus fuerat, Aretium accessit seque cum Hestore Faventino principe, qui et ipse Florentinorum stipendia faciebat, se coniunxit ibique permansere.

21. Post haec Folianum oppugnari atque obsideri coeptum multique de exercitu avidius sub muros in fossam progressi ab oppidanis vulnerati sunt, qui se periculis offerentes ac per moenia dispositi nullo telorum ac machinamentorum genere quo defendi se posse arbitrarentur abstinebant. Quod cum Ferdinandus animadverteret, turres ligneas erigi iussit tanta altitudine ut oppidi muros aequarent, ex quibus oppidani sagittis petiti multa vulnera ac detrimenta accipiebant. Inter haec Ferdinando nuntiatur Hestorem Faventinum per Vallianae paludis pontem cum quingentis aut eo amplius equitibus in montis Politiani agrum transgressum, eo consilio ut frumentatores regiones invaderet, namque eo fere quotidie regii frumentandi et pabulandi causa proficiscebantur.

22. Quo cognito Ferdinandus delectam propere equitum manum clam eo mittit iubetque in proximis silvis occuli atque, ubi hostes in frumentatores sese effundant, continuo e silvis egressos in eos impetum facere. Quibus profectis postridie, cum regii frumentatores pro consuetudine frumentandi causa palati essent, Hestor confestim ex insidiis prodit atque eos invadit. Reginum primo pauci in speciem praesidii illis sese opponere, quos cum

[Page 478]

illi cupidius insequerentur in insidias tracti sunt, tum regii improvise e silvis provolant et in eos impetum faciunt. Illi primum paucos rati audacius resistere, mox ubi plures quam pro praesidio esse cognoverunt, insidias suspicati terga dant. Quos regii persecuti nonnullis eorum caesis, omnes prope, et in iis plerosque agrestes qui se pro hodierna consuetudine magna pecunia redemerunt, comprehendunt: centum fere equites lecti in ea pugna capti sunt.

23. Hestor paucorum quorundam suorum ope, cum equus vulneratus esset, vix regionum manus evasit. Hac clade nuntiata adeo territi fractique sunt hostium animi ut post eum diem nusquam cum regiis proelio congredi ausi sint ac nisi Sigismundus Malatesta, quem Florentini eorum copiis praefecerant, advenisset, vix sub Aretii moenibus sese tutos existimassent. Qui cum caeteris copiis Aretii coniunctus, magno insuper agrestium delectu a Florentinis habito, ad tredecim milia hominum esse



ferebantur, minitari quotidie sese Folianensibus auxilio venturum. Quod cum Ferdinando renuntiatum esset complanari loca omnia circa iubet et ad pugnam comparari.

24. Coeterum sive simulatio ea fuerit sive illum metus consilium mutare compulerit, sese in castris apud Aretium continuit. Interim cum magna muri pars tormentis aeneis quassata esset, oppidani metu perculsi praesidii incolumitatem atque octo dierum indutias petunt intra quos, nisi auxilium a Florentinis mittatur, dedituros sese oppidumque pollicentur. Quod cum frustra ad eam diem expectassent non ausis hostibus fortunam proelii subire, apertis portis regiones intromiserunt.

25. Post haec Ferdinandus, relicto in eo oppido quadrigentorum equitum ac totidem peditum praesidio, erat enim peropportune situm ad excursiones in agrum Florentinum et Aretinum faciundas, Recinium cum reliquis copiis petiit. Quo cognito Sigismundus cum omnibus copiis ab Aretio digressus per vallem Nubiam ad montem Imperialem, sic enim vocant, milia passuum octo a Recinio proficiscitur castraque, quamquam in monte sita, vallo communit. Ferdinandus vero tormentis aeneis adhibit

[Page 480]

murique parte disiecta quiescentibus hostibus septimo die Recinium in potestatem suam redegit.

26. Quo praesidio privato cum omnibus copiis Castellinam, id ei castello est nomen - abest autem a Florentia non plus decem et octo milibus passuum — profectus est ibique castris positus ad sex castella circumiecta cepit ac diripuit, in quis viginti dierum frumentum repertum magno usui exercitui fuit. Ea oppidi natura erat, est enim in edito monte situm, ut absque tormentis aeneis atque operibus expugnari non posse videretur, quae ex Castelliono vehi mandaverat. Itaque tantisper ab oppugnatione abstinebat ne milites temere periculo obiiceret. Inter haec hostes excursionem facta haud procul a regiis castris, quasi ea invasuri bis adventarunt, caeterum ut primum regii in illos conversi sunt arrepta fuga impetum non tulerunt. Tormento aeneo ex Castelliono advecto murus oppidi pulsari coepit, sed primo iactu effractum animos oppidanis addidit: quae quidem res causa fuit ne locus ipse capi potuerit.

27. Dum castellum obsidetur, cum accepisset Ferdinandus Florentinos agrestes haud procul ab urbe in agris circumiectis cum armentis ac pecoribus temere vagari, quod sibi in tuto esse viderentur, Diomedem Caraffam, impigrum virum de quo prioribus libris mentionem fecimus, cum trecentis equitibus ac peditibus quingentis non sentientibus hostibus eo confestim mittit.

28. Qui ad pontem [] septem milia a Florentia, profecti, pagos quatuor improvise adorti, eos una excursionem populi sunt, trecenti in iis rustici capti, boum ac pecorum capita ad tria milia cum caetera praeda inde abacta. Agrestium clamor exortus cum ad hostes pervenisset, Simonetus cum equitibus sexcentis quo clamor vocabat diverso itinere quam praeda agebatur subito auxilio, sed nequicquam, cucurrit. Namque per hostilem agrum praeda omnis incolumis in regia castra cum captivis acta est. Ea vero clades cognita agrestes adeo conterruit ut qui circa urbem incolebant desertis agris in urbem trepidi se receperint.

29. Tormento aeneo, ut diximus, perfracto mandaverat Ferdinandus aliud advehi et, quamvis hostes numero superiores essent commeatumque penuria exercitus fatigaretur et equis praeterea, pabulum ac stramenta iam ita defecissent ut illos arborum foliis sustentari oporteret, statuerat tamen

[Page 482]

in tantis incommodis ab obsidione non discedere. Coeterum hiberno rigore concretus aer, cum terram nivibus alte operuisset omniaque circum castra, etsi quid herbidum, erat obruta iacerent nec lignatum calones mitti possent quis longe a castris ligna, propter regionis asperitatem, petenda erant et per altas nives aegre iumenta ingrediebantur, nec iam quicquam,

praeter coelum ac nives, oculis occurreret, consilium immutare coactus est, praesertim inopia commeatuum urgente.

30. Soluta igitur obsidione motisque inde castris Ricinium rediit ibique triduo moratus, dum defatigatos inopia equos ac milites aliquantum reficeret, cum nec in eo loco propter nives et rei frumentariae caeterarumque rerum inopiam hibernandi potestas esset, in loca mari propinqua, ubi commeatuum et maxime pabuli copia erat ac mitius coelum, cum exercitu secessit. Namque in iis locis, ea est aeris temperies, quocunque anni tempore alta gramina terram convestiunt vernalque perpetuis humus floribus cum interea in mediterraneis omnia gelu ac pruinis exuruntur et squallent et hanc ob causam in ea loca, per hiemis tempus, pecus atque armentum omne ab incolis traducitur manetque donec pulso frigore verna amoenitas redeat.

31. Eius itinere comperto hostes quoque, ex eo monte in quo castra habebant digressi, et ipsi in hiberna concesserant et Hestor quidem cum copiis in Pisanum, Simonetus in Aretinum, Sigismundus vero in Flaminiam profecti sunt. Locus erat haud procul a maris confinio, quem Abbatiam Galgani vocant, percommode situs ad commeatus terra marique importandos: ibi castra Ferdinandus fecit. Expectabat enim regias triremes quae Vadam Florentinorum portum petiturae erant ut iis profectis, si opus esset, ipse cum copiis celeriter accurreret. Quo duodecimo ab inde die Antonius Olcina, vir fortis atque impiger, a rege cum triremibus septem missus in quis pedites octingenti inerant, profectus, turrim quae portum tuebatur vi cepit antequam terra aut ab hostilibus sentiri aut ei occurri potuerit ipsamque cum eo peditatu tenuit et ampliore fossa a terra communivit.

32. Quod ubi Ferdinando nuntiatum est, cum intelligeret protectione sua haud amplius opus esse, quo maior copia necessariorum exercitui atque adeo equis esset, Aquam Vivam, id ei loco est nomen, cum omnibus copiis concessit. At Florentini, ubi cognovere Vadam captam esse, in graviores curas inciderunt. Nam quod inde in Pisanum maxime

[Page 484]

agrum facile excursionem a regiis fieri poterant, neque enim a Pisis multum abest,angebantur eum locum in hostium potestatem pervenisse. Itaque repente coacta copiarum parte Hestorem ac Simonetum duces ad Vadam ipsam oppugnandam misere. Qua re cognita Ferdinandus haud mora suis ad iter parari iussis sequenti die cum iis qui parati erant, caeteris sequi iussis, itineri se committit.

33. Quo die cum sub Gavarranum cum magna copiarum parte pervenisset et postridie mane iter continuare statuisset, ante lucem per exploratores quos praemisera factus est certior hostes audito eius adventu castris propere motis sub vesperam Vada abiisse. Quo cognito ulterius progredi destitit. Mansit tamen biduo, veritus ne ea simulatio magis hostium quam discessus esset, tertio deinde die, ubi eos certo abiisse per exploratores cognovit, Aquam Vivam unde discesserat in hiberna rediit.

34. Inter haec equites ferme centum, ex iis quos Foliani praesidio relictos diximus, quotidie hostilem agrum infestabant transituque per palustria loca cratibus facto qua minime transire posse putabantur, namque transeuntes equos altera super alteram congestae crates allevabant, cum improvise hostibus apparuissent magnam agrestium simul et pecorum praedam reportarunt. Haec per hiemem gesta. Ineunte autem vere Ferdinandus, ut copias cogeret seque ad bellum in aestatem praepararet, Castellionum concessit dumque ii duces ac milites qui permissu eius in regnum per hiemem secesserant tardius ad se redeunt, multis enim potestatem abundi domum fecerat vere primo reversuris, Florentini captato tempore Simonetum ac Iohannem Franciscum Miletensem cum copiis Folianum mittunt iique vastatis circa agris haud procul inde castra ponunt.

35. Quod postquam Ferdinando nuntiatum est confestim cum iis copiis quas tunc habebat eo iter arripit uti obsessis opem ferat cunque iam ad Tumulum, id ei

regioni est nomen, pervenisset, fit certior hostes ab obsidione Foliari cognita ipsius protectione discessisse. Quo cognito convocatis quas potuit undique copiis, ad sex milia militum coegit.

36. Per eosdem ferme dies Alfonsus, cum accepisset naves quasdam Mauritanorum quibus cum sibi religionis causa bellum erat Tuneta oppidum ex Alexandria profecturas, naves duas onerarias celeriter armatas,

[Page 486]

versus Africam misit uti eas in cursu, si fieri posset, comprehenderent. Forte autem evenit, dum maria illa Africae exposita obirent, ut navis quae Genuensium, cuius ductor erat Ubertus Squartiaficus, ex orientali ora Genuam repetens, sibi obvia in cursu fieret. Ad quam cum praefectus cursum direxisset, ut sciret cuius esset, postquam appropinquare coepit per lembum id exploratum mittit cunque illis ductoris ac gentis nomen non edentibus contentio, ut fit, et mox altercatio orta esset, quod alii alios prius nomen edere debere, vetere navigantium consuetudine, dicerent, Iohannes Iulius, regius praefectus navim ipsam correptis armis invadit. Illi vero simul ac regias in se venientes animadvertunt et ipsi magnitudine navis confisi pro tempore celeriter arma capiunt tormentisque et balistis eminus praelium committitur.

37. Postquam vero inter se appropinquarunt, regiae Genuensem circumsistunt unaque earum in ipsius latus proram infert ac propugnatores e media navi lapidibus telisque summovet. Ad extremum Genuenses, neque enim ad bellum instructa navis erat, multis utrinque sauciis ac caesis cedunt seque positis armis victoris fidei permittunt.

38. Post proelium caedibus et iniuria temperatum est nec quicquam contumeliae mulieribus, nam in ea navi praeclarae quaedam ex Chio vehebantur, illatum est. Deinde praefectus impositis in eam nautis ac militibus omisso priore consilio cum ipsa navi Neapolim rediit. Ea res Genuam nuntiata patres simul ac plebem vehementer commovit. Navis enim ipsius iactura multorum civium fortunas everterat, itaque extemplo Baptistam Guanum iuriconsultum ac Nicolaum Grimaldum, qui navim ac merces sibi restitui postulent, legatos ad Alfonsum mittunt.

39. Horum oratio querimoniae primum deinde misericordiae plena fuit: non licuisse regi per pacis foedera navim suam, nihil a se hostile metuentem, capere nulla denuntiatione belli prius facta. Multorum privatorum civium fortunas illa navi amissa funditus everti: Genuensium amicitiam navi una, quamvis pretiosissima, sibi antiquiorem esse debere; regi praesertim opulentissimo et maximo gloriam non aurum quaerendum esse.

40. Ad haec Genuenses captivos, qui triremibus regis detinerentur, aequo iure dimitti oportere damnis quoque per omne pacis tempus Genuensibus mari illatis satisfadundum

[Page 488]

esse, de quibus quidem damnis praestandis Andreas Benegasius iuriconsultus et Angelus Iohannes Lomellinus prius ac deinde Iohannes Iustinianus ac Brancaleo Lercarius, Genuensium legati, apud se egissent Ad postremum orare se uti mallet Genuenses sibi beneficio obligare quam navim ipsam tenentem illorum animos a maiestatis suae observantia avertere.

41. Rex primum excusare navim ipsam iniussu eius captam esse, Genuensium culpa atque insolentia, classis suae duci cuius navis esset respondere indignantium ac vexillum pugnae signum proferentium primo iurgium mox proelium commissum ac patratum esse. Coeterum illos, propter auream pateram quam sibi ex foedere deberent biennio non redditam, in poenam incidisse; multa praeterea detrimenta privatim popularibus suis illata, navim denique suam non parvi pretii prius a Genuensibus captam esse. Non recusare tamen se, si Genuenses velint, quominus omnes eorum controversiae per pontificem maximum aut per alios quosvis communes iudices Romae cognoscantur componanturque atque ob eam

rem paratum se esse qui Romae apud mensarium caveat de ea summa quae petatur si idem et ipsi faciant, hanc sententiam eius esse.

#### 42. Res

deinde multis ultro citroque argumentis disputata atque acta est. Ad postremum legati re infecta discesserunt: ductor navis et qui in ea vecti erant ut primum Neapolim appulerunt omnes a rege libere dimissi, gemmarum quoque et unionum qui ad se ex praeda relati fuerant mulieribus, quae illa amiserant, gratiam fecit. Paucis diebus interiectis postquam ea navis capta est, Alfonsus certior factus Senenses Florentinorum iniuriis irritatos fremere ac facile fore ut in belli societatem adversus Florentinos coirent, Matthaeum Maleferitum legatum ad eos mittit fretus eius viri opera de societate conventurum. Qui Senas profectus atque in senatum introductus, cur id eis expediret multis rationibus disseruit.

43. Inter haec Florentini coactis veteribus copiis novisque insuper conductis ducibus Sigismundo Malatesta et Alexandro Fortia, Francisci frate, ad dena milia equitum erant praeter peditatum ac delectus, primo Recinium petunt. Quo cognito confestim Ferdinandus, etsi numero militum impar erat, tamen, ut spem obsessis daret, Senas cum exercitu proficisci statuerat. Coeterum cum audisset eam civium partem quae in Florentinos pronior erat id aegre ferre, ne quam seditionem in civitate amica

[Page 490]

eius profectio excitaret, consilium omisit. Itaque hostes cum succurri non posset Recinium interim capiunt eoque praesidio firmato recta Folianum pergunt obsidentque.

44. Postquam vero Ferdinandus copiis auctus est, ulterius progressus Soranum petit. Verum enimvero tanta mox in castris lues consecuta est ut prae languentium numero non modo ad rem gerendam, sed vix ad movenda castra satis essent. Inter haec, dum Folianum obsidetur, Gerardus Gambacurta, Florentinorum dominatum aegre ferens, castella quatuor quae pater a Florentinis acceperat, intra Apenninum sita, per Ludovicum Podium, Montesiae ordinis antistitem, in regis potestatem tradere se velle pollicetur. Mittuntur ob eam rem in propinqua loca pedites atque equites qui rem conficiant. Coeterum cum Gerardus promissum exsequi vellet, profectus clam ad se qui Balneum castellum in quo et familiam et opes suas habebat reciperent, proditus a nepote, qui turrem arcis cum sociis cepit, ut Florentinorum gratiam promereret non potuit destinata perficere.

45. Mature enim auxilium a Florentinis affuit castellumque quod ab illo tenebatur, regiis qui pauciores erant in fines Urbinatis principis qui proximus erat digressis, cum multa praeda Florentinis servavit. Perstabant hostes in obsidione Foliani oppidumque quotidie tormentis quatiebant et nihilominus praesidii duces illorum conatus contemnebant. Quantum enim muri per diem tormenta diruebant tantum per noctem ex materia terraque congesta sufficiebant. Coeterum oppidanorum perfidia, qui cum de prodendo praesidio clam cum hostibus egissent armis adversus eos sumptis hostes intromiserunt, oppidum ipsum cum omni praesidio in hostium potestatem redactum est. Quod tamen scelus haud inultum diu tulere: nam et ipsi mox victorum praeda affuere, oppidum incensum ac solo aequatum.

46. Per eosdem ferme dies Ferdinandus Turrim, quam Valiani vocant, haud procul a Monte Politiano peroportune sitam, per prodicionem recepit. Ea namque iter, quod unum ad oppidum per paludes est, claudit: oppidum ipsum magnum atque opulentum et cultoribus frequens, magni profecto res momenti futura ad bellum Florentinis inferendum. In eam turrim Cotium Nigrum capuensem imposuit unum ex equitatu eius cui maxime fidebat. Forte autem contigit ut Florentini per eos dies copias

[Page 492]

in Pisanum agrum mitterent quae Vadam oppugnarent. Nam quod ex eo loco Pisanus ager, si maiores copiae eo convenissent, percommode vexari infestarique poterat, ipsum e regia potestate eripere affectabant priusquam ad recipiendos milites amplior ac munitior fieret.

47. Calce enim navibus comportata Antonius latiore muro ac fossa turrim circumdederat et exinde finitimos agros infestos faciebat. Itaque cum hostes ex itinere accepissent, neque enim longo intervallo a Monte Politiano iter faciebant, ipsam Valiani Turrim captam esse confestim itinere intermisso eo advolant turrimque circumstant. Intelligebant enim, id quod erat, per turrim illam oppidum facile obsideri et capi posse. At Corius, et fidei simul et officii oblitus, illam confestim absque vi in Alexandri Fortiae potestatem tradidit. Qua praesidio firmata incoeptum iter Vadam persecuti sunt.

48. Dum haec in Tuscia geruntur, Veneti Gentile Lacunissa exercitus duce celeriter coactis copiis Romanengum oppidum in Cremonensi, quod a Francisco tenebatur, haud procul ab Olio amne situm, aggrediuntur idque expugnant eoque praesidio firmato Soncinum petunt et ipsum super amnis ripa situm Romanengo amplius atque opulentius idque tormentis adhibitis summa vi oppugnant. Cuius potiundi cupiditas hoc maior Venetis incesserat, quod in eo oppido flumen ponte iungebatur per quem in Brixensem traiectus erat.

49. Quibus rebus cognitis Franciscus convocatis repente quas habebat copiis Laudum vetus, cuius urbis reliquiae a Laudo novo parvo admodum intervallo distant, sese confert militibus qui citra Padum in hibernis erant eo convenire iussis. Interim cum ei nuntiaretur Soncinum et caetera Cremonensis agri oppida in periculo summo esse oppugnarique ab hostibus haud amplius differendum ratus cum iis quae convenerat copiis inde propere movet.

50. Et quanquam iter per Laudensem agrum brevius aliquanto ac rectius erat, tamen quia per Cremam, potens ac nobile oppidum quod trans Abduam amnem situm haud multum a Laudo novo abest, qua in urbe egregium Venetorum praesidium inerat, ea tuto proficisci non poterat, iuxta Abduam secundo flumine, duodeviginti milia passuum profectus, Picileonem admirabilis munimenti atque operis oppidum, quod Philippus Maria ingenti sumptu extruxerat, adit pontemque transgressus, quo Abdua flumen iungitur, continuato itinere

[Page 494]

Cremonam contendit. Interim Soncinum proelio saepe per deditionem a Venetis tentatum est.

51. Post haec accitis ex hibernis omnibus copiis quae in Placentino ac Parmensi et item in Cremonensi erant, inde digressus Canetum in ripa ipsius Ollii fluminis situm, in quo pons erat quo flumen iungitur, cum toto exercitu proficiscitur, eo videlicet consilio ut in Brixensem transeat atque ut hostes, ab infestatione Cremonensis agri, trans Olium evertat: tenebatur vero id oppidum a Ludovico Gon2aga mantuano principe qui sibi foedere iunctus erat.

52. Cuius copiis auctus mox una cum eo Pontem Vicum, in Brixensi oppidum, petit idque vi capit: constituerat autem et reliqua castella atque oppida Brixienis ac Bergomensis agri, quo super Olio flumine pons esset, singillatim expugnare, quo Venetorum exercitum inter Abduam atque Olium clauderet. Coeterum Veneti, ut Pontem Vicum a se captum cognoverunt, veriti ne aut Brixienis ager ab eo vastaretur aut ipsi reditu, amissis oppidis ex quibus in Brixensem traiciebatur, prohiberentur, confestim transeundi fluminis consilium capiunt transgressique illius conatibus citra tamen proelii fortunam, quantum tuto possent obviam eunt eiusque impetus reprimunt.

53. Aliquot tamen castella atque oppida studio partium Venetis infensa sine vi ad illum defecere, nonnulla etiam ab eo debellata. Eo anno nihil aliud memorabile in Gallia Cisalpina geri contigit; sequenti vero anno cum Gentili, quem Veneti exercitus ducem diximus, idoneum tempus visum esset ad ea oppida recipienda quae superiori anno Veneti amiserant, nondum satis exacta hieme, etsi sciebat magnum hostilium copiarum numerum in hiberna in ea loca profectum esse, praeter imposita praesidia

convocatis copiis, Manerbium petit atque haud procul inde castra ponit. Coeterum dum oppidum expugnare aggreditur, sagitta humerum ictus in castra se recipit ac paulo post ex eo vulnere moritur. Quo casu commoti Veneti, quod exercitus sine duce erat, motis inde castris quieverunt.

54. Inter haec cum inter ipsum Gentilem, Gattamelatae nepotem, qui ante Gentilem Venetos exercitus rexerat, viri in re militari celebrati nominis, ac Tibertum Brandolinum, eiusdem Gattamelatae generum, de honore et principatu certatum esset, nec pateretur Tibertus Gentilem sibi dignitate praeferri, quod illum se inferiorem in armis et ductando exercitu existimaret, haud dissimulata causa a Venetis discessit ac per Francisci

[Page 496]

fines, traiecto Pado, Mirandulam, id eius oppidi est nomen, se recepit ibique aliquandiu cum Venetis reconciliatione simulata tandem ad Franciscum illius stipendia facturus se contulit.

55. Erat autem inter primos Veneti exercitus ductores Iacobus Picininus, Nicolai filius, praeter paterni nominis gloriam in armis late clarus florente aetate iuvenis. Is cum tribus milibus equitum fortissimorum Braccianae factionis ac paternae disciplinae priore anno sub Venetis stipendia fecerat multis praeclaris facinoribus editis neque labores neque pericula detrectando. Demum finito stipendio Venetis ostendit oportere sibi mercedem augeri, si sua opera uti vellent, quod multos secum haberet quorum opera fideli ac forti usi essent quibus stipendia augeri necesse esset.

56. In quo cum Veneti, propter aerarii tenuitatem, duriores se praeberent, nec ille alioquin permansurus videretur, Franciscus ac Florentini, arbitrati illum facile, dum animus in dubio esset, a Venetis distrahi posse, propositis sibi per internuntios honestioribus, tum mercedis tum agri imperiique, conditionibus, quibus non modo iuvenis gloriae ac potentiae avidus, verum etiam vir matura aetate et ab ambitione liberior capi posset, quandoquidem per finitum stipendium licebat ei absque ulla infamiae nota discedere, tentavere illius animum.

57. Ipse vero, cum famam cunctis rebus antiquiorem duceret, quam nullo unquam tempore volebat in dubium adduci statueretque Braccianam factionem cuius ipse dignitate princeps erat tueri, viginti aureorum milibus ei annuae mercedi additis seque in Gentilis locum exercitus duce suffecto apud Venetos manere perseveravit. Atque ineunte vere hortari Venetos coepit darent operam ut copias in bellum in aestatem pararent antequam Franciscus copiis convocatis in castra exiret: magnae id utilitati Venetis fore si priores ipsi copias educerent, posse antequam hostes coeant ea oppida recipi quae priore anno amiserant.

58. Interim dum ab utraque parte necessaria in bellum cum diligentia parantur, Veneti, persuasi a Carolo Gonzaga, mantuani principis fratre quicum capitales inimicitias gerebat, uti bellum, ab ea parte quae Veronensem agrum contingit, se duce gererent, cui putabat, propter popularium in se benevolentiam, obesse plurimum posse, statuerunt ab ea parte bellum inferre. Cumque suaderet Carolus ut ipsum Iacobum cum copiis ad ea loca mitterent, fore enim faciliorem victoriam, Venetos docuit Iacobus id consilium haud tutum esse quoniam, si copiae eo traducerentur,

[Page 498]

omnis Brixienensis ac Bergomensis ager praedae hosti relinqueretur quem mox simul ac discessissent affuturum crederent aliena invadendi insidendique occasionem nactum.

59. Pellenda potius e Brixienensi Francisci praesidia aut in Cremonensem ducendas copias et in eius finibus bellum trahendum, quo magis de suis defendendis quam de alienis oppugnandis intentus esset, et quoniam Venetos, mantuano principi infensos, in eam partem proniores sciebat, posse divisas copias partem Carolo ducendam in eam expeditionem tradi, reliquos in hostium fines agi, etsi satius esse

existimabat omnes simul copias uno loco continere, quoniam disiunctae haud pares esse Francisco possent. Neque enim in eorum exercitu plus quindecim milibus equitum et octo milibus peditum erat.

60. Cuius consilio

probato Veneti, ad quatuor milia equitum ac duo milia peditum Carolo tradunt. Cum quis adversus fratrem profectus gerere bellum coepit et primo quidem satis prospere illi res cedere aliquot castellis fratri ereptis. At frater graviora metuens ad Francis cum auxilium postulatum mittit. Cuius periculo cognito Franciscus Tibertum Brandolinum cum mille et quingentis equitibus multoque peditatu ire ad se iubet.

61. Inter haec Iacobus

Picininus, exhortatus diu Venetos ut stipendia militi exolverent quo maturius comparatis omnibus copias in expeditionem educeret, cum diutius pati non posset tempus ad res gerendas idoneum frustra teri cum iis quas paratas habebat copiis ex Leonato, Brixienti oppido in quo hiemaverat, legatis castrensibus negotio dato ut reliquas copias ad se quamprimum mittant, mense Maio digressus, Quintianum, Brixienae oppidum quod Franciscus superiore anno ceperat validoque praesidio ac fideli imposito egregie communierat, petere statuit.

62. Coeterum ea vis imbrium ac tempestatis fuit ut ipso die, quo die alioquin facile pervenisset, non potuerit eo copias ducere. Quae mora hostibus qui in propinquis locis erant itinere eius comperto facultatem praebuit in oppidum proxima nocte quos vellent mittendi: quae quidem res difficilior aliquanto oppugnationem reddidit. Postridie vero, quamvis continuatis imbribus, Quintianum pervenit ibique castra fecit: quo quidem in loco non plus quatuor milia equitum secum habuit ac, licet in ea

[Page 500]

obsidione non absque discrimine, praesertim cum tanta paucitate militum, persistere videretur, cum praeter oppidi munimenta validaque praesidia octo milia hostilium copiarum aut eo amplius in circumiectis locis essent, nihilominus hoc initio expeditionis eius plurimum referre existimationis suae arbitratus praeclarum aliquod a se agi quo maiorem de se expectationem concitaret admotis propriis castris tormentisque aeneis adhibitis, caetera expugnationi necessaria cum cura praeparavit.

63. Post haec moenibus biduo percussis ne nocte quidem ad quietem intermissa cum tamen interea quam plures alii equites ad se in castra accessissent, oppidum ipsum totis viribus oppugnare adortus est plerisque hostium qui e proximis locis convenerant eminus spectantibus. Demum muro eruto per vim oppido potitus est eoque mox praesidio firmato nulla quiete militi data Pontem Vicum, quem super Olio flumine situm diximus, quo se hostes post Quintianum captum ex itinere receperant, petit. Illi autem veriti ne inclusi obsessique, ob rerum necessariorum inopiam, obsidionem diu ferre non possent, ne in inimici potestatem devenirent, relictis qui praesidio ac tutelae oppidi sufficere viderentur, Senigam, quina inde milia passuum a Ponte Vico, se conferunt.

64. Post haec Iacobus castris positus quo hostibus facultas omnis praecidatur mittendorum e Cremonensi auxiliorum obsessis, propter pontis commoditatem, simul ut maior ei copia stramenti ac pabuli ex hostili agro suppeteret, tum etiam ut hostem gravius laederet, pontem vectilem continuo adhibitis fabris efficit ac supra Pontem Vicum ad mille passus iacit. Quo facto exposita ultra Olio amnem parte copiarum omnem prope superiorem Cremonensis agri partem ad Alpes spectantem una prope excursionem in ditionem redegit, nec minore cura interim tormentis aeneis muros oppidi quater.

65. Coeterum tanta vis pluviae erat ut non posset

in armis miles consistere, sed cum vel parvam temporis iacturam sibi perincommodam ac periculosam existimaret ne forte interim valentior hostis accederet, contra suorum prope omnium sententiam, fortunam proelii experiri constituit. Admotis itaque copiis summa vi oppidanos aggressus, multis utrinque caesis ac sauciis, septimo obsidionis die oppido potitus est. Nec mora Senigam petit, quo se recepisse equites diximus qui

Pontem Vicum deseruerant, sperans se oppido, et inclusis in eo equitibus, uno tempore potiri posse aut certe eos per insidias extra oppidum illectos comprehendere.

66. Inter haec Franciscus certior factus Quintianum a Iacobo captum esse, quod putabat nulla quamvis magna hostium potentia uno mense capi posse, et ad Pontem Vicum castra posita, multa etiam Cremonensis agri ab eodem in ditionem Venetorum redacta esse, coactis repente quas potuit e circumiectis locis copiis, Cremonam contendit equitatuque qui in Cremonensi erat ad se celeriter accito, fretus etiam ea manu quae apud Senigam erat, Cremona movens citato agmine Pontem Vicum petit, ratus id oppidum adhuc in suorum potestate esse speransque oppidanos non solum obsidione liberare posse, sed etiam traiecto flumine subito atque improvise eius adventu hostes opprimere.

67. Cumque citatim contendens in itinere, praeter spem, accepisset Pontem Vicum captum esse, primo credidit, quoniam is locus haud facilis expugnatu videbatur, suorum dolo amissum, ast ubi vi captum cognovit, mutato repente consilio Senigam profectus est idque optima ratione providit, arbitratus Picinimum, post captum Pontem Vicum, Ollii amnis oppida sibi eripere conantem, ut copiae quas in Brixiasi haberet trans Ollium clauderet neque eis subveniri posset, Senigam, id quod evenit, confestim ducturum.

68. Ac forte cecidit ut eodem tempore ipse a citeriori, ille ab ulteriori parte oppidi ac fluminis quae Brixiam respicit Senigam pervenerunt. Coeterum Iacobus, postquam Franciscum adventasse animadvertit sibi non esse eas copias quibuscum tuto posset ad Senigam castra facere, nec iaciendi pontis quo oppidanos vehementius premeret sibi facultatem esse, hostibus in adversa ripa adstantibus proelio cum iis qui intus erant edito iisque intra portas reiectis retro ad Pontem Vicum, unde venerat, convertit. Ibi magnam uterque, Franciscus Senigae, Iacobus apud Pontem Vicum, aestatis partem consumpserunt levibus quibusdam proeliis interim commissis.

69. Praeterea Iacobus quae ceperat in Cremonensi oppida tutatus, magnam inde rei frumentariae vim convexit, quae magno Brixiae usui fuit crebrisque excursionibus agrum Cremonensem infestum faciebat. Inter haec Carolus Gonzaga, cui initio adversus fratrem aliquantum

prosperare res ierant, procedente bello aliquando erat adversam fortunam expertus, tandem statuit totis copiis decertare ac mox cum fratre ac Tiberto collatis signis congressus infeliciter pugnavit. Et quamvis equitum quos eo praelio amiserat numerus haud magnus esset, nihilominus, quia copiarum duces ac primores equitum paene omnes capti fuerant, maior re ipsa quam videretur ea clades fuit.

70. Ex eo sequutum ut et Veneti de Veronensi agro solliciti et Ludovicus a fratre metuens indutias in certam diem inter se fecerint quibus cavebatur uti Veronensis ac Mantuanus ager trans Mincium amnem a belli cladibus liber esset. Posthaec Franciscus dissimulato consilio cum ad se Ludovicum ac Tibertum cum copiis e Mantuano accerseret, quod ab ea parte bellum propter indutias conquevisset, illos Gaudium oppidum ex itinere petere iubet, locum quidem praeter nemus circumiectum triplici munimento firmissimum, cum quidem per Mantuanum et Cremonensem agrum commodius ad se iter esset.

71. Est autem situm in apertis campis haud procul a Monte Claro et a Brixia non plus duodecim milia passuum remotum hique profecti subito atque improvise adventu exterius munimentum ingenti fossa atque aggere circumdatum continuo occupant. Quod ubi Francisco nuntiatum est haud mora cum omnibus copiis, praeter eas quas praesidio reliquit, quanta maxima



celeritate potuit eo contendit. Cuius discessionis causa cognita Picininus confestim alio itinere et ipse cum copiis movens eodem advolat tantaque fuit illius velocitas ut Francisci celeritatem praeveniret, fretus se non solum posse Gaudiensibus obsessis opem ferre, sed etiam Ludovicum ac Tibertum aut intra munimenta comprehendere aut, si egressi obviam irent, fundere ac fugare.

72. Coeterum id consilium, cum legatis castrensibus periculosum videretur neu pugna implicitos superveniens Franciscus turbaret remque in discrimen adduceret essetque ambiguum an adhuc Gaudienses in fide permanerent, omisum est. Ac mox profectus ex altera parte Franciscus munimentumque ingressus, obsidere oppidum perrexit. Postquam vero Picininus animadvertit frustra ibi tempus teri, nec posse ulla vi oppidanis succurri, Portianum, quatuor inde milia passuum, auxilii spem obsessis ostentans, concessit ibique permansit. Franciscus autem continuata obsidione oppidum cepit. Et quoniam is locus, ut diximus, ad infestandum Brixinensem agrum peropportunos videbatur, nihilominus Iacobus apud Portianum manere perseveravit hostium conatibus crebro

[Page 506]

sese opponens.

73. In hoc rerum statu omnis aestas atque autumnus consumptus est. Levia tamen aliquot proelia ac prope aequo Marte commissa, sed accepta apud Castrum Leonem clades calamitatem per Carolum Gonzagam prius acceptam Venetis renovavit. Quod oppidum cum Iacobus exclusis oppidanis qui ad agros colendos fide accepta exierant, propter eius opportunitatem, est enim situm inter Abduam atque Olivum amnes, occupare tentasset, quo Franciscum e Brixinensi agro extraheret, et oppidani iam oppidum dedituri viderentur, Venetorum vero equites securi magna ex parte arma posuissent profecta interim a Francisco auxilia castra improvise invadunt eosque omnes antequam arma capere aut gladios stringere potuerint capiunt: quingenti prope homines capti castra direpta sunt.

74. Inter haec Franciscus ac Florentini de bello anxii quod regem ac Venetos pecunia plus posse quam se intelligebant et, si diutius bellum traheretur, veriti ne sumptus ferre non possent, belli moras praecidere quacunque ratione cogitant. Et quia Florentini vetere maiorum amicitia Renato affecti erant putabantque illum Alfonsi statum in neapolitano regno perturbare posse, approbante consilium Francisco illum per legatos cum duobus milibus equitum, praeter eos qui arcibus utebantur, in Italiam accersunt, dena auri milia ei in singulos menses decreta adiectumque foederi uti et Renato, cum vellet, libera facultas ex Italia decedendi et Francisco ac Florentinis eius item dimittendi potestas esset, dummodo tribus ante mensibus ea sibi missio denuntiaretur.

75. Is in Galliam Cisalpinam transgressus, Guilielmo, Montis Ferrati principis fratri qui a rege ac Venetis mercede conductus adversus Franciscum bellum gerens agrumque Alexandrinum ac Novariensem infestans bonam partem equitatus Francisci in se converterat, ut arma poneret persuasit. Acceptisque illius copiis iisque Bonifacio eius fratri commissis multisque Alexandrinorum adiectis, ad Franciscum se contulit castraque cum castris iunxit, eo videlicet consilio ut Venetis Brixinensi agro expulsis, quod ea aestate putabant fieri posse, inde Florentiam peteret ab ea parte adversus Alfonsum bellum gesturus. Eius adventus Francisci res haud dubie confirmavit.

76. Nam et Guilielmum gravem hostem illi placavit et, praeter equitatum ac sagittarios quos in Italiam transvexit, ipsius Guilielmi copias sibi conciliavit et Bartolomaeum

[Page 508]

Coleonem ac nonnullos alios ductores cum tribus milibus equitum, qui bello contra Guilielmum occupati erant, in castra perduxit. Venere item a Florentinis per id tempus ad Franciscum in castra Michael Cottiniola et Alexander eius frater existimantibus tantis viribus coniunctis ea aestate

Brixiam Venetis eripi posse. Cum quibus copiis Franciscus simul et Renatus motis castris profecti, Ponte Vico primum vi capto multisque aliis circa oppidis, in quibus expugnandis magna crudelitas praeter Italiae consuetudinem a Gallis patrata est, omnem Bergomensem ac Brixensem agrum et quicquid inter Olum atque Abduam amnes interiacet tanto tumultu ac terrore involvit ut prope omnia, alia metu alia Venetorum odio, sese eius fidei ac potestati permiserint.

77. Tantaque eius procellae vis fuit ut Veneti nusquam amplius castra cum hostium castris conferre iam possent. Nec tamen Picininus in quo Venetorum conservandi status spes reliqua erat adduci potuit ut aut Brixiae moenibus se includeret aut Athesim flumen, quod Veronam influit, cum copiis transiret, sed iuxta Benacum, qui lacus est in Brixensi nobilis, unde et Mintius amnis Mantuam praeterfluens exoritur, castra habens indeque crebras excursiones faciens hostiles agros infestos reddebat.

78. Ad haec Manfredus ac Gibertus Corregensium, principes qui a rege conducti adversus Franciscum et Ludovicum Mantuanum regulum bellum gerentes in Mantuano ac Parmensi agro castella quaedam ceperant multaque egregia facinora ediderant, pluribus excursionibus prope portas Parmae factis, quibus in locis propter factiones et clientelas magna eorum auctoritas erat, quod quidam suorum olim Parmam imperio tenuerant, missa a Francisco adversus eos maiore suorum manu et ipsi cedere coacti sunt.

79. Quibus difficultatibus ac periculis Veneti circumventi cum status sui salutem in uno rege positam animadverterent, Iohannem Maurum, qui Senis ab initio belli fuerat foedusque cum Senensibus composuerat, paulo ante Venetias reversum, legatum ad eum mittunt oratum ut, si eorum statum salvum esse cupiat, auctis copiis ipse in Tusciam contendat quo Florentini iniecto domi metu copias e Gallia in Tusciam revocent. Multa siquidem in illo fuerunt ornamenta: ingenium ad omnes tum pacis tum belli artes in primis habile, magnitudo animi, modestiae ac decoris studium, constantia, probitas, facundia egregia qua saepe reos in iudicio, orando causas veterum more gravi periculo liberavit. Ob quas quidem

[Page 510]

virtutes res publica veneta in maximis et honestissimis legationibus eius opera saepenumero usa est.

80. Is ad regem profectus huiusmodi oratione habuit: «Etsi pax tua atque societas, rex inclite, nostrae rei publicae semper optabilis fuit, quod eam nobis honestissimam ducimus, tamen vel ea maxime causa illam expetivimus atque contraximus ut Italiam pacatam tandem aliquando videremus quae, ab ultima memoria nostra, bello vexata nunquam potuit conquiescere. At vero cum hoc propositum atque consilium nostrum a Francisco Fortia et Florentinis perturbatum fuisset, causas belli quaerentibus necesse fuit et tibi et nobis vel invitis arma suscipere. Verum enimvero hoc bellum longe aliter processit atque ipsi opinabamur et ratio dictabat. Neque enim verisimile cuiquam videri poterat Franciscum ac Florentinos tuae ac Venetorum potentiae pares esse posse.

81. Quod quidem, si recte cogitamus, maiestati tuae simul et nostrae rei publicae dedecori haud dubie cedit, sed maiestati tuae, cuius est maior etiam auctoritas, pace tua loquar, magis, quoniam in Tusciam non misisti eum copiarum numerum qui ad tantum bellum gerendum satis esset quique tanto rege tam opulento tam glorioso dignus videretur, praesertim cum scires Florentinos eas parasse copias quibus exercitum tuum cedere necesse sum fuerit. Idque magis famae et existimationi tuae officere arbitror quoniam Ferdinandum filium huius expeditionis ducem effecisti, cui quidem cedere sit turpius quam unicuique privato copiarum duci.

82. Qui quidem sat scio, si pro sua egregia virtute, si par aut certe non multo inferior copiis hostibus fuisset, hodie ipsum in eorum finibus cum magna tua gloria bellum gerentem videremus, sed cum parva manu maioribus copiis resistere aut obsessis opem ferre non poterat, quibus quidem rebus a te, rex, consuli oportuit, tum ob foedus quod tecum sanximus, tum, vel in primis, gloriae tuae causa quam ut tueare omni a te ratione

curandum est, ne quando uspiam, apud rerum scriptores, exstet exercitum tuum Florentinorum exercitui cedere coactum. Multum etenim tibi, rex, non solum quid praesentes de te sentiant, sed etiam magis quid posterius de te existimaturi sint cogitandum est, quorum hoc liberiora fuerint de te iudicia quo ab omni metu ac spe remotiores fuerint.

83. Erunt qui hoc aliter interpretentur: putabunt aliqui te non tantum opibus ac potentia valuisse, alii id tibi negligentiae adscribent eamque ut in tantis rebus fugiendam

[Page 512]

improbabunt. Nonnulli etiam fortasse tuam erga socios atque amicos fidem atque officium desiderabunt. Haec autem omnia iudicia effugies si, quod nostrae rei publicae salutare in tantis malis videtur, copiis equestribus ac pedestribus quamprim comparatis ipse in Tusciam proficiscare. Erit sane tua profectio magno hostibus terrori. Neque enim solum eorum impetum ac ferociam cohibebis, propter eam opinionem quae de tua virtute apud illos increbuit, cuius insignia experimenta neapolitano bello edidisti, sed etiam iis depressis et fractis Venetorum sociorum et amicorum statum quem tuum existimare debes vehementer sublevabis.

84. Ad haec Franciscum, qui Mediolanensibus oppressis imperium illud occupavit, Mediolani possessione cedere compelles. Denique eadem opera totam Italiam pacaveris, quod fuerat tuum ac rei publicae nostrae consilium, quod quidem maxime a te optari, rex, debet ut tanti boni auctor praedicere. In quo enim, bone Deus, magis aut melius elucescere potest vel virtus tua vel gloria quam id efficere atque conari ut Italia consopito armorum strepitu otio et quiete perfrui possit?

85. Erit in manu tua leges dare pacis et belli quibus velis, nec erit qui auctoritati tuae non pareat, sed scito haec consilia, si rem sero exequare, vana aut nulla fore: iam enim aestas, ut vides, praeceps est et, nisi matures, per hiemem eundum erit, quod anni tempus ad rem gerendam inutile est. Ita nec sociis aliquam malorum allevationem afferes et omnis sumptus in militem perierit et de existimatione tua non parum detrahetur, si in ipso profectionis initio cessaveris teque intra castra continueris. Oportet, si velis, sociorum saluti ac dignitati tuae consultum iri, celeritati servias quae cum caeteris in rebus tum maxime in re militari plurimum valet. Frustra enim, ubi semel opportunitas e manibus elapsa est, Dei auxilium implores. Quapropter, quaeso, abiecta mora sociorum saluti ac dignitati fac consulas, sic et gloriae et existimationi maiestatis tuae prospicies».

86. Quae cum dixisset rex placide hunc in modum respondit: «Ego quid mihi neglecti erga vos Venetos socios et amicos officii iure imputari possit non video. Nam simul ac a me petistis ut exercitum in Tusciam mitterem, quoniam Franciscus fines vestros invasisset, Florentinorum opibus adiutus, confestim, ut par fuit, exercitum paravi et quo maior Florentinis belli metus incuteretur non per alium gerere id bellum volui quam per Ferdinandum filium, mihi carissimus, easque copias scripsi quas putavi

[Page 514]

satis esse ad id bellum administrandum, sed, sive fortuna propitia hostibus fuerit sive nostri copiarum duces minorem equitatum quam debuerint in castra perduxerint, res aliter atque ipsi sperabamus evenit.

87. Accesserunt alia incommoda, quod in finibus hostium bellum gerendum fuit, in magna rerum necessariorum penuria quodque a Senensibus sociis timide atque exigue nobis suppeditata sunt omnia qui neque oppida neque receptus ullos in eorum oppidis, in quibus tutus esset noster exercitus, concedere sustinuerunt. Quod si esset ab illis factum, nihil dubitari potest quin Florentini in maximum discrimen rerum suarum ab exercitu nostro adducti essent, sed veriti finitimorum hostium potentiam nec amicos se nec inimicos praestiterunt.

88. Pax quidem et quies Italica mihi maxime curae est nec quicquam est in quo frequentius animus et cogitatio mea versetur ac pro ea componenda omnes profecto labores libens subierim: quam rem, si minus efficere et consequi potero, at apud omnes hunc animi mei affectum testatum relinquam. Sed quamvis omnia quae iure foederis debui a me vobis praestita esse intelligam, misso in Tusciam exercitu, misso Ferdinando filio, paratis etiam novis copiis quas cum Iohanne Vintimillio, praestantissimo copiarum duce, eodem mitterem, tamen, ut agnoscatis, Veneti, salutem status vestri, ut sociorum, ut amicorum, mihi carissimam esse, non gravabor ipse quamprimum auctis copiis eodem proficisci, nec per me steterit quin et vestram rem publicam tanto periculo sublevem et optata pace Italia nostra opera aliquando frui possit».

89. Ab hoc sermone digressus cogitare de bello attentius coepit. Itaque confestim milites scribere atque omnia parare quae expeditioni usui esse viderentur. Et quo citius copias cogeret pro consuetudine in prata Campana se contulit, omnibus eo convenire iussis qui essent secum profecturi. Coeterum iis sero advenientibus illum citra campum Latronem hiems oppressit cunque adhuc rex ibidem esset, Franciscus Aringherius legatus a Senensibus ad eum venit de communi foedere acturus. Quae res pluribus diebus per Matthaeum Maleferitum, legatum regium, apud Senenses agitata fuerat.

90. Cum autem legatus Venetus magnopere instaret uti traiecto flumine in sacrosanctae romanae ecclesiae fines transiret atque iter coeptum persequeretur, respondit profectionem in Tusciam per id anni tempus, iam enim calendae octobris praeterierant, inutilem sibi videri, praesertim cum in Senensi agro nullum haberent oppidum quo se cum exercitu in hiberna

[Page 516]

reciperent. Ex eo futurum ut nequicquam equitatus peditatusque consumeretur, nec eius postea ullum ineunte vere usum fore atque ideo in id tempus transitum differre satius esse.

91. At legatus magis magisque instare nec ullo modo intermittendam profectionem tam necessariam dicere quandoquidem, si a Senensibus in oppida non recipiantur at in Aversi Ursini finibus sibi receptus futurus sit, non posse eum salva fide et maiestatis suae dignitate iter differre, praesertim cum Veneti Renati bellum sua causa tollerent qui multas sibi et magnas conditiones proponat, quas quidem omnes reiecerint ut qui eius societatem et amicitiam usque ad ultimum discrimen tueri decreverint. Quibus rationibus motus, rex statuerat postridie amnem transire.

92. Coeterum proxima nocte, quasi manifesto inhibente Deo transitum quem et vates quidam sibi exitiabilem futurum monuerat, repentinus quidam dolor crus eius dextrum invasit cuius vis tanta fuit ut moveri inde non posset. Quinto abinde die continuato dolore nihilominus deliberaverat, lectica delatus, iter ingredi atque amnem traicere. Coeterum cum ad vehementer cruris dolorem et febris accessisset consilium mutare suadentibus medicis coactus, Fontanam, castellum iis locis proximum, lectica se deportari curavit. Ibi cum pharmacum sumpsisset curandae valetudinis causa, ex subita humorum commotione inter suorum manus collapsus, creditus est e vita discessisse. Quae res continuo in vulgus edita popularium animos mirum in modum perculit.

93. Physicorum deinde fomentis ad se reversus, dum se propediem convalescitur sperat, equitatum ne mitteret aliquot adhuc diebus se continuit, sed, praeter opinionem omnium, ingravescente in dies morbo, postulante Ferdinando partem equitatus confestim ad se mitti, quod diceret se confidere, propter discessum Alexandri Fortiae, quem ad Franciscum fratrem cum Michaelle Cottiniola profectum diximus, posse ereptis tormentis aeneis hostes, qui adhuc Vadam obsiderent, castris exuere, Inicum Ghevaram cum mille equitibus eo proficisci quamprimum praecipit.

94. Coeterum antequam in castra pervenire potuerit, Vada turre

ac munimentis eversis, iam enim Antonius Olcina iussu regis abierat, capta et in hostium potestatem redacta est, nec tamen e regiis quisquam captus. Nam postquam disiecto muro locum se tueri non posse animadverterunt, consensu navibus quae in portu erant, salutem consuluerunt.

[Page 518]

Cum autem regi ulcus inuri oporteret, nec aliter physicis sanari posse videretur essentque qui suaderent ei propter doloris impatientiam cohibendas manus, vetuit perpersurum se omnia affirmans quae medici iuberent. Atque ita interritus urentem spectare sustinuit.

95. Inter haec per legatos cunctarum partium de communi pace, pro qua quidem re Marinus Caratilius ac Michael Ritus a rege missi, apud summum pontificem Romae actum. Et in eo quidem Alfonsus, quo res conficeretur, nonnihil de iuribus suis hortantibus Venetis detrahi patiebatur. Verum enimvero ea pacis mentio frustra fuit. Rex deinde percurato ulcere in magna salutantium et congratulantium turba Neapolim rediit. Quo paulo post Matthaeus Maleferitus, Senensium rogatu ad se reversus, societatem de qua diu actum fuerat, edocto rege cur id expediret, confecit. Postquam Iohannes Maurus rebus, ut diximus, infectis legatos de pace Roma discessisse accepit, cum iam plane omnis de bello cura esset, regi persuasit uti stipendium in militem conferret.

96. Novem milia equitum, quatuor peditum, partim iam in castris erant partim nuper mercede conducta, cumque iam parti ducum stipendium traditum esset, allatum est, praeter omnium opinionem, pacem inter Venetos, Franciscum ac Florentinos ad Laudum oppidum factam esse. Quod ubi Alfonsus rescivit, valde quidem primo, ut par fuit, quoniam se inconsulto facta fuerat atque insciis Ludovico Podio et Antonio Pisauensi, eius legatis qui ab initio belli Venetias profecti res communes tractaverant, commotus est.

97. Nec quam indignationem animo conceperat apud legatum dissimulanter tulit, quidvis aliud potius auditurum se credidisse propalam dicere, quam se in re tanta quaeque sua tantopere interesset a sociis neglectum esse, pro quorum statu conservando tot labores, tot sumptus subiisset atque in Tusciam traicere parasset, quorum denique rogatu multam iam pecuniam in militum stipendium effudisset; non potuisse salvo foedere absque eius consensu pacem fieri.

98. At legatus

placare regis animum magis magis que niti: causari id a civibus suis necessitate factum, nec aliter existimandum esse; in ipsa tamen pace honestam de se mentionem non omissam, licere sibi in ea comprehendere, si

[Page 520]

velit salva dignitate trium mensium spatium sibi ad deliberandum dari. Paratos esse Venetos praestare omnia quae eius honori conducant.

99. His atque huiusmodi verbis aliquantum mitigatus, post aliquot dies cum eius voluntas de pace exquireretur, pacem quidem non abnuere se dixit, at pacis ipsius conditiones, quippe quas nesciret quatenam aut cuiusmodi essent, neque enim ab iis qui pacem fecerant, per legatos aut per nuntios, ut par erat, ad se delatae fuerant, non admittere: si quis pacem a se petat, se non tam inhumanum esse ut eum a se reiiciat aut aspernetur, quinve concedat, si honesta postulentur atque ita per praeconem publice pronuntiari iussit. At Senenses, simul atque iis denuntiatum est pacem factam esse sibi integrum ea comprehendere, si velint, confestim ut quos belli satietas dudum ceperat pacem se accipere dixerunt. Quo facto postea passi non sunt Ferdinandum ex eorum finibus Florentinos vexare.

100. Qua re cognita Alfonsus, Ferdinandi moram in Senensi agro supervacuam iam intelligens, eum cum copiis ad se reverti iussit. Qui Tyberim transgressus et in Marsos profectus, relicta ibi copiarum parte, ad regem se contulit. Per id ferme temporis cum Genuam perlatus esset tres

naves a rege armari et Genuenses naves aliquot locupetissimas ex Chio insula expectarent, veriti ne regiae propterea armarentur, ut illas in cursu invaderent, accedente gravi indignatione quam animis conceperant ex eo quod rex navim Squartiaficam oratoribus ad se missis non reddidisset nec pretium mercium persolvisset, naves octo, in quibus duae minores quas vulgo balenerios vocant, celeriter comparant eisque Iohannem Philippum Fliscum, antiquae nobilitatis virum, praeficiunt.

101. Quas postquam ad cursum paratas esse Alfonso nuntiatum est, confestim tris illas naves, quae iam ultra Siciliam profectae fuerant, revocat atque in neapolitano portu collocat. At Iohannes Philippus, navalibus sociis et commeatibus caeterisque necessariis in naves impositis, soluta classe in altum evectus, praeter omnium opinionem, in Siciliam primum navigat Drepanumque haud hostiliter profectus, accepto commeatu circumitaque insula Ionium mare transgressus, ad insulam quam Sapientiam vocant navigat, ibi navium ex Chio adventum mansurus ad quas prius Geprius nuenses miserant qui classis perfectionem nuntiarent monerentque utrae naves ad eam insulam pervenissent, alteras expectarent.

102. Quibus duobus fere mensibus post profectis et cum classe coniunctis, sex hae

[Page 522]

fuerunt, cum Alfonso nuntiatum esset propalam minitari se neapolitanum portum petituros et regias naves incensuros, primum omnium Bernardo Villamarino, classis suae praefecto, negotium dat ut cum triremibus quas habebat eat ac scitetur quid agant, quem cursum teneant observet ac, si Neapolim petant, ubi appropinquare caeperint celeriter ad se advolet. Deinde portus fauces, quod erat maxime necessarium, obtrudere incipit. Saxa ingentia e proximis lapidicinis praepropere excidi et in profundum iaci imperat et quo citius muniat, ratus Genuensium naves mox affuturas, in cumulos extrui tam propinquos inter sese ut nulla adversariorum navis interlabi posse videretur. Huic munimento ligneam primo catenam, e multis trabibus compactam, deinde ferream adiaci praecipit.

103. Qua lapidum congeries deficiebat molem a tergo muro circumplectitur tantae altitudinis quae navis onerariae altitudinem superaret. Tormenta aenea, quae multa ac varia mirae magnitudinis habebat, circa molem et contra molem opportunis quibusque locis disponit, equitatus partem in urbem accersit cum delectibus in Campano agro habitis, urbanam iuventutem arma parare et, ubi opus sit, adesse praecipit, defensores navium fortes viros deligit.

104. Interea allatum est triremes decem Genuae armari quae onerariis coniungantur, sine quibus propter triremes quas tum rex habebat, Genuenses arbitrari videbantur onerariarum usum inanem fore: quo magis Alfonso curae fuit munimenta incepta maturare, nequedum enim saxa contra portum proiecta in tantam altitudinem creverant ne superlabi oneraria navis posset. Interim Genuensium naves quatuordecim intra Capreas Aenariamque prospectae sunt. Quo cognito Alfonsus arma expediri et ad molem accurri, si forte accedant, imperat, opere tamen muniendi portus nec noctu nec interdiu intermisso. Coeterum Genuensium classis recta in Prochytae sinum profecta sui metum paulisper regiis sustulit.

105. Postera die Bernardus Villamarinus cum triremibus reversus defendi naves in portu posse spem fecit. Tertia die Genuensium classis Neapolim versus profecta ac supra portum extra tantum tormenti iactum explicato velo evecta, ostentatione modo sui facta, vanis terroribus illatis, unde moverat rediit. Idem triduo post ac nequicquam fecit, mirantibus omnibus tam vanae ostentationis causam, et sane si viri fuissent, propter opera et munimenta

[Page 524]

adhuc imperfecta, regiae naves aegre defensae essent.

106. Tum plane intellectum est triremes a Iohanne Philippo expectari, sine quibus diffidere videbatur posse se destinata exequi. Quas dum expectat, lente enim ac segniter ea res Genuae agebatur, complures dies consumpti sunt. Inter haec muniendi portus ac perficiendorum operum spatium regi datum, lapidum cumuli ad summam aquam perducti, spatium quod intermissum erat immensi profecto operis expletum est. Catena lignea et item altera ferrea absolutae naves, quae moli adalligatae erant in portum interiorem minoris altitudinis, praeter illas duas ingentes et Squartiaficam, tractatae sunt haeque corio crudo ab exteriori parte et earum quoque mali contra vim ignium circumtectae. Atque haec opera diutina quaedam atque inaudita maris tranquillitas quo maturius efficerentur adiuvit.

107. Paucis post diebus Iohannes Philippus, serum triremium ad se adventum demiratus, soluta classe Pontiam versus contendit, sive ut advenientibus adversus iret sive quod aquandi commode in illis locis rostratis regiis prohibentibus potestas non esset: ex Pontia deinde Plumbinum navigat dimissis Genuam navibus quas e Chio profectas diximus, praedae magis quam bello aptis. Quo aliquanto post onerariae tres ad bellum instructae ad se Genua missae sunt. Nam quod rex onerarias sex magnas, inter quas duas illas incognitae magnitudinis, habebat, haud tutum Genuensibus visum est, sex navibus classi detractis, cum caetera classe Neapolim adire portumque invadere, naves illas submiserunt. Eo quoque triremes illae decem, quas segnius propter ordinum discordiam parari diximus, duce Masino Fregoso, Petri fratre qui tum princeps Genuensem rem publicam tenebat, convenere.

108. Eodem et Siretus Vultabius, is opinatus eam discordiam componi posse ex Neapoli Genuam se contulerat, una cum Angelo Iohanne Lomellino, cui componendae controversiae cum Iohanne Philippo ac Masino potestas data erat, profectus et cum eo de tota senatus sententia collocutus, relictis haud procul a Plumbino navibus monitisque ne intra regni terminos accederent, terrestri itinere ad regem venit speque facta rem componi posse regem primo seorsum affatus, deinde in senatum introductus quid Genuenses vellent exposuit. At cum eiusmodi postulata haudquaquam aequa senatui visa essent, ea irrita

[Page 526]

rex habuit maxime quod fama erat totam classem adventare.

109. Turpe enim regio nomini existimabant regem cum armato adversario intra regni sui fines pacisci, ne videretur id metu compulsus effecisse. Quod cum ille animadverteret dari sibi navim rogavit qua confestim classem adiret, ne intra regni terminos appropinquaret, sed dum accepta bireme navigat, Masinum cum triremibus novem ad Pontiam insulam iam profectum repetit non expectatis onerariis.

110. Nam is quidem Iohanni Philippo penes quem summa imperii erat, usque adeo ea tempestate inter nobilitatem ac plebem vetus certamen et perniciosa contentio exarserat, haud satis audiens erat. Hunc Siretus docuit quatuordecim naves longas armis virisque egregie instructas regi esse, tot enim paraverat ubi cognovit decem a Genuensibus armari: non esse iis locis immorandum absque onerariarum praesidio, proinde quamprimum ad onerarias se reciperet nec cunctaretur, putare se illas subito affuturas.

111. At ille, tum studio visendae insulae tum quod re ad consilium delata alii occasum solis expectandum alii lunae exortum, quod aer anceps videretur, dicerent, perstitit. Alfonsus vero opinatus aut casu aut iudicio fieri posse uti Genuensium triremes seorsum ac procul ab onerariis accederent, Bernardum Villamarinum cum iis quatuordecim rostratis quas habebat, impositis in eas, praeter navales turmas, quam pluribus lectis viris, sub vesperam eo versus iubet contendere isque ad Aenariam insulam primum delatus, per noctem inde solvens, Pontiam petit praemissis triremibus septem in praedae speciem, si forte ibi Genuenses essent. Coeterum ea fuit Genuensium incuria atque imprudentia in disponendis speculatoribus ut parum abfuerit quin omnes in ipso portu oppressi fuerint.

112. Itaque ut regias triremes iam appropinquantes viderunt, tum demum damnatis eorum consiliis omnia tumultuose ac trepide agere, socii remigum, remiges sociorum officia turbare. Una denique salus in tanto discrimine iis visa est in celeri fuga posita, antequam propius congressis regiis portus exitu prohiberentur. Itaque confestim remo veloque summo certamine obnixi fugam arripiunt. Quod ut Bernardus animadvertit, exhortatus ceteras naves insequi fugientes cepit. Coeterum plus valuit Genuensium timor quam regionum studium, quamvis regiarum triremium duae celeriores Genuenses terra intercludere conantes eas haud multo intervallo consequerentur.

[Page 528]

113. Cum autem Circeo iam monte transmisso, supra quinque et vigintimilia passuum a Pontia fugiendo emensi, sese premi nec evadere posse animadverterent, sex earum quae sibi propiores periculo videbantur, in quis erat Masinus, conversis puppibus proras in litus tanto impetu adiuvente velo adigunt, ut tota paene triremium ipsarum corpora illisa atque confracta in terram penetraverint. Tantaque fuit trepidatio ac pavor instantibus tergo regiis, ut omnes salutis tantummodo memores caetera neglexerint.

114. Itaque desertis triremibus passim in terram dilapsi, pars semiermes, alii inermes procul a litore diffugiunt: armorum, signorum ac tormentorum magnus numerus cum caetera praeda a regiis captus, tres vero reliquae, quae paulo longius aberant, continuata fuga cum in altum magis evectae essent captivitatem evaserunt. Triduo post cum Anichinus Corsus, e Genuensi ora rediens ignarus acceptae calamitatis, qui cum sua navi longa, quae erat una ex decem, sub Genuensibus merebat, Pontiam peteret ubi Genuensium reliquas triremes putabat esse, Bernardus qui ad eam insulam, post fugatos adversarios, cum classe se contulerat, novem modo triremibus emissis signisque hostium quae ceperat in classis Genuensis speciem praelatis, propius adventantem illexit.

115. Qui tandem dolo cognito cum frustra fugam a se tentari intueretur, in scapham delapsus et ad eum profectus, illius se fidei ac potestati permisit. Posthaec a regiis tentatum si qua inde vi Genuensium triremes revelli possent, sed una tantum ex omnibus quae caeteris erat robustior vix extracta est caeteris adeo confractis et arena ac terra immersis, ut nulli prorsus usui futurae viderentur. Itaque cum laborem inanem sumi non placeret iis crematis abierunt.

116. Eius calamitatis nuntio accepto Iohannes Philippus Pontiam usque cum onerariis profectus, quod nihil absque triremibus perfici poterat, retro conversus abire statuit dumque Genuam versus contendit, iuxta insulam Corsicam teterrima tempestate exorta: ita disiecta est omnis classis ut desperata salute alia effracto malo navis, alia amissis antennis, alia velo discisso, alia sine malo, nulla integra, praeter praetoriam, in diversa delatae sint. Per eosdem dies atrox ac procellosus turbo apud Neapolim noctu repente excitatus regiarum navium et Squartiaficae malos vi sua ad imum perfregit ac deiecit.

117. Quorum casus, propter gravitatem ac

[Page 530]

pondus, ipsarum navium corpora adeo labefactavit atque concussit, proras praesertim, ut nihil esset aspectu foedius atque ut ea res pro miraculo apud omnes haberetur. Itaque quod salutare contra incendia inventum fuerat, in illo casu adversum atque incommodum fuit. Taurinis namque pellibus obvoluti mali, cum venti vim in se reciperent, ipsi turbini facile cessere. Ad haec rudentes, propter ignium metum, in alterum navis latus coacti, infirmiores malos faciebant. Maris quoque tempestas, quae postea in multos dies continuata est, proiecta ante molem pro munimento saxa disturbavit catenamque ligneam dissolvit ac disiecit.

118. Sedata tempestate Bernardus, cum classe Neapolim reversus, adductis Genuensium triremibus



captis, una cum sociis eius expeditionis, in quis erant aliquot summi viri, laetissime a rege acceptus est eique, ob versos in fugam adversarios, datum ut equo per urbem inter principes viros veterum more invecus magnaue civium caterva stipatus incederet.

119. Per eosdem ferme dies Franciscus Fortia ac Florentini, quo magis eorum status confirmarent, legatos ad Venetos mittunt qui suadeant uti pro communi Italiae quiete confectae paci societatem adiciant. Quam quidem rem Venetis confestim nuntiari regi placuit. Et quo magis lenirent illius animum, honestas eius rei causas afferebant atque ut eius societatis particeps fieri vellet orabant. At cum multa eam rem agitando in dies occurrerent quae partium animos distraherent, tantum valuit Iohannis Mauri legati prudentia nunc regem nunc Venetos hortando, monendo, orando ut pristinam inter regem ac Venetos amicitiam redintegrarit.

120. Persuasit Venetis, ut in ipso foedere caverent, regii honoris causa, legatos a Francisco ac Florentinis, una cum suis, ad regem mitti oratum, uti communem pacem ac societatem honestis conditionibus datis acceptisque ne recusaret. Missi in id a Venetis Hieronymus Barbadicus ac Zacharias Trivisanus, a Francisco Bartholomaeus Vicecomes, novariensis episcopus, et Albericus Malletus, a Florentinis Bernardus Medices et Dietesalvius Nero, viri in agendis rebus late cogniti.

121. Et quoniam Iohannes Maurus longo usu sensum atque animum regis callebat, placuit Venetis et ipsum quoque pari honore ac potestate cum iis quos nominavi communes res agere. Per id etiam temporis Nicolaus

[Page 532]

pontifex maximus, missis ad omnes christianos populos ac principes legatis ut imminenti barbarorum periculo occurrerent, iam enim finitimi Graeciae populi Teucris parere cogebantur et erat ingens metus propter ingentes illorum apparatus nuntiatos, ne Italiam terra marique invaderent, Alfonsum ac Franciscum, item Florentinos ac Venetos, magnopere hortabatur ac pro ea re iam prius ad regem miserat qui rem Genuensem componeret, Dominicum Capranicensem, cardinalem firmanum qui pro ea re antea ad Genuenses se contulerat.

122. Qui quoniam dux et auctor huius Italicae pacis ac societatis fuit ac pro ea conficienda unus omnium maxime elaboravit, aliquid mihi hoc loco de eo dicendum putavi. Vita fuit in primis emendata et quae honestate ac probitate omnibus exemplo esset: frugalitate eximia neglecto suppellectilis luxu quem caeteri adamarent, pietate, fide atque innocentia, singulari doctrina ac iuris pontificii scientia in primis excellens de quibuscunque posset bene mereri studebat. Is suscepta provincia componendae Italicae pacis ac societatis, postquam legatis quos supra memoravi Romam convenerunt, una cum iis iter ingressus, rege prius de omnibus certiore facto Caietam venit.

123. Rex venandi studio Traiectum oppidum petierat, quod a Caieta decem milibus passuum abest, cognitoque legatorum adventum Caietam versus proficiscitur. Qui legatis cum sibi obviam honoris gratia plus duo milia passuum extra urbem processissent, iis perhumaniter susceptis Caietam adiit ubi omnibus hospitia pro civitatis copia – parari iusserat. Hic enim mos ei semper fuit omnibus legatis quicunque ad se proficiscerentur diversoria et quotidiana cibaria non minore elegantia quam copia cum lautitia praebere.

124. Eo die nihil de communibus negotiis tractatum. Postridie cum omnes oratores ad pontificis legatum convenissent, ad regem profecti sunt remotis quae arbitris cum omnes illi primas dicendi partes aequo iure concessissent, ipse pro his omnibus hunc in modum disseruit: «Rem sane facilem et tibi ultro expetendam, ut pro omnibus his legatis verba faciam, te rex oratum venimus, pacem scilicet ac societatem tuam quorum utrunque et dare et accipere tuae bonitatis est, praesertim hoc miserrimo tempore quo universo christiano generi ac religioni nostrae sanctissimae ingens periculum ab exteris nationibus impendet.

125. Quae causa in primis  
hosce populos ac principes movit uti armis positis communi quieti  
consulerent. Nec vero putes te ab hisce in agenda pace contemptum esse

[Page 534]

aut neglectui habitum quod eam te inconsulto fecerint. Ita enim fieri necesse  
fuit quo facilius conficeretur quae fortasse aliquanto plus difficultatis  
alioquin fuisset habitura. In ea enim haud praeterita est honesta de tua  
dignitate mentio, sed et tibi relictus et concessus eius ineundae locus ne tu  
id in status tui detrimentum aut dedecus ullum factum arbitrere.

126. Quod si te non alia ratio moveret quam Italicae quietis, quae provincia  
diutissime exagitata atque intestinis bellis vexata est, ita ut qui vicit  
similior victo videatur esse, tamen et aequitatis et humanitatis tuae communem  
hanc pacem et societatem amplecti, ut tandem aliquando, quantum  
in te esset, requiesceret atque ut hanc ex ea pacata laudem gloriamque  
tuarum laudum cumulo adiiceres. At cum impraesentiarum non de ea pacanda,  
sed potius de tutanda et conservanda agatur, multo magis debes  
communi huic foederi et consentienti caeterorum populorum ac principum  
voluntati acquiescere. Imminet enim nobis bellum et grave et periculosum  
quale multis iam saeculis in Italia non est auditum.

127. Agitur salus Italiae,  
agitur salus totius christianae rei publicae, agitur salus sanctissimae religionis  
nostrae. Mahometus atrocissimus, christiani nominis hostis, non contentus  
capta Costantinopoli, quae urbs a Costantino potissimum adversus  
Teucrorum impetus condita est, in cuius expugnatione quas caedes, quae  
incendia, quas rapinas, quos incestus, quas templorum violationes, quas  
sacrorum corporum profanationes, quae Christi Dei nostri, quae Virginis  
sanctissimae ludibria commiserit non es nescius; non contentus, inquam,  
Graecia oppressa, quae aut iam omnis paret aut metu eius contremiscit,  
non contentus denique finitimarum gentium obsequio, emergere iam e  
Graeciae claustris atque in Italiam erumpere Romamque caput ac sedem  
sacrosanctae religionis nostrae petere se velle minitatur, nec solum nullam  
adhuc accepit pro tantis sceleribus suis poenam, sed tertium iam annum  
Thraciae Graeciaeque dominatur, omni interim, post captam Costantinopolim,  
tempore ad comparandos exercitus contrahendasque vires ex  
quibus cunque gentibus collato.

128. Persuasit sibi hostis callidissimus, si dissentientem Italiam invenerit,  
ea se facile potiri posse: hac autem subacta caeteros christianos  
populos ac principes imperata facturos. Properat hostis acerbissimus quo  
nos bello contententes improvise opprimat, nullum tempus pestiferis  
consiliis eius exequendis aptius existimans. Nec fallent eum profecto  
cogitationes suae, si otiosi illius conatus spectabimus, si non occurrerimus

[Page 536]

eius furori: tanta est eius potentia, tanta auri atque argenti vis, tanta  
classium moliendarum opportunitas, tanta denique eius hominum in bellum  
multitudo.

129. Clausum iam est mare Aegeum navibus nostris, nec  
amplius nisi plures simul onerariae eaeque magnae Aegei maris insulas et  
orientales oras, quibus in locis Christianis negotiatoribus uberrimus quaestus  
solebat esse, adire iam possunt. Clausum est nobis mare ponticum et  
ipsum generi nostro fructuosum, castellis transitum impredientibus in ipso  
Bosforo Thracio ab utroque litore excitatis.

130. Habet praeterea in id bellum  
consentientes Scythas, genus hominum et multitudine et corporum  
robore et bellandi artibus formidabile, qui Christianorum oppida quae in  
Ponto sunt aut brevi opprimant aut certe quietas esse non sinent. Divisit  
iam in omnes partes barbarorum et infidelium nationum oratores, ad eos  
maxime quos mari viciniore expeditioni suae prodesse posse intelligat, ut  
illorum auxiliis atque opibus suffultus, incorruptissimam fidem nostram  
funditus evertat ac sacrilegi illius Mahometi, quod Deus avertat, nefandis  
legibus subiiciat. Nec dubium est quin et Syros et Afros et Mauros reges et

caeteros, etiam a mari remotiores, adversus christianos in belli societatem trahat.

131. Mira est enim vis religionis quae, etiam si mala ac detestabilis sit, tamen animis semel insita ac penitus impressa inflammare homines et concitare ad sui tuitionem solet: omnes enim quam ipsi colunt religionem potiore ac sanctiorem aliena putant. Haec mala Italiae atque pericula sola pax atque consensus vel tollere vel sublevare potest. Tantum enim est Italiae in armis nomen ut vel solo rumore confectae pacis ac publici foederis possit insolentissimum hostem a perniciosis conatibus suis abstertere, sed ne hoc quoque satis est. Duce enim et auctore opus est, praesertim bello maritimo in quo maxime victoria reposita videtur: qui enim plus classe potuerit, facilem profecto terrestris belli victoriam caeteris reliquerit.

132. Nam quandiu mare tutum ac liberum illi fuerit, nec commeatu nec milite, propter vicinitatem terrae Asiae ac paterni regni, prohiberi poterit. Quo commercio atque opportunitate sublata aut fame aut ferro vincatur necesse est. Te autem uno neminem aptiorem ad tantum imperium gerendum arbitrantur omnes, ad te summo consensu hanc praefecturam deferunt. Vident in te omnia abunde esse quibus eiusmodi

[Page 538]

imperatorem praeditum esse oporteat: summam scilicet belli scientiam, egregiam virtutem, amplissimam auctoritatem, maximam felicitatem.

133. Quarum omnium rerum mirifica exempla iis quae gessisti bellis demonstrasti neapolitano, hispano, massiliensi, africano. Vident etiam, id quod maxime huiuscemodi bello requiritur, te maritimis copiis ac navibus plurimum posse tantumque maiestati tuae tribui ut nulla Italiae civitas, nulla classis futura sit quae tua signa non libens sequatur quaeque mandatis tuis parendum sibi non existimet, quae res maxime in hac expeditione necessaria existimatur. Caeteris enim aequalitas ipsa invidiam excitat, nec alios aliis praeesse patitur, tibi omnes promptissime absque invidia obtemperaturi sunt. Nec vero, etsi magna antehac et praeclara facinora gessisti, superiora bella tua cum hoc bello gloria comparanda sunt.

134 Illa enim superiora habent fortasse aliquid quod non omnes probent, quoniam non sine Christianorum sanguine confecta sint. Hoc autem veram et solidam et constantem omnium opinione gloriam in se habet, quod contra barbaras gentes, contra religionis persecutores atrocissimos suscipitur ac geritur in quo qui interficit magnum pietatis locum sibi apud Deum immortalem vindicat. Hoc tuum factum omnes uno ore laudabunt et consentienti favore prosequentur. Nec erit ullus tam iniquus rerum aestimator qui non illud omnibus rebus hac aetate nostra ab omnibus regibus gestis merito anteponendum iudicet.

135. Hanc igitur provinciam quo possis suscipere communem hanc Italiae pacem ac foedus in eas oportet. Nam absque hoc nec Italiae vires componi, neque magnum aliquid mari geri potest, praesertim contra hostem potentissimum. Qui postquam Constantinopoli potitus est, nihil omnino praetermisit temporis ad aedificandas classes, cuius rei magnam ei commoditatem praebet et loci situs et materiae copia quae in ea regione permagna est. Hoc ut agas a te petit vehementer Nicolaus pontifex maximus a quo ego ad te legatus venio. Qui imminentibus periculis fidei ac rei publicae christianae obviam iri quamprimum expetit.

136. Hoc te orant hi legati clarissimi viri, hoc te omnis Italia, hoc denique universum christianum genus, ut te duce maritimi belli in communibus periculis uti queat. Noli, obsecro, Italiae deesse, rem publicam Christianam, sanctissimam religionem nostram, quantum in te est, tuere ac serva. Noli pati fidem nostram ruere in qua animorum nostrorum salus

[Page 540]

consistit, occurre impendenti malo. Noli expectare dum immanissimae

gentes christiano nomini inimicissimae ad tantum bellum coeant, quod sustinere tota Europa non valeat. Nam quota pars orbis terrarum Europa est? Cuius etiam magnam partem Scythae tenent. Tantos possunt hae gentes exercitus conficere, ut illorum tantummodo aspectum christiani ferre vix possint. At si maturabimus omnia nobis secunda erunt.

137. Recepta enim maris possessione cum in Graeciam et Thraciam exercitus nostri transmiserint, et Mahometi furor cohibebitur et caeterae gentes rei eventum tacitae spectabunt. Cave, rex, praetermittas hanc sempiternae ac verae gloriae occasionem quae tibi a Deo immortalis permissa et parata est. Cogita quanta sit eorum principum gloria qui, pro christiano nomine, vel amplificando vel conservando, adversus hostes religionis nostrae bella gesserunt. Carolus ille Gallorum rex qui Aquitaniam et Galliam Togatam et Thraciam et alias quasdam gentes, e manu barbarorum ereptas, ad fidem nostram redegit et 'Magni' appellationem meruit et quandiu orbis terrarum stabit ab omnibus mortalibus pleno ore laudabitur.

138. Gothofredi nomen, qui Hierosolymas et Christi Dei nostri sacratissimum monumentum eiectis Syris aliquando recepit, qui postea locus rursum in illorum potestatem nostra negligentia recidit, in omnibus gentibus perquam illustre est. Sigismundi imperatoris gloriam, qui contra hosce Teucros saepius prospere pugnavit, nulla unquam aetas conticescet. Iohannis Vaivodae, qui totiens sua virtute atque consilio huius Mahometi patrem proelio fudit ac vicit, multis Teucrorum milibus caesis, quanta sit fama apud omnes vides, sed nihil te magis commovere debet quam religionis nostrae sanctissimae discrimen in qua animarum nostrarum felicitas sempiterna continetur. Pro hac decertandum, pro hac effundendae vires, pro hac denique vita ipsa exponenda est.

139. Si tu pacem hanc et foedus Italicum aspernabere, reliqua Italia obtorpescet aut de bello intestino sollicita erit. Qua cessante aut de maritimis apparatus nihil cogitante caeteri christiani principes ac populi qui sibi remotiores ab hoc incendio videntur et ipsi quoque omissis belli curis domi se continebunt. Quapropter amplectere, obsecro, hanc communem pacem ac societatem, quae communis non solum Italiae salutis sed et totius christiani generis atque ordinis causa instituta est, teque ad benemerendum de toto genere christiano, de Italia praesertim, quae te tanquam ducem et imperatorem suum respicit, natum esse ostende. Pro qua quidem re componenda in iis quae aequa et honesta postulaveris, hosce legatos et eorum civitates ac principes eam ob rem ad te profectos

[Page 542]

faciles reperies» Ea legati multis verbis confirmavere.

140. Ad quae Alfonsus: «Nunquam mihi adeo secundae res, aut domi aut belli, fuere quin, si cum bello pacem commutare licuerit, bello pacem praetulerim. Nec vero, nisi aut lacessitus aut pro sociis, ad hunc diem arma suscepi ac gessi, nec me tam ratio ulla movit imperii aut regni augendi, quod Dei munere satis est amplum atque opulentum, quam meae ac popularium meorum quietis ac tranquillitatis. Isque semper finis consiliorum meorum fuit ut absque iniuria in pace viverem. In bello pacem, non in pace bellum quaerere soleo. Et si quando a nobis hostis pacem petiit, nunquam eum aspernatus sum, nunquam reieci, sed honestis conditionibus petitis pacem dedi proque amico postea habitum, passus regnorum meorum commercio perfrui.

141. Hoc posterius bellum florentinum iam neminem nescire, arbitror, Venetorum sociorum et amicorum causa, non ulla cupiditate mea, a me susceptum esse. Quos cum urgeri premique ab hostibus cernerem, non fuit aequitatis meae in tanto status discrimine destituere. Ita, si a me esset petita pax, ut a Venetis, non fuissem profecto durior in ea concedenda, quam ipsi Veneti quorum gratia bellum susceperam. Nec debuit certe, ut Venetorum pace loquar, res tanta, praesertim quae mea tantopere referret, me inscio atque inconsulto agi, sed quae acta sunt redargui magis quam emendari queunt. Ego per me stare nolim quin haec pax atque societas communis fiat.

142. Nolo consentienti Italiae deesse, potissimum cum hanc ipsam societatem ac pacem, quemadmodum ipsi disseruistis, ad totius christiani generis salutem et conservationem pertinere agnoscam. Video enim quorsum tendant Mahometi huius insolentissimi conatus, video quid struat ac moliatur tantarum classium atque exercituum apparatibus, video quid spectet illius audacia quove sit pertinacia et cupiditas eius evasura. Si fuissem bello vacuus, omnes profecto iam vires in eius perniciem convertissem, nec essem passus, quantum in me fuisset, eius furem evagari latius, sed bellum consilia mea perturbavit; quo nunc liberatus Deo volente propositum meum persequi potero.

143. Ego enim labenti rei publicae christianae deesse nec volo, nec possum et vel dux vel comes huius gloriosissimae expeditionis ire non recuso, tantumque abest ut eam deserere in animo habeam ut omnes copias ac facultates meas in eam rem collaturus sim, ne vitae quidem parsurus.

[Page 544]

Statui enim pro illius religione defendenda vitam exponere, qui pro humano genere conservando vitam exponere non dubitavit. Sic maiores mei sic ego ab adolescentia institutus sum ut divinam religionem omnibus rebus antepo-  
nam. Si honesta concedentur ac postulabuntur, nec pontificis maximi cuius auctoritatem plurimi facio, nec horum populorum ac principum voluntati refragabor, atque huic necessariae expeditioni serviam».

144. Post haec cum his de rebus agi incoeptum esset et aliqua rex postularet quae consultatione civitatum ac principum egere videbantur, legati tempus ad respondendum petierunt. At cum videretur non posse tantam multitudinem, magnum enim legati comitatum secum adduxerant et regem plurimi secuti fuerant, in ea urbe commode divertere aegreque quae equis necessaria erant eo comportari, redeundi Neapolim consilium cepit. Itaque praemissis qui hospitia pararent, legatos Neapolim ire iussit ubi et honorificentissime admissi et pro amplitudine civitatis ac rerum abundantia lautius accepti sunt.

145. Rex aliquot diebus Traiecti commoratus, deinde Puteolos petiit ubi, dum moram facit, navim unam e duabus maximis forte amisit. Nam cum iam refectis iis partibus quas venti procella conquassaverat et eam, quae magnitudine secunda erat ac pulchritudine prima habebatur, extrinsecus, ut fit, nautae amburerent, ut eam denuo pice circumlinirent, per foramina e quibus aqua egeritur clam omnibus ingressus scintillans ignis, tormentorum pulvere correpto qua materia pleni quam plures cadi, nautarum negligentia, in ea relictis fuerant, uno momento totam navem comprae-  
hendit tanta vi ut tabulata superiora, veluti aeneo quodam tormento excussa, maximo cum fragore loco moverit, iis qui in superiore parte erant repentino in mare saltu servatis ac paucis quibusdam infimae sortis, qui interius erant, quis crassa caligo prospectum ad superiora auferebat, extinctis. Ita quam navim regis diligentia ab adversariorum vi conservarat perdidit casus.

146. Alfonso deinde Neapolim reverso, de pace ac societate agi perseveratum atque in multos dies ea agitatio protracta est contendente rege pro officio uti Giberto Corregio, Nicolao Guerriero, Gherardo Gambacurtae ac caeteris qui suas partes in bello secuti eorum oppida amiserant ablata restituerentur. Atque in eo vehementer pugnatum

[Page 546]

est, Francisco ac Florentinis, in quorum potestate ea pervenerant, ea reddere recusantibus.

147. Dum haec aguntur Genuenses, a pontifice maximo persuasi et item literis iis commoti quas rex post fugatas triremes Genuam atque in omnes partes scripserat, quibus nihilominus pacem se non abnuere significabat, Gottardum Donatum, facundum virum, Romam misere qui una cum pontificis legato, quem supra memoravimus, de componendis controversiis ageret, qui Romam profectus non reperto amplius pontificis legato, cum id Genuenses docuisset, iussus est suadente

pontifice Neapolim ire ut communibus rebus tractandis interesset. Isque ad regem profectus de pace orationem habuit.

148. Inter haec pontificis legatus omni diligentia instare ut communis pax ac societas conficeretur, rem quoque Genuensem, simul ac Gottardus accessit, tractare aggressus, sed caetera prius componenda erant. Demum tantum valuit huius viri prudentia atque auctoritas cunctarum partium, legatis summis precibus id orantibus, pax ea, quae apud Laudum oppidum a Venetis sociis cum Francisco Fortia ac Florentinis eorumque foederatis facta fuerat, paucis quibusdam in ea moderatis, a rege comprobata est.

149. Simul et societas communis ab eodem confirmata est quam ipsi Veneti inter ipsas partes sanxerant, quibusdam etiam correptis atque immutatis quae regi non satis placebant in haec ferme verba: «amicitia, foedus ac societas Venetis, Francisco Fortiae ac Florentinis eorumque foederatis cum Alfonso rege, pro communi Italiae quiete et salute, potissimum pro reprimendis Teucrorum conatibus a quibus grave bellum christianae genti imminet, his legibus inviolabilis in annos quinque et viginti esto, et eo amplius, quoad cunctis partibus placuerit.

150. Alfonsus Venetorum, Francisci ac Florentinorum et foederatorum, e contra Veneti, Franciscus ac Florentini Alfonsi ac foederatorum statum, adversus eos qui bellum inferant aut lacessant, sive Italicus sive alienigena hostis fuerit, tanquam rem propriam defendunto. Rebus quietis mutuae opis causa, si qua forte repentina vis ingrueret, Alfonsus, Veneti ac Franciscus singuli octo milia equitum, duo peditum, Florentini vero equitum duo milia, pedites mille, per belli vero tempus, Alfonsus, Veneti ac Franciscus singuli sex milia equitum, peditum quatuor milia, Florentini quina milia equitum, duo peditum in armis parata habento singulique militibus et copiis suis stipendia persolvunto.

151. Si bellum alicunde oriri contingat, nulli partium, nisi de communi omnium consensu, pacem componere liceto,

[Page 548]

nec regi nec sociis cum ulla Italica natione societatem aut foedus facere, absque communi consensu, fas esto. Fremente bello singuli dimidiam saltem equitatus partem et peditatus constituti auxilio ad eum quem lacessi contingerit impigre mittunto, nec illud donec patratum sit bellum inde revocanto. Si contingat auxilia ad aliquam partem mitti belli causa, ea pars quae auxilium acceperit, auxiliariis copiis loca in quibus divertant assignato annonamque et caetera ad victum necessaria eodem pretio quo popularibus suis venundato.

152. Si qua partium aut foederatorum aut eorum qui in hoc foedus adsciti fuerint alicui partium aut foederatorum bellum intulerit, foedus ex eo violatum quoad caeteras partes non esto, sed integrum atque incorruptum habetur caeteraeque partes lacessito auxilium praebento, non minore studio quam si is qui lacessat in ipso foedere comprehensus non esset. Si cui partium bellum inferatur nulli partium reliquarum per eorum fines lacessenti transitum concedere aut commeatus praebere fas esto, sed omni vi lacessentis conatibus obstando».

153. Haec sic Venetiis inter Venetos, Franciscum ac Florentinos acta fuerant quae ab Alfonso hunc in modum correcta sunt. Quoniam dubitari posset oriente bello inter aliquas partium aut foederatorum quisnam lacesseret aut lacessitus esset, optimum esse statuit ad tollendam iniuriae causam caeterarum partium ac foederatorum iussu arma deponi controversiisque eorum cognitibus per iniuriam ablata iis quibus erepta sint restitui, cognitionem causae intra triginta dies finire eamque cognitionem haberi ubi pontificem maximum esse contigerit.

154. «Si qua earum partium quae arma ceperint sententiae latae per reliquas partes parere recusaverit, eo casu delectis ad eam rem statuere liceat qui auxiliarium copiarum numerus adversus contumacem a caeteris sociis

mittendus sit, nec tamen iis liceat maiorum militum summam imponere quam quaevis partium ex foedere pacis tempore tenere debeat. Iidem ipsi delecti decernant ac iudicent quonam modo cavere ac satisfacere lacessito debeat, qui absque reliquarum omnium partium consensu pacem aut indutias fecisset quae triginta dierum terminum excederent. Si quis e sociis aut foederatis bello petitus sit, sive is qui lacessierit ex sociorum et foederatorum numero unus fuerit, sive sit externus et alienigena, intelligatur lacessito auxilium praestandum esse.

155. Rex non minorem equitum ac peditum numerum, per pacis ac belli tempus, quam Veneti ac Franciscus in armis habeat, nec Veneti regi nec rex Venetis auxilium maritimum, si

[Page 550]

qua maritima vis ingruat, praestare teneantur, neque huius foederis vi iuribus quae rex adversus ducem et civitatem Genuensium habere praetendat, neque item iis iuribus quae contra Sigismundum Malatestam atque Hestorem Manfredum, copiarum duces, pro pecunia olim iis credita habere se asserit praeiudicium ullum esto». His conditionibus italica pax atque societas composita est omnibus Italiae civitatibus ac regulis, praeter Genuenses, in ea comprehensis, quibus tamen eius ineundae locus in certam diem reservatus est.

156. Unum illud opus restabat, ut scilicet res Genuensis componeretur quo omnis Italia sopitis sublatisque discordiis tandem requiesceret ac maritimae expeditioni deserviretur. Namque inter Italiae civitates quae mari pollerent Genua non in postremis habebatur. Itaque et pontificis et Venetorum Florentinorum ac Sabaudiensis principis legati qui tum aderant caeteris iam curis soluti, in eam rem unam incumbentes, nunc singillatim, nunc una omnes cum oratore Genuensi orare regem pergunt ut Genuensium postulatis aliquo modo compensatis iis pacem, in tam miseris tamque afflictis temporibus, det.

157. Quibus rex sicut antea non abnuere se pacem respondit si aut Genuenses ab eorum postulatis desistant ac superiorum temporum pateras aureas, quas sibi ex foedere deberent, ad se deferant, aut si damnis acceptis satisfieri velint et ipsi damnis quae sibi ac popularibus suis intulissent satisfaciant.

158. Quae res cum componi nullo modo posset, Genuensi legato navim et res ablatas aut earum pretium deponi apud sequestrum debere asserente, nec aequum esse regem sibi ipsum navi capta ius dicere navimque ipsam quae appareret ante omnia restitui oportere, pontificis legatus una cum caeteris omnibus nequicquam tentatis abeundi consilium cepit. Itaque petita a rege venia Romam atque inde domos quisque suas reversi sunt. Genuensis quoque legatus, cum frustra sese ibi tempus terere iis digressis animadverteret, et ipse statim Romam se contulit ubi, dum moram facit legati pontificis quem diximus hortatu, Nicolaus pontifex maximus, qui tum graviter aegrotabat, e vita discessit.

[Home](#)

*Bartholomaeus Facius. Date: 2019-04-30*